

Politikai

K o m m u n i k á c i ó

Szabó Gabriella

KOMMUNIKÁCIÓ ÉS INTEGRÁCIÓ

Kommunikáció és integráció

A magyar médiatörvények európai vitája

politikai kommunikáció

Sorozatszerkesztő: Kiss Balázs és Boda Zsolt

SZABÓ GABRIELLA

Kommunikáció és integráció

A magyar médiatörvények európai vitája

L'Harmattan
Budapest, 2014

A kötet megjelenését a Magyar Tudományos Akadémia
Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézete támogatja.

© Szabó Gabriella, 2014
© L'Harmattan Kiadó, 2014

L'Harmattan France
7 rue de l'Ecole Polytechnique
75005 Paris
T.: 33.1.40.46.79.20

L'Harmattan Italia SRL
Via Bava, 37
10124 Torino–Italia
T. / F.: 011.817.13.88

ISBN 978-963-236-910-5
ISSN 1787-9825

A kiadásért felel Gyenes Ádám.

A sorozat kötetei megrendelhetők, illetve kedvezménnyel megvásárolhatók:

L'Harmattan Könyvesbolt
1053 Budapest, Kossuth L. u. 14–16.
Telefon: 267-5979
harmattan@harmattan.hu
www.harmattan.hu

Párbeszéd Könyvesbolt
1085 Budapest, Horánszky utca 20.
Tel.: (+36-1) 445-2775
www.konyveslap.hu

Olvasószerkesztő: Tiszóczy Tamás
Nyomdai előkészítés: Kállai Zsanett
Borítóterv: Kára László
A sokszorosítást a Robinco Kft. végezte,
felelős vezető Kecskeméthy Péter.

Tartalomjegyzék

Előszó	7
--------------	---

ELSŐ RÉSZ

A deliberációtól a politizációig.

Az európai nyilvánosság szakirodalmának áttekintése

1.1. A habermasi örökség	14
1.2. Az európai nyilvánosság mint deliberáció	25
1.2.1. Az európai nyilvánosság „possibility–impossibility” diskurzusa	25
1.2.2. A szupranacionális deliberáció: Erik Eriksen „hármass nyilvánosság”-konceptiója	29
1.2.3. A szupranacionális deliberáció korrekciója	36
1.3. Az európai nyilvánosság mint a nemzeti médianyilvánosságok összefonódása	47
1.3.1. Európaizált médianyilvánosságok: a framing-modell	48
1.3.2. Európaizált médianyilvánosságok: az igénybejelentés („claims-making”) modellje	53
1.3.3. Európaizált médianyilvánosságok: a kommunikációs közösség konceptiója	57
1.4. Következtetések: a vita középpontba helyezése	64

MÁSODIK RÉSZ

A magyar médiatörvények európai vitájának elemzése

2.1. A kutatás konceptuális-módszertani háttere	82
2.2. A magyar médiatörvények európai vitájának elemzési eredményei	103
2.2.1. A vita főszereplői és fórumai	105

2.2.1.1. A magyar parlamenti frakciók	105
2.2.1.2. Emberi jogi, jogvédő és civilszervezetek, értelmiségiek	109
2.2.1.3. Az Európai Parlament és az Európai Bizottság	114
2.2.1.4. A magyar kormány	118
2.2.1.5. Külföldi politikai szereplők	122
2.2.1.6. Magyar újságírók	123
2.2.2. A vitában elfoglalt pozíciók és kommunikációközösségek	128
2.2.2.1. Az új médiaszabályozással szemben kritikus megszólalók pozíciója	128
2.2.2.2. A magyar médiaszabályozás kritikusait támadó pozíciók ...	135
2.2.2.3. A vita kommunikációközösségei	141
2.3. Az elemzés összegzése	144
Összegzés	149
Felhasznált irodalom	157
Melléklet	175
Rövidítések	185
Névmutató	187
Tárgymutató	191

Előszó

A kötet a 2010 nyarán megindult magyar médiaszabályozás európai vitáját elemzi, s az eset tükrében kísérletet tesz az európai nyilvánosság újraértelmezésére. A második Orbán-kormány médiapolitikájára érkező európai reakciók, illetve az azok nyomán kialakult kommunikációs folyam ugyanis alaposan felforgatta a hazai és európai politikaformálásról alkotott elképzeléseinket. Az új magyar médiatörvények körül kialakult európai vita után teljes bizonyossággal kijelenthetjük: a határokon átívelő kommunikáció és az európai szintérrel való kalkuláció a politikai szereplők mindennapos tevékenységének részévé vált. Az eset óriási felkiáltójellel nyomatékosítja a globalizációteóriák földrajzi határok felolvasdásáról szóló tézisét. Rámutat, hogy a politika művelőinek, figyelőinek és kutatóinak folyamatosan követnie kell a megszokott belpolitikai kereteken túl zajló folyamatokat, továbbá mérlegelnie a nemzetállami tereken kívüli politizálás – nem a diplomácia! – lehetőségeit.

E megfontolások alapján a magyar médiatörvények ügyét az európai nyilvánosság kvalitatív esettanulmányaként tárgyalom, s a politikai kommunikációkutatás szempontjai alapján vizsgálom. Munkámban körkörös logikájú kutatási perspektíva tükröződik, amelyben az elemzés tárgya és az azt feltáró elméleti háttér, illetve metodológiai apparátus folyamatos párbeszédben áll egymással. Ez azt jelenti, hogy a magyar médiatörvény európai vitájának elemzésekor nem egy előre kiválasztott modell teszteléséhez választottam az esetet, hanem éppen fordítva: egy probléma tudományossá tételéhez kerestem a teoretikus és konceptuális utat.

A kötet arra vállalkozik, hogy a nemzetközi szakirodalom és saját kutatási eredmények tükrében ablakot nyisson az európai nyilvánosság poszthabermasi elgondolására, melyben a vita nem a mindenki által elfogadható közös álláspont kialakításában, de nem is csupán a diszkurzív verseny alapszituációjaként, hanem a felek közötti kontaktusok megteremtésében és fenntartásában értékes keretként jelenik meg. Ennek fényében eltávolodhatunk az intézményi struktúrákat, az előre lefektetett diszkurzív szabályokat vagy az ágensek stratégiai megfontolásait pre-

feráló elképzelésektől, s bátran kísérletezhetünk a kommunikációt előtérbe helyező, annak közösségteremtő kapacitását hangsúlyozó kutatásokkal.

Az írás szerkezete követi e célkitűzéseket. A kötet törzsszövege két nagyobb egységre oszlik. Az *első részben* az európai nyilvánosság-szakirodalom főbb csapásirányairól lesz szó. Itt részletesen tárgyalom az európai nyilvánosság habermasi tradícióját, amely a téma társadalomtudományi kontextusán túl a fogalomhasználat és a vizsgálati irányok kialakításában is iránytűként orientálja a szerzők többségének munkáját. Két jelentősebb iskola – a *deliberáció* és az *európaizáció* – megközelítéseit járom körül, elsősorban az Erik Eriksen, John Erik Fossum, Ulrike Liebert, Hans-Jörg Trenz, Claes de Vreese, Ruud Koopmans, Paul Statham, Marianne van de Steeg és Thomas Risse köré csoportosuló kutatások alapján. Az áttekintéssel alapvetően két célom van. Először is egyfajta fejlődési ív bemutatására törekszem, amely által láthatóvá válnak a korai és a kortárs munkák tematizálási erőfeszítései, konceptualizációs útjai. Jóllehet az európai nyilvánosság alig két évtizedes múltra visszatekintő kutatási terület, mégis gazdag teoretikus, illetve empirikus reflexiók állnak rendelkezésünkre. Másodsorban pedig igyekszem világossá tenni, hogy a különböző iskolák miként hatottak egymásra, hogyan merítették a rivális elgondolásokból, milyen irányokba terelték az európai nyilvánosság elgondolásainak fősodrárt.

A *második részt* a magyar médiatörvények európai vitáját feltáró kutatás összefoglalásának szentelem. Először világossá teszem az esettanulmány feldolgozásának fogalmi-módszertani alapjait, az adatgyűjtési eljárás menetét és az adatfeldolgozás mikéntjét. Az eredmények bemutatása során az ügy három aspektusára fókuszálok. Először a vita főszereplőit és főbb fórumait azonosítom, majd a főszereplők kommunikációs aktivitásán keresztül igyekszem bemutatni az eset dinamikáját, fordulatait, csomópontjait. Ezután a megszólalók vitában elfoglalt pozícióira térek ki, ami megvilágítja az új magyar médiaszabályozás körül kibomló álláspontok jellegzetességeit. Végül a polémia kommunikáció-közösségeinek meghatározásával a vita térrendező kapacitását demonstrálom. Egyúttal rámutatok: nagyon is elképzelhető, hogy politikai szereplők belpolitikai kérdésekben a nyilvánosság előtt európai léptékű szövetségkereső tevékenységet folytassanak.

A *Következtetések* című záró fejezet pedig javaslatokat fogalmaz meg további vizsgálódások számára. Az utolsó nagyobb egység célja a konceptuális kérdésekhez való visszakanyarodás. A kötet ezzel egyrészt az európai nyilvánosság-diskurzusok új iránya felé kíván nyitni, másrészt pedig a politikatudomány egésze számára igyekszik megmutatni az effajta kérdésfelvetések értékét. Ennek még pontosabb megvilágítása végett a zárófejezet az európai nyilvánosság politikatudományi ér-

tékeléséhez a szakirodalomban eddig kevésbé tárgyalt szempontokat (*instabilitás, interakció, identifikáció, érzelmek*) szándékozik felvetni.

Önkritikusan kell szólnom a nemzetközi irodalomból átvett szakkifejezések fordításáról. Jóllehet az európai nyilvánosság témája nem ismeretlen a magyar szakmai közösség előtt, ám a hazai szerzők is jobbra angolul publikálnak. A szakszavak többségét tehát magam magyarítottam, bár ahol lehetett, támaszkodtam Karoliny Eszternek az európai uniós információs szakpolitikáról írt doktori munkájára (Karoliny 2012) és Sükösd Miklósnak az EU kommunikációs deficitjéről szóló tanulmányára (Sükösd 2003).

Könyvem az ELTE ÁJK Politikatudományi Doktori Iskolájában készült *„Kommunikáció és Integráció. Új utak az európai nyilvánosság vizsgálatában a magyar médiatörvények európai vitájának tükrében”* című értekezés átdolgozott változata. A megírásához szükséges kutatómunkát a Magyar Tudományos Akadémia Fatai kutatói ösztöndíja (2011–2014) tette lehetővé. Ezúton szeretném megköszönni konzulensem, Kiss Balázs lelkiismeretes munkáját, segítőkész támogatását, írásom gondos és kritikus átnézését. Hálás vagyok munkahelyem, a Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpontjának támogatásáért. A kutatás különböző fázisaiban értékes észrevételeket kaptam kollégáimtól: Szabó Andreától, Papp Zsófiától, Boda Zsolttól, Bartha Attilától, Csigó Pétertől, Csizmadia Ervintől, Mislivetz Ferencről, Róbert Pétertől, Pál Gábortól és Valuch Tibortól. Tisztelettel köszönöm Heller Mária komoly önreflexióra késztető meglátásait. Köszönetet mondok Arató Krisztinának és Szűcs Zoltán Gábornak, akik a doktori értekezésem opponenseiként tüpontosan mutattak rá érvelésem további tisztázásra szoruló elemeire. Végül, de nem utolsósorban szívből köszönöm családom türelmét és odaadó támogatását.

2014. nyár

Szabó Gabriella

ELSŐ RÉSZ

A deliberációtól a politizációig.
Az európai nyilvánosság
szakirodalmának áttekintése

Az európai nyilvánosság első tudományos igényű reflexiói a kilencvenes évek elején születtek meg. Az első fejezetben e közel két évtizede épülő szakirodalmi anyagot fogom részletesen áttekinteni. Az áttekintés azonban nem lehet teljes! Munkám diszciplináris keretének feszesen tartása végett előnyben részesítettem a politika-tudományi reflexiókat az egyébként nagyon értékes kommunikációelméleti és szociológiai elgondolásokkal szemben (vö. Schlesinger 1997; Sparks–Kunelius 2001).

Az irodalmak értékelése során három szempontot követtem. Egyrészt figyelmet fordítottam a tudományos makrokontextusra, vagyis arra, hogy a kutatások szerint mi teszi az európai nyilvánosságot a politikatudomány számára releváns kérdéssé. Másrészt célul tűztem ki a szövegekben megjelenő fogalomdefiníciók és az azokból következő elemzési irányok azonosítását. Harmadrészt pedig a vizsgálatok eredményeinek tükrében felvetett új problémákra, kérdésekre, megközelítésekre figyeltem, s ez alapján a szerzők által ajánlott további kutatásra érdemes területek listájához jutottam.

Mindezek nyomán két, szilárd alapokon álló, konzekvens konceptuális keret rajzolódik ki: az *európai nyilvánosság deliberatív elgondolása* és a *nemzeti média-nyilvánosságok európaizációja*. Bármennyire is különbözzenek a részletekben, a két kutatási iskola kiindulópontjait alapvetően határozza meg a nyilvánosságvizsgálódások habermasi tradíciója. Túlzás nélkül állítható: az európainyilvánosság-irodalmak szerzői Jürgen Habermas „köpönyegéből bújtak elő”. A preskriptív és ideáltipikus nyilvánosság elgondoláshoz fűző kötelék ereje változó, ám tény: a habermasi örökség – részben az életmű gazdaságának és aktualitásának köszönhetően, részben a tudós európai társadalomtudományi beágyazottsága miatt (Bennett 2012: 5) – megkerülhetetlen. Éppen ezért kiemelten foglalkozom Jürgen Habermasszal, pontosabban az európainyilvánosság-kutatások habermasi fundamentumaival. A következőkben e fundamentumok bemutatása olvasható.

1.1. A habermasi örökség

Az európai nyilvánosság habermasi örökségének feltérképezésére vállalkozó kutatónak először is azzal kell szembenéznie, hogy nem lezárt életművel van dolga. Ráadásul tudományos pályája során Habermas időről időre visszatér egy-egy kérdés vagy szempont tárgyalására, reagál a kritikákra, a legújabb politikai történésekre, s az is előfordul, hogy elhatárolódik korábbi megállapításaitól. Különösen igaz ez a nyilvánosságkonceptiójára, amelyet az 1962-es, magyarul 1972-ben kiadott, *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása* című kötetének megjelenése után alaposan átdolgozott. Így a habermasi gyökerek azonosításakor az európai nyilvánossággal foglalkozó átfogó elméleti és/vagy összegző munkák (Eriksen–Fossum 2000; Michailidou 2007; Fossum–Schlesinger 2007; de Vreese 2007; Koopmans–Statham 2010; Risse 2010; Statham–Trenz 2013) iránymutatására támaszkodtam, s Habermas azon írásait vizsgáltam meg alaposan, amelyekre a szakirodalom is hivatkozik. Habermasi tradícióként tehát azt ismertetem, amit a téma iránt elkötelezett kutatóközösség annak vall. Mindez természetesen azt is jelenti, hogy a habermasi gondolatokat az európai nyilvánosságproblematika prizmáján keresztül igyekeztem megérteni, s azokra a pontokra koncentrálok, amelyek a terjedelmes életműből az európai nyilvánosságra irányuló elemzésekben visszaköszönnek. Következésképpen nem térek ki Habermas posztmodernkritikájára vagy a jogról írt gondolatmenetére.¹ A deliberációval kapcsolatos teljes habermasi oeuvre sem bomlik ki a dolgozat lapjain, csak amennyire az az európai nyilvánosságirodalomban megjelenik.

A korlátozások mellett azonban kiterjesztéssel is élek. Úgy vélem, Jürgen Habermas hatásának bemutatásakor nem elég a korszakos jelentőségű mű, *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása* befolyásáról megemlékezni. Habermas ugyanis a kilencvenes évek elejétől egyre koncentráltabban foglalkozik az Európai Unióval, s szövegeinek lenyomata az európai nyilvánosság szakirodalmának a produktumain is jól tükröződik. Nyilvánosságteóriájának újrafogalmazását nemcsak az EU történései, hanem *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása* angol fordítása (1989) után megindult angol-amerikai recepció² értő és önkritikus tanulmányozása is ösztönözte. Ennek eredménye olvasható az angolul³ *Between Facts and Norms*

¹ Habermas munkáinak magyar adaptációja majdhogynem teljes és részletes. Áttekintésért lásd Felkai Gábor Jürgen Habermasról szóló kötetét (1993).

² Különösen Nancy Fraser, Seyla Benhabib és Craig Calhoun észrevételei bizonyultak fontosnak (vö. Calhoun 1992).

³ A kötet megírása során az angol fordítást használtam. A mű eredeti, német nyelvű bibliográfiai adatai: Habermas, Jürgen (1992): *Faktizität und Geltung: Beiträge zur Diskurstheorie des Rechts und*

(1996) címmel megjelent kötetében. Voltaképpen az 1996-os írásban lefektetett összefüggések tartják máig mederben az európai nyilvánosságra vonatkozó vizsgáldásokat, noha a kötet fő fókusza nem kimondottan az Európai Unió. A két opus mellett Habermas teoretikus⁴ és aktuálpolitikai esszéi közül az európai alkotmányozással,⁵ az iraki háború ellen szerveződő páneurópai mozgalmakkal⁶ és az integráció jövőjével⁷ foglalkozók keltették fel a téma szakértőinek figyelmét.

Habermas munkáinak és azok európai nyilvánosságra vonatkozó recepciójának párhuzamos olvasásával három pont – fogalomdefiníció, funkciókijelölés és normatív szemlélet – sejlik fel, amely köré az európai nyilvánosság elméletei és empirikus megközelítései szerveződnek. Ahogyan az a kötet későbbi részében látható lesz, a különböző iskolák más-más eszközökkel és hangsúlyokkal, de alapvetően a habermasi iránymutatások jegyében reflektálnak kutatási területükre. A közös gyökerek plasztikussá tétele érdekében azonban már a habermasi örökség bemutatásakor is utalok az európai nyilvánosság-kutatások egyértelműen Jürgen Habermas gondolatmentére épülő kiindulópontjaira. Ezzel szándékozom hangsúlyozni és érzékeltetni, hogy mennyire élő tradícióról van szó.

1.2. Az európai nyilvánosság definiálása

A szakirodalom összefoglaló munkáiban Jürgen Habermas leginkább a nyilvánosság értékes definícióját kidolgozó forrásként szerepel, amely definíció minden további átgondolás nélkül alkalmazható az európai nyilvánosságra (vö. Ward 2004: 13–22; Eriksen 2005: 345; Michailidou 2007: 2; de Vreese 2007: 5–6; Fossum–Schlesinger 2007: 3–9; Baisné 2007: 495; Risse 2010: 115–116). A szerzők tehát egyértelműen a habermasi fogalomkészletből merítenek, amikor az európai nyilvánosságot a következőképpen írják le:

des demokratischen Rechtsstaats. Frankfurt am Main: Suhrkamp.

⁴ Habermas, Jürgen (2009): *Europe: The Faltering Project*. London, Polity Press.

⁵ Why Europe needs a Constitution? *New Left Review* 11. September–October 2001. Elérhető: <http://newleftreview.org/II/11/jurgen-habermas-why-europe-needs-a-constitution>. Letöltés időpontja: 2011. március 5.

⁶ February 15, or What Binds Europeans Together: A Plea for a Common Foreign Policy, Beginning in the Core of Europe (Jacques Derridával közösen). *Constellations*, 2003, Vol. 10, Issue 3, 291–297.

⁷ Postnational Constellation and the Future of Democracy. In: *Postnational Constellation: Political Essays*. MIT Press, 2001. 58–112.

- a) *Potenciálisan minden állampolgár számára szabad, nyitott és egyenlő hozzáféréssel működő szféra* (Habermas 1996: 356).
- b) *A média által közvetített, de alapvetően individuuumok személyközi interakcióból épül fel* (Habermas 1996: 371).
- c) *Ugyanarról a témáról egy időben és annak egyforma fontosságot tulajdonító beszélgetésekből áll* (Habermas 1998: 160).
- d) *Ideális helyzetének a demokratikus értékek talaján álló racionális és kritikai vélemények megfogalmazását, döntések megindokolását* (Habermas 1996: 228–230, 360; 2001b: 34) tartják.
- e) *A központi politikai-adminisztratív döntéshozatal és a civil társadalom közötti közvetítést megvalósító tér* (Habermas 1996: 372–373).

Nézzük meg a definíció elemeit részletesebben!

Inkluzivitás (a pont)

William Rehg a *Between Facts and Norms* kötet fordítója az angol nyelvű kiadás előszavában helyesen mutat rá: a habermasi megközelítés alapvetően individualista és egyenlőségelvű, hiszen a nyilvánosság elé lépő megszólalókat független, önálló egyénként értelmezi, s minden ember szavának egyforma fontosságot tulajdonít. A beszélők nagyon is valós szociális, kulturális, politikai, fogyasztási típusú vagy bármilyen egyéb elköteleződését, illetve annak a disputákra gyakorolt hatását Habermas kiküszöbölendő problémának tekinti (Rehg 1996: xi–xx).

Az inkluzivitással kapcsolatban azonban némiképpen fordulópontot jelentett, amikor az 1990-es években Habermas „*polgári*” helyett általános nyilvánosságról (general public sphere) kezd el értekezni. Hol revidálva, hol finomítva 1962-es nézeteit, a szerző számot vet a különböző társadalmi csoportok által eltérő módon működtetett nyilvánosságok lehetőségével. Megnyílt tehát az út a habermasi gondolatkörön belül is az európai nyilvánosság plurális és sokszínű értelmezése felé,⁸ amely nyilvánosságban a különböző háttérű és igényű emberek megtalálhatják, felépíthetik és elhagyhatják saját nyilvánosságaikat. Ám a definíció nem lazítható a végtelenségig, hívja fel a figyelmet Thomas Risse: nem lehet nyilvánosságnak nevezni azokat a kommunikációs szituációkat, amelyekben a beszélgetések titkosak – s ez igen jellemző az Európai Unióra –, vagy a résztvevők köréből szisztematikusan kizárnak bizonyos csoportokat (vö. Risse 2010: 115).

⁸ Amelyet különösen Nancy Fraser, illetve az Oskar Negt – Alexander Kluge szerzőpáros hiányolt az 1962-es *Strukturwandel der Öffentlichkeit* című kötetből (vö. Gripsrud 2010).

Nincs azonban egységes álláspont a tekintetben, hogy az inkluzivitás mit jelent pozitívan meghatározva. Fogós kérdésnek bizonyul, hogy mi alapján dönthető el az európai nyilvánosság szabadságának és nyitottságának mértéke. Kielégíthető-e az inkluzivitás Habermastól származó igénye, ha csupán a megszólaló felek nyitottságra vonatkozó deklarációira hagyatkozunk (vö. Risse 2010: 116)? Vagy az inkluzivitás megvalósulását bizonyos kommunikációs technikák alkalmazásának determinisztikus erejéhez kell kötni? Gondolok itt az internetre. A világhálóval kapcsolatos optimista politikatudományi várakozásokra⁹ építő európai nyilvánosság-kutatások feltételezése szerint ugyanis az online deliberáció alkalmazásával az állampolgárok nagy tömege egyszerűen „behúzható” az EU döntéshozatali centrumába. Mi következik mindebből? Nos, annak vizsgálata, hogy az EU intézményei és az állampolgárok kihasználják-e a modern kommunikációs infrastruktúrák biztosította lehetőségeket, vagyis milyen gyakorisággal és mekkora mozgósító erővel kezdeményeznek online beszélgetéseket Európáról, az európai uniós szakpolitikákról, közös problémákról, s azok hogyan termékenyítik meg az EU döntéshozatalát (van Os – Jankowski 2005; Michailidou 2007; Szabó 2009; Papanagou 2013; Szabó 2014).

A habermasi keretben azonban nem elég, ha a nyilvános teret online/offline fórumok százai töltik meg. A nyilvánosságfragmentumoknak bizonyos módon össze is kell fonódniuk ahhoz, hogy az inkluzivitás valóban garantált legyen. Az összefonódás mibenlétéről Habermas nem ad pontos eligazítást, így az európai nyilvánosságirodalmak szerzői nagy szabadságot élveztek e gondolatmenet kibontásában. A deliberatív irány fontos képviselője, Erik Eriksen érvelése szerint a folyamatok végén mindenképpen létre kell jönnie egy lazán szervezett általános európai nyilvánosságnak (Eriksen 2000; 2005). Az európaizálódó nemzeti médianyilvánosságokra koncentráló munkák ezzel szemben elvetik a szupernyilvánosság szükségességét, és sokkal inkább a nemzeti médiumok tartalmainak, illetve a tagállami szereplők kommunikációjának fokozódó és erősödő kapcsolatában gondolkodnak (de Vreese 2007; Risse 2010).

⁹ Az internet általános politikatudományi feldolgozásában a kilencvenes évek elején különösen nagy divatja volt a deliberatív megközelítéseknek. Kiindulópontjuk szerint a technikai lehetőségek kiaknázásával megvalósul a mindenki által elérhető digitális agora, ahol az állampolgárok nagy tömegben, szervezeten, de szabadon információt és eszmét cserélhetnek a közügyekről. A virtuális térben kialakult egyetértés pedig az offline világra is hatással lesz. Kíváncos tehát, hogy minél több online deliberatív fórum működjön, s ezek segítségével az állampolgárok individuális és közvetlen részvétele erősíti a demokrácia működését (vö. Mitra–Cohen 1999; Norris 2001; Kiss–Boda 2005: 12–28).

Triadikus felfogás (b pont)

Ahogy Fossu és Schlesinger észrevételezi (2007: 3): az európai nyilvánosság triadikus – két fél diskurál közönség előtt – elgondolása is egyértelműen a habermasi örökség hozadéka. Vagyis ahhoz, hogy egy megszólalás témánk szempontjából is értékelhető legyen, nemcsak arra van szükség, hogy valaki beszéljen, hanem arra is, hogy a megszólalók világossá tegyék, kinek szánják közleményüket. Az így meghatározott „*speaker–addressee*” viszony nélkülözhetetlenségére épített a Hanspeter Kriesi, Ruud Koopmans és Paul Statham nevéhez fűződő igénybejelentés-*modell*, amely az európai nyilvánosság fejlettségét olyan kommunikációs szituációk számosságához köti, ahol a megszólalók bizonyos ügyek kapcsán más tagállam intézményeihez vagy az EU képviselőihez címzik mondandójukat (vö. Koopmans–Erbe 2004; Kriesi 2007; Koopmans–Statham 2010).

A habermasi nyilvánossághoz azonban hozzátartozik az EU-ról szóló disputát értő figyelemmel követő, megfelelő méretű közönség megléte is. Ennek biztosításában a kései Habermas elfogadja a média közvetítését. Nem volt ez mindig így! A korábbi írásában a tömegkommunikációt a racionális diskurzust tönkretévő mételtynek mutatta be (vö. Habermas 1971). A kilencvenes években és később született munkáiban azonban megengedőbb álláspontot dolgozott ki, s a médiára mint a nyilvánosság, különösen az európai nyilvánosság kiteljesedéséhez szükséges infrastruktúrára hivatkozik (Habermas 1996: 377–379; 2001; 2012). A tömegkommunikációval kapcsolatos fordulatának megértése azonban csak akkor teljes, ha azt is észrevesszük, hogy Habermas továbbra sem bíz a médiában, ezért egy sor követelményt támaszt működésével szemben. Ezek közül a legfontosabb a sajtó teljes neutralitása: a médiának nem lehet saját preferenciája, szemléletmódja, értékítélete, nem változtathat a beszélők mondanivalójának súlyán, jelentésén és kontextusán.

Szükséges továbbá, hogy a politikai-adminisztratív szféra szigorú jogszabályi garanciákkal a lehető legjobban el legyen szigetelve a média világától. Alapvető, hogy a sajtó gazdasági érdekektől függetlenül működjön, így fenntartását az állampolgároknak kell vállalnia. A habermasi elképzelésben a sajtó igazi ethosza a civil társadalom támogatása, úgy, hogy torzításmentesen mutassa be az állampolgári szerveződések által felkarolt ügyeket. Minden más sajtószakmai szempont (például az olvasottság/nézettség növelése) káros a társadalom egészére nézve (Habermas 1996: 451–458).

A kései Habermas médiával kapcsolatos új nézőpontja az empirikus igényű európai nyilvánosság-vizsgálatokra felszabadító és megtermékenyítő hatású volt. Lehetővé tette ugyanis a nyilvánosság médiával történő azonosítását, de ami még fontosabb, így a tömegkommunikáció-kutatások módszertanában megalapozott és

kipróbált operacionalizálási fogódzók (például mintavételi eljárás, analízis egy-
ségek, elemzési kategóriák stb.) átvétele is megtörténhetett.¹⁰ Elhárult tehát az
akadály a habermasi alapok és a komparatív igényű, szigorúan adatolt, statisztikai
vizsgálódásokat folytató kvantitatív (vö. Koopmans–Statham 2010; de Vreese 2005a;
van de Steeg – Risse 2010); illetve az EU-hoz kapcsolódó jelentések feltárására
koncentráló kvalitatív (vö. Trenz 2004; Risse 2010) elemzések összeházasítása elől,
ami óriási lökést adott az európai nyilvánosság empirikus irodalmának.

A same time, same topic, same relevance-elv (c pont)

Habermas korántsem csupán a tágabb teoretikus horizont felvázolásához ad tám-
pontot. A „*same time, same topic, same relevance*” elve például elsősorban az empi-
rikus orientációval rendelkező munkákat inspirálta három szinkronitást jelző indi-
kátor-ötlettel. Az európai nyilvánosság létrejöttét tehát olyan adatokból kell
kikövetkeztetni, hogy vajon a beszélgetések egy időben, ugyanarról a témáról s
ugyanazon relevanciával zajlanak-e. A kritériumok kibontására Habermas nem kerít
sort, ezért nem tudható pontosan, hogy a szerző mit ért egy időn, ugyanazon a témán,
de különösen a „*same relevance*” mutatója homályos. Ennek ellenére az európai
nyilvánosság fejlettségét a kommunikációk konvergenciájának mérésével összekötő
habermasi felvetés – jelentős továbbgondolás után – tulajdonképpen a nemzeti
médiumok európaizációját hirdető koncepció sarokpontjává vált (vö. Eder–Kantner
2000; Trenz 2004; Downey–Koenig 2006; Risse 2010; Kleinen – von Königslöw 2012).

A kommunikáció minősége (d pont)

A habermasi örökség abban is eligazítja követőit, hogy az értékes és értéktelen
kommunikáció között miként tehető különbség. A nyilvánosság érettsége szem-
pontjából értékes kommunikáció ugyanis a habermasi elképzelések szerint szerve-
zett, szabályozott, kognitív és konszenzuális természetű. Vagyis a beszélgetések
nemcsak hogy meghatározott helyen és időben, hanem előre lefektetett elvek
szerinti céllal és a célhoz vezető úton zajlanak. Az egyik legfontosabb feltétel a
racionalitás, azaz a beszélgetés során a legjobb argumentummal előálló fél érvelé-
sét kell elfogadni. Előfeltétel, hogy kommunikátorok „*hermeneutikailag*” nyitottak
legyenek egymás szempontjaira, érzékenyek egymás élethelyzetére, és tiszteljék
egymást. A méltányos kommunikáció azt is jelenti, hogy senki sem hazudhat vagy
csaphatja be a másikat, s a megegyezéseket bármilyen körülmények között be kell
tartani. A habermasi felfogás szerint továbbá mindenki autonóm, vagyis szabad

¹⁰ E tudományelméleti összefüggésre Lance Bennett hívta fel a figyelmet (vö. Bennett 2012: 5–6).

akaratából, kényszerből és manipulációtól mentesen, előítéletek nélkül lép a nyilvánosság elé.

A habermasi koncepció kulcskategóriája a konszenzus, amely a felek közötti teljes véleményegyezést jelenti. Habermas rámutat: fontos, hogy a kiinduló vélekedések mindegyike módosuljon, és a beszélgetés végén egy új, magasabb minőségű álláspont kristályosodjon ki. A valódi konszenzus ennek megfelelően mindenképpen tartós lesz, amelyet támogat az is, hogy a konszenzuális úton létrejött megállapodást jogi és intézményes eszközökkel bátyázzák körbe. Minden nyilvános megszólalásnak a konszenzus igényével kell szerveződnie, azaz a lehető legtöbb kérdést az egyetértés megteremtésével kell rendezni (Habermas 1996).

Amennyire definitív Habermas konszenzus-elve, annyira vitatott annak az európainyilvánosság-irodalmakban olvasható fogadtatása. Egyik oldalon Klaus Eder és Cathleen Kantner áll, akik az európai nyilvánosság létrejöttéhez a felek bizonyos kérdésekben való egyetértését (például, hogy mi tekinthető európai ügynek), fejlődéséhez pedig az adott témában nyilvánosságra hozott vélemények egymáshoz közeledését látják szükségesnek (Eder–Kantner 2000). Ezzel szemben a Statham–Trenz szerzőpáros (2013) és Thomas Risse (2010) számot vet a disszenzus értékével, amikor rámutat: a habermasi értelemben vett konszenzus csak akkor érhető el, ha a feleknek nincs is igazán komoly vitája egymással, vagyis ez csak a minden szempontból homogén csoport tagjainak beszélgetésében képzelhető el. Érvük szerint az Európai Unió nem ilyen. Ráadásul a konszenzus abszolutizálásának követelménye tulajdonképpen kiüresíti az európai nyilvánosságot, hiszen amiről egyetértés születik, az törvénytörően kikerül a megbeszélnivalók köréből. Úgy látják továbbá, hogy az európainyilvánosság-vizsgálatoknak nagyobb figyelmet kellene fordítaniuk a konfliktusos kommunikációs szituációkra, és úgy általában a konfliktus jelentőségére. Risséék szerint ugyanis szükségtelen a disszenzus kizárása, hiszen éppen az egyet nem értés az, ami megszólalásokat provokál, azaz élettel tölti meg az európai nyilvánosság tereit.

Közvetítő jelleg (e pont)

A közvetítő jelleg hangsúlyozásával világossá válik, hogy Habermas számára a nyilvánosság elsősorban a funkcióján keresztül és nem önjogon figyelemre méltó. Következésképpen a habermasi örökség arra orientálja a kutatókat, hogy az európai nyilvánosságot sokkal inkább a habermasi modellben kijelölt feladatához mérten, mintsem a benne ténylegesen lezajló folyamatok alapján írják le. Szükségesnek tűnik tehát részletesen körbejárni, hogy a szakirodalom főárama Jürgen Habermas alapján mit tekint az európai nyilvánosság funkciójának.

2. Az európai nyilvánosság funkciója

A téma kutatói számára Jürgen Habermas nagyon világosan jelöli ki a tudományos kontextust: az európai nyilvánosság értelme, hogy teret biztosítson a politikai, közigazgatási, állami szabályozásokat eredményező európai uniós döntések legitimálásához. Elkötelezett integrációpártiként¹¹ számára a tét nem kisebb, mint az Európai Unió fenntarthatósága, amit az intézményes döntéshozatali struktúra és az európai állampolgárok közötti kapcsolat megerősítésével képzel el. E kapcsolat infrastruktúrája a nyilvánosság. A jó, kényelmes, gyors és változatos infrastruktúra szorosabb köteléket és magasabb részvételi hajlandóságot eredményez. Ennek eredményeképpen az intézményrendszer is jobban teljesít, s az emberek is valóban a magukénak érzik az integráció vívmányait. Ugyanez teoretikus szinten megfogalmazva: Jürgen Habermas munkáiból az európai nyilvánosság megteremtésének és az európai intézményrendszer számára megfelelő legitimitációt biztosító működésének összefüggéseiről kapunk képet.

Habermas jól ismert diagnózisa szerint korunk legitimitációs válsága abból fakad, hogy a modern politikai berendezkedésben a politikai-adminisztratív, tehát a döntéshozó szféra és a civil, azaz a véleményformáló szféra között egyre mélyülő szakadék van. Azt is tudjuk, hogy a szerző igen kritikus a hagyományos képviseleti demokrácia „*hídverő*” intézményeinek, például a választásoknak a gyakorlatával szemben (vö. Eriksen–Weigård 2003). Ezért az Európai Unió demokratikus legitimitációját nem is e hagyományos intézményektől várja, hanem a nyilvánosságtól, amelyben bizonyos deliberatív platformok „*zsilipként*”¹² időről időre áteresztik a civil nyilvánosságban megjelenő vélekedéseket az központi politikai-adminisztráció tereire. Ezek a „*zsilipek*” azonban nemcsak arra alkalmasak, hogy becsatornázzák a közvéleményt, hanem arra is, hogy szűrjék a kommunikációt. Hiszen az állampolgárok a maguk definiálta és tárgyalt ügyek közül maguk döntenek el, hogy mely problémákat továbbítják a politikai-adminisztratív intézményrendszer felé. A „*zsilipeken*” kívül a fontosnak tételezett ügyek körüli beszélgetések intenzitása nő, hiszen az állampolgárok egyre nagyobb számban kellően differenciált, de a racionalitás és a demokratikus értékek talaján álló véleményekkel dagasztják a vitát. A „*zsilipek*” pedig az ügyeket csak akkor engedik tovább, ha azok kellően kiérlelték

¹¹ Jürgen Habermas több publicisztikában kinyilvánította erős európai elköteleződését. Lásd: Only deeper European unification can save the eurozone (társszerzők: Peter Bofinger és Julian Nida-Rümelin), *guardian.co.uk*, 2012. augusztus 9.; Overcoming the past (társszerző: Adam Michnik), *New Left Review* 1/203, January–February 1994; Habermas stokes debate on Europe, *presseurop.eu*, 2011. november 9.

¹² Habermas zsilip-gondolatát Bernard Peters munkája inspirálta (lásd Habermas 1996: 354).

ahhoz, hogy a politikai-adminisztratív szintnek más dolga ne is legyen, mint mérlegre tenni az ismert érveket, és döntenet (Habermas 1996: 352–359). Ez lenne hát a független állampolgárok csoportosulásaiból álló civil társadalom „*kommunikatív hatalma*” (ti. az, hogy a felszínre hoz és megbeszél társadalmi problémákat, majd a döntéshozók felé kommunikálja azokat), és ez élesen elválk a döntéshozók úgynevezett „*adminisztrációs hatalmától*”. Az utóbbi nem más, mint a jogszabályok létrehozásához szükséges akaratképzés (Habermas 1996: 151–157).

A habermasi elgondolásban ez a deliberatív zsiliprendszer az európai nyilvánosság legértettebb, legtermékenyebb és legdemokratikusabb formája, amelynek intézményesítésével biztosítható, hogy a politikai és a civil szereplők ne vezetőeknek és vezetetteknek, hanem partnernek tekintsék egymást. Így azután mindenki megtalálja a helyét a politikai közösséget fenntartó munkamegosztásban.

A habermasi értelemben véve a dolgok akkor működnek helyesen, ha a nyilvánosság kikényszeríti a kormányzati döntések igazolását („*justification*”), a politikusok (habermasi terminológiában: a döntéshozók) azonban nem vagy alig vesznek részt a politikai vélemények kialakításában. Nem úgy a civil társadalom, amelynek éppen ez lenne a legfontosabb feladata! Ebben a gondolatkörben a politikai-kormányzati szféra a nyilvánosságon kívül tételeződik. Habermas a nyilvánosságot egyértelműen a civil társadalomhoz rendeli:

„a nyilvánosság a civil társadalom hálózatain keresztül az életvilágban gyökerező kommunikációs struktúra” (Habermas 1996: 359).

Ám ennél is lényegesebb, hogy a zsilip-elképzeléssel Habermas tulajdonképpen zárójelbe teszi a pártok szerepét, helyette a parlamentarizmus demokratikus alternatíváját kínálja. Konceptiójának Európai Unióra alkalmazása éppen ezért is különösen csábító, hiszen a politikai közösség republikánus értelmezését¹³ követő modell nem igényli az etnikai alapon álló összetartozás érzését. Ráadásul azzal a reménnyel kecsegtet, hogy az európai pártok és az Európai Parlament gyengesége miatt keletkezett vákuumot a Habermas szerint amúgy is korrumpálódott hagyományos politikai szereplők és eljárások helyett a deliberatív nyilvánosság ügymeneteinek meghonosításával tölti ki. A habermasi oeuvre legnagyobb hatása tehát a nyilvánosság és a demokratikus legitimáció összekötése, amelyben a nemzetállami politikát meghatározó pártok és a politikusok helyett az állampolgárok, jobban mondva a civil társadalom véleményformáló szerepe kap nagyobb hangsúlyt (vö.

¹³ A *Stanford Encyclopedia of Philosophy* „Citizenship” szócikke.

Weiler 1996; Eriksen–Fossum 2000; Trenz 2004; Eriksen 2005; van Os – Jankowski 2005; Fossum–Schlesinger 2007; Michailidou 2007).

3. Normativitás¹⁴

Az európai nyilvánosság mind teoretikus, mind empirikus elgondolását jelentősen befolyásolta a Habermas által bevezetett preskriptív fogalomhasználat és gondolkodásmód,¹⁵ illetve az Európai Unió demokráciadeficit-tételének találkozása (vö. Weiler 1995 et al.; Ward 2004). A European Studies-irodalomban közel húsz éve ismert és általánosan használt demokráciadeficit-tézis alapállításai szerint az integráció egyik, ha nem a legnagyobb problémája az EU legfontosabb döntéshozatali fórumai, az Európai Bizottság és a Miniszterek Tanácsa feletti közvetett és minimális parlamentáris ellenőrzés. A kritikusok elsősorban az Európai Parlament gyengeségét hangsúlyozzák: keveslik az Európai Bizottság tagjainak kinevezésére, illetve a Miniszterek Tanácsának munkájára gyakorolt hatását. Ezt a demokráciadeficit intézményi (Karoliny 2012: 15) vagy általános (Hix 2008; Arató–Koller 2009) aspektusaként szokás értelmezni. Az európainyilvánosság-kutatások azonban leginkább a demokráciadeficit „puha” kontextusára rezonálnak, amely a deficitet nem jogi-intézményi alapon határozza meg, hanem az EU „sorskérdéseinek” kibeszéletlenségét, az európai állampolgári ismeretek hiányát, az európai szintű érdekképviseleti munka elégtelen szervezettségét, illetve az európai összetartozás érzésének hiányát hangsúlyozza (vö. Follesdal 1998; Hix 2008). A kritikai észrevételek ellenére¹⁶ a demokráciadeficit tézise az Európai Unió politikatudományi leírásának megkérdőjelezhetetlen alapját képezi, amit maga Habermas is megerősít:

„A demokráciadeficit csak egy olyan egységes európai nyilvánosság létrejöttével számolható fel, amelybe beágyazva zajlanak a demokratikus eljárások. (...) A páneurópai

¹⁴ Jürgen Habermas nem tagadja gondolkodásának normatív jellegét, noha a *Between Facts and Norms* című kötetet kifejezetten azzal a céllal írta, hogy megcáfolja, hogy „vak lenne az intézményi realitásokra” (1996: xi).

¹⁵ Peter Dahlgren vitatja, hogy Habermas normatív rendszert alkotott volna. Az 1962-es *Strukturwandel der Öffentlichkeit*-ban megfogalmazott gondolatokat historikusnak, a *Between Facts and Norms* elképzeléseit pedig inkább ideologikusnak tartja (Dahlgren 2001).

¹⁶ Noha a tézis ellentmondásairól Majone és Moravcsik rendszeresen értekezik (vö. Majone 1998; 2002; Moravcsik 2002; 2004), az európainyilvánosság-irodalom kivétel és különösebb reflexió nélkül érvényesnek fogadják el a demokráciadeficit-tétel megállapításait.

nyilvánosság a megoldás az európaizációs folyamatok elégtelen társadalmi integrációjának orvoslására.”¹⁷

A deficit-tételhez kapcsolódó habermasi nyilvánosság-gelgondolás egyszerre szolgál vizsgálati szempontokat indukáló normatív elméleti keretként, ideáltípusként és megoldási javaslatként (Weiler 1996; Kantner 2002; Pfetsch 2004; Michailidou 2007; Fossum–Schlesinger 2007; Olsen–Trenz 2010). Az európainyilvánosság-kutatások fősodrában munkálkodó szerzők gyakran hivatkoznak az európai integráció *policy* és *politics* típusú fejlődése között észrevételezett aszinkronitásra. Számukra nagyon is szignifikáns, hogy a gazdasági és monetáris ügyek szakpolitikai koordinációja az idők során szinte töretlenül haladt előre a szabad kereskedelem, vámunió, közös piac, gazdasági és pénzügyi unió ívében. Ugyanakkor az európai elit és az állampolgárok csupán minimális erőfeszítéseket tettek az egymással fennálló kapcsolatok ápolására: nincs európai szintű pártverseny, nincsen a tömegek által látható, hallható és befolyásolható EU-s napirend, nincs európai szintű politikai mobilizáció. Az EU keretei között zajló politikai viselkedés hiánya egyensúlytalanságot teremt, és megakadályozza, hogy az „ígéretes államkezdeményből” (Hooghe 1995), „félállamalakulatból” (Chrysoschoou 2000), „félpolitikai rendszerből” (Sbragia 1992), valamint „formálódó Egyesült Európai Államokból” (Weiler 1996) teljes, egész és valódi váljék. Így lesz az európai nyilvánosság a demokráciadeficit-tézis analitikai szintje: vizsgálatával az európai uniós demokrácia állapotát kirajzoló „big picture” egyik darabkája készíthető el (vö. Gerhards 1993; Grundmann 1999).

A habermasi nyilvánosság-koncepció tehát igen határozott orientációt ad az európainyilvánosság-kutatások számára, amelyek – mint azt a következő fejezetekben látni fogjuk – változó erősséggel, de alapvetően elfogadják a felajánlott kereteket.

A kötet első részében a továbbiakban a habermasi gyökerekhez erősebben kötődő deliberációs iskola fejlődési pályáját követem, amelyet empirikus anyagok is gazdagítanak ugyan, de sokkal inkább teóriaorientált megközelítésnek mondható. Különösen e tekintetben éles a különbség a deliberációra épülő irány és a nemzeti médianyilvánosságok összekapcsolódására építő európaizációs iskola között, amelyet szintén részletesen bemutatok, hiszen az kifejezetten az empirikus elemzések stratégiai szempontjait előtérbe helyezve dolgozza ki koncepcióját.

¹⁷ Jürgen Habermas: Warum braucht Europa eine Verfassung? *Die Zeit*, 2001. december 31. Elérhető: http://www.zeit.de/2001/27/Warum_braucht_Europa_eine_Verfassung. Letöltés időpontja: 2011. március 5.

1.2. Az európai nyilvánosság mint deliberáció

A preskriptív habermasi koncepció és az EU democráciadeficit-tételének összekapcsolásával az ezredforduló környékén publikált munkák igen szigorú keretek közé szorították az európai nyilvánossággal kapcsolatos elmélkedést. A normatív szemlélet folyományaként a téma feldolgozásának első hulláma különösebb reflexió nélkül, szinte automatikusan hiánykategóriaként beszél az európai nyilvánosságról: olyan jelenséggént, amely még nincs, de nagy szükség lenne rá. Még hozzá nem is akármilyenre, hanem pont olyanra, amilyennek azt Jürgen Habermas felvázolta. Létrejöttéhez tehát elengedhetetlen, hogy az EU döntéshozatala deliberatív alapokra helyeződjön, kívánatos az állampolgárok valós részvétele az európai közélet tematizálásában, elvárt a média európai ügyek felé irányuló erősebb figyelme stb. Mindezzel stabilizálható a rendszer működése, elkerülhetők a legitimációs válságok, létrejön egy olyan EU, amelynek fenntartásában mindenki érdekelt és elkötelezett. Másként fogalmazva: az ezredforduló szakirodalmában nem az európai nyilvánosság adekvát leírásáért folyt a verseny. Abban ugyanis minden szerző egyetértett, hogy a habermasi kritériumoknak megfelelő nyilvánosság nem látható az Európai Unióban. A tudományos diskurzus sokkal inkább az európai nyilvánosság elméleti lehetőségéről vagy lehetetlenségéről szólt, vagyis arról, hogy vajon a kialakulását gátló tényezők lebonthatók-e vagy sem. Ezt Tuomo Mörä összefoglaló tanulmányában találóan a „possibility–impossibility” megközelítések vetélkedéseként írta le (Mörä 2009: 81–82), amely tulajdonképpen az európai nyilvánosság deliberatív iskolájának elődiskurzusaként értelmezhető.

1.2.1. Az európai nyilvánosság „possibility–impossibility” diskurzusa

Mörä szerint a szakirodalom az érett európai nyilvánosság előfeltételeit kutatva *nyelvi, identitásbeli*, illetve a kommunikációs infrastruktúrában, azaz a *média* terén definiál hiányosságokat. Voltaképpen a „possibility–impossibility” diskurzus az európai szintű deliberációhoz szükségesnek tartott előfeltételeket tárgyalja. Vessünk hát mi is egy pillantást ezekre!

Az első előfeltétel: nyelv és az európai nyilvánosság

Az európai nyilvánosság létrejöttének egyik nyilvánvaló akadályának a közös nyelv hiányát szokták tekinteni (Grimm 1995; Kielmansegg 1996; Schlesinger 2003;

Brüggemann 2005). A démosz és etnosz szempontjából egységes nemzetállami modellt mint ideáltípust szem előtt tartva, a szerzők az Európai Unió „bábéli *ka-
valkádjának*” (Schlesinger 2003: 5) veszélyes centrifugális jellegét hangoztatják. Tény: az Európai Bizottság jelenleg 23 hivatalos, hat „félhivatalos”¹⁸ (semi-official languages), illetve további 60-ra becsült beszélt nyelvet regisztrál.¹⁹ A közvetítőként használt angol, francia vagy német terjedése ellenére az európaiak közel fele csak az anyanyelvén tud megbízhatóan megszólalni, s még kevesebben használják idegennyelv-tudásukat napi szinten. Mindez persze nem egyenletesen oszlik meg. A luxemburgi és a máltai lakosság teljes egésze legalább két nyelven folyékonyan beszél, míg a britek, a magyarok és az olaszok majd háromnegyede egyáltalán nem ismer idegen nyelveket. Az Eurobarometer idősoros (1991, 1996, 2001, 2006, 2012) adatai alapján apró javulás kimutatható ugyan, ám látványos növekedés nem látszik.²⁰ Az integráció évtizedei alatt az európaiak egymás iránti érdeklődése nem fordult hétköznapi szinten is megjelenő többnyelvűségbe. A szkeptikusok, vagyis a vitában az „*impossibility*” álláspontot képviselők, kételkednek abban, hogy egyáltalán lehetséges a habermasi értelemben vett általános európai nyilvánosság megszületése.

Tuomo Mörrä szerint a nyelvi akadályoknál is komolyabb probléma a nemzeti nyelvekhez kötődő értelmezési különbségek megléte, amelyek még akkurátus fordítással sem küszöbölhetők ki. A párbeszédet teljesen ellehetetleníti – véli Mörrä –, hogy a politikai fogalmak alatt egyes nemzetek teljesen mást értenek. Példája a föderalizmus, amelyet az angolok rendszerint centralizációként interpretálnak, a franciák számára államgyengítő konnotációja van, míg a spanyolok a fékek és el-lensúlyok egyik demokratikus biztosítékának tekintik. Mörrä tehát az európai poli-tikai nyelv megteremtésének s így az európai nyilvánosság létrejöttének lehetet-lenségét hangsúlyozza (Mörrä 2009: 3).

Az „*impossibility*” vélekedésekkel szemben Lars Blichner igenis elképzelhetőnek tart egy közös európai politikai nyelvet, amelyet a globális piacgazdaság hatására/ körülményei közepette a business, a szakpolitika és a tudomány terén már bevetté vált és aktívan használt beszédmódok analógiájára képzel el. Álláspontja szerint ugyanis ha sokat beszélünk – például a föderalizmusról –, akkor előbb-utóbb fino-

¹⁸ Az Európai Parlament 2006. július 4-i döntésének értelmében a hivatalos nyelveken kívül az EP ülésein baszk, katalán, galíciai, gaelic, skót és velszi nyelveken is felszólalhatnak a képviselők. Lásd: New languages to get EU status, *news.bbc.co.uk*, 2006. július 5.

¹⁹ http://ec.europa.eu/languages/languages-of-europe/eu-languages_en.htm

²⁰ Eurobarometer periodic surveys on „Europeans and their languages”. http://ec.europa.eu/languages/languages-of-europe/eurobarometer-survey_en.htm

modnak a fogalmak, s ha egységes koncepció nem is, de legalább egy mindenki által elfogadott keretrendszer kialakul. Blichner nem lát semmilyen strukturális akadályt az európai politikai nyelv létrehozása előtt: „*gyerünk, csináljunk egyet!*” – buzdít esszéjében (Blichner 2007: 160). A folyamatban kiemelkedő szereplőnek tartja az Európai Bizottságot és az Európai Parlamentet, amelyek a civil társadalommal együtt kell hogy elkészítsék az „európaiul” elmondható dolgok szótárát (uo. 161). Mások a nemzetállami keretekben történő gondolkodást kívánják a maguk érve mellé állítani, amikor Svájc példáját hozzák fel a többnyelvűség ellenére jól működő nyilvánosság eseteként, hiszen Svájcban a nyelvi közösségek közötti diskurzus a különbözőségek és az autonómia fenntartása érdekében zajlik (vö. Ernst 1998).

A második előfeltétel: identitás és európai nyilvánosság

Hasonló a helyzet az identitás kérdésében: a korai szakirodalom alapvetően annak hiányát regisztrálta, s az Eurobarometer vonatkozó adataira²¹ hivatkozva a közösségi érzés gyengeségét is az európai nyilvánosság akadályaként mutatta fel (vö. Schlesinger 2003). A hétköznapi emberek európai összetartozása nélkül ugyanis a megbeszélendő közös problémák és feladatok sem jelennek meg közös ügyekként (Scharpf 1996). Az európai nyilvánosság lehetetlenségét hangsúlyozó érvek a kollektív identitás sűrű („*thick*”) értelmezéséből indulnak ki. Ez az emberek közötti kapcsolatot a közös etnicitás, vallás, történelmi hagyományok, nyelv, kultúra, területiség és a közösség felé történő áldozatvállalási hajlandóság fokmérőivel határozza meg (vö. Smith 1995). A fokmérők és az európai társadalom összevetéséből kiolvastva az európai identitás kialakulása kívánatos, de fényévekre van még a realitástól (vö. Schlesinger 2003).

Az ezzel szemben megfogalmazott állítások szerint az európai összetartozás érzését nem a közösségen kívül kell keresni, hanem azokra a mechanizmusokra és folyamatokra érdemes figyelni, amelyek során valamiféle kapcsolat teremődik az egyének vagy csoportok között (Risse 2003). Az európai közösségi érzés nagyon is lehetséges, amennyiben azt megteremtik. A tudomány feladata pedig a teremtési kísérletek azonosítása és a sikerességük megítélése.

Így válnak identitásképzővé az európai parlamenti választások vagy a közös szimbólumok, például az európai zászló, a himnusz, vagy a közös designnal készülő

²¹ A Standard Eurobarometer kutatások 1995-től tartalmazznak kérdést az európai identitásról. Lásd: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb_arch_en.htm

jogosítvány bevezetése. Thomas Risse javaslata, hogy a statikusnak elgondolt kötőanyagok (például történelmi hagyományok és területiség) helyett a kommunikáció meglétére kellene fókuszálni. Az európai identitás, írja Risse, az európaiak közötti interakciókon keresztül alakul ki: minél több beszélgetés folyik, annál több olyan közös pont lesz az európaiak életében, amelyekhez kapcsolódni tudnak. Következésképpen az európai közösséghez tartozás statisztikai adatokkal alátámasztható megvallása nem az előfeltétele, hanem a következménye az európai nyilvánosság megszületésének: az élettel teli európai nyilvánosság teremti meg és gazdagítja az európai identitást. Risse nemcsak megcseréli a láncszemeket, hanem hangsúlyozza az európai nyilvánosság létrejöttének más előfeltételeit. Ezek: az Európai Unióra, az integrációval kapcsolatos kérdésekre, az EU-s szakpolitikákra vonatkozó nyilvános megszólalások számossága (kellő mennyisége) és differenciáltsága (sokféle fórumon, szereplővel, témával, értelmezésekkel stb.) (Risse 2003: 7–8). Az európai nyilvánosság s rajta keresztül az európai identitás nagyon is lehetséges, amennyiben az európaiak hajlandók megfelelő mennyiségű és minőségű kommunikációba bocsátkozni egymással.

A harmadik előfeltétel: média és európai nyilvánosság

Abban mind a korai, mind a kortárs szakirodalmi források egyetértenek, hogy az európai nyilvánosság létrejötte csak médiatámogatással képzelhető el. A média itt egyszerre jelenik meg az európaiak közötti kapcsolat hiányzó infrastruktúrájaként (Kaitatzi-Whitlock 2007), az európai uniós intézmények által nem megfelelően használt eszközként (Meyer 1999) s a feladatait elégtelenül ellátó politikai kommunikációs ágensként (Habermas 1996). A médiával kapcsolatban az az érdekes helyzet is előállt, hogy a sui generis páneurópai médiatermékek bukására, alacsony olvasottsági/nézettségi adataira vagy elitista jellegére mind az európai nyilvánosság lehetetlenségét, mind pedig annak lehetőségességét hangsúlyozó munkák egyforma vehemenciával hivatkoznak. Az „*impossibility*” érvek szerint a páneurópai tömegkommunikáció iránt nincs érdeklődés, ami egyértelműen mutatja, hogy az európaiak a hétköznapiakban nem óhajtanak jelentős figyelmet szentelni az európai kérdéseknek (vö. Schlesinger 2002). Míg a „*possibility*” gondolkör egyik ága a médián túli páneurópai fórumok, például az online beszélgetések deliberációs kapacitása felé tapogatózott (vö. Zimmermann–Koopmans 2003), addig a másik irány a valóságban működő nemzeti nyilvánosságok felé orientálta a tudomány fókuszát. Jürgen Gerhards volt az, aki először leírta: a nemzeti nyilvánosságoknak nagyon is

meglehet a szerepük az európai deliberáció megvalósulásában.²² Ehhez azonban a nemzeti nyilvánosságokat domináló médiumoknak nyitniuk kell egymás felé, európai témákat, európai szereplőket, európai perspektívákat kell felkarolniuk. Vagyis az újságíróknak vezető szerepet kell vállalniuk az európai démosz megteremtésében és az európai közvélemény kialakításában (Gerhards 2000).

Az ezredforduló „*impossibility–possibility*” tudományos diskurzusa a 2000-es évek derekára végképp megfeneklett, az álláspontok megmerevedtek, a többnyire spekulatív állítások vitája terméketlenné vált. Az európai nyilvánosság lehetetlensége mellett érvelők a tények és az adatokon alapuló bizonyítékok hiányát rótták fel. Válaszként megindult az immár kifejezetten az Európai Unióra reflektáló deliberációs modell kialakítása, amely alapján lehetségessé vált az európai nyilvánosságról szóló empirikus tudás gazdagítása. Az európai nyilvánosság mint deliberáció elgondolásának legelismertebb műhelye az Oslói Egyetem Arena Centre for European Studies. A központ vezetője Erik O. Eriksen, aki 2004-ben publikált hármass modelljével az európai nyilvánosság úttörő, mégis koherens konceptualizációs keretét rajzolta meg. A következő alfejezetben ennek bemutatására vállalkozom.

1.2.2. A szupranacionális deliberáció: Erik Eriksen „hármass nyilvánosság”-konceptiója

Elismert Habermas-szakértőként²³ Erik Eriksen a 2000-es évek elején fordult a téma kutatása felé, s a 2003-ban elindult nemzetközi tudományos együttműködés²⁴ vezetőjeként nagy hatást gyakorolt az európai nyilvánosság későbbi felfogására. Eriksen és kollégái a teória vezette empirikus reflexió igényét szem előtt tartva szigorú határt szabtak: kifejezetten az Európai Unióra fókuszáltak. Ezzel a döntéssel lemondtak ugyan a globális posztnemzeti nyilvánosságelmélet kialakításáról, viszont utat nyitottak az elméleti keretük EU-ra transzformálását nem igénylő tesztelhetősége felé. A *Citizenship and Democratic Legitimacy in the European*

²² Ezt megerősíti Jürgen Habermas is a 2006-ban publikált *Time of Transitions* című kötetének 102. oldalán.

²³ Eriksen több könyvet írt Jürgen Habermasról norvég, svéd és angol nyelven. Kiváló tudományos teljesítményének elismeréseképpen 2006-ban a svéd állam Anna Lindh-díjat adományozott számára.

²⁴ A projekt címe: *Citizenship and Democratic Legitimacy in the EU (CIDEL)*. Támogatója: EU FP5, időtartama: 2003–2005. Kutatási anyagai elérhetők: <http://www.sv.uio.no/arena/english/research/projects/cidel/old/index.html>

Union (CIDEL) elnevezésű szerteágazó tudományos nagyprojekt egészét Eriksen EU-ra vonatkozó deliberatív nyilvánosságkonceptiója fogja össze. A CIDEL egyszerre normatív és praktikus vállalkozás, hiszen az EU támogatásának és az állampolgárok által elfogadott működtetésének útjait keresik. Központi kategóriájuk a legitimitáció. Éppen ezért a projekt számára a legizgalmasabb kérdés, hogy milyen legyen az a nyilvánosság, amelyik az európaiak számára elfogadható, támogatható EU-hoz vezető döntéseket eredményez. A kutatócsoport javaslata a deliberáció, vagyis egy olyan nyilvánosság, amelyben a megfelelő eljárások betartásával születő döntések vélhetően elfogadhatók lesznek az állampolgárok számára.

Eriksen elképzelése egyértelműen a habermasi fundamentumokra támaszkodik. A republikánus idea alapján a demokráciát olyan működési módként írja le, amelyben szuverén emberek konszenzus alapján született törvények által kormányozzák saját magukat. A konszenzust előre kialakított kommunikációs eljárások biztosítják. A posztnemzeti demokrácia tehát nagyon is lehetséges, éppen a deliberáció által. Erre épül Eriksen demokratizációs elve, amely szerint bármilyen politikai entitás demokratikussá válhat, amennyiben állampolgárai kikövetelik azt. Következésképpen nincs elméleti vagy strukturális akadály a demokratikus Európai Unió létrehozatala előtt. A demokratikus EU kulcsa a legitimitáció, amelyet Habermas nyomán az Eriksen vezette kutatócsoport a deliberáció segítségével lát megvalósíthatónak. Eriksenék szerint az európai nyilvánosság az, amelyben az európai civil társadalom ellensúlyozza az európai kormányzati hatalmat, mégpedig azzal, hogy folyamatosan szemmel tartja, illetve a döntéseinek az igazolására készteti (Eriksen 2004: 13). Így az európai nyilvánosság az EU demokratikus állapotának mérését lehetővé tevő analitikai egység, a kommunikáció pedig a vizsgálat egyfajta proxy változója lesz. Így alapozza meg Eriksen az Európai Unió deliberatív folyamataira koncentráló kutatások elméleti hátterét.

Ehhez azonban először operacionalizálható európainyilvánosság-definícióra van szükség, melynek kialakításakor Eriksen a habermasi örökséget a network-ideával házasítja össze. Eriksen a korai szakirodalom „*impossibility*” diskurzusának tévútjaként diagnosztizálja a nyilvánosság statikus, monolitikus intézményként történő elgondolását. Ehelyett a sokkal termékenyebb hálózat-hasonlatot ajánlja, amely lehetővé teszi a nyilvánosság lazább, hajlékonyabb és plurális értelmezését. Az erikseni megközelítésben tehát európai nyilvánosságokról kell beszélni, amelyek „*egy előre meghatározott tárgy nélküli interakciókkal (subjectless interaction) működő kommunikációs hálózat*” elemeiből tevődnek össze (Eriksen 2004: 14). De mi köti össze a megszólalásokat? Eriksen habermasiánus válasza szerint a szinkronitás,

vagyis ahhoz, hogy létrejöjjön az európai nyilvánosság, a beszélőknek hasonló ügyeket, hasonló időben és hasonló értelmezésben kell tárgyalniuk (uo.).

A kommunikációs hálózat működését Eriksen három alkategória, az általános, a *szegmentált* és az *erős* európai nyilvánosságok bevezetésével és meghatározásával teszi világosabbá. Lássuk ezeket egyenként!

Általános nyilvánosságok

Az általános nyilvánosságok (general publics) a civil szféra részeként működnek, ahol mindenki szabad és egyenlő felekhez méltó beszélgetést folytathat. A kommunikációnak nemzeti, intézményi, nyelvi határok nem, csak a racionális érvek alapján folyó diskurzus szabhat határt. Eriksen megfogalmazásában:

„Az általános nyilvánosságok a civil társadalom kommunikatív terei, amelyekben mindenki szabadon és egyenlő módon részt vehet, és ahol a megfelelő jogosultságok védelme alatt csak az ész korlátainak alávetve vitatkozhat.” (Eriksen 2005: 349.)

A general publics arénái szupranacionális orientációval szerveződnek. Eriksen ide tartozónak tekinti a pán-európai vagy legalábbis a nemzeti határokon átnyúló civilszervezeteket, mozgalmakat, az európai közéletre fókuszáló, nemzetközi terjesztéssel működő hagyományos és audiovizuális médiumokat, online társalgásokat, a blogszférát és egyéb internetes fórumok világát. Eriksen szerint az Európai Unió általános nyilvánosságai éledőben vannak: van példa sui generis európai fókuszú lapokra, televíziós csatornákra, internetes újságokra. És ami még fontosabb, kibontakozóban van az európai kormányzat ellen hatékonyan fellépni képes európai civil társadalom is, ahogyan azt az iraki háború elleni 2003-as tüntetéssorozat megszervezése²⁵ mutatja. Azt azonban elismeri, hogy az általános nyilvánosságok fő fórumát jelentő páneurópai média, illetve főszerepet eljátszani hivatott civilszervezetek lehetnének erősebbek is. A civilszervezetek sokat tehetnének európai szintű elismertségük növelésében, írja Eriksen, például a nemzeti keretek között már bejáratott watchdog-típusú tevékenységük kiterjesztésével, akár európai botrányok kihozzátásával (Eriksen 2004: 17).

A civil szféra támogatásában az európai kormányzati szférának is feladatot ad. A szerző az Európai Unió intézményeitől elvárja, hogy a tulajdonképpen ellenük,

²⁵ Több száz ezres tüntetések a háború ellen, *origo.hu*, 2003. március 21.

pontosabban a kiegyensúlyozásukra és monitorozásukra vállalkozó civil szektort és annak deliberatív fórumait életre galvanizálják különböző figyelemfelkelő kampányok, anyagi támogatások, illetve döntés-előkészítő konzultatív együttműködések kialakításával. Eriksen lát is erre fogadókésztséget, példaként az Európai Bizottság „The Building Europe Together” 1996-os, illetve az euró bevezetését előkészítő „Euro 2000” kampányát említi (Eriksen 2004: 16–18). Igaz, a kampányok sikerét (Schlesinger–Kevin 2000) és a konzultatív fórumok deliberációs kapacitását (Michailidou 2007) ellentmondásosan ítéli meg a szakirodalom, de az európai watchdog NGO-k növekvő ereje például a Jacques Santer vezette Európai Bizottság 1999-es lemondásához vezető visszaélések felgöngyölítésében játszott szerepük tükrében biztosnak tűnt (Trenz 2002).

Szegmentált nyilvánosságok

Az általános nyilvánosságokhoz képest különbözteti meg Eriksen a *szegmentált nyilvánosságok* („segmented publics”) körét, amelyek az EU szakpolitikai köré szerveződő döntéshozók, szakértők és szakmai stakeholderok szupranacionális együttműködését teszik lehetővé. Eriksen definícióját idézve:

„A szegmentált nyilvánosságok olyan szakpolitikai hálózatok, amelyeket bizonyos ügyek, problémák és megoldások iránt közösen érdeklődő aktorok alkotnak.” (Eriksen 2005: 349.)

A szegmentált nyilvánosságok, a nemzetközi viszonyok elméletétől kölcsönzött kifejezéssel élve, „tudásközösségeket” (epistemic communities, Haas 1992) építenek, amelyek tagjai közös ismereteik alapján meghatározott problémák, érdekek, azonos célok és orientációk mentén fókuszált dialógust folytatnak. A szegmentált európai nyilvánosságokban zajló deliberáció jelenti az EU szupranacionális szabályozó rendszerének („regular management”) szoftverét, hiszen az itt zajló tárgyalásokon keresztül formálódik a nemzeti keretek felett álló szakpolitikai kormányzás tartalma. Eriksen észrevételezi, hogy az Európai Unió szegmentált nyilvánosságok terén igen gazdag: a fejlesztéspolitika, kereskedelem, energia, környezetvédelem, élelmiszer-biztonság, tudománypolitika stb. terén kiterjedt és többszintű szakmai hálózat koordinálja, felügyeli és értékeli az egységes európai törekvéseket.

A szegmentált nyilvánosságok fontosságát Eriksen két ponton hangsúlyozza. Egyrészt ezek azok a többé-kevésbé intézményesített páneurópai és nemzeti szervezőelv alapján zajló kommunikációk, amelyek valóban intenzívek, és

bizonyos területeken jelentős hatással vannak az egységes európai sztenderd, illetve gyakorlat kialakítására. Másrészt pedig a szegmentált nyilvánosságok diskurzusai transznacionális ügyszférikákat („*issue communities*”) teremtettek, amelyek elkötelezettek az európai integráció mellett, és képesek szakmai szempontokat bevinni az Európai Unió szabályozó testületeinek munkájába (Eriksen 2004: 18). Eriksen ugyan nem mutat rá, de látnunk kell, hogy a szegmentált nyilvánosságok esetében szinte lehetetlen meghatározni, hogy a civil szféra és a kormányzati szektor Habermas által hangsúlyosan fontosnak tartott elkülönülése hol történik meg. Amennyiben az EU szabályozó testülete képviselőinek, a szakértőknek és szakmai stakeholdereknek, a konzultatív testületeknek a döntése válik az *acquis communautaire* vagy bármilyen EU-s ajánlás részévé, onnantól kezdve az európai NGO-k gyakorlatilag döntéshozói szerepbe léptek. S vajon hogyan várható el, hogy utána ugyanazok a civilszervezetek szigorúan monitorozzák az európai kormányzat döntését és mozgását, ha egyszer maguk is benne vannak a döntések sűrűjében?

Az általa adott leírásból nem kapunk választ a dilemmákra, így értelmezésem szerint Eriksen a szegmentált nyilvánosságoknak a nyilvánosság-modellbe történő integrálásával némiképpen eltávolodik a Habermas által felajánlott nyilvánosságtérképeltől. A távolodás igénye még ennél is jobban látszik Eriksen harmadik, azaz az *erős európai nyilvánosságok* (strong publics) kategóriájának leírásában.

Erős nyilvánosságok

Az erős nyilvánosságok (strong publics) tulajdonképpen az Európai Unió kormányzati központjának intézményesített, nyilvános fórumait jelentik, ahol a döntéshozatal megelőzően nyitott és a résztvevők számára egyenlő megszólalási lehetőséget biztosító szabályozott deliberáció, illetve a döntéshozók beszámoltatása zajlik.

Eriksen ezt így határozza meg:

„Az erős nyilvánosságok olyan jogilag intézményesített és szabályozott diskurzusok, amelyek a politikai intézményrendszerbeli kollektív akaratképzést végzik.” (Eriksen 2005: 349.)

Eriksen elsősorban az Európai Parlament mint nyilvánosság megragadására koncentrál, amelyet különösen fontosnak tart az EU demokratikus legitimációja szempontjából, hiszen az EP az Európai Unió egyetlen olyan testülete, amelynek tagjait

közvetlen és általános választójog alapján választják meg. Az Európai Parlament²⁶ számos területen (pl. a fogyasztóvédelem, a tőke szabad áramlása, a személyek szabad mozgása stb.) közösen dönt a Miniszterek Tanácsával, és ami még fontosabb: az EP és az Európai Tanács együttes hatáskörrel rendelkezik az Európai Unió éves költségvetése fölött is. Az Európai Parlament a kinevezési jogkörében az elnök megválasztásán keresztül hatással van az Európai Bizottság megalakulására is. Az elnökjelöltnek és a főbiztosjelölteknek az EP szakbizottságai előtt be kell mutatniuk és a vita során meg kell védeniük programjukat, s végül a Parlament kollektíven dönt az Európai Bizottság kinevezésének jóváhagyásáról. Az EP támogatása nélkül nem nevezhető ki az Európai Központi Bank vezetése sem.

Az Európai Parlament politikai ellenőrzést is ellát: kollektív bizalmatlansági indítványt nyújthat be az Európai Bizottsággal szemben, vagyis lemondásra kötelezheti az Európai Unió egyik végrehajtó szervét. Az Európai Parlament nem csak a választásokon keresztül kapcsolja az európaiakat az EU döntéshozatali centrumához: valamennyi európai állampolgárnak jogában áll ugyanis petíciót benyújtani a Parlamenthez, és kártérítést igényelni az Európai Unió tevékenységi területeihez tartozó ügyekben.

Eriksen megállapítása szerint az Európai Parlament jogszabályi okok miatt többnyire egységes testületként kell hogy fellépjen. Következtetése szerint ez a politikailag, nyelviileg, nemzetileg és kulturálisan heterogén hátterű képviselőkkel, a minden részletre kiterjedő, hiteles, őszinte, racionális és megegyezést kereső dialógusok segítségével lehetséges. Az EP tehát csak akkor tud az Európai Bizottsághoz és az Európai Tanácshoz fogható tekintélyt kialakítani, ha egységes és erős álláspontot képvisel, amihez a deliberáció biztosítja a megfelelő utat.

Eriksen azonban nem vet számot azzal, hogy az európai parlamenti határozatok mögött sohasem a képviselők száz százaléka áll. A valóság sokkal inkább az, hogy a szavazások legnagyobb része *egyszerű többségi* alapon dől el, kivéve az együtt döntési esetekben (amikor az EP és a Tanács a TEC 251-es cikkelye alapján együttesen dönt), költségvetési ügyekben, illetve az Európai Unió bővítéséhez való hozzájárulásában, amikor abszolút többség támogatására van szükség. Az egyszerű többség biztosítása pedig nem igényli az EP-ben megjelenő minden politikai, kulturális, nemzeti és egyéb érdekközösséghez tartozó képviselő konszenzusát. Az EP-döntések szavazási mintái sem mutatják azt, hogy a deliberációnak különösebb szerepe lenne a képviselők preferenciájának kialakításában (vö. Hix et al. 2009).

²⁶ <http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/hu/007c895f4c/Jogk%C3%B6r%C3%B6k-%C3%A9s-elj%C3%A1r%C3%A1sok.html>

Jól látható, hogy a koncepció elkanyarodik a habermasi alapoktól, és európai nyilvánossággént olyan eseteket is elfogad, ahol nincs különbség deliberáció és döntéshozatal, illetve véleményformálás és akaratképzés között. Eriksen abban is megengedőbb, hogy a nyilvánosságot nem azonosítja a kormányzat ellen szerveződő kommunikációkkal. Noha az elméleti keret kiindulópontjában az európai nyilvánosságok feladataként az EU demokratikus legitimitációjának megteremtése szerepel, a konklúziójában Eriksen inkább egyfajta „lépcsőzetes” legitimitáció ötletét veti fel. Eszerint a nyilvánosságok tulajdonképpen az európai összetartozás érzésének kialakításához járulnak hozzá, ami pedig automatikusan magával hozza az intézményrendszer, azaz az Európai Unió létének elfogadását (Eriksen 2004: 29). Eriksen ha nem is diszkutálja részletesen, de felvillantja az identitás és a politikai közösségek felé tapogatózó európai nyilvánosság-kutatások lehetőségét, illetve értékes tudományos hozadékuk reményét.

További reflexiók az Európai Parlament mint „erős nyilvánosság” elképzelésre

Erik Eriksen inspirációjára Ulrike Liebert az Európai Parlament mint *erős nyilvánosság* továbbgondolására vállalkozott (Liebert 2007a). 2007-es munkájában a *strong publics*-tézisre és Jane Mansbrige *Rethinking Representation* (2003) című cikkére támaszkodva a „surrogate representation”, azaz a helyettesítő képviselőt ideáltípusát vázolja fel. Liebert értékelése szerint ugyanis az Európai Parlament a jelenlegi formájában nem alkalmas arra, hogy az Európai Unió erős nyilvánossága legyen. Ennek külső okaként az alapszerződések által az EP-re ruházott jogkörök korlátozottságát, belsőként pedig az Európai Parlament tagjainak inadekvát képviselő-felfogását említi. Liebert szerint a legnagyobb akadály az, hogy az EP-ben mandátummal rendelkező politikusok elsősorban a nemzeti anyapártjuk tagjának tartják magukat, s a pártvezetéssel egyeztetve, annak iránymutatása alapján látják el feladataikat, az állampolgárokkal pedig csak a választások előtti kampányban vesznek fel a kapcsolatot.

A helyettesítő képviselőt elvének bevezetésével Liebert teljesen új alapokra helyezi az Európai Parlament reprezentációs funkcióját. Elgondolásának középpontjában a képviselők és az állampolgárok közötti közvetlen kapcsolat megteremtése áll. Ennek első lépései az EP tagjainak pártoktól történő elszakítása, európai választókerületek kialakítása, s közvetlenül a választókerületüktől származó képviselői felhatalmazás bevezetése lennének. Következésképpen az EP képviselőinek a helyi civilekkel és nem a pártelittel kellene kétirányú, intenzív és a mandátumidő egésze

alatt folyamatos konzultatív kapcsolatot ápolniuk. Az európai nyilvánosság tehát az EP választókerületeinek nyilvánosságaiból állna, melyen keresztül a civil szféra megfogalmazhatja igényeit a képviselők felé. Az Európai Parlament mint *strong public* legfontosabb feladata Liebert szerint is a nemzeti pártkormányokat képviselő Miniszterek Tanácsának ellensúlyozása. Éppen ezért az EP munkájának értékét a képviselők közötti teljes egyetértés és egység megteremtésére tett kísérletek adják.

Liebert elképzelésében tehát a pártpolitika nélküli Európai Parlament képe sejlik fel, ahol a képviselők tulajdonképpen a civil társadalom delegáltjaiként tevékenykednek. A szerző tehát nem a habermasi zsilip-koncepció, hanem a parlamentarizmus talaján keresi az európai nyilvánosságot. Azonban kiveszi a pártokat a folyamatokból, s helyükre a magasabb rendűnek tételezett civil szerveződést teszi. Döntésének indoklásaként utal a pártok iránti állampolgári bizalom csökkenésére, illetve a pártelit és a gazdasági élet összefonódására, azt azonban nem részletezi, hogy a civilszervezetek vajon mire alapozva látnák el ténylegesen jobban az európai politikai élet szervezését. Liebert „*strong publics*” interpretációja egyértelműen az európai nyilvánosság habermasi örökségét erősíti, hiszen elgondolásában az Európai Parlament a pártpolitikai logika helyett a civil társadalom primátusára építő képviselet-felfogást preferálja.

Eriksen és Liebert munkáiban az európai nyilvánosság a szupranacionális deliberáció infrastruktúrájaként jelenik meg. De vajon miként hatott az európai nyilvánosság deliberatív elgondolására az európai integráció történetének eddigi legnagyobb páneurópai tanácskozássorozata, azaz az európai alkotmányozás? Beváltotta-e a hozzá fűzött reményeket az Európai Konvent? Miként nézett szembe a szakirodalom az alkotmányozás megtorpanásával? A következő fejezetben tehát a deliberációs iskola korrekciós kísérleteiről lesz szó.

1.2.3. A szupranacionális deliberáció korrekciója

Az Európai Konvent: deliberáció élesben

Az új évezred két fontos integrációtörténeti eseménnyel köszöntött be. Míg az Európai Unió 2004-es, úgynevezett keleti bővítése kevésbé keltette fel az európai nyilvánosság-kutatások érdeklődését, addig az európai alkotmányozás kapcsán született vaskos és terjedelmes munkák jelentősen hozzájárultak az új tudományos utak kikövezéséhez. De vajon miért volt olyan izgalmas az európai alkotmányozás ügye? Elsősorban azért, mert lehetőséget adott az európai integráció alapkérdése-

inek megtárgyalására, vagyis ritkán megtapasztalható, „szubsztantív önreflexióra” (Statham–Trenz 2013: 13) készítő folyamat volt. Másként fogalmazva: az alkotmányozás során a *finalité politique*, vagyis az Európai Unió működésének alapjai, küldetése és jövője vált nyitott kérdéssé, beszélgetések tárgyává. Az európai döntéshozók továbbá deklaráltan szakítani akartak az intézményi reformok korábbi ismert módszerével, s az Európai Tanács az erős demokratikus legitimáció biztosításának óhajával létrehozta és az alkotmányszöveg tervezetének elkészítésével bízta meg az Európai Konventet (Convention for the future of Europe). Ezzel a lépéssel az európai elit a társadalmi párbeszédre komolyabb lehetőséget biztosító eljárás felé mozdult el, ami igen jelentős újítás volt az alapvetően diplomáciai logikával működő kormányközi konferenciák (Intergovernmental conferences, IGC) mögé szerveződő döntés-előkészítéshez képest.²⁷

Az európai nyilvánosság deliberatív elgondolását pártolók nagy reménységgel tekintettek az „Európa Philadelphiájának” nevezett Európai Konventre. Bizakodásukat megerősítették Valéry Giscard d'Estaing, az Európai Konvent elnökének sokat idézett mondatai:

„Konvent vagyunk. Mit jelent ez? A Konvent nők és férfiak csoportja, akik egyedül azért tanácskoznak, hogy előkészítsenek egy közös javaslatot. (...) A Konventünk négy komponensének tagjai nem szabad, hogy egyszerűen az őket delegáló közösségek – kormányok, az Európai Parlament, a nemzeti parlamentek és az Európai Bizottság – szószólóinak tekintsék magukat, nem arról van szó tehát, hogy Giuliano Amato Olaszország, Jean-Luc Dehaene Belgium, én pedig Franciaország nevében beszélek majd. (...) Minden egyes tagnak a saját személyében kell a Konvent munkájához hozzájárulnia. A Konvent nem lehet sikeres akkor, ha csak az eltérő vélemények kifejezésének a fóruma lesz. Legyen olvasztótégely, ahol hónapról hónapra közös álláspont forr ki.”²⁸

A Konvent összetétele és munkarendje egyértelműen a deliberatív szemléletet tükrözte.²⁹ Az összesen 105 tagú tanácskozó testület a tagállami kormányok egy-egy, a nemzeti parlamentek két-két, az Európai Parlament 16 képviselőjéből és a Bizottság két tagjából állt. A Konvent munkájában a tizenhárom tagjelölt az EU15-ökkel meg-

²⁷ A konvent és az IGC-modell alkotmányjogi összevetéséről alapos és eligazító munka olvasható Lars Hoffman tollából. Lásd Hoffman 2002.

²⁸ Introductory speech by President Valéry Giscard d'Estaing to the Convention on the Future of Europe. 2002. február 26. Elérhető: <http://european-convention.eu.int/docs/speeches/1.pdf>. Letöltés időpontja: 2012. november 30.

²⁹ <http://european-convention.eu.int/EN/bienvenue/bienvenue2352.html?lang=EN>

egyező képviselettel vett részt, jogosítványaik csupán annyiban voltak korlátozottak, hogy a tizenötök között kialakult konszenzust nem akadályozhatták meg. A testület a működése során az Európai Unió tizenegy hivatalos nyelvét használhatta.

Az európai civil társadalom bevonására a Konventtel párhuzamos fórum nyílt, amely a civil szférát képviselő szervezetek (például szociális partnerek, üzleti világ, NGO-k, tudományos élet) nyilvános tereként funkcionált. E párhuzamos civil deliberáció napirendje nagyban illeszkedett az Európai Konventéhez, s az itt megfogalmazott álláspontok időről időre bekerültek a Konvent plenáris ülésére.

A Konvent üléseinek jegyzőkönyve, háttéranyagai, álláspontjai és megállapodásai azonnal felkerültek a testület honlapjára. A munkamódszer sikerét jelzi, hogy 2003 júliusára a Konvent összeállította az alkotmányszerződés tervezetének szövegét, amelyet a 2003–2004-es kormányközi konferencia némi módosítás után elfogadott. Az Európai Alkotmányszerződést 2004. október 29-én ünnepélyes és teátrális körülmények közepette Rómában az EU25-ök állam-, illetve kormányfői aláírták. Ezután megkezdődött a ratifikációs folyamat, amelyet a 2005-ös francia és a holland referendumok hatására az európai döntéshozók gyakorlatilag megállítottak.

Az európai alkotmányozás tudományos reflexiói

Ami tehát az intézményi feltételeket illeti, az Európai Konvent megvalósult és működő szupranacionális deliberációsorozatként vált az integrációtörténet fejezetévé. Felmerül a kérdés: miként értékelte a folyamatokat az európai nyilvánosság deliberációs iskolája? Hogyan dolgozták fel az alkotmányozás esetét? És ennek folyamánaképp milyen tanulságokkal gazdagodott a szakirodalom? A következőkben az európai alkotmányozás nyilvánosság-szemponitú reflexiójának két mintáját veszem górcső alá. Először röviden áttekintem az alkotmányozás kudarcának okai-val foglalkozó munkákat, majd bővebben bemutatom az európai alkotmányozás körüli nyilvánosság(ok) szisztematikus, adatolt és összehasonlító feltárására vállalkozó írásokat.

a) A kudarc okairól

A szerzők egy része még a nemleges népszavazási eredmények ismerete előtt leszögezi, hogy a Konvent nem tudta betölteni a dokumentum demokratikus legitimitációjának biztosítására szánt szerepet. Paul Maignette és Kalypso Nicolaidis pél-

dául elismeri, hogy az Európai Konvent valamiféle deliberatív fordulatot hozott az Európai Unió életébe, a végleges szöveget azonban nem tartja konszenzusnak, hanem sokkal inkább alkudozások, háttértárgyalások, zárt ajtók mögötti egyeztetések végtermékének (Magnetite–Nikolaidis 2004). Sebastian Kurpas elégtelennek értékeli az alkotmányozást övező közfigyelmet, s a Konventet ostromozza, amiért az elszalasztotta az állampolgárok megszólításának történelmi lehetőségét (Kurpas 2005). Joseph Weiler hasonlót állít, amikor a Konventben folyó deliberációt elitistának bélyegzi, így kétségesnek tartja, hogy az Európai Alkotmányszerződés tervezete során valóban kialakultak a demokratikus legitimitációhoz szükséges feltételek. „Az Európai Unió döntéshozóinak fel kell készülniük arra az eshetőségre is” – írja Weiler profetikusnak bizonyuló jóslatában –, „hogy az európai népszavazások elutasítják a dokumentumot” (Weiler 2005: 64).

A Fossum–Menéndez szerzőpáros az erikseni hármasság felépítésű európai nyilvánosság (*general publics, segmented publics, strong publics*) alapján próbálja megfejteni az alkotmányozás bukását. Fossumék mérhető mennyiségű és minőségű deliberációt találtak mindhárom nyilvánosságtípusban, elemzésük tehát a cáfolatát adja az alkotmányozás körüli abszolút kommunikációdeficitről szóló közkeletű vélekedéseknek. A szerzőpáros az alkotmányozáshoz kapcsolódó beszélgetéseket azonban heterogénnek, fragmentálnak, diffúznak és széttartónak minősíti. Állításuk szerint ezzel a folyamat „dekontextualizálása” következett be, ami a nemzetállami politikai szereplők számára lehetővé tette, hogy az Alkotmányszerződés szövegétől teljesen független, például belpolitikai tétellel és tartalmakkal terheljék meg a referendummal kapcsolatos kommunikációt (Fossum–Menéndez 2005).

A holland és francia referendumok után határozottabb állítások is megfogalmazódtak. Mislivetz Ferenc rávilágít, hogy az alkotmányozás kudarcának egyik összetevője a civil társadalomról alkotott illuzórikus kép, amelyben az európai uniós elit az emberekkel való kapcsolattartást néhány NGO-val történő konzultációval azonosította. A civilszervezetekkel folyó dialógus fontos, de nem elégséges a legitimitáció megteremtéséhez (Mislivetz 2007: 210). Fordított gondolatmenttel kísérletezik John Fossum és Hans-Jörg Trenz: az alkotmányozási folyamat bukásának okát nem a nyilvánosságban vagy a Konvent működésében, hanem a népszavazásban mint döntéshozatali eljárásban látják. Hiba volt – vetik fel – a deliberatív tanácskozási folyamatok értékelését népszavazáshoz kötni, mivel a két eljárás mögött álló kommunikációs észjárás és kultúra nem egyeztethető össze egymással. A népszavazásokra mozgósító kampányok ugyanis teljesen más tapasztalást biztosítanak az állampolgároknak, mint a deliberációban történő részvétel.

A népszavazások fekete-fehér, jobban mondva igen-nem típusú döntések meghozatalára sarkallják a választókat, s a köz véleményét az egyes szavazatok összeadása után kialakuló relatív többség döntésével azonosítják. Mindez teljesen ellentmond a deliberatív véleményformálás útjának, amelyben a konszenzus nem az egyik vagy a másik fél mondanójának elfogadásával, hanem hosszas diskurálást követően, a kommunikáció során alakulnak ki. A szerzőpáros következtetése tehát a következő: az alkotmányozást tulajdonképpen a két teljesen eltérő döntéshozatali logika és az azokat kísérő kommunikációs kultúra ötvözése lékelte meg (Fossum–Trenz 2007: 217–218).

Kérdés persze, hogy a népszavazások eredménye mennyiben tekinthető a deliberáció kudarcának. Arató Krisztina és Lux Ágnes értékelése szerint ugyanis hiba lenne csupán a részvétel és a demokráciadeficit számlájára írni az állampolgárok ellenérzéseit, a szerzőpáros az egyéb politikai történések figyelembevételére (pl. keleti bővítés, Törökország csatlakozási tárgyalásainak elindulása, romló nyugat-európai életszínvonal stb.) emlékeztet (Arató–Lux 2012: 195–199). Látnunk kell azt is, hogy az EU döntéshozói továbbra is próbálkoznak a deliberáció kereteinek alkalmazásával (lásd: European Integration Forum), így a deliberatív irány által kijelölt empirikus út nem veszített relevanciájából. Fenntartható tehát az a lehetőség, hogy a deliberatív megközelítés és annak empirikus implikációi az európai nyilvánosság bizonyos kutatási területei számára továbbra is megfelelő alapokat szolgáltatnak.

b) Az európai alkotmányozás nyilvánosságáról

Az alkotmányozást mint kommunikációs szituációt és annak európai nyilvánosságra gyakorolt hatását empirikus vizsgálatokkal feltáró kutatások közül kiemelkedik Ulrike Liebert (2007b), illetve a Paul Statham – Hans-Jörg Trenz (2013) szerzőpáros munkája. A szerzők természetesen számot vetnek a népszavazások eredményével és az alkotmányozás megtorpanásának tényével, de a kutatási design középpontjába nem a kudarc okainak elemzését, hanem a téma körül kirajzolódó transznacionális diskurzusok vizsgálatát teszik. Tanulmányuk fókusza és analitikai szintje tehát jelentősen eltér a kudarc-reflexiókétől, eredményeik azonban az európai nyilvánosság-vizsgálódásokat új kutatási horizonttal – a *rivalizáció* (Liebert 2007b) és a *politizáció* (Statham–Trenz 2013) gondolatával – gazdagítják.

Ulrike Liebert a Konventben zajló deliberáció és az európai közbeszéd tematikáját veti össze, s alapvetően arra kíváncsi, hogy a diskurzusok vajon a dokumentumtervezet szövege (*text*), a Konvent eljárásai, játékszabályai és az alkotmányozás

folyamatai (*process*), vagy inkább a szerződéstől teljesen függetlenül az Európai Unió jelenével kapcsolatos vélekedések (*context*) mentén szerveződnek-e. A vizsgálat kiindulópontja szerint e három diskurzustípus – a „szöveg”, a „folyamat” és a „kontextus” – elemzésével képet kapunk arról, hogy a beszélők milyen Európai Unióban gondolkodnak. Úgy kell ezt elképzelni, mint egy egydimenziós skálát: ha a kommunikáció kizárólag a „folyamat” szálán fut, akkor az Liebert értelmezésében a szabályozó, problémamegoldó, technikai jellegű EU-értelmezés dominanciáját mutatja. A skála másik végén találhatók a „kontextus”-típusú beszélgetések, amelyek a kutatásban az EU-t társadalmi-politikai egységként elgondoló diskurzus építőelemeiként jelennek meg. A kettő közé helyezett „szöveg”-jellegű megszólalások pedig a tartalmuktól függően mindkét EU-interpretációt tükrözhetik.

A kutatás figyelemre méltó eredményeket hozott. A szerző egyértelműen kimutatja, hogy az alkotmányozást igenis jelentős médiafigyelem övezte. Sajtócikkek kvalitatív elemzésére támaszkodva állítja, hogy a tömegkommunikációs tálalás nagyot fordított az alkotmányozással kapcsolatos beszélgetések irányán. A Konventet jellemző issue-orientált, fókuszált és konszenzuskereső diskurzusok helyett a médiában az európai alkotmány apropóján az EU változatos aspektusai tűnnek fel, a cikkek pedig úgy fele-fele arányban osztoznak a támogató és ellenző vélemények bemutatásán. Látható tehát, hogy az alkotmányozás médiatálalását sokkal inkább az ügy körüli ellentétek hangsúlyozása jellemzi.

A vizsgálat másodsorban arra világít rá, hogy az alkotmányozás körüli nyilvánosságot nemcsak a szerződéstervezetet támogató vagy ellenző érvek, hanem az Európai Unió egészével kapcsolatos véleménykülönbségek is tagolják. Mit jelent ez pontosan?

Liebert a vizsgált kommunikációs itemek közel harmadában az EU, az integráció vagy a tagság általános kérdéseit tárgyaló „kontextus”-típusú diskurzust találta. A beszédmód elterjedésében megfigyelt egy nagy tagállam – kis tagállam lejtőt: a régi és meghatározó EU-országokat reprezentáló brit és francia megszólalók körében valamivel gyakoribb, míg az újonnan belépő és kis lakosságszámú országokból (a mintában Csehország, Lettország és Észtország szerepelt) származó üzenetekben ritkább. A „folyamat”-ra koncentráló kommunikációk nagyjából egyenletesen terülnek szét, és minden vizsgált országban dominálják az alkotmányozáshoz kötődő reakciókat. A „szöveg”-diskurzusok kapcsán viszont ismét működésbe lép a lejtő: az új és kicsi tagállamok többet, a nagy és régebben csatlakozott országokhoz köthető kommunikátorok kevesebben beszélnek magáról a dokumentumszövegről.

A kutatási adatok alapján összeálló diszkurzív mátrix azt is megmutatja, hogy minél intenzívebb volt a kommunikációs aktivitás, annál több az alkotmányozással

és az EU jelenlegi gyakorlatával szemben kritikus, jobban mondva euroszeptikus beszéd látott napvilágot. Rosszul kalkuláltak tehát az európai uniós döntéshozók: az európai alkotmányozáshoz kapcsolódó deliberáció felpörgetésével a vélekedések klímája nemhogy elfogadóbbá, inkább ellenségesebbé vált. Az egyéves vizsgálati periódus során Liebert egyre polarizáltabbnak látja az alkotmányozás diskurzusait. Az egymással rivalizáló értelmezések nyilvánosságra hozatalával megmutatkoznak az EU-val kapcsolatos véleménykülönbségek, amelyek a kommunikáció során nem csökkennek, hanem éppen erősödnek.

A megszólalások tehát nem a konszenzus, hanem az egyet nem értés kifejezése felé vitték az alkotmányozás-diskurzusokat. Ráadásul a civil társadalom képviselői is távolmaradtak és hagyták, hogy a politikusok sajátítsák ki az alkotmányozás körüli kommunikációt. A deliberáció elméleti talaján álló kutatás összegzésében (Liebert 2007b: 260) nem is állapíthat meg mást, mint az európai nyilvánosság csődjét, amely képtelen volt meghaladni a rivalizációt, s így nem tudta betölteni a neki szánt legitimációs funkciót. Az elemzés viszont felhívja az európai nyilvánosság deliberációs iskolájának figyelmét a nemzeti fórumok és nemzeti kontextusok fontosságára. Liebert konklúziója szerint az európai nyilvánosságot csak a nemzeti nyilvánosságokon keresztül lehet értelmezni. Azaz a kutatócsoport az európai deliberáció minőségének jövőbeli vizsgálatát is a nemzeti nyilvánosságok főszereplőihöz, fórumaihoz és EU-val kapcsolatos diskurzusaihoz kötve képzei el (Liebert 2007b).

Hasonló eredményre, de némileg eltérő konklúzióra jut a Statham–Trenz szerzőpáros. 2013-ban megjelent terjedelmes kötetük egészét az alkotmányozásnak és az abból a deliberatív európai nyilvánosság-teóriára háramló következményeknek szentelik. Saját és mások által folytatott kutatásokra támaszkodva kimutatják, hogy az európai elit határozottan és egységesen kiállt az integráció neoliberais útjának folytatása mellett, s egyfajta „*no alternative*” kampánnyal próbálta szűkíteni, azaz manipulálni a beszélgetések fókuszát (Statham–Trenz 2013: 30). Statham és Trenz szerint ez hibás stratégiának bizonyult, mivel kiprovokálta az ettől teljesen eltérő vélemények nyilvánosságra hozatalát. Az alkotmányozás során az európai döntéshozók szélesre tárták a nyilvánosság kapuját, és azt tapasztalták, hogy a beérkezők egy része egyszerűen nem hajlandó az elit által kikövezett úton járni, hanem új ösvények kitaposására tesz kísérletet. Ezzel Stathamék rávilágítanak az európai nyilvánosság változékonyság természetére, amely gyakorlatilag lehetetlenné teszi a nyilvánosság elé kerülő ügyek kimenetelének előzetes meghatározását.

Statham és Trenz arra is felfigyelt, hogy az európai állampolgárok alkotmányozással kapcsolatos támogató véleménye viszonylag rövid idő alatt jelentősen meg-

változott.³⁰ Az alkotmányszerződés népszerűségének csökkenéséhez szerintük nagyban hozzájárult, hogy a dokumentumot pozitívan értékelő megszólalók képtelenek voltak reagálni a kritikus hangokra. Értékelésük szerint az alkotmányozás során a páneurópai elit mindössze egy erős és határozott állampolgári igent szeretett volna hallani, míg a rivális csoportok az alkotmányozás örvén igyekeztek a maguk számára előnyös szempontokat felvetni. Az európai alkotmányozás tehát nem *dekontextualizálódott* – ahogyan Fossum és Menéndez állította (2005) –, hanem *rekontextualizálódott*. Statham és Trenz szavaival élve: *politizálódott* (2013: 145–147).

A *politizációt* nem a páneurópai pártok megerősödésében (vö. Mair 2007), hanem az EU-val kapcsolatos vélekedések, álláspontok és attitűdök politikai síkra történő terelésében látják. A politikai síkra terelés sémájának felrajzolásában azonban elszakkadnak a Liesbet Hooghe és Gary Marks (2008) által lefektetett identitáspolitikai modelltől. Hooghe és Marks 2008-as tanulmányukban észrevételezik, hogy bizonyos nemzetállami politikai aktorok, elsősorban a szélsőségesek, populisták, de legalábbis nem a mainstreamhez tartozók, előszeretettel használják az európai uniós ügyeket arra, hogy a belpolitikai küzdelmekben megkülönböztessék magukat versenytársaiktól. Ezek a politikai csoportok ritkán válnak kormányzó erővé, ezért – állítja Hooghe és Marks – tét nélkül hozhatnak nyilvánosságra integrációkritikus, euroszeptikus véleményeket. Ezek a hangok az EU-t egyre inkább identitáspolitikai küzdelmek tárgyává teszik, azaz az EU-val szembeni ellenérzésüket a politikai énjük integráns részeként határozzák meg. A populista pártok népszerűségének növekedésével az EU is identitáspolitikai mezőbe kerül, ami Hooghe és Marks szerint új alapokra helyezi az Európai Unióval kapcsolatos kommunikációkat. Innentől kezdve ugyanis az nem a javak újraelosztása felett, hanem elsősorban az identitásokat érintő ügyekben zajlik. A szerzőpáros ezt rendkívül veszélyes folyamatnak látja, amely eltorzíthatja az Európai Unió funkcionális döntéshozatali logikáját (Hooghe–Marks 2008).

Ezzel szemben Stathamék kimutatták, hogy a *politizáció* katalizátorai a nemzeti keretek között működő mainstream pártok és kormányok politikusai – tehát nem a szélsőséges politikai csoportok, ahogyan Hooghe és Marks sugallja –, akik az alkotmányozás ügyét belpolitikai versenyhelyzetük javítására használták fel. A folyamatok megvilágításához a francia szocialista párt (*Parti socialiste*) esetét idézik, amikor is a pártelit kettészakadt az Európai Alkotmányszerződés megítélésében, így a referendum előtt a PS vezető személyiségei gyakorlatilag egymással szemben kampányoltak. A Laurent Fabius, Henri Emmanuelli és Jean-Luc Mélenchon (ellene)

³⁰ Statham és Trenz e helyütt Alexander Gattig és Ulrike Liebert „Europe’s Constitution and the question of identity: exploring citizens’ preferences” című tanulmányát idézik. Az előadás a 2006-os ECPR Joint Sessions of Workshop rendezvényen hangzott el (Nicosia, Ciprus).

versus François Hollande (mellette) kommunikációs küzdelemben az alkotmányozás kérdése kibogozhatatlanul összefonódott a francia szocialista párt alapértékeiről és jövőjéről szóló disputával (Statham–Trenz 2013: 125–143).

A szerzők szerint az európai alkotmányozási folyamat *politizációja* két fontos következménnyel járt. Egyrészt lendületet adott az EU-ról szóló beszélgetéseknek, vizsgálati nyelvre lefordítva: a *politizáció* erősödésével szignifikánsan emelkedett az alkotmányosságra vonatkozó megszólalások száma. Másrészt viszont lehetetlenné tette a népszavazási döntés háttérében álló attitűdök szétszálazását. A *politizáció* hatására tehát igen nehezzé vált annak kiderítése, hogy a népszavazások eredménye valójában mit jelent és milyen teendőket implicál az európai nyilvánosságra nézvést (uo. 125–144).

Statham és Trenz kötetét különösen értékesé teszi, hogy elsősorban az európai nyilvánosság-kutatások jövőjére vonatkoztatva járja körül a kérdést. Egyetértve Ulrike Liebert értékelésével, Stathamék úgy látják, hogy az európai nyilvánosság empirikusan is megragadható nyomait nem szupranacionális szinteken, hanem a nemzeti, tagállami fórumokban kell keresni. Lieberttel ellentétben ugyanakkor a *rivalizációt* és a *politizációt* nem az európai nyilvánosság csődjének vagy deviáns működésének tekintik, hanem mint analitikus tényre mutatnak rá, amely további elemzések kiindulópontjául szolgálhat.

*Az európai parlamenti választások kampánya deliberatív szemszögből*³¹

Noha az Európai Parlament és az állampolgárok kapcsolatát s annak fontosságát a deliberációs iskola gyakran tárgyalja, az EP-választásokat megelőző korteskedésről kevés deliberatív szemléletű kutatás született. Közülük kiemelkedik Pieter de Wilde, Hans-Jörg Trenz és Asimina Michailidou munkája, ami az online szféra EU-ról zajló beszélgetéseit elemzi. Elsősorban arra kíváncsiak, hogy az internet alkalmas-e az európai integráció fenntartása mellett és az ellene érvelők diskurzusait becsatornázni, s tekinthetjük-e a blogokat az EU-ról szóló deliberáció egyik fórumának. Számukra a 2009-es kampány felfokozott politikai kommunikációs időszak, amely a politikai szereplőket az európai integrációval kapcsolatos álláspontjuk nyilvánosságra hozására, illetve mások Európa-képének megtámadására készíti. A kampány apropóján tehát az EU aktuális helyzetének és jövőjének, az integráció és az európai szakpolitikák jelenlegi irányának megindoklása és elvitatása történik, aminek a célja

³¹ A 2009-es magyarországi EP-kampányhoz lásd Mihályffy–Szabó (2010).

az állampolgárok támogatásának megszerzése (Wilde–Trenz–Michailidou 2010: 3). A 2009-es különösen fontos év, hiszen a választók az euroszeptikus politikai erőket kiemelkedően magas támogatásban részesítették. A közvélekedés radikális változása mögött a szerzők az EU legitimitációjáról szóló diskurzusok átalakulását sejtik.

Wilde és kollégái tizenkét EU-tagállam – közöttük Magyarország – internetes nyilvánosságát vizsgálva három vitatípust különítettek el: az integráció kulcskérdéseit tárgyaló alapvitákat („*existential debates*”), az európai uniós szakpolitikákat tárgyaló lényegi vitákat („*substantial debates*”) és a belpolitikai kérdések vitáit („*domestic debates*”). A kutatás az alapvitákat veszi górcső alá, mégpedig aszerint, hogy a megszólalások támadják vagy támogatják az európai integrációt, elvi vagy materiális alapokon védik vagy kritizálják az EU-t, s hogy miként vélekednek az EU jelenlegi alkotmányos-intézményi berendezkedéséről (uo. 4–6).

Eredményeik megcáfolják azokat a közkeletű vélekedéseket, amelyek szerint a 2009-es EP-kampányban az EU-ról szóló beszélgetéseket a radikális euroszeptikus (az európai együttműködést teljesen kizáró) hangok dominálták volna. Az EU szakpolitikai hatékonyságával kapcsolatban is kevés negatív észrevételt regisztráltak. Az Európai Unió jelenleg érvényes intézményi és döntéshozatali rendjét, a szupranacionális intézmények (például az Európai Bizottság) demokratikus felhatalmazás nélküli működését, valamint a neoliberális politikai és gazdasági elit túlzott befolyását viszont jelentős kritika érte (uo. 10–11).

Wildéék hat kommunikációs mintát különítettek el. A rögzített megszólalások egyharmada integrációpárti pozícióból származik. Itt a kommunikátorok vagy a status quo megőrzése, vagy az együttműködés további mélyítése, és a szupranacionális szint erősítése mellett érveltek. Velük szemben többféle kommunikációs minta jelent meg. Körülbelül hasonló arányban voltak a más európai együttműködést pártoló (alter-Európa érvkészlet; 4,7%) és a nemzeti szuverenitás megosztását kategorikusan ellenző (anti-Európa érvkészlet; 6,7%) megszólalások. A vitában a legelterjedtebb a jelenlegi EU-struktúrával és politikai orientációval elégedetlen, de alternatív koncepciót nem ajánló kommunikáció volt (62,7%). Ez utóbbit a szerzők diffúznak és kidolgozatlannak értékelik: a pozíciónak nincs határozott körvonala, nincs pontos diagnózisa, megoldási javaslata, koherens érvkészlete (uo. 17). A megszólalások többségének tehát alacsony a deliberatív értéke, viszont jól láthatóvá teszik az európai uniós elittel szembeni ellenszenvet.

A vizsgálat magyarországi esettanulmányát Heller Mária jegyzi (Heller 2010). Kutatási jelentésében megerősíti az EU-val szemben kritikus hangok megerősödésének európai tendenciáját. Ennek okaként az állampolgárok kiábrándultságát és az elittel szembeni általános bizalmatlanságát jelöli meg. A hétköznapi emberek

kommunikációját vizsgálva Heller Mária főleg közömbös attitűdöt talál, míg a politikai pártok kampányanyagaiból az EU-t kritizáló érvek sorát emeli ki. A magyar EU-kritikus diskurzust a szerző materialistának értékeli. A megszólalók többnyire a Magyarország tagságából származó, az állampolgárok számára kézzelfogható haszon elmaradásával indokolják ellenérzéseiket. A szélsőjobboldali politikai erőkhöz köthető kommunikátorok pedig az integrációt gyarmatosításként diszkutálva csatlakoznak az euroszeptikusok táborához.

Wildéék összefoglaló tanulmányának egyik legfontosabb tanulsága az EU-t támadó vélekedések heterogenitásának a felismerése. Arra is rámutatnak, hogy az online beszélgetésekben az integrációt támogatók többnyire az EU hatékony problémamegoldó szerepére hivatkoztak. Wildéék szerint ez főként a mainstream politikai pártokat képviselőkre volt jellemző. Ezzel szemben az ellenzők, köztük az anti-establishment politikusok és az állampolgárok, az antidemokratikus felépítést és működést hangsúlyozták érveik alátámasztására. A 2009-es kampány idején tehát az Európai Unió és a demokrácia szembekerült egymással a kommunikációs küzdelmekben. Kutatásukból az is világossá válik, hogy milyen jelentős különbségek vannak az európai uniós elit és az establishmenten kívüli csoportok kommunikációjában.

A szupranacionális deliberáció empirikus kutatásainak tanulsága

Az európai nyilvánosság kérdését deliberatív irányból megközelítő munkák mellett, hogy a *rivalizáció* és *politizáció* szempontjait hangsúlyozva végrehajtják elméleti keretük korrekcióját, empirikus orientációt is vesznek. Egyrészt úgy, hogy maguk is kiterjedt adatfelvételt és elemzést végeznek, másrészt pedig úgy, hogy az európai nyilvánosság kutatásához a nagymintás, komparatív vizsgálatokat javasolják. Mindez azonban nem a normativitás feladását, sokkal inkább – Ulrike Liebert szavaival élve – a teóriából modellé válás szükségességét jelenti (Liebert 2007b: 260). Az európai nyilvánosság deliberatív iskolájának olyan gondolati felépítményt kell ácsolnia, amely mind a prediktív, mind a demonstratív célú vizsgálatok számára tesztelhető hipotézisrendszereket, szolid módszertani előírásokat és replikálható kutatási design-t bocsát rendelkezésre. Ennek kidolgozásához a jelen állás szerint alighanem Hans-Jörg Trenz áll a legközelebb, aki Paul Statham-mal közösen írt kötetén kívül más munkáiban is igyekezett a deliberatív európai nyilvánosság empirikus indikátoraira javaslatot tenni, így válaszolva a szakirodalom egyéb irányából érkező kritikákra és kihívásokra (Trenz 2007).

A modell fejlesztés problémája különösen fontossá válik, ha jobban szétnézünk az európainyilvánosság-irodalmak piacán. A deliberációs szemlélet alternatívaként ugyanis a kétezres évek közepétől egyre nagyobb népszerűséggel bír a *nemzetállami médianyilvánosságok európaizációjára* épülő koncepció, amelynek vonzerejét éppen annak modellszerűsége adja. S mivel a deliberációs irányzat legfrissebb eredményei is elismerik, hogy az európai nyilvánosság fő színtere a tagállami politikai tér, túlzás nélkül állítható, hogy az európaizációs tézis mára az európai nyilvánosság megközelítésének királyi útjává vált (vö. Hegedűs 2011: 75). A következő fejezetben ismerkedjünk meg az európaizációs iskola legfontosabb szerzőivel, gondolataival és evolúciójával!

1.3. Az európai nyilvánosság mint a nemzeti médianyilvánosságok összefonódása

Ahogy a deliberációra épülő megközelítések, úgy az európaizációs iskola is Jürgen Habermasra hivatkozva igazolja létjogosultságát. A nemzeti médianyilvánosságok összefonódásának modellje a habermasi örökségből elsősorban a nyilvánosság demokratikus társadalmakban betöltendő szerepének leírását és az ehhez kapcsolódó preskriptív szemléletmódot ápolja. Kiindulópontja nem különbözik a deliberációs elképzelés alapvetésétől: az európai nyilvánosság itt is az Európai Unió demokráciadeficitjének tükrében értelmeződik, tanulmányozásának fontossága pedig a deficitet csökkentő potenciáljában van. De akkor miért volt szükség egy új tudományos irányra? Mi motiválta a kutatókat az *európaizált nemzeti médianyilvánosságok modelljének* kialakítására? Miért voltak elégedetlenek a deliberációs megközelítések kínálta keretekkel?

A teljes magyarázat feltérképezésére nem vállalkozom, azonban a modell egyik legjelentősebb képviselője, Claes de Vreese ad néhány támpontot. Érdemes röviden kitérni ezekre! Holli Semetkóval és Jochen Peterrel közösen írt, az ezredfordulón megjelent tanulmányában de Vreese érdekes összefüggésre világít rá: az európai nyilvánossággal foglalkozó írások túlnyomó többsége visszhangtalan és elszigetelt, azaz hivatkozások nélkül marad. Ez nem azt jelenti, hogy érdektelen és inadekvát a kérdésfelvetésük, hanem azt, hogy az európai nyilvánosság a tudományos piacon még nem találta meg a helyét. Ennek okát abban látják, hogy a szövegek jobbra spekulatív jellegűek vagy nagyon magas absztrakciós szinten mozognak, ami a tágabb politikatudományi szakma képviselői – és itt valószínűleg az empirikus

irányultságú kollégákra gondolnak – számára befogadhatatlanná és a saját munkájuk szempontjából haszontalanná teszi őket (Semetko – de Vreese – Peter 2000).

De Vreeséék két dolgot ajánlanak. Először is szükségesnek látják a „*tényekre épülő*”, a „*valós folyamatok feltárására és megértésére*” irányuló összehasonlító kutatások konceptuális alapjainak kialakítását, mert így kivédhetők az empirikus bizonyosság hiányára hivatkozó kritikai észrevételek (vö. Gerhards 2000; Schlesinger–Kevin 2000; Splichal 2006). Másodszor pedig fontosnak tartják a téma közép szintű elméletének megteremtését, amely nemcsak az empirikus munkáknak ad fogódzót, hanem a politikatudomány mainstreamjéhez kapcsoló szálakat is megfonja (Semetko – de Vreese – Peter 2000: 135–138). Felhívásuk nem maradt visszhangtalan, a következő években sorra születtek azok a munkák, amelyek megpróbálták eleget tenni e két felhívásnak.

A kötet következő alfejezeteiben a nemzeti médianyilvánosságok primátusára épülő európainyilvánosság-egzisztenciák legjelentősebb, legkoherensebb, legtermékenyebb kísérleteit mutatom be. Elsőként Claes de Vreese doktori munkájára térek ki, amelyben a szerző az európai integráció médiatárlását az EU-val kapcsolatos közvélekedést orientáló faktorként értelmezi. Majd a társadalmi mozgalmak kutatásából inspirációt merítő igénybejelentés („*claims-making*”) modelljét ismertetem. Végül pedig a kérdést konstruktivista alapokra helyező, az Európai Uniót mint kommunikációs közösséget megragadni szándékozó nézőpontot vázolom.

1.3.1. Európaizált médianyilvánosságok: a framing-modell

Claes de Vreese 2005-ben publikált doktori disszertációja tudományos konfesszióval kezdődik. De Vreese köszönetet mond Jürgen Gerhards német szociológusnak, aki ismeretlenül is jelentősen befolyásolta kutatói érdeklődését azzal, hogy egy 1993-as írásában az „*utópisztikusnak tűnő*” homogén, szupranacionális, páneurópai európainyilvánosság-gondolatok helyett a „*működő, megragadható és a tömegek által elérhető*” nemzetállami médianyilvánosságok figyelmét javasolta (de Vreese 2005a: Preface), s ezzel felébresztette a médiakutató de Vreese érdeklődését az európai nyilvánosság témája iránt. A központi kategóriaként alkalmazott európaizációs tézist pedig a policy-szakirodalomból meríti, ahol jól ismert a megállapítás: az európai integráció hatására bizonyos szakpolitikák egyre erőteljesebben harmonizálódnak egymással, s napjaink policy-making folyamatainak egyik legfontosabb szempontja e konvergencia (vö. Ladrech 1994; Börzel–Risse 2000).

De Vreese ennek nyomán azt vizsgálja, hogy megfigyelhető-e az európaizáció tendenciája a nemzeti tömegkommunikációk szférájában. Hiszen ha az Európai Unió tagállamaiban működő médiumok egyre közelebb kerülnek egymáshoz, akkor az állampolgárok médiára alapozott tudása egyre homogénebb lesz, s így létrehozhatják azt a közös információs és tapasztalati közeget, amelyet de Vreese európai nyilvánosságnak nevez (2005a: 4–10). Minél előrehaladottabb a tömegkommunikáció európaizálódása, annál fejlettebb, értettebb, gazdagabb ez a közös európai információs és tapasztalati közeg. Nincs szükség tehát az európai nyilvánosság korai megközelítését uraló közös nyelvvel kapcsolatos előfeltételre, egységes páneurópai médiaszektorra, minden mást felülíró európai identitásra. Az európaizálódó nemzeti médianyilvánosságok segítségével létrejön a közös világérzékelés alapja, amely összekapcsolja az EU-ra vonatkozó beszélgetéseket, vélekedéseket és cselekvési motivációkat. Így tölti be De Vreesénél az európaizált nemzeti médianyilvánosság az Európai Unió demokráciadeficitjének csökkentésében neki szánt szerepet (uo. 161).

A szerző a médiára fókuszáló vizsgálatok szükségességét egy másik absztrakciós szinten is alátámasztja, amikor a 2002-es Standard Eurobarometer adatfelvételére (Report No. 56) hivatkozik. Az EU15-ök állampolgárait kérdező közvélemény-kutatás eredményeit interpretálva ugyanis rávilágít arra, hogy az európai eseményekről, szakpolitikákról és az Európai Unió szervezeteiről szerzett állampolgári tudás alapvetően a médiából származik. Azt is észrevételezi, hogy a válaszadók nagy része el is várja, hogy a hírmédia az Európai Unióról pontos és aktuális információkat szolgáltatson. A felmérésből tehát a média közvetítő szerepének elfogadottságát olvassa ki, s kimutatja, hogy ebben a nemzetek között nem volt jelentős különbség. Az Európai Unióval kapcsolatos médiaorientált tájékozódási szokások tehát meglepően egységes képet mutatnak, s egyetértés látszik abban is, hogy a közszolgálati hírműsoroknak különleges felelőssége van az EU-ról szóló tájékoztatásban. A nemzeti médiumok európaizációjának mozgatója de Vreesénél az állampolgárok hírfogyasztási szokásában rejlik (uo. 1).

Mindezek alapján de Vreese a hírmédiát az európai nyilvánosság kiterjedt, általános és jelentős befolyással bíró összetevőjének tekinti. Kutatásában a hírműsorok EU-val kapcsolatos értelmezési kereteinek jellemzőire és az értelmezési keretek közvéleményre gyakorolt hatására kíván koncentrálni. Európainyilvánosság-elemzését a *médiaelméletek framing-koncepciójával* termékenyíti meg. Pontosabban fogalmazva: olyan egységes modellt kíván felvázolni, amely az EU-val kapcsolatos értelmezési keretek kialakulásának (*frame-building*) és rögzülésének (*frame-setting*) útját követi. Az „*integrated EU news framing process model*” megalkotása során a

szerző szűkszavú az európai nyilvánosság nagy teoretikus összefüggéseinek kérdésében, az általa adott definíció is rövid:

„Az európai nyilvánosság aréna, amely lehetővé teszi, hogy az állampolgárok kapcsolatba lépjenek és beszélgessenek egymással ugyanazokról a politikai ügyekről.” (Uo. 7.)

Ezzel szemben figyelemreméltóan precíz és részletező a modell működésének kidolgozásában.

De Vreese modellje tulajdonképpen egydimenziós, lineáris, némiképp mechanikus és determinisztikus elgondolása annak, hogy az Európai Unió témájában miként formálódik a közgondolkodás. Elkülöníti a *frame-építés* és a *frame-rögzülés* fázisát: az európai integráció diskurzusait meghatározó értelmezési keretek a *frame-építés* fázisában forrnak ki, majd a *frame-rögzülés* során szilárdulnak véleményekké, attitűdökké, cselekvési motivációkká.

E fázisok három egymást követő állomáson keresztül ragadhatók meg. A *frame-építés* színtere a média, főszereplői pedig az újságírók, hírszerkesztők, riporterek, vagyis a média munkásai. A fázis első állomása a *hírszerkesztőség*, ahol az EU-val kapcsolatos hírtermelési folyamat zajlik. Ennek a jellemzőire médiaszociológiai kutatásokkal deríthetünk fényt. Vagyis a vizsgálatnak ebben a szakaszában a médiumok önképét, hírérték-definícióját, tulajdonosi-gazdasági hátterét, jogszabályi környezetét s minden egyéb olyan faktort kell elemezni, amelyek megszűrlik és kanalizálják az európai uniós tartalmakat. Az európaizáció itt egyrészt azt jelenti, hogy a szerkesztőségek az európai integráció és az EU történéseit immár nem külpolitikai vagy külföldi relevanciájú hírként kezelik, hanem azokról a napi közélet részeként számolnak be. A proximitás hatására pedig – s ez lenne az európaizáció másík aspektusa – a többi tagállamban zajló események is egyre nagyobb figyelmet kapnak az egyes nemzeti keretek között működő médiumok hírgyártásában.³²

A második állomás a *hírtartalmak megjelenése (news)*, amelyet de Vreese egy-szerre tekint a *frame-építés* és a *frame-rögzülés* fázisába tartozó állomásnak. A modell alapján itt tudható meg, hogy a médiumok milyen ügyeket kötnek az EU-hoz, milyen európai uniós kérdéseket tárgyalnak, de ami még fontosabb: hogyan teszik mindezt. Az európaizáció tehát a tartalmak szintjén is kimutatható. Amennyiben a hírmédiumok hasonló napirenddel, hasonló fontossággal és hasonló ér-

³² A kutatásban végül ez az aspektus nem kap szerepet. Az empirikus elemzés során de Vreese csak az EU intézményeinek és az EU-s szakpolitikáknak a kulcsszavaira koncentrált. Ezért Koopmans és Statham ezt a modellt sokkal inkább „EU-izáció”, mintsem európaizációs elgondolásként értékeli (Koopmans–Statham 2010: 65).

telmezésekkel tálalják az EU szempontjából releváns témákat, a nemzeti média-nyilvánosságok konvergenciája erősödik. Ennek feltárására a szerző kvantitatív tartalomelemzést végez, amely egyrészt lehetővé teszi statisztikai módszerek alkalmazását, másrészt pedig megkönnyíti a komparatív szempontok érvényesítését.

A harmadik állomás a *befogadókra gyakorolt framing-hatás* feltárása, mellyel de Vreese az állampolgároknak a vizsgálatba való bevonását biztosítja. Bár a modell a framing-elméletek kognitív paradigmájának³³ gondolatait követve számot vet azzal, hogy a befogadás sokféle lehet, a médiának nagyon erős hatást tulajdonít abban, hogy milyen individuális vélekedések és preferenciák alakulnak ki. Konkrétabban fogalmazva: de Vreese itt arra kíváncsi, hogy a közönség mennyire „vevő” a tömegkommunikáció európaizációjára, elfogadja-e az újságírók által felkínált értelmezési kereteket. Éppen ezért, véleményem szerint helyesen, a modellhez a kísérleti kutatásokra (*experimental research*) jellemző vizsgálati stratégiát rendeli (de Vreese 2005a: 21–52). Az „*experimental research*” kifejezetten alkalmas egyirányú oksági összefüggések keresésére, a kutatás során ugyanis egyes változók úgy alakíthatók, hogy közben a kutató más változókat erős kontroll alatt tart. A kísérleti design kiválóan megfelel de Vreese erős hipotézisének³⁴ tesztelésére, hiszen kevés változóval és kisszámú mintával dolgozva határozott konklúzióhoz juttatja a kutatót. Az ellenőrzött körülményekhez szükséges laboratóriumi környezet megkérdőjelezhetetlen *belső érvényességet* eredményez, ennek azonban magas munka- és dologi jellegű ráfordításai vannak. A kísérleti design legnagyobb gyengéje azonban a *külső érvényesség*: kétséges, hogy más kutatási szituációban is magyarázó erővel bír-e az, amit találunk.³⁵

A tesztelés és az eredmények azonban kételyeket ébresztenek a modell teherbíró képességével kapcsolatban is. Az adatok tükrében például egyértelműen fenntarthatatlannak tűnik az a linearitás, ahogyan de Vreese a *frame-építés* és a *frame-rögzítés* fázisait egymásra építi. De Vreese maga mutatja meg azokat a momentumokat, amikor a médiafogyasztók hírértelmezése eltért a tömegkommunikáció által

³³ A Doris Graber és William Gamson nevéhez köthető framing-elméleti irányzat rámutat arra, hogy a média hatásainak diszkutálásakor figyelni kell a közönség heterogenitására és az előzetes beállítódásokra. A tömegkommunikáció üzenetei a befogadókban kognitív mechanizmusokon keresztül csapódnak le, ezért az értelmezési keretek működésének vizsgálatakor fontos az egyéni befogadás elemzése is (vö. Graber 1988; Gamson 1992).

³⁴ Ti. annak, hogy a média nagy hatással van az állampolgárok EU-val kapcsolatos értelmezési kereteire.

³⁵ Az *experimental research*-stratégia jellemzőinek alapos áttekintése olvasható a California State University *Research Methods by dummies* című oktatási segédanyagában. Elérhető: http://psych.csufresno.edu/psy144/content/all_topics.html. Letöltés időpontja: 2013. március 21.

alkalmazott frame-ektől (uo. 139–160), tehát számára is bizonyított az állampolgári oldal interpretációs szabadsága. Éppen ezért nem világos, hogy a modell miért rekeszti ki az állampolgárok EU-ról szóló vélekedéseit a *frame-építés* fázisából. Az újságírókkal készített interjúk pedig rámutatnak arra, hogy a szerkesztőségek nagyon is határozott véleménnyel vannak közönségük EU-képéről (*távoli, bonyolult, érdektelen, elítvezerelt* stb.), és a mondanivalójukat ehhez szabva közlik (uo. 53–76). Így nem védhető de Vreese eljárása, amellyel a szerkesztőségi fázist vizsgálva nem vesz tudomást a *frame-rögzülés* aspektusairól. Összefüggéseiben linearitás helyett sokkal inkább körkörös, dinamikus interakció figyelhető meg a média és a közvélemény értelmezési keretei közötti viszonyban, de a modell ezt nem képes megragadni.

A disszertációt követően Claes de Vreese és munkatársai számos összehasonlító vizsgálatot végzett az európaizálódó nemzeti médiumok framing-tevékenységével és annak hatásaival kapcsolatban. Ezek nagyban hozzájárultak a tömegkommunikáció európai nyilvánosságban játszott szerepéről szóló tudásunk gazdagodásához. Az európai parlamenti kampányok vizsgálata mára egyértelműen a de Vreese által vezetett Amsterdam School of Communication Research védjegyévé vált. Az 1999-es választások előtt az EU15-ök körében végeztek felmérést, amely a közszolgálati televíziós hírműsorokban kereste az EP-kampányra, az Európai Unióra és a közöségi szakpolitikákra vonatkozó tartalmakat (Peter–Lauf–Semetko 2004). Vizsgálatuk Európa-szerte általánosan alacsony médiafigyelmet mutatott ki. A tömegkommunikáció érdeklődésének hiányával a szerzők bizonyítottan látták az Európai Unió nyilvánosságdeficitjét, és az újságírók számára feladatokat szabtak, például azt, hogy foglalkozzanak többet az EU történéseivel, kínáljanak fel európai perspektívát a belpolitikai történések kapcsán is. De Vreese és kollégái 2004-es kampányra vonatkozó munkájából megtudhatjuk, hogy a máltai, a ciprusi, a cseh és a magyar mintát leszámítva az Európai Unió negatív színben tűnt fel minden tagállamban. 1999-hez viszonyítva bizonyos országokban erősödött, máshol csökkent az EU felé forduló médiafigyelem. Az EU intézményeinek képviselői viszont 2004-ben egyértelműen többet szerepeltek, mint 1999-ben (de Vreese et al. 2006).

A kutatásokból tehát világosan kiderül, hogy a nemzeti médiumok európaizációja hullámzó. Egyes országokat tanulmányozva a konvergencia erősebbnek, másokat vizsgálva gyengébbnek tűnik (Schuck et al. 2010). Bizonyos ügyekben, például a 2004-es keleti bővítés kérdésében, jól dokumentálható a nemzeti médianilvánosságok hasonlósága (Schuck – de Vreese 2006), más esetekben, például az európai parlamenti választásoknál, inkább az ellenkezőjére következtethetünk (de Vreese et al. 2006). Az idősoros elemzéseket illetően Claes de Vreese maga is óvatosan fogal-

maz, amikor azt állítja, hogy a nemzeti médianyilvánosságok körében csak nagyon enyhén erősödő európaizációs tendencia figyelhető meg (de Vreese 2007).

Adódik a kérdés: miért e hullámváz? Mi befolyásolja a nemzeti médiumok európaizációs trendjeit? Hogyan magyarázhatók a modell alapján készült vizsgálatok ellentmondásos következtetései? Vajon elvárható-e folyamatos és graduális erősödés?

Az európaizációs iskola igénybejelentés-modellje az ágens-problematika felvesztésével éppen ezekre a dilemmákra kíván reflektálni. Kövessük hát mi is a Hans-Peter Kriesi, Ruud Koopmans és Paul Statham nevével fémjelzett gondolatmenet legfontosabb állomásait!

1.3.2. Európaizált médianyilvánosságok: az igénybejelentés („claims-making”) modellje

A *framing-modell* mellett az idők során felépült egy szintén erős empirikus orientációval rendelkező, komparatív és nagymintás vizsgálatok megalapozására alkalmas megközelítés, melynek kidolgozói a társadalmi mozgalmak vizsgálatából merített gondolatokkal dinamizálták az európai nyilvánosság kutatását. Elsősorban Herbert Kitschelt (1986), Sidney Tarrow (1994), Hanspeter Kriesi (1995) és a Ruud Koopmans – Paul Statham szerzőpáros (1999) munkáira támaszkodva bevezetik a politikai lehetőségstruktúra³⁶ (*political opportunity structure*) fogalmát, továbbá az igénybejelentés-elemzés (*claims-making analysis*) módszertani és operacionalizálási rendjét. Az igénybejelentés-modell legteljesebb összefoglalása és széles körű alkalmazása a Koopmans–Statham páros által szerkesztett *The Making of a European Public Sphere. Media discourse and Political Contention* (2010) című kötetben olvasható. A könyv terjedelmes bevezető, problémafelvető, konceptualizáló és összegző tanulmányai (2010: 1–10, 13–33, 34–59, 277–306) mentén az európaizációs iskola izgalmas kutatási ágendája bontakozik ki. Illő, hogy részletesen megismerkedjünk ezekkel a munkákkal is!

³⁶ A politikai lehetőségstruktúra (*political opportunity structure*, POS) fogalma nem ismeretlen a hazai politikatudományi szakirodalomban. Az adaptációban vitathatatlanul Szabó Máté jeleskedett (1993; 2001), de a Boda Zolt – Scheiring Gábor szerzőpáros (2006), illetve Mikecz Dániel (2012) is nagyban hozzájárult a koncepció megértéséhez. Éppen ezért nincs szükség a POS mozgalmakutatási gyökereinek részletes bemutatására, a kötetben elegendő az európai nyilvánosságvizsgálódások kapcsán felmerülő összefüggéseket megvilágítani.

Koopmansék a társadalomtudományok konfliktust előtérbe helyező hagyományához csatlakozva az egyet nem értést a demokrácia esszenciájaként fogják fel. Ezért az európai nyilvánosságelemzésekben a leginkább a dinamika (*dynamics*) és a domináns pozícióért folyó küzdelem (*contestation*) aspektusait hiányolják (2010: v). Céljuk ennek pótlása, amit a folyamatokat működésbe hozó ágensek vizsgálatával képzelnek el. Modelljük középpontjában tehát a nyilvánosság elé kilépő és a politikai történéseket formálni akaró aktorok állnak. A megközelítés elfogadja a nemzetállami keretek fontosságát, és azt állítja, hogy nincs szükség új páneurópai társadalmi-politikai közreműködőkre, új interakciós formákra és kommunikációs csatornára. Érvelésük szerint az európai nyilvánossághoz szükséges összetevők már jelen vannak a kortárs politikai élet mindennapjaiban, s csak a szereplőkön múlik, hogy mikor, hogyan és miként *aktivizálják* azokat.

A modell háromféle *aktivizálási* mintát különböztet el. Az első az úgynevezett „*vertikális európaizáció*” („*vertical Europeanization*”), melynek lényege, hogy egyre intenzívebb kommunikáció folyik a nemzetállami politikai ágensek és az EU valamely intézményének vagy egyéb szupranacionális szervezeteknek a képviselői között. Az EU tagállamainak kormányai, politikai pártjai, közintézményei, NGO-i részvételével történő interakciók növekvő számára utal a „*horizontális európaizáció*” (*horizontal Europeanization*) kategóriájára. A modell teljességének kedvéért Koopmans és Statham létrehoz egy harmadik osztályt is: a „*szupranacionális európai nyilvánosságot*” („*supranational European public sphere*”), amely az EU intézményeinek és a sui generis páneurópai szervezetszerű szereplőinek a társalgásait foglalja keretbe. Értelemszerűen a szupranacionális európai nyilvánosságot az nemzetállami intézményekhez nem köthető, EU-s szervezeteket képviselő szereplők közötti nyilvános interakciók alapján lehet vizsgálni (uo. 35–43).

A kommunikáció sémája mindhárom csoportban a *habermasi triadikus nyilvánosságelfogást* tükrözi: van egy megszólaló, aki valakivel szemben valamilyen igénnyel vagy követeléssel („*claim*”) lép fel. A megszólaló a kommunikációja során nemcsak az igényének tartalmát, hanem a megszólalásának a címzettjét is világossá teszi. A megszólított megérti, hogy neki szól az üzenet, és az igényt támasztó felé valamiféle válasszal reagál. A felek közötti kommunikáció az akció–reakció logikáját követi. Az igénnyel előálló fél előnyben van, hiszen ő választja ki, hogy kivel és miről akar diskurzust folytatni. A megszólítottnak pedig kötelessége elfogadni a hozzáfordulót, és arról beszélni, amit az megjelölt. Koopmansék példáiból világossá válik, hogy bár a modell ideális szituációja a civil társadalom felől a politikai-kormányzati szférához érkező igények bejelentése, alkalmazható a politi-

kai-kormányzati szereplők egymás közötti interakcióinak befogására is (uo. 56). Fontos összetevő, hogy az igények bejelentése („*claims-making act*”) nagy tömegek által elérhető, figyelhető és követhető legyen. Ezt a modellt szerint legjobban a nagy médiumok biztosíthatják. A média biztosította nyilvánosság jelenlétének mind a megszólaló, mind a megszólított tudatában van, s mondandóját mindkét fél ennek megfelelően alakítja.

Az elemzési egység a „*claim*”, vagyis az igény, amely valamiféle ellendiskurzusba ágyazódik: egyet nem értést, tiltakozást, ellenérzéseket, szembeszegülést fejez ki. A modell szerint az igények nyilvánossá tételével az európai politikák meghatározása feletti verseny diszkurzív komponense válik világossá. Az elemzés módszere a „*claims-making analysis*”, amely az igényeket hat elemre bontva vizsgálja: az igényt bejelentő személy (ki?), az igény formája (hogyan?), a címzett (kinek?), az igény tartalma (mit?), az igény haszonélvezői (kinek az érdekében?) és az igény indoklása (miért?).

Koopmans és Statham egyik legjelentősebb újítása, hogy nem definiálják előre az európai nyilvánosság szempontjából releváns ügyek körét, és nem szűkítik le a vizsgálatot az Európai Unió intézményei által felkínált napirendre, ahogyan azt a de Vreese-féle framing-modell megteszi. Koopmansék tehát az aktorokra bízák, hogy azok milyen témát és hogyan visznek az európai nyilvánosság elé. Náluk egy ügy európaivá válásának kritériuma, hogy az igénybejelentés („*claims making act*”) legalább egy eleme meghaladja a nemzeti kereteket. A modell ezzel hívja fel a figyelmet arra, hogy az európai nyilvánosság nem kizárólag az Európai Unió intézményeinek nyilvánossága. Ezt az állítást azonban konklúziójuk ellenpontozza: adataik arra utalnak, hogy minél magasabban közösségiesített egy szakpolitika, annál valószínűbben alakul ki körötte európai nyilvánosság (uo. 285).

Igaz, a szerzőpáros nem szakít demonstratívan a demokráciadeficit-tétellel, Koopmans és Statham munkájában az európai nyilvánosság nem feltétlenül az EU döntéshozatalának legitimálása szempontjából érdekes. A politikai lehetőségstruktúra ötletének beemelésével rámutatnak, hogy az európai nyilvánosság megteremtésével és működtetésével a belpolitikai szereplők új politikai porondot ácsolnak maguknak, melynek jellemzői és törvényszerűségei nemcsak az európai, hanem a belpolitikai folyamatokat is átalakítják. Ez az innováció teszi igazán értékessé a modellt számára az európai nyilvánosság tanulmányozását. Adataik értékelésekor megvilágítják, hogy a szereplők ismerik és sikeresen alkalmazták, illetve formálták az Európai Unió által biztosított politikai és diszkurzív lehetőségstruktúrákat (Koopmans 2010: 97–121). Az európai nyilvánosság tehát él, működik és fejlődik.

Mindez nem jelenti azt, hogy Koopmans és Statham tökéletesnek látná a jelenlegi állapotokat. Egyik legmélyebb kritikájukat az inkluzivitással kapcsolatban fogalmazták meg:

„Az európai szakpolitikai viták a nyilvánosság előtt zajlanak, de a beszélgetésekben résztvevők köre szűk. Az előre haladó európai integráció hatására átalakult politikai kommunikáció és a kollektív cselekvések az előnyös társadalmi pozícióval rendelkezőket erősítik tovább.” (Statham 2010: 299.)

Az európai nyilvánosságban ugyanis leginkább a politikai-kormányzati elit tagjai mozognak otthonosan. Míg a civil társadalom és az állampolgár mint individuum szinte láthatatlan, addig a radikális és/vagy euroszeptikus pártok jelenléte erősödő tendenciát mutat. Megállapításuk szerint tehát az Európai Unió demokráciadeficitje nem az európai nyilvánosság hiányában, hanem annak alapvetően elitista jellegében (Koopmans–Statham 2010: 291–294) rejlik. Ennek következményét az integrációt fenyegető hangok sokasodásában (uo. 295) látják, melyet szintén veszélyesnek tartanak (uo.).

Noha Koopmansék célja az elitkommunikáción túli diskurzusok kitapogatása, a kutatás mintavételi eljárása a kiválasztott tagállamok közéleti-politikai kérdésekkel foglalkozó úgynevezett minőségi újságjainak (*quality press*) tartalmaira irányul. A modell tehát csak a hagyományos és egyre csökkenő példányszámú sajtóban megjelenő igénybejelentéseket veszi figyelembe, de ami még ennél is problematikusabb, a szereplők megnyilatkozásainak jellemzőit is csupán e néhány közéleti újság tálalásából kívánják kikövetkeztetni. Élesebben fogalmazva: a modell, véleményem szerint vitathatóan, a politikai aktorok kommunikációját a médiában megjelent tartalmakkal azonosítja. Ezzel feltételezi egyrészt azt, hogy a sajtó híven és pontosan tükrözi a beszélők szándékait, másrészt pedig azt, hogy a kommunikációs folyamat egésze rekonstruálható egy nagyon specifikus újságírói szemszögből elkészített felvétel alapján.

A szerzőpáros munkája az európai nyilvánosság deliberációs megközelítésének legújabb fejleményeivel, a rivalizáció és politizáció szempontjainak hangsúlyozásával szinkronban a versengés („*contention*”) mint kulcsösszetevő fontosságára hívja fel az európai nyilvánosság kutatóinak figyelmét. Az igénybejelentések vizsgálatával bizonyítékot szolgáltatnak arra, hogy eltűnt a politikai-kormányzati elit integrációt övező valahai valós vagy legalábbis kifelé kommunikált konszenzusa. Az európai ügyekben az újjukat a dolgok ütőerén tartó mainstream politikai erők valószínűleg soha nem értenek egyet mindenben. Koopmansék kutatásában azon-

ban már azt is láthatjuk, hogy az eltérő véleményeket miként fejezik ki a nyilvánosság szeme láttára és füle hallatára (Koopmans–Statham 2010: 296–297).

A „*claims-making analysis*” előnye, hogy láthatóvá teszi az európai politikát dinamizáló erőket. Hátránya azonban, hogy az európai nyilvánosságot kérdés-válasz típusú kommunikációs szituációkra darabolja szét. Így megvan a veszélye annak, hogy azt sokkal fragmentáltabbnak mutatja, mint amilyen valójában. Ráadásul a megszólított felet automatikusan védekező pozícióba helyezi, ami szükségtelenül leegyszerűsítő és a politikai kommunikációs folyamatok nem mindig helytálló értékeléséről tesz tanúbizonyságot. A széttöredezettség hangsúlyozásának következtében az igénybejelentés modellje vakká tesz bennünket a kommunikáció integrációs funkcióját illetően.

Thomas Risse európainyilvánosság-reflexiója ezzel szemben a kommunikáció összetartó szerepéből indul ki, de a szerző mégis egészen más úton halad, mint a deliberációs iskola. A szakirodalom áttekintésének utolsó állomásaként vessünk egy pillantást erre is!

1.3.3. Európaizált médianyilvánosságok: a kommunikációs közösség koncepciója

Thomas Risse *A Community of Europeans? Transnational Identities and Public Spheres* (2010) című monográfiájában nem kisebb feladatra vállalkozik, mint a közösségproblematika és a nemzeti médiumok primátusára épülő európaizációs iskola közelítésére. Az európai nyilvánosság deliberációra épülő koncepciójának központi kérdése a közösség, ti. az, hogy van-e, lehet-e politikailag értelmezhető közösség az EU-ban. Ezt Risse az európaizációs irodalomból ismert médiakutatási módszerrel kívánja megválaszolni. Az európai nyilvánosság *possibility–impossibility* diskurzusát leszámítva nem határolódik el a korábbi kutatásoktól, ellenkezőleg, épít azok megállapításaira. Munkája mégsem csupán szintetizálás vagy a szakirodalom áttekintése. A szerző a rendelkezésre álló keretek, fogalmak, megközelítések segítségével gyakorlatilag újradefiniálja az európai nyilvánosság jelentését, a tanulmányozásához pedig új makrokontextust ad.

Risse azt is megmutatja, hogy lehetséges körültekintő teoretikus, illetve transzparens empirikus munkát végezni anélkül, hogy a modellszerű gondolkodás szűkszerűen preskriptív és a vizsgálati szituációt szigorú kontroll alá kényszerítő elemeivel terhelnénk a kutatást (Risse 2010: 125). Félrevezető eredmények születhetnek ugyanis akkor, ha kívülről meghatározott kategóriák segítségével vizsgáló-

dunk. Javaslatában a társadalmi szereplők szabadságával komolyan kalkuláló kutatási designt vázol, amely lazít az európaizációs modellekből ismert szigorú fogalmi apparátuson és operacionalizálási renden. A megközelítés így a folyamatok teljesebb és érthetőbb leírását teszi lehetővé, hiszen kevesebbet áldoz az operacionalizálás oltárán. Veszít ugyanakkor a vizsgálatba bevont adatok feletti kontroll erejéből, és tagadhatatlanul nehezebbé válik, még ha lehetetlenné nem is, a más kutatásokkal való összehasonlítás. Magyarán: a szerző egyfelől feladja a modellszerűség igényét, másfelől leíró fordulatot vesz, ami lehetővé teszi az európai nyilvánosság tényleges jellemzőinek megragadását. Ideje van a deskriptív fordulatnak, hiszen többek között Marianne van de Steeg (2006), de Vreese (2007), Koopmans és Erbe (2004), illetve Trenz (2004; 2008) munkáira hivatkozva Risse azt állítja, hogy a szakirodalom feladata immár nem az európai nyilvánosság létének bebizonyítása, nem is a kereteinek vagy komponenseinek a meghatározása, hanem az európai nyilvánosság folyamatainak leírása és magyarázata (uo. 107–126).

A kommunikációs közösség koncepciójának a kialakításában jelentős mértékben támaszkodik Karl W. Deutsch tranzakciós integráció-elméletére (Deutsch 1957). Deutsch szerint a II. világháború utáni nemzetközi rezsimeket a globális és lokális biztonság esélyének maximalizálására hozták létre, ezért az integráció mozgatórugója nála a kooperáció, amelyet a folyamatos interakciókra építő kapcsolattartás tesz lehetővé. A kommunikáció – Deutschnál ez az együttműködésben részt vevő felek közötti párbeszédet jelenti – központi szerepet játszik a közösség tagjainak egymás iránti bizalmában. A tranzakciós integrációelmélet a bizalom és a kommunikáció anyagi körét vázolja fel: több kommunikáció nagyobb bizalmat szül, nagyobb bizalom esetén a felek egyre inkább hajlandók közösnek tekinteni bizonyos ügyeket, és így a növekvő számú közös kérdések halmaza terebélyesedő kommunikációbokat eredményez. Deutsch megközelítésére építve az európai összetartozás nemcsak az állampolgárok EU-val való elégedettségére vezethető vissza, hanem például a közöttük fennálló interakciók mennyiségére és minőségére.

Risse továbbá erősen épít Marianne van de Steeg *Haider-ügy*-kutatására³⁷ (van de Steeg 2006). Mondhatjuk, hogy Risse e vizsgálat tanulságai köré építi a közös-

³⁷ Van de Steeg és Risse az 1999 és 2000 évek fordulóján az osztrák törvényhozási választások eredményeként meginduló kormányalakítási tárgyalásokra Európa minden szegletéből érkező reakciókat vizsgálva figyelemre méltó eredményekre jutott. Történt ugyanis, hogy az 1999. október 3-i választások nyomán Ausztriában olyan kormánykoalíció jött létre, melyben helyet kapott a Jörg Haider vezette radikális jobboldali Osztrák Szabadságpárt (FPÖ). Noha Jörg Haider nem vállalt pozíciót a Schüssel-kormányban, személye és az általa szélsőséges és xenofóbba tett hajdani liberális párt erősödő politikai szerepe Európa-szerte nagy felháborodást keltett. Az új kormánnyal szemben az EU14-ek diplomáciai szankciókat vezettek be. A krízis csúcspontján az Európai Unió bizottságot kért

séggel és nyilvánossággal kapcsolatos tézisé. A *Haider-ügy* leírásában van de Steeg és Risse egy praktikus és normatív szempontokra egyaránt fogékony definícióval kísérleteznek. Az európai nyilvánosság számukra olyan tér, ahol az elitek a köz figyelmét élvezve beszélgetnek bizonyos témákról. Annak eldöntésére, hogy a *Haider-ügy* körül megjelenő nyilvánosság *európainak* tekinthető-e, van de Steeg az időben, tematikailag és relevanciában megmutatkozó szinkronitást vizsgálta a nemzeti médiumok előre kiválasztott csoportjában. Az ügyek láthatóságát (visibility) a nemzeti médiumok figyelme biztosítja, ezért a kutatás a sajtótartalmak elemzésével dolgozik (van de Steeg 2006: 611–613).

Belga, francia, német és olasz napilapok tartalomelemzésével bizonyítja, hogy a *Haider-ügyben* a nemzeti médiumok összekapcsolódása megtörtént, s megeremtődött az európai nyilvánosság. A médiaanalízisben annak keresi a nyomait, hogy van-e olyan intenzitásbeli és interpretációs hasonlóság az EU-tagállamok médianyilvánosságában, amely elkülöníti azokat az EU-n kívüli országokétól. A vizsgálat tehát kísérletet tesz az EU kommunikációs és geopolitikai határainak összekötésére. Van de Steeg szerint e határok egybeesése bizonyítja az európai politikai közösség létét: az aktorok nemcsak a jogilag közös összeurópai ügyek³⁸ kapcsán voltak hajlandók hasonló értelmezési keretekben beszélni, hanem – és ez számunkra sokkal érdekesebb – szíves örömet szereztek egy teljesen tagállami kompetenciához tartozó belpolitikai kérdést (például az 1999-es osztrák választási eredményeket) is európai kontextusban.

De vajon mi olvasható ki az eredményekből, ha azokat összevetjük egy EU-n kívüli országgal, a mintában ez az Egyesült Amerikai Államok, médianyilvánosságából származó adatokkal? A szerző szerint az amerikai újságok tartalma és a megjelenések dinamikája jelentősen különbözik az európaiakétól. Az európai minta időben, tematikailag és a relevanciát tekintve is az amerikaiénál egységesebb adatokat hozott. Az amerikai lapok tállalása alig követi az európai médiumok *Haider-ügyben* kialakított napirendjét. S míg az európai újságok többsége egyértelmű álláspontokat és gazdag értelmezési kereteket kínál fel, például azt, hogy *Ausztria fasizálódik*, illetve hogy *jogi alapon érvénytelenek az Ausztria elleni szankciók*, addig a tengeren túli sajtó diskurzusa sokkal inkább a semleges, távolságtartó, a részletek iránt kevésbé fogékony beszámolókra épül. A vizsgálatba bevont európai médiatartalmak

fel annak tisztázására, hogy az osztrák kormány megsérti-e az Amszterdami Szerződés demokratikus és jogállami értékekre vonatkozó klauzuláit. Ez később Haider-ügy néven vonult be a köztudatba, és a szakirodalom is ekképp hivatkozik rá (van de Steeg 2006: 613–614; van de Steeg – Risse 2010: 9).

³⁸ Itt a közös, az EU keleti bővítésének diskurzusaira vonatkozó kutatásuk eredményeire hivatkoznak. Lásd van de Steeg – Risse 2010.

jó része morális, jogi és politikai érvek használatával az ügyet osztrák belügyből európai közügygé pozícionálta át, amikor arról beszélt, hogy mit jelent az ügy a közösség egészére és egyes részeire nézve. Ezzel szemben az EU-n kívüli médiadiszkurzusok a külső megfigyelő szemlélődésével, a nagyvilág eseményeibe simítva jelenítették meg a vitát (van de Steeg 2006: 630). A szerző nem kevesebbet állít, mint hogy az osztrák kormány összetétele kapcsán kirobbant polémia egyik rétegét az európai politikai közösség modus operandijának kialakításáról szóló kommunikációk adták. A *Haider-ügyben* ugyanis nemcsak azt tárgyalták meg, hogy milyen alapon született meg az EU14-ek Ausztriát elítélő véleménye, hanem azt is, hogy milyen konfliktuskezelési lehetőségek állnak rendelkezésre (uo. 631).

A *Haider-ügy* tanulságait Risse a *Community of Europeans?* című monográfiájában újratárgyalja (Risse 2010). Bizonyítotttnak látja, hogy az európai nyilvánosság a nemzeti médianyilvánosságok átalakulásának terméke, és hogy a transzformáció az európai integráció hatására következik be (uo. 9). Risse szerint tehát nyugodtan elvethetjük a szupranacionális, nemzetek feletti nyilvános terekkel kapcsolatos spekulációkat (uo. 125). Az európaizálódás kitüntetett pillanatai pedig azok a kommunikációs szituációk, amikor a megszólalók a médián keresztül, tehát nagy nyilvánosság előtt, egy adott kérdést közös problémaként tételeznek, és valamilyen módon véleményt mondanak róla (uo.).

Felveti továbbá, hogy az európai nyilvánosság-kutatások nem tulajdonítottak megfelelő fontosságot az egyet nem értés kérdésének. Míg a deliberatív orientációjú kutatások igyekeznek zárójelbe tenni a disszenzust, addig a *Haider-ügy* világosan megmutatta, hogy az egyet nem értések közzététele milyen elemi erővel transzformálta az osztrák választási eredményeket és kormányalakítási lépéseket európai üggyé. Van de Steeg *Haider-kutatása* alapján megkérdőjelezi a framing- és az igénybejelentés-modelleknek az EU intézményi rendjét és szakpolitikai ágendáját előtérbe helyező kiindulópontját is. Az 1999-es és a 2000-es év fordulójának kommunikációs történései ugyanis kívül esnek ezeken, s a vita egy tisztán tagállami belpolitikai fordulat megítélése felett folyt.

Következésképpen a politikai szereplők nemcsak abban élveznek nagy szabadságot, hogy milyen ügyben kezdeményeznek európai szintű beszélgetést, hanem abban is, hogy egyáltalán mit tekintenek európai ügynek, illetve hogyan vesznek részt annak megtárgyalásában. Ha mindezeket elfogadjuk, akkor érdemes tartalmi és formai szempontból, valamint a beszélő szándékát tekintve is a lehető leglazább kommunikációmeghatározást alkalmazni. Magyarán, Risse olyan rést üt a de Vreese és a Koopmans–Statham-féle modellek szűkre szabott analitikai keretén, amelyen

a hírek vagy a „*claim*” típusú megszólalásokon túli kommunikáció európai nyilvánosságához kötődő konceptualizálása és elemzése is befurakodhat.

A nyitással a megközelítés nem dobja sutba a definíciókat és az empirikus kutatáshoz szükséges fogódzókat. Összegzésében Risse fenntarthatónak tartja a Haider-ügy vizsgálatában bevált európai nyilvánosság-meghatározást és annak „*egy időben, egy témát, ugyanabban a referenciakeretben*” indikátorait. Kiegészítésként pedig az interpretációk konvergenciájára vonatkozó kritérium bevezetését javasolja. Meglátása szerint ugyanis az európaizáció tendenciáját erősíti, ha az egymással egyetértő vagy egymásnak ellentmondó megszólalásokban közös pontok, közös jelentésstruktúrák (*meaning structures*) és kommunikációs minták (*communication patterns*, Risse 2010: 125) jelennek meg. Itt két dolog kereshető: a kutató egyrészt fókuszálhat az érvek hasonlóságára, például hogy a hasonló álláspontokat hasonló argumentációkkal támasztják-e alá Németországban, Cipruson, Franciaországban vagy éppen Olaszországban. Másrészt – és Risse ebben lát igazi potenciált – szükség lenne azoknak az elemeknek a kimutatására, amelyek az Európai Unió tagállamaiban zajló diskurzusokat megkülönböztetik a nem EU-s országokétól. Így gyengül a Haider-ügyben kimutatott egyet nem értés potenciális dezintegrációs ereje, hiszen az ellenvéleményekben is lehetnek olyan komponensek, amelyek csak az európai megszólalásokra jellemzők (uo. 243–252). Az összetartozás tehát nemcsak a konszenzusra épülhet!

Eszerint az európai nyilvánosságban zajló kommunikáció kijelöli az európai politikai közösség határait, és meghatározza mibenlétét is. Az Európai Unió azoknak a közössége, akik közös politikai ügyeket definiálnak a maguk számára, és minden lehetséges egyet nem értés ellenére egymásra mint legitim beszélgetőpartnerre tekintenek. Ebben az értelmezésben az európai kommunikációs közösség addig tart, amíg a társadalmi szereplők hajlandóak bizonyos ügyeket mindannyiukat érintő problémának tekinteni és azokról beszélgetni. A közösség-gondolat lenne tehát az, amely a véleménykülönbségek ellenére egyben tartja, sőt, kontextualizálja az európai nyilvánosságot. Másként fogalmazva: az európai nyilvánosság vizsgálatával képet kapunk az Európai Unió politikai közösségének működéséről.

Risse fordulatának érvényességét támasztja alá Michael Brüggemann és kollégáinak munkája, amely az európai nyilvánosság vizsgálatán keresztül az európai integráció diszkurzív aspektusait figyeli. Eszerint a politikai szereplők a hagyományos tömegmédián keresztül elérhetővé tett kommunikációjuk során diszkurzív cserefolyamatokba bonyolódnak, s ezek hozadéka a közös európai diskurzuson át formálódó európai összetartozás (Brüggemann et al. 2006: 8). Dominic Boyer és Sükösd Miklós is hasonlóról beszél, amikor az identitással hozzák összefüggésbe az európai

nyilvánosságot. Gondolatmenetükben a média kultúraközvetítő jellege alakíthatja ki a közös európai mi-tudatot (Boyer–Sükösd 2011).

Problematicusnak tartom azonban a Risse számára sarokköként szolgáló európaizációs tézist, amellyel a nemzeti médianyilvánosságok folyamatos közeledését vetíti előre. Az empirikus adatfelvételek eredményei ugyanis meglehetősen ellentmondásosak: hol azt látjuk, hogy van, hol pedig azt, hogy nincs ilyen tendencia. A preskriptív európaizációs tézist vallók tehát nem juthatnak más következtetésre, mint arra, hogy bár vannak jelei, mégsem érvelhetünk általános és graduális európaizációs trend mellett. Így az európai nyilvánosságot örök in statu nascendi állapotban láttatják, vagyis soha sem a maga pillanatnyi teljességében, hanem csupán egy későbbi kibontakozás felé mutató közbülső állomásként. Az európaizációs iskola komoly veszélye ennél fogva az „*emergence*”-problematikába ragadás.

Vitám van továbbá a médiacentrikus nézőponttal is. Erősen restriktívnek tartom, hogy az Európai Unióval kapcsolatos politikai vitát előzetesen és általános érvényűen a közéleti fókuszú napilapok tartalmaiból kívánja rekonstruálni. Úgy gondolom, hogy a kortárs média vizuális és digitális forradalom utáni állapotban van, a szövegcentrikus és analóg gondolkodást immár a kutatók módszertani fegyvertelensége sem indokolja (vö. Kress – van Leeuwen 2006). Ráadásul a sajtószövegek vizsgálata egy úgy tömegkommunikációs interpretációjának vagy az újságírók nyilvánosságban játszott szerepének kitapogatására alkalmas csupán. Ha ez az ambíciónk, akkor minden további nélkül támaszkodhatunk a különböző médiумokban hallható, látható, olvasható anyagokra, ahogyan Claes de Vreese teszi több kutatásában (Kandyla – de Vreese 2011; de Vreese et al. 2009; de Vreese 2008; de Vreese et al. 2007). Amennyiben azonban a politikusok, szakértők, civilszervezetek vagy az állampolgárok kommunikációjára vagyunk kíváncsiak, célszerű azt a közvetlenül tőlük származó adatokból megtudni. A politikai kommunikáció digitális kultúrájának elterjedése előtt valóban szóltak észérvek a média kizárólagos forrásként történő használata mellett, hiszen a politikai szereplők ténykedéséről máshonnan egyszerűen nem lehetett információt szerezni.

Mára azonban a helyzet megváltozott! A pártok, kormányzati intézmények, politikai szervezetek és csoportok, sőt még az egyének internetes aktivitása is olyan erős, hogy sürgősen a tömegmédia szűrő, szelektáló és torzító mechanizmusaival kalkulálni. A honlapokra, blogokra, közösségimédia-profilokra feltett információkkal kapcsolatban nem lehet kétséges, hogy azok az oldalakat használó politikai szereplők álláspontját képviselik. E nagyon praktikus érv mellé felsorakoztathatjuk a magyar médiapiaci adatokat is, amelyek világosan mutatják, hogy a szakirodalom

által ajánlott országos terjesztésű, minőségi, politikai-közéleti napilapok iránti kereslet oly mértékben fogyatkozik, hogy immár az eladási adatok sem legitimálják kiemelt kezelésüket. Más szavakkal szólva, nincs alapja annak a feltételezésnek, hogy a minőségi sajtó szövegei tömegek mindennapi politikai tapasztalását határoznák meg, következésképpen az ott megjelenő diskurzusok dominálnák a politikáról szóló beszélgetéseket. Érdeemes hát kidolgozni egy alternatív adatgyűjtési rendszert, amely számot vet a ténnyel, hogy a média önmagában nem képes lefedni a politikai kommunikáció egészét.

A média ugyanis egyre világosabban adja tudtunkra, hogy nem kíván a világ minden történésére reflektálni, nem törekszik a közélet széles spektrumának feltérképezésére, s amit bemutat, azt is sajátos interpretációs mechanizmusokon keresztül mutatja (vö. Szabó-Kiss 2012: 115–116). Mindezt nem lehet semlegesíteni azzal, hogy a vizsgálatba két eltérő politikai orientációjú, egy konzervatív és egy szociáldemokrata-liberális lapot vonunk be, ahogyan azt van de Steeg (2006), hiszen ezzel mindössze egy konzervatív és egy szociáldemokrata-liberális olvasatra teszünk szert.

Kérdés, hogy vajon az így kiválasztott médiumok betöltik-e a nekik tulajdonított szerepet. Számíthatunk-e arra, hogy a minőségi újságok minden körülmények között a releváns diskurzusokat azok súlyának megfelelően tükrözik? Joggal várjuk-e egy speciális médiaterméktől, hogy az egész kommunikációs folyamatra érvényes mintát bocsásson rendelkezésünkre? Feltételezhetjük-e, hogy az eset valamilyen szintű feldolgozása nélkül is eldönthető, hogy mely médiumoknál van az adott ügyben fontos és releváns diskurzusok lelőhelye? Féltreértés ne essék: elfogadom, hogy a kortárs nyilvánosságban a sajtó fontos és megkerülhetetlen, de funkcióját nem abban látom, hogy tisztára mosott ablakként mutasson egy kommunikációs szituációt, vagy semleges fórumként teret adjon különféle megnyilvánulásoknak. Véleményem szerint a média elgondolható egyfajta kommunikációs intézményként is: önálló ágensként, amely saját jogon vesz részt a politikai viták formálásában. Tartalma pedig nem a kommunikációs folyam reprezentatív megjelenése, hanem az egyes sajtótermékeknek a vitában elfoglalt pozíciójáról árulkodó adat.

A kommunikációs közösség Risse-féle elképzelésének legnagyobb hozadéka azonban az, hogy a közösségproblematikát leválasztja a deliberációról, és megerősíti, hogy az európai nyilvánosság tanulmányozásának a demokráciadeficit kérdésén túl is van értelme. A koncepció érdekessége, hogy megkísérel harmóniát teremteni az egyet nem értés és az összetartozás között, s képes kalkulálni a kommunikáció egyszerre konfliktusos és integráló természetével. Thomas Risse gondolata korszerű abban is, hogy az európai nyilvánosság-vizsgálódások körébe nemcsak befogadja, de egyenesen a középpontba állítja a konfrontatív kommunikációs helyzeteket. A jövő kutatásai

számára az európai ügyek körül kialakuló viták kutatását ajánlja. A 2010-es monográfiájának összegző fejezetében azt is felveti, hogy az Európai Unió politizációjának erősödése elkerülhetetlen, s ezt az integrációellenes erők ténykedésének számlájára írja. Ezért arra inti az integrációpárti elitet, hogy ne engedje ki a kezéből az európai viták kezdeményezésének lehetőségét, ne hagyja, hogy azt a radikális csoportok a belpolitikai helyzetük megszilárdítása érdekében monopolizálják:

„Az elitnek meg kell tanulnia, hogy a vélemények nyilvános ütköztetése és a politizáció inkább erősíti, semmint gyengíti az EU-t. Akik számára fontos Európa modern és felvilágosult képe, és akik folytatni akarják az európai integráció rendkívül sikeres történetét, azoknak meg kell tanulniuk a nyilvánosságban küzdeni ezért. A »Monnet-módszer« – a depolitizált és a nyilvánosságot kerülő technokrácia által levezényelt funkcionális integráció – valószínűleg örökre érvényét veszítette.” (Risse 2010: 251.)

Hogy vajon Risse tanácsa értő fülekre talált-e, azt a magyar médiatörvények európai vitájában látni fogjuk. Előtte azonban érdemes összefoglalni és kiemelni a nemzetközi szakirodalom legfontosabb jellemzőit és azokat az elemeket, melyekre építve, reflektálva, amelyeket továbbgondolva kialakítható a magyar médiaszabályozás ügyének kutatási kerete. Erre vállalkozik a kötet következő fejezete.

1.4. Következtetések: a vita középpontba helyezése

Az irodalomáttekintő fejezet lezárásaként az európai nyilvánosság kutatásának fő eredményeiből leszűrhető következtetéseket kívánom összefoglalni. A már bemutatott gondolatokon túl a mainstream falát áttörni nem tudó, de nagyon is előremutató írások segítségével szeretném megtámogatni azt az állításomat, hogy az utóbbi időben az elemzésekben előtérbe került a konfrontatív kommunikáció, vagyis a „controversy”, a „contestation” és a „rivalry” vizsgálata. Ez legitimálja a jelen kötet empirikus elemzésének analitikus szintjét és központi fogalmát, a vitát, annak érvényességét. A fejezet tehát összefoglal és új gondolatokat is bevezet.

A szakirodalom összegzésének azzal kell kezdődnie, hogy leszögezzük: az európai nyilvánosság alapjellemezőiről, funkciójáról, szerepéről írottak egyértelműen Jürgen Habermas elementáris hatásáról árulkodnak, amely hatás a mai napig a vizsgáldások társadalomtudományi makrokontextusát adja. A domináns megközelítések számára az európai nyilvánosság értékorientált és polity-kötött fogalom, vagyis kizárólag a demokrácia kereteihez és az Európai Unió rendszeréhez kapcsolva me-

rül fel.³⁹ Az európai nyilvánosság mint vizsgálati terület olyan vonzó és jól használható topikká fejlődött, amely sokféle társadalomtudományi reflexiót tesz lehetővé. Magyarán: az európai nyilvánosság a European Studiéstól a médiakutatásokon át a politikatudományig bezárólag széles spektrum számára kínál értelmes és izgalmas kutatási kérdéseket, illetve tesztelhető felületet. Így nem árt tisztában lenni azzal, hogy az elemzések a nyilvánosságelméleti háttér mellett milyen demokrácia- és integrációelméleti alapok felől közelítenek. Minél közelebbről pillantunk azonban az európai nyilvánosság szakirodalmára, annál pontosabban látjuk a kutatások kivitelezése, így a módszer, a kategorizálás és az analitikai egységek kapcsán mutatkozó jelentős különbségeket. Ezért a könyv *első része* a tudományos munkákat két nagy csoportba sorolva tárgyalta. Az egyik legjelentősebb iskola az Erik Eriksen, John Fossum, Ulrike Liebert és Hans-Jörg Trenz nevéhez fűződő *deliberatív megközelítés*, a másik pedig a nemzeti nyilvánosságok összekapcsolódására fókuszáló *európaizációs iskola*, amelyet a framing- és igénybejelentés-modellek, illetve a kommunikációs közösség koncepciója alapján mutattam be. Mindkét iskola figyelemre méltó teoretikus apparátust mozgósít, amelyet az adatokra épülő empirikus elemzések segítségével a szerzők időről időre finomítanak, fejlesztenek. Az *1. táblázat* foglalja össze az iskolák háttéréül szolgáló nagyelméleti kiindulópontokat, azok politikatudományi relevanciáját, a konceptuális kereteik legfontosabb összetevőit és a felszínre hozott új szempontokat.

³⁹ Ennek tükrében kell értékelni Anna Triandafyllidou és kollégái kísérletét, amelyben az EU-tól időben és térben elszakadó témák médiatartalmaira fókuszálva keresték az európai nyilvánosság nyomait (2006). Javaslatuk – miszerint az európai nyilvánosságot függetlenítsük az EU-tól – mind ez idáig visszhangtalan maradt.

	DELIBERÁCIÓS ISKOLA	EUROPÁIZÁCIÓS ISKOLA		
		<i>framing-model</i>	<i>követéskeszdeményezés-model</i>	<i>kommunikációs közösség megközelítés</i>
<i>Demokráciacíméleti háttér</i>	deliberatív*	mediatizált-képviselői	mediatizált-kompetitív-elitista	mediatizált-kompetitív-elitista
<i>Integrációcíméleti háttér</i>	föderatív	nemzetek Európája	többszintű kormányzás	tranzakciós integráció-elemélet
<i>Nyilvánosság-címéleti háttér</i>	Habermas	Habermas	Habermas	Habermas
<i>A nyilvánosság politika-tudomány relevanciája</i>	az EU demokráciadeficitjének csökkentése a központi adminisztráció civil ellenőrzésével (elszámoltathatóság, átláthatóság) és a civil szféra megerősítésével (részvétel)	az EU demokráciadeficitjének csökkentése a tömegmédia által kialakított közös értelmezési keretek révén	az EU demokráciadeficitjének csökkentése az európai politikai lehetőségekstruktúra működtetésével	az EU demokráciadeficitjének csökkentése az európai politikai közösség megteremtésével
<i>Az európai nyilvánosság definíciójának legfontosabb eleme</i>	az európai civil szféra és az európai központi kormányzás összekapcsolódása	az EU-ról alkotott nemzeti média- és állampolgári képek konvergenciája	a nemzeti médiumokon keresztül az EU-hoz kapcsolódó igények nyilvános kommunikálása	a nemzeti médiumok által nyilvánossá tett kommunikációk során közössé váló európai ügyek megvitatása
<i>Kiemelt szereplő</i>	civil szféra	média	civil szféra, politikai elit	politikai elit
<i>Kutatási fókusz</i>	a deliberatív nyilvánosság peremfel-tételei	a nemzeti médiumok és az állampolgárok értelmezési kereteinek európaizációja	a politikai szereplők nyilvános igénybejelentésének európaizációja	a politikai szereplők nyilvánosság előtti versengése a közös, európai ügyek megvitatására és értelmezése felett
<i>Analitikai egység</i>	a konszenzusorientált, racionális diskusszió intézményi és egyéb peremfel-tételei; médiadiskurzusok	médiatartalmak, szerkesztőségi és állampolgári vélemények, attitűdök	mediatizált igénybejelentések	az európaiaként értelmezett ügyek vitája
<i>Módszer</i>	teoretikus munkák és diskurzuselem-zés	kvantitatív tartalomelemzés, interjúk, közönségkutatás, survey	igénybejelentések elemzése	kvalitatív tartalom-elemzés
<i>Felvetett új szempontok</i>	rivalizáció és politizáció	változó média változó szerepben	dinamika: akciók-reakciók	a konfrontatív kommunikációs helyzetek (viták) közösségstruktúrára való ereje

1. táblázat: Összefoglaló táblázat az európai nyilvánosság szakirodalom fő csapásirányairól

* Hans-Jörg Trenz legfrissebb munkájában az európai nyilvánosságban zajló politikai folyamatokat már sokkal inkább a mediatizált képviselői demokrácia koncepciójába helyezi. Lásd: Statham–Trenz 2013.

Az 1. táblázat megerősíti, hogy a konfrontativitás középpontba helyezésének ötlete nem a kötet nívója, az elképzelés nem idegen az európai nyilvánosság-kutatások újabb generációjától. Ellenkezőleg, úgy tűnik, hogy a téma iránt elkötelezett tudományos közösségben mára egyetértés alakult ki abban, hogy a jövőben nagyobb figyelmet kell szentelni a konfliktusok kommunikációjának. A szakirodalom például is szolgáltat, s a felgöngyölített esetek között megtalálható a már bemutatott európai alkotmányozáshoz (Liebert 2007b) és a *Haider-ügyhöz* (van de Steeg 2006) kapcsolódó viták feltárása. De a Törökország EU-csatlakozása körüli érvek-ellenérvek összecsapását is vitaként értelmező Bülent Küçük (2011), valamint a König–Downey szerzőpárosnak a Martin Schulz és Silvio Berlusconi közötti 2004-es szócsatát vizsgáló munkája is fontos tanulságokkal zárul (Downey–König 2006). Az elemzések bebizonyították, hogy a vita az európai nyilvánosság kontextusában is működőképes analitikus kategória. Vizsgálatával továbbá nemcsak a nyilvánosság, hanem az Európai Unió mint politikai közösség politikatudományi problémái is empirikus elemzések tárgyává válhatnak.

Az alkotmányozás körüli vita új értelmezése olvasható Florian Oberhuber, Christoph Bärenreuter, Michał Krzyanowski, Heinz Schönbauer és Ruth Wodak közös tanulmányában (Oberhuber et al. 2007). Oberhuberék tizenöt politikai-közeleti napilap szövegeiből rekonstruálták a vita diskurzusait, és elsősorban arra voltak kíváncsiak, hogy van-e bármi közös az EU15-ök plusz Lengyelország médianyilvánosságának kommunikációs mintáiban. A kritikai diskurzuselemzés⁴⁰ módszerét követve argumentatív technikákat vizsgáltak, regisztrálták a felbukkanó szereplőket (kik ők, kit képviselnek, hogyan definiálják magukat), az alkalmazott metaforákat és a kontextusokat is. A kutatás úttörő ötlete, hogy a politikai kommunikáción belül keresi az európai nyilvánosságot, így jut el a diskurzushoz mint analitikus alapegységhez. A diskurzusok a médiában folynak, adataikkal tehát a kutatók a nemzeti médiumok reprezentánsait kívánják leírni, azt, hogy azok miként építették fel az alkotmányozás tétjét, a kudarc jelentőségét és a folyamatban résztvevők szerepét. Az elemzés minden kétséget kizáróan bizonyítja, hogy a vitában „Európa” mint nemzetek felett álló, új értelemdási küzdőtér jelent meg. A szerzők hosszasan részletezik, hogy milyen jelentős tematikai és szemantikai különbségek vannak a nemzeti médiadiskurzusok között. Erre alapozva úgy látják, hogy az alkotmányozás körüli vitában nem született meg a közös európai jelentésstruktúra, vagyis az európai nyilvánosság nem tudta betölteni a neki szánt szerepet (Oberhuber et al. 2007: 263).

⁴⁰ A kritikai diskurzuselemzés elméleti és módszertani hátterének összefoglalására lásd: Fairclough, Norman (1995): *Critical Discourse Analysis. The Critical Study of Language*. London: Longman.

Oberhuberék adatai azonban másképpen is értelmezhetők. Igaz ugyan, hogy az újságok között nincs egyetértés az alkotmányozás kudarcának felelőseiről és következményeiről, de ahogyan Marianne van de Steeg és Thomas Risse közös tanulmányukban észrevételezik: azzal, hogy részt vesznek a vitában, és közös ügyként definiálják a kialakult helyzetet, már tulajdonképpen el is kötelezték magukat egy közös európai értelelmadási folyamat mellett (van de Steeg – Risse 2010: 19).

Van de Steeg és Risse szintén érdekelt az európai nyilvánosság empirikus tradíciójának endogén alapokra helyezésében, noha az általuk felvázolt koncepció középpontjában nem a diskurzus, inkább a vita áll. A vita középpontba helyezésével érthetővé válik, hogy számukra a médiumok közötti véleménykülönbség egyáltalán nem jelenti azt, hogy a felek elbeszélnek egymás mellett, tehát hogy ne lenne kapcsolat a diskurzusok között. Ellenkezőleg, értelmezésükben az egyet nem értés az európai nyilvánosság katalizátora: vitát gerjeszt, nyilvános elköteleződéseket provokál, kommunikációs szövetségek szerveződését teszi lehetővé. Éppenséggel a konfrontatív kommunikáció tölti meg élettel és empirikusan is megragadható töltettel az európai uniós intézménystruktúrát. Míg Oberhuberék tanulmányában a közös álláspont hiánya egyben az európai nyilvánosság hiányának jele, addig van de Steeg és Risse szerint minél intenzívebb vita folyik egy ügyről, annál élesebben látszik az európai nyilvánosság körvonala.

Mind az igénybejelentések kutatásai, mind a *Haider*- és az európai alkotmányozás-ügy vizsgálata mutatja, hogy az európai nyilvánosság politikatudományi szempontú megértésében az egyet nem értés nagyon is releváns, egyenesen lényegi probléma. A szakirodalom bizonyos ága által kijelölt út az európai viták tanulmányozása felé orientál, mégpedig az intézményi-eljárási megközelítés helyett a kommunikációs folyamatok összefüggéseire fogékonyabb gondolati építmény bevezetésével.

De vajon mi az a vita? Hogyan gondoljunk a vitára a magyar médiatörvények ügyében? Mi a vita vizsgálatának politikatudományi tétje? E kérdések megválaszolásához rövid időre ki kell lépünk az európai nyilvánosság szakirodalmából, hogy távolabbról pillantsunk a vita fogalmára.

A vita értelmezése

A vita komplex jellegét és társadalomtudományi fontosságát a hazai szakmai közvélemény régóta jól ismeri (vö. Csigó 1997; Pál 2005). A vitákhoz történő nyilvános hozzászólásokban az adott téma birtoklására vonatkozó igényről, a kompetencia

bebizonyításából származó társas előnyökről, a polémiaiak során megjelenő versenyhelyzetről Heller Mária és kollégái részletesen megemlékeznek. Mint ahogyan arról is, hogy a viták témái nem készen adóttak, hanem megformálásra szorulnak. Az ő munkájukból tudható az is, hogy a vitatémák nem önmagukban állnak, egy-egy kérdés végtelen számban, előre nem látható módokon kapcsolódhat össze a másikkal. Arra is felhívják a figyelmet, hogy a vitában résztvevők stratégiai kalkulációkat végezhetnek a megszólalásukban (Heller–Némedi–Rényi 1990a: 69–70; Heller–Rényi 1995).

A témával részletesen foglalkozó argumentációelmélet szerint a vita olyan kommunikációs helyzet, amelyben két ember érveket ütköztető dialógust folytat (Margitay 2007: 23). Egyik alaptípusa a veszekedés, amelyből a racionalitás teljesen hiányzik, és a felfokozott érzelmi állapot indokol minden megszólalást. Mivel az elmélet kiemelten a logikus érvelés formáit, szituációit keresi, sokkal nagyobb figyelmet fordít a vita további típusaira. Megkülönbözteti az érdekek vezérelte, alkudozásokra épülő tárgyalást, az igazságok feltárására szervezett racionális vitát és az úgynevezett törvényszéki tárgyalást. A tárgyalás során a résztvevők az érdekeiket követve törekednek a konfliktus feloldására. Alkufolyamat zajlik, a felek bizonyos előnyökhöz cserébe engedményeket tesznek. A kulcsmotiváció tehát a nyereségek maximalizálása a veszteségek minimalizálásával. A racionális vagy más néven érvelő vita ideális szituációjában adott két, teljesen eltérő véleményt megfogalmazó személy, akiknek állításait egy közösen elfogadott indok- és bizonyítérendszer alapján tehetjük mérlegre. A racionális vita célja a helyes álláspont kialakítása. Nagyon is lehetséges tehát, hogy a dialógus végére a két eredeti elemeit vegyítő harmadik vélekedés jelenik meg. A racionális vitában ugyanis az önkritika és az önkorrekciónak lehetősége is megvan. A törvényszéki tárgyalás típusú vitában az előzetesen lefektetett szigorú, széles körű, mindenki által ismert és elfogadott szabályok keretein belül szabadon mozogva a két megszólaló egy harmadik, semleges felet kíván meggyőzni (uo. 24–27).

Vajon mennyiben alkalmazhatók az argumentációelmélet vitafogalmai az európai nyilvánosságra? Az európai nyilvánosságról szóló irodalmak vitakutatásainak egyik csoportja egyértelműen Jürgen Habermas kommunikatív cselekvés-elméletére támaszkodva a véleménykülönbségek racionális (észérvekre alapuló) és méltányos (konszerzusorientált) feloldásának eszközét látja a vitában (vö. Oberhuber et al. 2007; Liebert 2007b). A másik csoport meglepően szűkszavú az általa alkalmazott vitafogalom meghatározásában (Downey–Koenig 2005; van de Steeg – Risse 2010; Küçük 2011). Kidolgozott definíciót tőlük nem kapunk, a szövegek szinonimaként használják a „*debate*”, „*argument*”, „*controversy*” és „*contestation*” kifejezéseket,

amiből arra következtettek, hogy a habermasiánus vitaértelmezést nem kívánják magukra nézve elismerni, de a kommunikációs szituációk konfliktusos jellegének hangsúlyozásán kívül mást nemigen állítanak. Így a politikaelméleti alapokig kell visszanyúlnom azért, hogy a vita olyan meghatározását alakítsam ki, amelyik a magyar médiatörvények körül kialakult európai nyilvánosság vizsgálatának teoretikus és analitikai szintjén egyaránt működőképes.

Körösenyi András és Pál Gábor érvelése igen hasznos abban, hogy a törvényszéki tárgyalások argumentációelméleti kategóriáját kizárjam. Körösenyi (2003: 528–531) a politikai és bírói döntések közötti különbségekre mutat rá, míg Pál Gábor (2012) szerint a politikában a kommunikáció szabályai, az elmondhatóság határai is vita tárgyát képezik, vagyis nem áll rendelkezésre egy előre lefektetett, mindenki által elfogadott keretrendszer, ahogyan azt a törvényszéki tárgyalás logikája sugallja.

A racionális vita fogalmának alkalmazását annak ideáltipikus és erősen normatív töltete miatt vetem el, illetve úgy látom, hogy az európai nyilvánosság-irodalmak is igyekeznek lazítani annak konszenzusorientált értelmezésén. A racionálisvita-felfogástól való eltávolodásban támaszkodom továbbá Heller Mária és munkatársai megállapítására, akik a népesedéssel kapcsolatos viták két évtizedes történetét tanulmányozva a racionalizálódásra vonatkozó előzetes kutatói elképzelések kudarcáról számoltak be (Heller–Némedi–Rényi 1990a: 93–97).

A vita tárgyalásként történő meghatározása a magyar médiatörvények ügyének bizonyos további, nehezen kezelhető aspektusait le is fedné. Például tárgyalások folytak az Európai Bizottság és a magyar kormány képviselői között, s ezek bizonyos részletei kiszivárogtak ugyan, ám a megbeszélések jobbára zárt ajtók mögött zajlottak, ami empirikus nyelvre lefordítva krónikus adathiány miatt lehetetlenné tenné a vizsgálatot. Az elemzés során utóbb bizonyítottnak láttam döntésem helyességét, hiszen a magyar médiatörvények európai vitája egyáltalán nem elosztási vagy szakmai kérdések körül folyt. Azt is hozzátehetjük, hogy az Európai Bizottság és a magyar kormány között született megállapodást az új médiaszabályozást bírálók többsége nem is fogadta el, így a tárgyalások vége nem jelentette a vita nyugvópontját.

Marad tehát a veszekedés, amelynek jellemző jegyei közül Margitay Tihamér az agresszív személyes támadásokat, a heves érzelmi kitöréseket, a mindenáron győzni akarást, a másik megbántását, ésszerűtlen és tisztességtelen eszközök használatát sorolja fel (Margitay 2007: 24). Volt-e példa a fentiekre a magyar médiaszabályozás körüli európai nyilvánosságban? Természetesen. De vajon hozzájárul-e az európai politizálás jellemzőinek megértéséhez, ha a folyamatokat a veszekedés

logikájával próbáljuk leírni? Aligha. Erre utal Szabó Márton is, aki helyesen világítja meg az ellentmondást a politika elkerülhetetlenül konfrontatív valósága, illetve a vitát többnyire veszélyként, amorális viselkedésként, zavaró tényezőként, dezintegrációs faktorként láttató elemzések között (Szabó 2003b: 547). Ám a vitát, mint a politika „*tényleges*” jellemzőinek kísérő, kiegészítő vagy a „*lényegét elfedő*” jelenségeként értelmező koncepciót is problematikusnak tartja, s kísérletet tesz a vita politikatudományi státuszának meghatározására. Szabó Márton írása nem csak annak belátása, hogy a vita a politika lényegi eleme, a szerző a vitát egyenesen a politika tanulmányozásának középpontjába állítja.

Szabó Márton elgondolása szerint ugyanis a „*modern demokráciák kommunikatív elve a vita*” (uo. 561), amely „*a politikában alapvető diskurzusviszony*” (uo. 556). Érvelése szerint a politikatudomány számára a vita problémamegoldó funkciójánál sokkal izgalmasabbak a demonstrációs, identitásteremtési, tapasztalatszerzési és legitimációs aspektusai (uo. 556–561).

Ezek tanulmányozásával közelebb juthatunk annak megértéséhez, hogy a politikai szereplők miért szólalnak meg egy vitában akkor is, ha nincsen megalapozott ismeretük, megoldási javaslatuk, konkrét kritikai észrevételük, tényszerű megjegyzésük. Szabó Márton rávilágít arra, hogy a politikai vitákat a megszólalók több mindenre használhatják: lehetséges, hogy a polémiában részt vevő felek demonstrálni akarják saját létüket és relevanciájukat a politikai ellenfelek, választópolgárok, saját elitcsoporton belüli riválisaik, a külföldi közvélemény, a nemzetközi intézmények számára. Az is előfordulhat, hogy a kommunikáció célja egy személy, szervezet vagy közösség „önkép-termelése” (uo. 558), mások megszólalásaival szemben pozitívan (mi vagyok / mik vagyunk) vagy negatívan (mi nem vagyok / mik nem vagyunk) meghatározott szerepek konstruálása. A vitákban történő részvétel továbbá értékes politikai tapasztalatokkal gazdagít. Mivel a politikai tudás gyakorlati természetű, azaz nem helyettesíthető máshonnan szerzett ismeretekkel, a politika porondján megfelelni óhajtok számára a politikai vita a mesterség legjobb szocializációs szituációja. A viták során tapogathatók ki tehát a politizálás játékszabályai, lehetőségei, veszélyei.

Szabó Márton utolsóként tárgyalja a vita legitimációs funkcióját. Ide érti a habermasi elképzelések szerint vett legitimációt is, amely a politikai viták intézményi-eljárási kereteinek meghatározásával biztosítja a döntések széles körű elfogadást. De arra is rámutat, hogy a vita jelenléte és lehetősége magát a demokráciát is legitimálja, hiszen bizonyos kérdések vitathatóvá tétele, az egyet nem értés kifejezése, alternatív álláspontok nyilvánosságra hozatala mutatja a politikai piac nyitottságát.

Szabó Mártonra támaszkodva tehát elmondható, hogy a magyar médiatörvény ügye körül kirobbant európai polémia politikatudományi szempontú elemzése során a vita kategóriája nem lehet valamiféle deviáns magatartásokat jelző veszélyfogalom. A kötet a vitára mint az *ab ovo* heterogén társadalmak politikai életének normál állapotára tekint. A vita konfrontatív kommunikációs szituáció, amelyben a résztvevők nagy szabadságot élveznek annak meghatározásában, hogy milyen céllal és milyen eszközök alkalmazásával kommunikálnak. Ahogyan Foucault (1991) mondja a diskurzusról, a vitának sincsenek előre rögzített földrajzi, intézményi, tematikai határai, sem a szereplők köre, sem pedig a kimenete nem határozható meg külső kalkulációkkal. Noha a vita során többnyire ellentétes álláspontok ütköznek, az is elképzelhető, hogy a megszólalók valamelyike teljesen más szándékkal lép a vitába: például békéltetés vagy a vita tétjének újradefiniálása a célja. Ezért érzi sokszor úgy a hétköznapi megfigyelő, hogy a vitatkozó politikai szereplők elbeszélnek egymás mellett. Nem biztos tehát, hogy a vita mindig két fél párbeszéde.

S végül arról, hogy mi tesz egy vitát európaivá. Elgondolásom szerint egy vita „európaivá” válásának egyetlen kritériuma, hogy azt a résztvevők európaiként értelmezzék, hogy tegyék világossá: ez európai ügy, amelynek megbeszélésében minden európai részt vehet. Európai vita folyhat az európai uniós intézményrendszer falain belül, európai kiadású médiumok hasábjain, weboldalain, hírműsorain belül és kívül is. Hozzáteszem, nem csak az európai uniós elit diskurzusai formálhatják az európai vitát. Európai vita tárgyává tehető továbbá az EU szakpolitikai vagy intézményes agendáján túli kérdés is, illetve európai vitát nem csak az európai értékeknek megfelelő célokkal és eszközökkel lehet megvívni.

Amennyiben a vitát a politikai közösségekhez képest határozom meg, a kötet kulcskategóriája, vagyis a *kommunikáció* fogalmának részletesebb tárgyalása is megkerülhetetlen.

A kommunikáció értelmezése

A kommunikáció és a közösség összefüggéseinek megértéséhez segítségül hívom Em Griffin *Bevezetés a kommunikációelméletbe* című könyvének harmadik fejezetét (Griffin 2003: 34–49). Ebben a szerző rávilágít, hogy nincs konszenzus a kommunikáció definíciójában, a kutatások a teoretikus háttérükből fakadóan eltérő meghatározásokkal dolgoznak. A tisztánlátás érdekében Griffin hét elméleti hagyomány kommunikációkonceptcióját járja körül, melyek közül négy a kommunikáció és a közösség összetartozásában látja a kommunikáció politikai relevanciáját.

Noha a *retorikai hagyomány* a jól megszerkesztett nyilvános beszédre, tehát egy magányos kommunikátor alakjára építi kommunikációképét, az elképzelés szerint a nyilvános beszédekben felsejlenek a politikai közösségben uralkodó normák, ízlésvilágok, viszonyrendszerek. A *szociokulturális tradícióban* a kommunikáció a társadalmi valóság létrehozójaként, illetve annak megtestesítőjeként jelenik meg. Képviselői szerint a kultúránkat beszéd közben teremtik meg. Szavaink nem a valóságot tükrözik, éppen fordítva: a valóságról alkotott képünket igazítjuk nyelvünkhöz. A szociokulturális hagyomány hangsúlyozza a kommunikáció közösségi természetét, hiszen felhívja a figyelmet arra, hogy az egymással beszélgető emberek közösen alakítják saját társadalmi valóságukat. A *társadalomkritika*ként emlegetett tradíció szerint a kommunikáció vizsgálatának középpontjában az igazságtalan beszédmódok elleni intellektuális harc áll. A hagyományt ápolók igyekeznek leleplezni a megszólalóknak a nyelv és az értelmezések kisajátítására irányuló szándékát, továbbá rámutatni, hogy az aktuális társadalmi-hatalmi erőviszonyok fenntartása érdekében az uralkodó csoportok miként dominálják a kommunikációt. A *fenomenológiai hagyomány* önmagunk és mások felfedezésében látja a kommunikáció jelentőségét, tehát nagy hangsúlyt fektet arra, hogy feltárja a megszólalók saját hétköznapi tapasztalatainak az értelmezését. Az elképzelés szerint az emberek a maguk számára biztonságos kommunikációs környezet megteremtésére törekcsenek, olyanéra, ahol szorongások nélkül beszélhetik el történeteiket, világról alkotott képüket. A kommunikáció közösségi aspektusa itt is felmerül: párbeszédén keresztül közelebb kerülhetünk egymáshoz, jobban megismerhetjük és ezáltal elfogadhatjuk a másikat, miközben magunk is változunk, többek leszünk.

A kommunikáció közösségi mivoltát tehát a legtöbb elmélet elfogadja. Tulajdonképpen nincs ebben meglepő, hiszen ne feledjük, a kommunikáció a latin „*communis*” (közös) szóból ered, az egyházi latin „*communio*” kifejezés pedig olyan, kölcsönös jogokat és kötelességeket magában foglaló összeköttetésre utal, mely ugyanannak az egyháznak a hit egysége által egybefűzött tagjai között áll fenn. A kapcsolatból való kizárás az *excommunicatio*. Mindennek tudományos megfogalmazásában az antropológus Bronislaw Malinowski járt élen, amikor 1936-os munkájában bevezette a fatikus kommunikáció („*phatic communication*”) fogalmát olyan szituációk leírására, amelyben a megszólalások vagy tettek célja nem információcsere, hanem a társas együttlét igényét szolgáló kötelék megteremtése, fenntartása, megerősítése (Malinowski 1936: 314). Malinowski megfigyelésére építve Roman Jakobson már a kommunikáció fatikus funkciójáról beszél, amely nála a társas kapcsolat fennállását ellenőrző verbális megnyilvánulásokat jelöli (Jakobson 1960).

Az európai nyilvánosság irodalma is ismeri a közösség és a kommunikáció összekapcsolásából származó előnyöket. Ennek ellenére csak mostanság kezdődik ennek szisztematikus érvényesítése. A legtovább Thomas Risse lépett, aki az Európai Unió politikai közösségéről a kommunikáción keresztül kívánt információt szerezni. Elképzelése szerint a kommunikáció teremti meg a közösségi összetartozás érzését, amelyet a közösség tagjai újabb és újabb interakciók során erősítenek meg. Risse számára az európai nyilvánosság tétje az EU mint politikai közösség minőségének megítélése, ezért legújabb, Cathleen Kantnerrel közös projektjében sokkal határozottabban teszi fel a kérdést: vajon az európai politika szereplői az EU-t problémamegoldó közösségként („*commercium*”) vagy értékekre épülő közösségként („*communio*”) diszkutálják? A választ különböző polemikus esetek elemzésével kívánják megadni, s első, igen biztató tapogatózásaik már olvashatók (Kantner 2011).

Jelen kutatás a kommunikáció európai nyilvánosságban betöltött szerepének vizsgálatához a fentiektől eltérő kommunikációfogalmat javasol. Visszatérve a kifejezés latin gyökeréhez: *a kommunikációt közössé, pontosabban nyilvánossá tételként* határozom meg. Ez egyáltalán nem idegen a magyar szakirodalomtól, hiszen Horányi Özséb definíciójában az elérhetőségre épít (a kommunikáció mint elérhetővé tétel). Érvelése szerint a modern információs és kommunikációs technológiák korában *„szerencsésebbnek látszik a tényleges elérés helyett az elérés lehetőségére, az elérhetőségre helyezni a hangsúlyt, és a kommunikációt nem feltétlenül egy esemény megtörténteként érteni, hanem inkább lehetőségként tekinteni rá, amely lehetőség bármikor ténylegessé válhat vagy váltható át, ha ez a kommunikációban részt vevő ágens számára szükségessé válik”* (Horányi 1997).⁴¹

A nyilvánossá tétel történhet írott, beszélt, vizuális vagy performatív formában. A kutatásom során alkalmazott kommunikációfogalom tehát egyaránt nyitott a parlamenti felszólalások, a sajtóanyagok, az interjúk, a blogposztok, az utcai megmozdulások és például a Facebook-profilok elsötétítése felé. A nyilvánosság általában a széles körű hozzáférhetőségre utal, amelyet Angelusz Róbert helyesen pontosít potenciálisan bárki számára elérhetőségre (Angelusz 2000: 21). Az azonban korántsem biztos, hogy minden kommunikáció a vita részévé válik!

A kommunikációnak a magyar médiaszabályozás ügyét feltáró kutatásban nincsenek kizárólagos fórumai és szereplői: nem szűkítem médiatartalmakra, s a politikai megszólalást nem tekintem a politikai elit kiváltságának. A kommunikáció számára nem definiálok végcél sem; ilyen lehetne például a konszenzus vagy az

⁴¹ Ezzel szemben Terestyéni Tamás úgy véli, hogy a kommunikáció létrejöttéhez a közlőnek el kell érnie, hogy az információ eljusson a befogadóhoz, s a befogadó felismerje: a közlőnek volt információátvételi szándéka (Terestyéni 2006: 45).

ellentétek folyamatos növelése. A magyar médiatörvény ügyében létrejött kommunikációközösségek észrevételével igyekszem értelmet adni az olyan megszólalásoknak is, melyek csupán az egyik oldal támogatásáról szólnak. Noha nem közölnek részletesen kidolgozott álláspontot, a dolgozat számára ezek nagyon is értékes megszólalások, hiszen jelzik az összetartozás, a közösségvállalás tényét.

Elképzelésem szerint a kommunikáció felszínre hoz új problémákat, lehetőséget ad a politikai szereplők önképének meghatározására, barátságos kognitív és érzelmi környezetet alakít ki, az e környezetet otthonossá tevők között kapcsolatot biztosít.⁴² A kutatás kommunikációfogalma mögött egy nagyon is heterogén, plurális társadalom képe áll, amelynek tagjai például a kommunikáció által teremtett közösségeiken keresztül a beszélgetésekben való részvételi hajlandóságuk alapján integrálhatók egy nagyobb politikai egységbe (amely éppenséggel lehet az Európai Unió is).

Az európai nyilvánosság értelmezése

Mivel munkám majdnem teljes egészében az európai nyilvánosság értelmezése, konceptualizálása és operacionalizálása körül forog, számot kell adnom a szakirodalom tükrében kialakított európainyilvánosság-meghatározásokról is. A téma kutatói felől érkező világos üzenetekre építve, a magyar médiatörvények európai vitáját feltáró elemzés tanulságai mentén teszek kísérletet az európainyilvánosság-vizsgálódások új ösvényének kijelölésére. Az így kialakított konceptuális keret, bár támaszkodik megállapításainak egy részére, elmozdul a nyilvánosság normatív modelljétől (vö. Peters 2005), ugyanakkor sokat merít Seyla Benhabib (2002) és Chantal Mouffe (2000) munkáiból, illetve a folyamatos önreflexióra készítő Heller Mária – Rényi Ágnes szerzőpáros (Heller et al. 1990a; 1990b; 1995; 2007) és Angelusz Róbert (2000) írásaiból.

A kutatás során szemem előtt lebegő európainyilvánosság-kép nem osztja sem az intézményesített eljárásokra és fórumokra épülő egységes, szupranacionális-páneurópai elgondolást, sem pedig az európaizálódó nemzetállami médianyilvánosságokra épülő, jelenleg a téma mesterteóriájának számító koncepciót. Claes de Vreese és Hajo Boomgaarden javaslata ellenére az európai nyilvánosságot nem azonosítom sem a hagyományos tömegkommunikációval, sem pedig a közvéle-

⁴² A funkciók meghatározásában Szécsi Gábor „Kommunikáció és közösség a virtuális távolság korában” c. tanulmánya inspirált (2008).

ménnyel (de Vreese – Boomgaarden 2009: 118). A tanulmány során kísérletet teszek egy olyan megközelítés bemutatására, amelyben az európai nyilvánosság az európai politikai folyamatokat keretbe foglaló térmetaforaként jelenik meg. Az európai nyilvánosságot kommunikációs keretként jelenítem meg, ahol nemzethatárokon túlmutató interakciók zajlanak olyan kérdésekről, melyeket a megszólalók közös, európai problémaként határoznak meg.

De mikor beszélhetünk európai nyilvánosságról? Miből látható annak létrejötte? Honnan tudjuk, hogy a szemünk előtt éppen az európai nyilvánosság bomlik ki? Válaszom szerint az európai nyilvánosság létrejön, ha a politikai szereplők megteremtik azt. Más szóval: feltétele, hogy a politikai aktorok hajlandók legyenek bizonyos ügyeket nyilvánosan közös európai problémaként definiálni, továbbá figyeljenek, reagáljanak a nemzetállami határaitól túl zajló kommunikációkra.

Az élénk európai nyilvánosság létrejöttéhez tehát nincs szükség új európai intézmények, eljárások bevezetésére, mélyebb európai integrációra, nyelvi és identitásbeli előfeltételek teljesülésére, csak interakciókra. Ebben az elképzelésben a politikai aktorok számára az európai nyilvánosság megteremtése nem az EU legitimációjának helyreállítása érdekében fontos kötelesség, hanem sokkal inkább politikai lehetőség, amellyel élve saját pozíciójuk megerősítésén, illetve ellenfeleik meggyengítésén dolgozhatnak. Így a nemzeti mediális terek elsőségére épülő elképzeléstől is elrugaszkodhatunk, hiszen a megszólalóknak nagyon is érdekükben áll(hat) kilépni a saját országukhoz kötődő terekből, amennyiben annak szükségét látják céljaik megvalósításához, például azért, mert a hazai nyilvánosság bezárult előttük. A magyar médiatörvények vitája kiválóan mutatja, hogy miként lehet egy alapvetően tagállami kompetenciába tartozó kérdés, a médiaszabályozás köré európai nyilvánosságot kerekíteni, annak milyen transzformatív hatása van a konkrét szakpolitikai folyamatra s egyben az európai összetartozás különböző formáinak megélésére is. Utóbbi kapcsán gondoljunk csak a 2010–2011 fordulóján a magyar médiatörvény ellen, illetve a magyar kormány támogatására Európa-szerte szervezett szimpátiatüntetésekre és a magyar utcai megmozdulások lengyel, litván, francia és német résztvevőire.

Legfontosabb konceptuális kiindulópontom tehát az, hogy az európai nyilvánosság tanulmányozásával az európai politikai közösség állapotáról és működéséről kaphatunk képet. Ebben a nyilvánosság előtt zajló vitáknak kimondottan fontos szerepük van. A viták ugyanis olyan kommunikációs szituációk, amelyek ebben a megközelítésben a politikai közösség létrejöttének és újratermelésének keretét adják, és az e közösségben felmerülő politikai kérdések értelmezésének térbeli struktúráját is alakítják.

Az így kiforrott európainyilvánosság-elgondolás maximálisan rezonál a *European Studies* egyes szerzőinek megállapításaival. Thomas Christiansen és kollégái (2001), Thomas Risse (2000; 2004), Thomas Díez (2001), Jeffrey T. Checkel (2006) és Mislivetz Ferenc (2005) munkáit olvasva ugyanis egy nem föderatív, de nem is spillover-típusú Európa-konceptió sejlik fel, amelyben a politikai ágenseknek a nyilvánosság eszközeit használva manőverezési lehetőségeik vannak az intézményi, jogi, gazdasági vagy bármilyen egyéb struktúrák kényszerítő erői között. A szakirodalom által sokszor a kezdetlegesség, az éretlenség, az *in statu nascendi* állapot jeleként értelmezett *fluiditás*, *flexibilitás* és *szituatív* jelleg teszi az európai nyilvánosságot a lehetőségek birodalmává, amely a résztvevők számára sokkal nagyobb szabadságot biztosít, mint az intézményesedett európai politikaformálás bármely fóruma.

A kötetben tehát az európai nyilvánosság pragmatikus megközelítését vetem fel, amellyel eltávolodom ugyan a habermasiánus, „*sollen*” szemléletű munkáktól, de ablakot nyitok egy empirikus alapokon álló, nem normatív politikatudományi szempontú konceptualizálási lehetőség felé.

Mindezen megfontolások után úgy gondolom, a magyar médiatörvények európai vitáját egy, az európainyilvánosság-kutatások mainstreamjéből ihletet merítő, a *rivalizáció*, a *politizáció* és a *konfrontativitás* aspektusait továbbgondoló, de főleg módszertani-adatgyűjtési szempontból új utakon járó kutatási keretben kell megvizsgálni. Erre vállalkozik a kötet második része.

MÁSODIK RÉSZ

A magyar médiatörvények
európai vitájának elemzése

A kötet második része a változó magyar médiaszabályozás körül 2010-ben és 2011-ben zajlott európai vitát tárja fel, s az ügyre az európai nyilvánosság eseteként tekint. A polémia intenzitása, kimenetele és a kommunikációs folyam által felszínre hozott összefüggések segítségével ugyanis alátámasztható az európai nyilvánosság elgondolásának átalakítására vonatkozó igény.

Jóllehet a vita nemzeti határokon túlterjeszkedése váratatlan volt, a magyar médiapolitikában bekövetkezett irányváltás nem előzmények nélkül történt. A Fidesz ugyanis már a 2010-es országgyűlési választásokat megelőző kampányban világossá tette, hogy elégedetlen a közszolgálati média rendszerével és a hírközlési hatóság gyakorlatával, s amennyiben felhatalmazást kap rá, megváltoztatja azt.⁴³ Néhány nappal a választások után, a jobboldal kétharmados győzelmének ismeretében már sajtóhírek jártak arról, hogy várható az egész médiairányítási rendszer fundamentális átalakítása.⁴⁴ Ez végül több jogszabály meghozatalával és módosításával, továbbá egy új médiafelügyeleti intézményrendszer (a Médiatanács és a Nemzeti Média és Hírközlési Hatóság) létrejöttével valósult meg.

A folyamatok kezdeményezője eljárásjogilag a Fidesz országgyűlési frakciója volt: 2010. június 11-én Rogán Antal és Cser-Palkovics András képviselők önálló indítványként a sajtóval és hírközléssel kapcsolatban öt előterjesztést nyújtottak be. A csomag alapvető szervezeti és szabályozási változásokat vezetett be, új médiapolitikai elveket fektetett le, ezért a képviselők indítványukat „*Médiaalkotmányként*” aposztrofálták. A parlament falai között, kormánypárti képviselők szájából hangzott el először az is, hogy a magyar médiaszabályozás ügyének van európai vonatkozása, ám ezt később az elsősorban civil-, szakmai és jogvédő szervezetektől származó reakció alaposan átértelmezte.

⁴³ Négy kétharmados törvényt módosítana okvetlenül a Fidesz, *fidesz.hu*, 2010. április 5.

⁴⁴ Nem palástolta volna a Fidesz a közmédia politikai felügyeletét, *origo.hu*, 2010. április 20.; Készül a pártok nélküli új médiahatóság, *index.hu*, 2010. április 27.; Az ORTT-re kimondták a halálos ítéletet, *stop.hu*, 2010. április 27.

A vita azonban igen hamar átlépte a magyar Országgyűlés falait, az ország határait is. A téma és maga a polémia olyan vonzónak bizonyult, hogy a szűkebb szakmai körökön, érdekgazdákon, magyar szereplőkön kívül mások is szép számmal kapcsolódtak be a magyar médiatörvények körül zajló kommunikációba. A vita európai nyilvánosságot kapott, amelynek jellemzőit a könyv második részében bemutatott kutatás kívánja megvilágítani. Először a vizsgálat konceptuális-módszertani keretét, az adatgyűjtés és az adatfeldolgozás eljárását mutatom be, majd kitérek a vizsgálat eredményeire.

2.1. A kutatás konceptuális-módszertani háttere

A magyar médiaszabályozás-ügy európai vitáját feltáró empirikus elemzés központi kutatási kérdése így szól:

Melyek a magyar médiatörvény európai vitájának legfontosabb jellemzői?

A központi kutatási kérdés további alkérdésekkel pontosítható:

1. *Kik vettek részt a vitában?*
2. *Mely fórumokon zajlottak a beszélgetések?*
3. *A megszólalók milyen pozíciókat foglaltak el a vita során?*
4. *Milyen kommunikációközösségek alakultak a vitában?*

Különösen az első és a második alkérdésnél látszik világosan, hogy az elemzés nem tagadja meg a mainstream politikatudomány szakkifejezéseit és fogalmait. A vita résztvevőinek és domináns fórumainak azonosítása tulajdonképpen a pártok, kormányok, európai uniós szervezetek, NGO-k, állampolgárok és különböző sajtótermékek kommunikációján alapszik. Számomra azonban a kommunikáció az orientációs pont: az intézmények relevanciáját és helyét a vitában mutatott aktivitás és az abban konkrétan kialakított pozíciók jelölik ki. Ez egyrészt azt jelenti, hogy az adatfelvételi kört nem szűkítettem a priori kalkulációra épülő intézményi körre, hanem a kommunikációs folyamatban felbukkanó szereplőkre koncentráltam. Másrészt pedig azt, hogy a kommunikátorok és pozícióik tárgyalása a vita dinamikáját követi. Más szóval: aki sokat beszélt, karakteres álláspontot fogalmazott meg, és sok reakciót kapott, annak elemzésére a kutatás is nagyobb figyelmet szán. A vita bemutatásakor

előálló sorrend tehát kontextusfüggő, vagyis hangsúlyozottan a magyar médiatörvények esetére vonatkozik. Ezt tükrözi a kutatás adatgyűjtési eljárása is.

A vitát nem néhány előre kiválasztott újság tartalmának elemzéséből, hanem a kommunikátorok által nyilvánossá tett megnyilatkozásokból gyűjtött anyagokból kívánom rekonstruálni. Ezzel a lépéssel kiszabadítom az analízist az európai nyilvánosságnak a nemzeti médianyilvánosságok közötti kapcsolatokra épülő értelmezése alól is. Nem szükséges ugyanis, hogy hosszasan tárgyaljam, miként válik a nemzeti nyelven működő sajtó vagy hírmédia tartalmaiból európai vita. Ebben a megközelítésben szükségtelen indikátorokat fabrikálni arról, mekkora említésszám esetén beszélhetünk immár Európa egészét érdeklő ügyről, vagy hogy mi a közös elem a nemzeti (média)nyilvánosságokban, amelynek megléte után állíthatjuk: a disputa az európai nyilvánosság előtt zajlott. Nem kell erőfeszítéseket tenni annak érdekében sem, hogy egy másik esethez viszonyítsuk a magyar ügyet, hiszen nem kívánom azt bizonyítani, hogy időben folyamatosan emelkedett volna a magyar médiumok EU-hoz kapcsolódó témák iránti figyelme, ahogyan az az európaizációs tézisből következik.

Megközelítem szerint ugyanis egy vita attól válik európaivá, hogy a kommunikátorok különböző nyilvános fórumokon akként határozzák meg, azaz a beszélgetésben részt vevő felek európainak tartják azt. Az európai vita határait tehát a diskurzus maga jelöli ki. Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy a hagyományos értelemben vett politikai intézményeket figyelmen kívül hagyjuk, és nem mondunk semmit róluk. Tudniillik az intézmények maximálisan érdekeltek a diskurzusok formálásában, ha másért nem, hát saját létezésük, értelmük és fontosságuk bizonyítása végett. Hasonló a helyzet a médiával. Bár a kutatás a politikai kommunikációt nem szűkíti le a médiumok terére, mégis számol a tömegkommunikáció tartalmaival. A sajtó tagadhatatlanul potens közéleti aktor, az újságírók vitában való intenzív részvétele pedig érintettségük miatt előre valószínűsíthető volt. A média képviselőire vizsgálatomban mint a vitában megszólaló ágensekre tekintek, következképpen kíváncsi vagyok a vitában elfoglalt pozíciójukra, amelynek alapján az ügy kommunikációközösségeiben történő elhelyezésükre is kísérletet teszek.

Deskriptív szemlélet

A kutatást leíró szemlélet vezeti, vagyis az esettanulmány során az adatok összegyűjtésére, megfigyelésére, kategorizálására és bemutatására törekszem. A vizsgálat tehát mellőzi a kritikai attitűdöt, a preskriptív nézőpontot és a „*sollen*” típu-

sú kérdésfelvetéseket. Konkrétan fogalmazva: az empirikus elemzés során a magyar médiatörvények európai vitájában nyilvánosságra kerülő kommunikációkat csak a maguk által felkínált értelmezési mezőben rögzítem. Nem mutatok rá a kommunikátorok manipulatív törekvéseire, a megszólalók rejtett motivációira, a kommunikációk és a „valós” cselekedetek közötti ellentmondásokra. A kutatói kontextualizációt igyekszem mérsékelni, így a megszólalások társadalmi, történeti, kulturális vagy egyéb jellegű beágyazására sem teszek javaslatot.

A deskriptív szemléletből következően vizsgálatom nem értékeli a vitában résztvevők kommunikációs aktivitását sem. Csigó Péterre (Csigó 1998) támaszkodva, a kutatás nem állít fel hierarchiát a megszólalások között azok retorikai teljesítményét, szubsztantivitását, inkluzivitását vagy konszenzusorientáltságát illetően. Csigó ugyanis rámutat, hogy a hagyományos tudásszociológiai módszerekkel született elemzések ex ante kategóriái egy előre feltételezett társadalmi valóság jeleit igyekeznek kitapogatni a vizsgált szövegekben, s az így kapott eredményeket oksági magyarázatok alátámasztására kívánják felhasználni. Ennek alternatívájaként a leírason alapuló megértés stratégiáját ajánlja, amely a szövegek saját, belső struktúráját helyezi középpontba, s a kutatónak nincs más dolga, mint követni, rögzíteni és tipizálni azt.

Nincs előre felvett álláspontom arról sem, hogy milyen az ideális európai nyilvánosság, kik ennek a főszereplői, melyek kell hogy legyenek a főbb fórumai, kitüntetett témái, optimális működési rendje, funkciója stb. Ebben a tekintetben tehát a magyar médiatörvények európai vitájának feltárása során jelentősen eltávolodom a szakirodalom jelenleg domináns habermasi tradíciójától.

A deskriptív nézőpont bemutatásakor kell szót ejtenem arról a gyakran hallható itéletről, amelyik a leírást csupán a magyarázó jellegű vizsgálódások előkutatási fázisaként hajlandó elfogadni. Earl Babbie nem osztja ezt a nézetet. *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata* című alapművében a deskriptív vizsgálatokat egyrangúként kezeli a felderítő és a magyarázó szándékú elemzésekkel, és önjonon értékes kutatásoknak tekinti őket (Babbie 1995: 112–114). Megállapítása szerint a társadalomtudományi kutatások jelentős részében az események és a helyzetek rögzítése történik, ami érvényes és fontos tudományos tevékenység. Ám felhívja a figyelmet a deskriptív munkák legkényesebb pontjára: a megállapítások kiterjeszthetőségének a kérdésére, amelynek tárgyalásától a leíró intencióval készült analízisek többnyire eltekintenek (uo. 114).

A Polit–Beck szerzőpáros azonban kimondottan a leíró kutatások esetében gondolkodik az általánosíthatóság problémájáról (Polit–Beck 2010). Álláspontjuk szerint a leíró vizsgálatok legalább kétféle módon juttatják a tudományt generalizálható

megállapításokhoz. Az egyik az analitikai kiterjeszthetőség („*analytic generalization*”), a másik az átvihetőség („*transferability*”) lehetősége. Az analitikai kiterjeszthetőség rigorózus vizsgálatok esetében jöhet szóba, ahol az elemző precíz és ellenőrzött fogalmi háló, illetve adatfeldolgozási rend alapján jut el a következtetésekhez. Egy transzparens, koncentrált, saját korlátaival számot vető deskriptív munka eredményei egy hasonló fókuszú vizsgálat kiindulópontjául szolgálhatnak (uo. 1453). A másik út az átvihetőség, azaz a generalizáció esetről esetre történő megvalósulása. Itt nem is annyira az eredmények vagy a megállapítások más esetekre is érvényes kiterjesztéséről, hanem az egyes vizsgálatok konceptuális keretének és operacionalizálási rendjének újabb kutatásokban történő alkalmazásáról van szó (uo. 1453–1454). Polit és Beck alapján tehát elmondható, hogy a deskriptív vizsgálatok is járhatnak generalizálható tanulságokkal. Tény azonban, hogy esetükben ez nagyobb eséllyel válik vita tárgyává (például a precíz fogalomhasználat körül), s megítélése bizonyos időtávból lesz csupán lehetséges. A fenti érvelésre támaszkodva a magyar médiatörvények európai vitájának leírásával a kutatás ambicionálja mind az analitikai kiterjeszthetőséget, mind az átvihetőséget. Ennek érdekében igyekszem részletes, pontos és világos módszertani-operacionalizálási ismertetőt adni.

A kutatás határai és korlátai

Noha a kötet empirikus vizsgálata a magyar médiatörvények ügyére reflektál, nem médiajogi munka: a magyar média világának jogi környezetét, az új szabályozások hozta változásokat, azok európai összehasonlítását nem tárgyalja. Az elemzés említést tesz ugyan a jogszabály-alkotási folyamatról, amennyiben az valamilyen módon meghatározta az ügy körül formálódó európai vitát, ám a jogszabályalkotás belső dinamikáját nem képes visszaadni, s nem is ambicionálja azt. A tanulmány nem értékeli sem a magyar médiapiac 2010 előtti és utáni szabályozási hátterét, sem pedig a magyar kormányzatot ért bírálatok médiajogi érvkészletét. Jelen írás tehát nem a médiajogi aspektusokat veszi górcső alá, így nem tud és nem is kíván állást foglalni a téma szakjogászai disputájában.⁴⁵

Bár nagyon izgalmas felvetés, hogy az új médiaszabályozás miként formálja a magyar médiapiacot, mégsem a mediaszociológia nézőpontjából tekintek vizsgálatom tárgyára. Nem tér ki a médiarendszerben bekövetkezett változásokra, a

⁴⁵ A fentieket részletesen tárgyaló tanulmányok: Brouillette–Beek (2012); Koltay–Nyakas (2012); Polyák–Majtényi (2011); Koltay–Lapsánszky (2011); Bayer (2011).

média társadalmi szerepének átalakulására, a médiapiac szereplőinek adaptív vagy rezisztens reakcióira. A munka híján van a policy orientációnak is, hiszen sem a kortárs médiapolitika fő kérdéseit, például hogy milyen felügyeleti rendszer lenne a legalkalmasabb a média függetlenségének és működőképességének biztosítására; milyen a jó közszolgálati rendszer; hogyan kell működtetni a média feletti közösségi kontrollt; stb., nem veti fel, sem a versengő szakpolitikai koncepciókat nem listázza.

Annak ellenére, hogy a vizsgálatom egy ügy körül zajló kommunikációs folyamat feltárására szerveződött, nem illeszkedik a politikatudományi diskurzuselemzések Magyarországon is egyre jelentősebb és méltán népszerű megközelítéséhez. Glózer Rita megállapítása szerint a diskurzus kutatásnak a hazai tudományos közösség előtt legismertebb két útja: a kritikai és a hermeneutikai orientáció (Glózer 2008). A Teun van Dijk (1985), Norman Fairclough (1995), Ruth Wodak (2013) nevével fémjelzett kritikai irányzat annak leleplező szándéka miatt munkám radikálisan deskriptív nézőpontjával teljesen inkompatibilis. A hermeneutikai azonban lehetőséget ad a leíró szándék teljes körű érvényesítésére, s vonzerejét nagyban növeli, hogy Szabó Márton és kollégái az évek során meggyőzően bizonyították a szöveg-olvasásra épülő irányzat kivitelezhetőségét (vö. Szabó 2003a; 2006, Szűcs 2010; Pál 2012). Ráadásul a jelen kutatás szintén fontos szerepet tulajdonít az értelmezéseknek, hiszen a magyar médiatörvény európai vitájában elfoglalt pozíciók rögzítéséhez értelmezési kereteket azonosít. Ennek folyamán azonban nem veszem fel a Szabó Márton és kollégái által javasolt hermeneutikai alapállást. Nem érzem szükségét ugyanis annak, hogy az adott polémiában elhangzottakon kívül kutatóként is kontextualizáljam, akár történeti, akár intézményi, akár szélesebb gondolati körbe ágyazzam a kommunikátorok értelmezéseit. Hasonlóképpen a szemantika kapcsán: úgy vélem, a megszólalók, legalábbis a magyar médiatörvények európai vitájában, elegendő jelentéssel ruházzák fel mondanivalójukat. A saját kutatói értelmezésem tehát – hangsúlyozom: ebben az esetben – feleslegesen és védhetetlenül megterhelte volna az elemzést. Így eltekintek attól, hogy javaslatot tegyek a kommunikációk mélyebb jelentésstruktúráira.

A politikatudományi diskurzuselemzés harmadik lehetséges útja az úgynevezett „*archeológiai eljárás*”. A foucault-i gyökerekhez erősen kötődő elgondolás kiinduló állítása szerint a diskurzusok vizsgálatában a diskurzuson kívüli tényezők – bármik is legyenek azok – nem játszhatnak szerepet. Vagyis már az elemzés során külön kell választani a diskurzust és a megvalósulásának intézményi, nyelvi vagy stílárius feltételeit. Ez azt a zavarba ejtő megállapítást hordozza, hogy a diskurzusok azo-

nosításakor a kommunikációk tematikája (miről beszélnek) sem feltétlenül eligazító. No de akkor hogyan lehet a kommunikációs halomból kiválasztani az azonos diskurzushoz tartozó egységeket? Ehhez nyújt segítséget Michel Foucault *A tudás archeológiája* című írásában, amelynek megértéséhez Kiss Balázs (1995; 2000) és Glózer Rita (2008) olvasatára támaszkodom.

Foucault a diskurzusok elemzésében négy tényezőt hangsúlyoz. Elsőként a diskurzus tárgyait összefogó, megoszlásukat lehetővé tevő közös teret. A második a heterogén megállapítások szabálya, amely a különféle témák felbukkanását teszi lehetővé. Harmadikként említi a fogalmak heterogenitását, összeegyeztethetetlen-ségét. És végül a stratégiai lehetőségmezőt, amely választási pontokat kínál fel a diskurzuson belül. Eszerint egy diskurzus azonosításához annak tárgyait, szintaktikai típusát, szemantikai elemeit és operatív lehetőségeit kell kimutatni, elemzéséhez pedig a fenti négy szint formációs szabályait kell leírni. A közös tér vizsgálatakor például az egyes tárgyak felbukkanásának felületeiről és az elhatárolás fórumairól kell értekezni. Figyelní kell még arra is, hogy kik beszélnek, milyen intézményes helyeken, és mi a pozíciójuk. Míg a stratégiai lehetőségmező kapcsán a beszéd töréspontjait, a körülmények összjátékát, a lehetséges diszkurzív stratégiák jellemző megoszlását kell bemutatni.

A fenti nagyon izgalmas felvetést – tudniillik hogy a diskurzusok vizsgálatát csak a diskurzusra lehet építeni – azonban nem követi az annak elemzésére vonatkozó következményeivel számot vető szisztematikus módszertani leírás. A foucault-i elképzelés olyan magas absztrakciós szinten áll, amely lehetetlenné teszi annak gyakorlati alkalmazását. Éppen ezért a dolgozat az archeológiai eljárás kereteit sem tudja alkalmazni. Munkám tehát a diskurzuselemző hagyományok jelentősebb ágaitól (kritikai, hermeneutikai, archeológiai) – azok minden érdemét elismerve – távolságot tart.

Végül meg kell említenem a magyar médiatörvények európai vitájának elemzésében alkalmazott időbeli korlátot is. A vizsgálat a 2010 nyarán elindult törvényalkotási folyamatra már igen korán reagáló kommunikációk rögzítésével induló adatgyűjtését az Európai Unió Tanácsának magyar elnökségi félévének végével (2011. június 30.) zártam le. A magyar médiatörvény vitája ugyan kisebb intenzitással, de a vizsgálati periódus után is fel-fellángolt, tulajdonképpen átfolyt a Magyarország Alaptörvénye körül zajló beszélgetésbe, így a végpontja nem is rögzíthető. A kutatásba bevont 384 nap kommunikációs történései tehát nem a vita egészét fogják be, s abban sem lehetek teljesen biztos, hogy annak statisztikailag reprezentatív időbeli mintáját adják. Egyetlen mentségem a vita lezáratlansá-

gából fakad: a magyar médiatörvények kapcsán folyó európai polémia időkeretének beláthatatlansága miatt a kutatói önkény alkalmazása a kutatás kivitelezhetősége végett szükségszerű volt.

A kutatási adatok előállítása: korpuszkonstrukció

A kérdések megválaszolásához szükséges adathalmaz előállítása többlépcsős adatgyűjtési és adatfeldolgozási körben történt. Az első feladat a vizsgálati időszak definiálása, az adatgyűjtés módjának meghatározása, majd az adatok összeállítása volt. Az elemzendő periódus a 2010. június 14-e és 2011. június 30-a közötti 384 nap. A kezdő dátum az úgynevezett Médiaalkotmány Országgyűlés elé történő beterjesztésére, a záró dátum az Európai Unió Tanácsának magyar elnökségét befejező napjára utal. Magyarázatra az utóbbi szorul. A soros elnökség ténye, ahogyan azt a vizsgálati eredmények mutatják majd, az európai vita fontos elemét képezte. Egyes kommunikátorok ugyanis világossá tették, hogy az Orbán-kormány lépései pont azért váltak európai közügyeké, hogy az elnökségi periódus idején Magyarország az EU egészét reprezentáló feladatot látott el. Az elnökség végével a vita nem zárult le, de intenzitása csökkent. A 384 nap történései elegendőnek bizonyultak a kutatási kérdések megválaszolásához, az európainyilvánosság-kutatások fősodrától eltávolodó megközelítés, illetve a módszer teherbíró képességének megítéléséhez.

Esetünkben az elemzési egységek azok a kommunikációs aktusok, amelyekben a beszélők nyilvánosságra hozzák álláspontjukat a magyar médiaszabályozás-vita európai kontextusában. A kutatás tárgya és fókusza kizárja a valószínűségi mintavételi eljárást: egy vitához tartozó kommunikációs elemek mintáját ugyanis lehetetlen lenne statisztikai alapon előre meghatározni. Az adatgyűjtés problémája azonban a nem valószínűségi mintavételi eljárások technikájával orvosolható, amely számot vet azzal, hogy bizonyos vizsgálati kontextusban az alapsokaság elemeinek nem azonos az esélye a mintába kerülésre. Az így létrejövő minta nem tekinthető a szó metodológiai értelmében reprezentatívnak, hiszen a bekerülő elemek tulajdonságainak megoszlása nyilvánvalóan nem egyezik meg a minden politikai aktor összes megszólalását tartalmazó alapsokaságéval. Jelen kutatás azonban nem is ambicionálja azt, hogy a politikai kommunikáció minden aktorára általánosítható állításokat fogalmazzon meg. Éppen ellenkezőleg! Amennyiben elfogadjuk a vita rendező erejét, akkor a kommunikációs folyam által kijelölt ágensek aktivitására tudunk érvényes állításokat megfogalmazni. Minden további nélkül elképzelhető,

hogy egy másik szituációban más aktorok szerepelnek hangsúlyosabban, s teljesen más pozíciók és kommunikációközösségek jönnek létre.

Ezek után a kérdés úgy vetődik fel, hogy miként lehet ezeket a kiindulópontokat egy akkurátus és következetes fogalmi hálóval operáló, megbízható és szisztematikus adatgyűjtésre épülő, a későbbiekben megismételhető empirikus kutatással megerősíteni. Ennek kidolgozásában a konstruktivista szemléletű kutatások metodológiai hagyományaira (Spreen 1992; Miller–Brewer 2003: 274–280; Noy 2007), konkrétan az úgynevezett *link tracing* vagy más néven *chain-referral* típusú adatgyűjtési eljárásra támaszkodom.

A leggyakrabban szociológiai-antropológiai vizsgálatokban alkalmazott technika olyan társadalmi hálózatok kutatásában hasznos, ahol az alapsokaság elemei nehezen hozzáférhetők, így a valamilyen módon megismert „item”-ből kiindulva jutunk a továbbiakhoz. A szociológiai-antropológiai kontextusban a módszerre mint hólabda mintavételi eljárásra szokás hivatkozni (vö. Dávid–Snijders 2002). Jelen munkára vonatkoztatva azonban találóbbnak érzem a lánckövetéses technika kifejezést, itt ugyanis a kommunikációs elemek saját maguk által jelzett hivatkozási, kapcsolódási láncát követve juthatunk az elemzésbe bevont adatokhoz: adathalmazunk tehát az egymásra reagáló, egymáshoz kötődő kommunikációkkal bővül. Az eljárás lehetővé teszi az előzetes, külső kalkulációk mellőzését. Nagy előnye továbbá, hogy már az adatgyűjtési fázisban hagyatkozhatunk a kommunikáció orientáló erejére, vagyis maga a vita és nem más (nem például mediális vagy intézményi keretek) jelöli ki elemzésének egységeit.

Ezt érdemes megvilágítani a másik oldalról is! Médiaközpontú kutatásban a vita kódolandó rekordjait a különböző sajtótermékek egyes cikkei jelentenék. Itt a feladat nem volna más, mint előre meghatározni, hogy milyen időintervallumban, milyen keresőszavakkal, mely médiumokat fogjuk vizsgálni. Institutionalista megközelítésben hasonló az észjárás, csak éppen ott az intézmények körének kijelölésével kezdődik a munka. Mindkét megoldás értelmes, és nagyban leegyszerűsíti az adatgyűjtés fáradságos és időigényes tevékenységét. Csakhogy azt feltételezik, hogy a kutató az eset valamilyen szintű feldolgozása nélkül képes eldönteni, hogy hol van a fontos és releváns diskurzusok lelőhelye (mely médiumok, mely intézmények). Ez természetesen elképzelhető olyan vizsgálatban, ahol a viták nagyon hasonlóak, vagy rutinizált eljárások közepette folynak. Az európai nyilvánosság azonban biztosan híján van ezeknek, ezért érdemes óvatosan bánni a prekonceptiókkal.

A lánckövetéses technikával előálló saját kollekciót összevetettem a Magyar Újságírók Országos Szövetsége által fenntartott emasa.hu *Médiaalkotmány és Médiatörvény* című dossziéinak tartalmával és a Közép-Európai Egyetem *Center for*

Media and Communication Studies intézetének a témában felhalmozott nyílt, online elérhető adatbázisával. Ezt követően pedig a vitában résztvevők nyilvános platformokon magyar, angol, francia és német nyelven elérhetővé tett digitalizált megszólalásai között végeztem kulcsszavas keresést.

Az így létrejött adathalmazból a kvalitatív tartalomelemzésekben gyakran alkalmazott adatképzési mechanizmus, a *korpuszkonstrukció* eljárásának segítségével készítettem adatbázist (Bauer–Aarts 2000: 19–37). A korpuszkonstrukció szisztematikus, kétfázisú adatbázis-építési technika, amely lehetővé teszi, hogy az elemzési szempontok meghatározását ne a priori módon, hanem az adatok előállításával párhuzamosan végezzük. A korpuszkonstrukció főszabálya a ciklikus adatgyűjtés (szaturáció-elv): válogatás, elemzés, majd újabb válogatás, egészen addig, amíg új szignifikáns vizsgálati szempont merül fel. Az eljárás tehát megtöri a hagyományos adatgyűjtési-mintavételi eljárások lineáris logikáját (adatgyűjtés–elemzés–interpretálás), következésképpen az adatbázis-készítés periódusa jelentősen meghosszabbodik. Más oldalról azzal a vonzó perspektívával kecsegtet, hogy az analitikus kategóriák és az adatok közötti diszcrepancia megszűnik, pontosabban: minimalizálja annak az esélyét, hogy a rendelkezésre álló adatbázisból a kutatási kérdéseinket nem kellően körüljárva vagy csak részben tudjuk megválaszolni.

A korpuszkonstrukció legnagyobb előnye tehát az, hogy az adatbázis az adott kutatás kérdéseinek megválaszolására épül, így elkerülhető az a helyzet, hogy végső soron az adatbázis határozza meg a kutatás fókuszát. A korpuszkonstrukció határait éppen ezért a kutató lehetőségei adják. A vizsgálat adatbázisából a külföldi sajtótermékek például egyértelműen hiányoznak, aminek oka, hogy az európai médiumok tartalmait szisztematikusan archiváló és kereshető formában elérhetővé tevő források nem álltak rendelkezésemre.

Az új magyar médiatörvények európai vitájára vonatkozó korpuszkonstrukció első fázisa megmutatta, hogy kik exponálták magukat. Az ezt követő második fázisban fókuszált és szisztematikus keresés történt, amikor is a vita szereplői által üzemeltetett honlapok, blogok és közösségi médiaprofilok többnyelvű (magyar, angol, német, francia) kulcsszavas böngészését végeztem el. A koncentrált adatgyűjtés során a megszólalók által nyilvánossá tett beszédekre, közleményekre, nyilatkozatokra, sajtóanyagokra, diplomáciai levelezésekre, állásfoglalásokra támaszkodtam.

Már a lánckövetéses technikával létrejött első adatbázis alapján világos volt, hogy a magyar újságírók is érdekeltek voltak a magyar médiatörvény ügye körül kialakult európai nyilvánosság ébrentartásában. A média munkásai közül jó néhányan nemcsak a szerkesztőségi munka során, hanem egyéb tevékenységek segítségével is

világossá tették, hogy számukra a magyar médiatörvény közös európai probléma-e vagy sem. Az újságírók tehát karakteres pozíciókat foglaltak el, amelyek feltérképezésével azok összehasonlíthatóvá válnak a polémia egyéb szereplőinek pozíciójával, következésképpen részét képezik az európai vita során kialakult kommunikációközösségeknek is. A vizsgálatban az újságírók álláspontjának meghatározása végett elsősorban az úgynevezett véleményműfajok kategóriájába sorolt vezércikkeket, szerkesztőségi véleményeket, glosszákat, jegyzeteket és publicisztikákat vettem figyelembe, de az elektronikus sajtó (elsősorban a Klubrádió és kisebb részben a Hír TV és az Echo TV) beszélgetős műsoraiban felbukkanó újságírói véleményeket sem hagyhattam figyelmen kívül. A tartalmak mellett a médiumok álláspontját tükröző kommunikációként regisztráltam a pódiumbeszélgetéseken, utcai megmozdulásokon, civil akciókban való újságírói részvételt, ahol a megszólalók a magyar médiaszabályozást európai kérdésként jelenítik meg, vagy éppenséggel tagadják azt.⁴⁶

Így a kétlépcsős adatgyűjtés során három korpusz jött létre:

1. A magyar és az európai parlamenti plenáris, illetve biztossági ülések szöveges átiratait tartalmazó korpusz. Ebben az alábbi ülések anyagai szerepelnek:
 - 2010. június 14. A magyar Országgyűlés Kulturális és sajtóbizottságának ülése. Napirenden a T/360. számú A médiát és a hírközlést szabályozó egyes törvények módosítása, a H/361. számú A Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiatanácsa tagjait jelölő eseti bizottság felállítása, a T/359. számú A Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény módosítása, a H/362. számú A Közzolgálati Közalapítvány felállítása.
 - 2010. június 14. A magyar Országgyűlés általános vitája a T/360. számú A médiát és a hírközlést szabályozó egyes törvények módosításáról, a H/361. számú A Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiatanácsa tagjait jelölő eseti bizottság felállításáról, a T/359. számú A Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény módosításáról, a H/362 A Közzolgálati Közalapítvány felállításáról.

⁴⁶ Noha a vizsgálati időszakon kívül esik, mégis meg kell említeni a 2012. január 21-én szervezett Békemenetet, amelynek vezetői között újságírókat (Bayer Zsolt, Bencsik András) és hírlaptulajdonosokat (Széles Gábor) is találunk. A Békemenet jó példája annak, amikor a média munkásai kilépnek a szerkesztőségi szobából, hogy demonstrálják, számukra mi a magyar médiatörvény európai vitájának tétje, és kiknek az álláspontját támogatják. A 2012. október 23-ai Békemenetben felvonuló lengyel és litván szimpatizánsok jelenléte pedig jelzi, hogy a szervezők által felkínált értelmezés nem csak a magyarok számára fogadható el.

- 2010. június 15. A magyar Országgyűlés Kulturális és sajtóbizottságának ülése. Napirenden a T/360. számú A médiát és a hírközlést szabályozó egyes törvények módosítása.
 - 2010. július 22. A magyar Országgyűlés általános vitája a T/360 A médiát és a hírközlést szabályozó egyes törvények módosításáról.
 - 2010. december 1. A magyar Országgyűlés általános vitája T/1747 A médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló törvényjavaslatról.
 - 2010. szeptember 7. Európai parlamenti vitanap a sajtó- és vélemény szabadság helyzetéről az Európai Unióban.
 - 2011. január 19. Európai parlamenti általános vita az Európai Unió Tanácsának soros magyar elnökségi programjáról.
 - 2011. február 16. Európai parlamenti általános vita az Európai Bizottság és a magyar kormány között a magyar médiatörvény ügyében folytatott tárgyalásról.
 - 2011. március 10. Európai parlamenti szavazás előtti indoklások a magyar médiatörvényt elítélő P7_TA(2011)0094 számú EP-határozat kapcsán.
2. A megszólalók honlapján nyilvánossá tett kommunikációk többnyelvű korpusza. Ide elsősorban sajtóközleményeket, állásfoglalásokat, felhívásokat, a megszólalóknak kedves médiamegjelenések kivonatait gyűjtöttem. Az újságírói és szakmai szervezetek álláspontját tartalmazó forrásokat is ebben a korpuszban dolgoztam fel.
3. Az újságírók médiumokon keresztül, véleményformátumú médiaműfajban nyilvánossá tett kommunikációinak korpusza.
A médiatörvény-ügy európai vitájában elfoglalt újságírói pozíciók meghatározásakor a véleményműfajban született írásokat (szerkesztőségi vélemény rovatok) és megszólalásokat (politikai háttérműsorok, beszélgetős műsorok) külön gyűjtöttem, kódoltam. Ez a korpusz tehát a magyar újságírók szerkesztőségi munkájuk során kifejtett kommunikációját tartalmazza.
- A három korpusz összesített „megaadatbázisa” 323 megszólalást tartalmaz, amelynek egyszerű numerikus elemzésével megválaszolhatóvá vált az aktorokra és a fórumokra vonatkozó két kutatási alkérdés. Az adatgyűjtés összefoglalását a Melléklet 2. számú táblázata tartalmazza.

Operacionalizálás: klasszifikáció, érvényesség, megbízhatóság

Klasszifikáció: pozíció és kommunikációközösség

A magyar médiatörvények európai vitájában megjelenő pozíciók (harmadik kutatási alkérdés) feltárásának ötletét Bronwyn Davies és Rom Harré 1990-es „Positioning: The discursive production of selves” című cikkéből merítettem. A foucault-i ánus szociálpszichológiai hagyományok ápolójaként ismert szerzőpáros szerint a pozicionálás lényegében arra utal, ahogyan az egyének egy kérdésben kialakítják a közösségben domináns kommunikációhoz fűződő viszonyukat. Davisék szerint az egyes személyekben lejátszódó folyamat a lényeges, ötletük továbbgondolásából azonban a politikatudomány is hasznot húzhat, hiszen kompetitív politikai környezetben a politikai szereplők számára a közösségi kommunikációban való részvétel, a folytonos és repetitív önmeghatározás és véleménykifejtés nélkülözhetetlen a felszínen maradáshoz. Ráadásul a társas jelleg is világos: a vitában elfoglalt pozíció sikerének egyik kritériuma, hogy az adott szereplő képes-e az eredendően szórt figyelmű hallgatóság érdeklődését felkelteni, rávenni arra, hogy elfogadja és tovább is gördítse a kommunikátor által felajánlott diskurzust. A pozicionálás művészete abban áll, hogy a beszélő egyszerre alkot koherens és logikus, kellően konkrét, ugyanakkor elég nyitott és vonzó kommunikációt. Mindezt azért, hogy jelentéssel teli, lehetőleg pozitív visszacsatolást kapjon, és a befogadók körében továbbgondolásra ösztönző kreatív energiákat indítson be. Aligha vágyhatna ennél többre egy politikai kommunikátor. Egy beszélgetésfolyam adott időszakában kialakult álláspontok, vagyis az ügy körül megjelenő pozíciók elemzésével képet kaphatunk arról, hogy a részt vevő felek milyen érvrendszereket gondolnak sikeresnek saját helyzetük erősítésére.

A vitában kirajzolódó pozíciók meghatározásához kvalitatív tartalomelemzést alkalmaztam. A „mit mond” kérdését két dolog kódolásával operacionalizáltam: az első a kritikus vagy támogató viszonyulás a magyar médiaszabályozáshoz, a második pedig a textusok által megadott ügy-interpretációk voltak. Utóbbinál a deskriptív tartalomelemzésből (Neuendorf 2002: 53–54) jól ismert értelmezési keretek (*interpretative frames*) azonosítására törekedtem. A médiatörvényről és annak európai fogadtatásáról szóló kommunikációkat szemügyre véve azokat a motívumokat kerestem, amelyekkel a kommunikátor világossá teszi, hogy számára mit jelent az ügy, vagy amelyekkel a téma tágabb kontextusát, mélyebb értelmét, tétjét kívánja meghatározni.

Miért lényegesek az értelmezési keretek? Azért, mert – ahogyan Thomas Nelson, Zoe Oxley és Rosalee Clawson (1997: 221) fogalmaz – a vitában megjelenő interpretációs keretek olyan folyamat termékei, amelyben a beszélő nemcsak a maga számára konstruálja meg a politikai valóságot, hanem a saját konstrukcióját fel is kínálja a hallgatóság számára. Mindezt nem izoláltan teszi, hanem versengő közegben, ahol más szereplők is igyekeznek vonzó és meggyőző interpretációkkal előállni. Az értelmezési keretek megmutathatják, hogy a megszólalók hogyan definiálják a történéseket, milyen oksági kapcsolatokat állítanak fel, kit tartanak felelősnek, milyen morális nézőpontból beszélnek, illetve hogyan képzelik el a helyzet megoldását (Entman 1993: 52). Ekképpen gondolkodva a *frame* nem más, mint gondolatmenetek sora, érvekészlet, melynek alkalmazásával az amúgy bonyolult és többretegű ügy leegyszerűsödik és közérthető összefüggések láncolatában jelenik meg (Johnson–Cartee 2005: 15; Gamson–Modigliani 1989: 3). Egy értelmezési keret tehát nemcsak arról árulkodik, hogy a beszélők mit akarnak hangsúlyozni, hanem sokszor arról is, hogy mi ellenében határozzák meg mondandójukat (Gitlin 1980: 7).

Az értelmezési keretek azonosítása az európai nyilvánosság-kutatások ismert és szívesen alkalmazott módszerei közé tartozik. Különösen az EU médiareprezentációját vagy az Európai Unióhoz köthető ügyek médiatálalását vizsgáló elemzésekben találkozhatunk a framing-koncepcióval. A Juan Diez Medrano vagy a Claes de Vreese nevéhez köthető munkák számára a framing azonban jóval több, mint egy alkérdés megválaszolását segítő metodika. Az előbbi elsősorban arra kíváncsi, hogy a közéleti aktorok milyen Európa-képpel rendelkeznek (Diez Medrano – Gray 2010). Az utóbbi számára a framing mint elméleti médiamodell az érdekes, amelyet munkatársaival az európai nyilvánosság kontextusában kíván tesztelni (de Vreese 2002; de Vreese – Semetko 2004; de Vreese – Boomgaarden 2006). Éppen ezért de Vreese különös figyelmet fordít a keretek kategorizálására (de Vreese 2005b). Elméleti megalapozó munkájában generikus és ügyspecifikus EU-kereteket különített el.

A generikus keretek az EU-val kapcsolatos kommunikációk mögött rejlő általános jellegzetességek megragadását célozzák. Előnyük, hogy széles empirikus spektrumban használható módszert bocsátanak rendelkezésre; a genetikus keretek ugyanis bármilyen eset médiatálalásának vizsgálatakor érvényesek. Alkalmazásukkor a szakirodalom által elfogadott és tesztelt világos definíciókra építhetjük saját munkánkat. Mellettük szól az is, hogy segítségükkel közvetlen kapcsolatba léphetünk a hasonló orientációjú nemzetközi kutatóközösségekkel, hiszen eredményeink számukra is értékesek lehetnek a közös konceptuális modell tesztelésében. A tagállami sajtótermékek összehasonlítását célzó korai munkák jellemző generikus kerete az EU-ellenes – EU-t támogató kategóriapár, amelyet az Amsterdam School of Com-

munications Researchhöz kötődő Holli Semetko és Patti Valkenburg fejlesztett tovább. Semetko és Valkenburg öt generikus értelmezési keret segítségével kívánta megragadni az újságírók által közvetített Európa-képet. Az „elit felelőssége”, a „konfliktus”, a „gazdasági következmények”, a „moralitás” és az „emberi szempontok” keretkategóriáit tesztelő munkák bebizonyították, hogy a hírek többsége az EU-t a politikai-gazdasági elit felelősségi körébe sorolja (elit felelőssége keret), amennyiben a történéseket a gazdasági konfliktusok és azok lehetséges következményeinek mérlegelése mozgatja (gazdasági következmények és konfliktus keret) (de Vreese et al. 2001; D’Haenens 2005; Corbu et al. 2011).

A magyar médiatörvény-polémia esetében a Semetko–Valkenburg (2000) szerzőpáros által felajánlott generikus kerettipológia két okból kifolyólag nem alkalmazható.

Először is azért nem, mert Semetkóék a framing mint médiaelméleti modell érvényességéhez óhajtanak empirikus bizonyítékokkal szolgálni. A jelen munka azonban nem tartja magára nézve érvényesnek a framing-teória megállapításait. Semetko, Valkenburg és de Vreese munkái továbbá a „media coverage” logika alapján közelítik meg az európai nyilvánosság problémáját. Én azonban a vitát nem médiakutatással kívánom rekonstruálni, és számomra az értelmezési keretek is inkább olyan mutatók, amelyek segítségével azonosíthatók és kategorizálhatók a vitában megszólalók pozíciói. Ezért az interpretációs keretek tágabb elméleti kontextusa, például az európai integráció folyamatára vagy az állampolgári attitűdökre gyakorolt hatásai (vö. Vliegenthart – de Vreese 2009; Boomgaarden – de Vreese 2007; Schuck – de Vreese 2006) kívül esnek a jelen írás érdeklődési körén.

Másodszor pedig azért nem, mert az átvételhez szükséges részletes kódkönyv nem állt a rendelkezésemre. A kódkönyv tartalmazza az egyes frame-típusok részletes leírását és a kommunikációs egységek kódolási eljárását is. Ezek ismerete nélkül a Semetko–Valkenburg-féle tipológia alkalmazása esetleges és önkényes eredményekre vezetne.

Claes de Vreese a 2005-ös tanulmányában szintén arra jut, hogy az európai nyilvánosság kutatásának elképzelhető olyan esete, amelyben a szakirodalom által előzetesen felkínált kerettipológia nem működik. Ezért de Vreese elismeri az ügy-specifikus értelmezési keretek létjogosultságát, de csak annak érdekében, hogy az új keretek új, generikus EU-frame kategóriákat alapozzanak meg. Elfogadható tehát, hogy transzparens elemzéssel az adott eset leírására kidolgozott értelmezési keretekre támaszkodva végezzünk kutatásokat (de Vreese 2005b: 55). Marianne van de Steeg Haider-kutatásában is nyitott kódolási technikát alkalmaz (van de Steeg 2006), amit magam is kivitelezhetőnek és követendőnek tartok.

A nyitott kódolás folyamatában az összegyűjtött kommunikációs elemeket három szempont alapján vizsgáltam. Először azt kerestem, hogy a kommunikátorok mit jelölnek meg problémaként: mi miatt érzik úgy, hogy részt kell venniük a vitában. Arra is kíváncsi voltam, hogy a megszólalók kit tekintenek hibásnak a médiatörvény kapcsán kialakult helyzet miatt, vagyis ki ellen szervezik mondanivalójukat. Végül pedig a nyilvánosság elé terjesztett megoldási javaslatokat rögzítettem (lásd kód-füzet: a Melléklet 3. és 4. táblázata). E három szempontot érvényesítő nyitott kódolás után a magyar médiaszabályozás európai vitájának öt domináns értelmezési keretét sikerült meghatároznom. Az így meghatározott öt frame alapján részleges újrakódolással finomítottam az adatbázist. Nézzük ezeket egyenként!

Az első keret: Demokratikus értékek-frame – 144 eset

A kategóriában kódolt kommunikációk a magyar médiaszabályozást egy általuk értelmezett európai demokráciaelvárással vetik össze. Főként a médiatörvények kritikusainak álláspontjában találkozunk gyakran olyan érveléssel, amelyik szerint az új szabályozás ellentmond a nyugati típusú demokráciák alapértékeinek: megsérti a szólás-, a vélemény-, az információ- és a sajtószabadság elvét. Ennek jogias verziója az, amikor az ezeket kodifikáló Európai Alapjogi Charta vagy az Emberi jogok európai egyezménye vonatkozó fejezeteivel valló összhang hiányára hívják fel a figyelmet. Ennek az értelmezési keretnek a segítségével a kommunikátorok az ügyet a magyar kormány demokratikus elköteleződésének próbájaként fogják fel. A magyar kritikusok számára ez a keret a saját pozíciójuk külső megerősítésének a lehetőségét kínálja, a nem magyar megszólalók pedig a helyzet súlyosságának hangsúlyozásában látják hasznát.

Az érvrendszer erejét mutatja, hogy a vitában kísérlet történik a magyar kormány pozícióit a demokratikus értékek és alapelvek nyelvén magyarázó interpretáció elterjesztésére is: ebben különböző érvekkel azt kívánják bemutatni, hogy a magyar jogszabályok semmi olyat nem tartalmaznak, ami ellentmondana az európai jogszabályoknak és gyakorlatoknak, vagyis nem konfrontálódnak demokratikus értékekkel, elvekkel. Ellenkezőleg, éppen a 2010-es újraszabályozás az, amelyik igazán demokratikus, hiszen a sajtóra vonatkozó törvények egy része még a rendszerváltás előtt született. A sajtószabadságra mint demokratikus értékre és az ehhez kapcsolódó európai hagyományokra történő hivatkozás a rögzített megnyilatkozások egyharmadában jelent meg.

A második keret: Európai összetartozás-frame – 105 eset

A magyar médiatörvények kritikusai által szívesen használt értelmezések másika az európai összetartozás-frame. Az értelmezési keret annak egyik magyarázata, hogy a nem magyar politikai aktorok miért tartják egyáltalán napirenden a jogi értelemben tagállami kompetenciához tartozó, a magyar állampolgárokon és jogi személyeken kívül másokat közvetlenül alig érintő ügyet. Többnyire a szabályozást ellenzők alkalmazzák ezt a keretet, melyben a közös normákról és a közös európai imázsról is szó van. Az előbbinek a példája az, amikor a sajtó- és szólásszabadság egyetemes európai értékeit látják megsérteni a magyar szabályozásban. Az utóbbi jelenik meg akkor, amikor azzal támadják az Európai Unió Tanácsának soros elnöki tisztét betöltő magyar kormányt, hogy ilyen jogszabállyal a háta mögött nem tárgyalhat hitelesen az EU nevében a balkáni országok európai integrációjáról.

A harmadik keret: Politikai motiváció-frame – 108 eset

Ez a keret kifejezetten a médiatörvények kritikájára válaszul jött létre. Célja, hogy rávilágítson a szabályozás támadóinak mögöttes szándékára, és megmutassa a vita „igazi” tétjét. E szerint az interpretáció szerint a médiaszabályozás csak álca, a polémia valójában politikai érdekek küzdelme, amelyben a választási vereségek során frusztrált európai és magyar baloldali politikai csoportok szövetkeztek a demokratikusan megválasztott és a nép támogatását élvező magyar kormány helyzetének destabilizálására. A médiatörvények ügye itt olyan csataként jelenik meg, amelyet politikai és egyéb értékválasztások alapján elkülönülő közösségek vívnak. Ez a keret egyben az elsőnek, a demokratikus értékek-keretnek az inverze, hiszen ott is a fundamentumokig lenyúló diskurzus sejlik fel: demokratikus-e a médiatörvény, demokrata-e az, aki támogatja a szabályozást. A politikai motiváció-frame ütközésszerűségét jelzi, hogy a törvényt kritizálók is kénytelenek voltak beszállni a politikai motivációt firtató beszélgetésekbe.

A negyedik keret: Szuverenitás-frame – 20 eset

A szuverenitás-keret a kritikus diskurzusok ellenében szerveződő álláspontok egyik kommunikációs mintája. A frame szerint a médiaszabályozás 99 százalékgig tagállami hatáskör, amivel kétségbe vonja az európai összetartozás-keret alapját. A szu-

renitás-frame alkalmazásával a kommunikátor szűkíteni óhajtja a médiatörvényekhez jogosan hozzászóló nem magyar megszólalók körét és a hozzászólások tartalmi terjedelmét is: csak az Európai Bizottság szólhat hozzá, és az is csak az audiovizuális direktíva tartalmának erejéig. Másik technikája a kritikusok elfogult és igazságtalan eljárással való megvádolása, tehát hogy a szabályozást ellenzők méltánytalanul avatkoznak be a magyar belügyekbe, és megsértik a kormány szuverenitását.

Az ötödik keret: Szolidaritás-frame – 19 eset

Itt a szuverenitás-kerettel rokon értelmezési kísérlettel, a médiaszabályozás kritikusai ellen kialakult érvkészlettel találkozunk. Ebben esik a legkevesebb szó a casus belliről, vagyis a médiaszabályozásról, ellenben itt látható legjobban a vita strukturáló ereje: ezeket a megszólalásokat ugyanis maga a polémia és annak fordulatai váltották ki. Olyan kommunikációkat kódoltam e kategóriához, amelyekben a nem magyar kormányzati vagy kormánypárti beszélők az Orbán-kormány iránti együttérzésüket és támogatásukat fejezik ki. De azok a megnyilatkozások is ide tartoznak, amelyekben a kommunikátor nem foglal állást a médiatörvényekre vonatkozóan, ugyanakkor nemtetszését fejezi ki a kritikusok hangnemével, stílusával, eljárásával kapcsolatban, és támogatásáról biztosítja a magyar kormányt.

Az empirikus vizsgálat negyedik kutatási alkérdése a vita *kommunikációközösségeire* vonatkozik. A kommunikáció és a közösség összefüggéseit vizsgáló társadalomtudományi irodalom a téma komplexitásához méltóan szakkifejezésekben is bővelkedik, szükségszerű tehát végiggondolni, hogy a kutatás célkitűzésének melyik felel meg. Először azt fogom tisztázni, hogy milyen alaktanilag és jelentésben is hasonló szakkifejezések (beszédközösség, értelmezői közösség, diskurzusközösség és kommunikációs közösség) állnak rendelkezésre, s mindezek ellenére miért van szükség egy újabb bevezetésére.

A beszédközösség („*speech community*”) használatának kizárása igényli a legrövidebb magyarázatot. Itt olyan szociállingvisztikai kategóriáról van szó, amely a hasonló nyelvi fordulatokat használó csoportok társadalmi beágyazódását, illetve bizonyos csoportok speciális nyelvi fordulatait vizsgálja (vö. Patrick 2008). A beszédközösség kifejezés alkalmazása akkor lenne adekvát, ha például a magyar médiatörvény vitájában az európai uniós szakzsargonokkal érvelők társadalmi háttéréről értekeznék, vagy összehasonlítanám az elit és az eliten kívüli megszólalók nyelvhasználatát.

Az értelmezői közösség („*interpretative community*”) Stanley Fish eredeti definíciójában arra utal, hogy léteznek olyan személyek vagy intézmények, amelyek közös stratégiát alkotnak a kultúrában és a társadalomban fontos szövegek uralkodó értelmezésére, ennek segítségével interpretálják azokat, továbbá minden erővel igyekeznek fenntartani, érvényesíteni és újratermelni saját monopóliumaikat (Fish 1980: 147–174). A szókapcsolatnak a jelen kutatásban történő alkalmazását azonban lehetetlenné teszi, hogy a meghatározás szerint a közösség már az értelmezés előtt létrejött, és a fennálló közösség tagjai azok, akik egy interpretatív stratégiát követve végzik az értelmezési feladatokat. Számomra azonban éppen az az érdekes kérdés, hogy vajon az értelmezés teremthet-e közösséget. Megközelítem szerint ugyanis a médiatörvényekről szóló vitában a nyilvánosságra hozott interpretációk során kovácsolódik közösség, nem pedig fordítva. A médiaszabályozás esete azt bizonyíthatja, hogy nem csak az ügy előtt létező, azon kívül álló keretek határozhatják meg a polémiában résztvevők közösségeit. Ha az előzetesen fennálló, adott struktúrák primátusa korlátlanul érvényesülne, akkor például valószínűleg sokkal inkább a nemzeti hovatartozás alapján formálódna az egyetértők köre, vagyis a vitában a magyar kormány, a magyar pártok és a magyar civilszervezetek állnának szemben az Európai Unióhoz köthető szereplőkkel, az Európai Bizottsággal, az Európai Parlamenttel és az európai szakmai szervezetekkel.

A kommunikációs közösség⁴⁷ („*Kommunikationsgemeinschaft*”) kategória Karl-Otto Apel nevéhez köthető. Apel az argumentatív etika kidolgozásában érintette a közösség problematikáját. Elgondolása szerint mindenki, aki a nyilvánosság előtt megszólal, egy közösség tagja is, amely közösség azzal segít a beszélőnek kialakítani az érvrendszerét, hogy a közösség előtti folyamatos megmértésre kényszeríti. Apel azonban megkülönbözteti a valóban létező és az ideális kommunikációs közösségeket. Az ideális kommunikációs közösség célja a konszenzus, amely csak akkor érhető el, ha a megszólalók betartanak bizonyos feltételeket (Apel 1992). A két legfontosabb ezek közül az, hogy az egyetértést nem lehet kikényszeríteni, és az, hogy a konszenzus mindig a legjobb érv mentén alakul ki (Benhabib 1996: 330–331). Látható tehát, hogy Apelnél a kommunikációs közösség nem leíró, hanem normatív és értéktelített kategória, amely beágyazódik az apeli–habermasi diskurzusetikai gondolatkörbe, ezért nem kompatibilis a deskriptív nézőponttal.

Teljesen más kommunikációs közösség–fogalom („*community of communication*”) jelenik meg Thomas Risse 2010-ben kiadott monográfiájában (2010: 168–171).

⁴⁷ Bizonyos szerzők kommunikatív közösséggként hivatkoznak az apeli fogalomra (lásd Veress 2008). Én azonban a Felkai Gábor által bevezetett fordítás (lásd Felkai 1993), vagyis a kommunikációs közösség formában használom.

Risse az európai vitákban megszólalók egészének közösségéről ír. Azt a kört definiálja, amelynek tagjai nemcsak hogy figyelnek egymásra, hanem egy és ugyanazon közösség tagjainak is tekintik egymást. Risse számára az Európai Unió azoknak a közössége, akik közös politikai ügyeket definiálnak maguknak, és minden lehetséges egyet nem értés ellenére elfogadják egymást legitim beszélgetőpartnernek. Az EU mint kommunikációs közösség ebben az értelmezésben tehát addig tart, amíg a kommunikátorok elfogadnak valamit közös ügyként, és nem vitatják a közösség tagjainak jogát ahhoz, hogy beleszóljanak annak megvitatásába. A közösség-gondolat lenne tehát az, amely a vitákban megjelenő véleménykülönbségek ellenére egyben tartja és kontextualizálja az európai nyilvánosságot. Más szóval: az európai nyilvánosság határai jelölnék ki az Európai Unió közösségének határait is. Noha különösen inspiráló Risse leírása arról, hogy a kommunikáció teremtheti meg a közösséget, a jelen kutatásban a kommunikációközösségek létrejöttének tétje sokkal inkább a politikai folyamatok dinamizálása, vagyis az a folyamat, ahogyan a szereplők a nyilvánosságon keresztül egymáshoz kapcsolódnak, és saját pozíciójuk megerősítése érdekében szövetségeseket keresnek.

A *kommunikációközösség* továbbiakban alkalmazott fogalmának a meghatározásában támaszkodtam a szintén nyelvészek által bevezetett diskurzusközösségre („*discourse community*”). Definíciója szerint a diskurzusközösség olyan csoportot jelöl, ahol a tagok a céljukat a kommunikáción keresztül kívánják elérni (Swales 1990: 9). Desmond Allison úgy pontosít, hogy a diskurzusközösségekben az összetartozás jelzése egy adott diskurzussal kapcsolatos viszony kinyilvánításával történik, a részvétel tehát tudatos döntés eredménye, ebbe nem születik bele valaki, hanem önként csatlakozik hozzá (Allison 1999: 144). A tagok között nem szükséges a személyes, face-to-face kapcsolat, ugyanis a közös érdekek, értékek, célok kifejezése és egymás támogatása a nyilvános kommunikációkban jelenik meg. A diskurzusközösségek nem kötődnek nyelvi, földrajzi vagy kulturális határokhoz sem. A kötőanyag csupán az, hogy hasonló véleménnyel vannak egy bizonyos kérdésről, azonos diskurzust beszélnek, és hajlandók ezt a nyilvánosság előtt is vállalni. Allison szerint a diskurzusközösségek rendelkezhetnek szervezeti háttérrel, de a közösséghez kapcsolódáshoz elegendő a kommunikáció, vagyis az a momentum, amikor az egyén a nyilvánosság előtt világossá teszi az összetartozását a többiekkel. A diskurzusközösséghez tartozásnak a közös kommunikációs mintázatok, a hasonló érvrendszerek alkalmazása, de ugyanúgy az öltözködési, fogyasztási vagy életmódbeli szokások is a jelei. Az Allison által körülírt diskurzusközösség igencsak közel áll ahhoz, ahogyan a médiatörvények európai vitájában kialakuló közösségeket elgondolom. A *diskurzus* szó alkalmazása azonban azt az implikációt hordozná,

hogy az analízis a diskurzuselemzés Ruth Wodak (2013) és Norman Fairclough (1995) nevéhez kötődő módszerét követi. A munka azonban nem ezen az úton kívánja megválaszolni kutatási kérdéseit, így kerülnie kell a diszkurzív szemléletre utaló szóhasználatot is.

A magyar médiatörvények ügyében alkalmazott közösség kategória tehát nem épülhet sem az Apel által kidolgozott normatív, sem a Risse-féle monolitikus, sem pedig a diszkurzív megközelítésre. Ésszerű tehát az írásmóddal is jelezni, hogy itt másról van szó, mint a szakirodalom által már tárgyalt megközelítésekről. A média-törvények európai vitájának feltárásában a kommunikációközösség fogalmát annak a leírására alkalmazom, ahogyan a polémiaiban részt vevő felek mondandójukat egymáshoz kapcsolva jelzik, hogy politikailag is értelmezhető közösséget vállalnak a másik fél és/vagy annak vitában megmutatkozó pozíciója mellett vagy ellen. Az egymáshoz kapcsolódás történhet hasonló érvek alkalmazásával, egymásra történő hivatkozással, valamely felet támogató vagy annak kritikáját támadó nyilatkozatokkal és performanszokkal vagy konkrét politikai lépések közös megtételével.

A kutatás számára a legnagyobb kérdés, hogy vajon kimutatók-e határon átnyúló kommunikációközösségek, vagy a vita inkább a nemzeti kereteket követve zajlott. Amennyiben az országhatárok nem állják útját az érvkészletek áramlásának vagy a közös performanszok létrejöttének, akkor talán meggyőzően érvelhetünk a nemzeti nyilvánosságok elsőbbségét hangoztató európainyilvánosság-konceptiótól eltérő más felfogás mellett.

Látható, hogy a kutatási kérdések nemcsak hogy a magyar médiatörvény európai vitájának különböző aspektusait járják körül, hanem egymásra épülő elemzési szinteket is jelentenek.

Érvényesség („validity”) és megbízhatóság („reliability”)

Elsősorban a harmadik, vagyis a magyar médiatörvény vitájában megszólalók pozícióját feltáró kutatási alkérdésnél kerül elő a vizsgálat során alkalmazott kategóriák érvényességének („*measurement validity*”) és megbízhatóságának („*measurement reliability*”) megítélése. A pozitívista gyökerű kvantitatív módszertani irodalom az elméleti kerethez, illetve a kutatási kérdéshez illeszkedő változókat (ti. azt mérik, amit a kutatás célul tűzött ki) kínál fel, továbbá a megismételhetőség végett többnyire statisztikai alapokon nyugvó stratégiákat, melyek azonban a kvalitatív kutatásokban jobbra használhatatlanok (Bouma–Atkinson 1995: 102–104). A kvalitatív vizsgálatok előtt két út áll. A kutató megteheti, hogy figyelmen kívül hagyja az érvényesség

ellenőrzését, mondván: a kvalitatív analízis nem mér, hanem klasszifikál. Az érv teljesen elfogadott, a kanonikusnak számító Denzin–Lincon-féle *Handbook of Qualitative Research* is leszögezi: a kvalitatív munkák esetében az érvényesség helyett sokkal inkább a hitelesség („*trustworthiness*”) és az autenticitás („*authenticity*”) legitimál (1994: 100). Denzin és Lincoln azonban nem részletezi, hogy mi tesz egy vizsgálatot hitelessé és autentikussá, ezért úgy vélem, ez a megközelítés vagy a szükségesnél nagyobb szabadságot ad a kutatónak, vagy, éppen ellenkezőleg, túlzott elvárásokat támaszt vele szemben. A hiteles és autentikus ugyanis jelentheti azt, hogy a kutatás részeinek és egészének elbírálása a tudós életpályájától vagy a választott tudományos iskola erejétől függ, de jelentheti azt is, hogy bizonyos témákról és folyamatokról csak úgy lehet írni, ha a kutatói reflexió a történések tevékeny alakításából vagy az események sodrásának élményéből táplálkozik.

A posztpozitivistá metodológiai orientációval történő párbeszéd érdekében a magyar médiatörvény európai vitájának általam végzett feldolgozása során igyekeztem kezelni az alkalmazott kategóriák jogosságának, megfelelőségének, elfogadhatóságának kérdését. Így az ignorálás vagy a Denzin–Lincoln szerzőpáros által ajánlott út helyett az osztályozás érvényességének („*validity of classification*”) Robert Adcock és David Collier (2001: 530) által meghonosított elvét követtem. Az ötlet tulajdonképpen a korpuszkonstrukció eljárásából ismert szaturáció kiszélesített alkalmazása. Adcockék nem párhuzamos vagy utólagos statisztikai kiegészítésként, hanem kutatási design szintű problematikaként tekintenek az érvényesség és a megbízhatóság kérdésre. Ezért a ciklikus („*back-and-forth*”) kutatási logika mellett érvelnek. Elképzelésük szerint az analitikai kategóriák érvényességét és megbízhatóságát az adatokkal konzultálva meg lehet ítélni, vagyis a klasszifikáció a gyűjtött matéria alapján szerez érvényességet. Az osztályozás érvényesnek és megbízhatónak tekinthető, ha jól írja le az adatoknak azt a csoportját, amelynek a megragadására született, hiszen ha így van, akkor a vizsgálat replikálható, vagyis az érvényessége ellenőrizhető.

Az előzetesen lefektetett analitikus kategóriákat tehát az adatelemzés első fázisa után érdemes leellenőrizni, és, ha szükséges, finomítani. Adcock és Collier írására támaszkodva azt is hozzátehetjük ehhez, hogy a kvalitatív vizsgálatok esetében is beszélhetünk érvényességről és megbízhatóságról, de annak kulcsa sokkal inkább a transzparens klasszifikációs eljárás, semmint valamiféle statisztikai vagy külső, objektívizáló faktor bevezetése.⁴⁸ A jelen empirikus elemzés felépítését a Melléklet 2. számú ábrája foglalja össze.

⁴⁸ A módszertani irodalom nem egységes az érvényesség (*validity*) és a megbízhatóság (*reliability*)

A módszertani és operacionalizálási tisztázás után következnek az elemzési eredmények bemutatása.

2.2. A magyar médiatörvények európai vitájának elemzési eredményei

A kutatás által felölelt 384 nap anyaga alapján a vita két szakaszra oszlik. Az első 2010. június 15-től 2010. december 20-ig tart, ez megfelel a törvénykezési ciklusnak. Kezdpontja a médiaszabályozás átalakításával kapcsolatos első törvényjavaslat-csomagot tárgyaló parlamenti szaktanács első ülésnapja. A szakaszt lezáró dátum pedig a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvényt elfogadó országgyűlési szavazás napja.⁴⁹ Már a vita első időszakában láthatóvá váltak azok a kísérletek, amelyek a magyar médiaszabályozást európai közös ügyként definiálták. Maguk az indítványozók is a régi lecserélésének egyik indokát abban látták, hogy az nem volt összhangban az Európai Unió audiovizuális politikájával, és emiatt az Európai Bizottság kötelezettségszegés okán vizsgálatot is indított Magyarország ellen.⁵⁰ Következésképpen a tervezet készítői szerint az európai szálát a közösségi normákhoz igazodás jelenti, melyet a jogszabályok szereznek meg is valószínűsítenek.

A szabályozás kritikusai azonban egészen másképpen látták ezt. Magyar szakmai és jogvédő szervezetek már a vita kezdetén arra mutatnak rá, hogy a tervezetek élesen ellentmondanak az európai uniós direktívának és a tagállamok médiapolitikai gyakorlatának. Az ügy európai kontextusát tehát magyar szereplők vetik fel először, mérleghez annak érdekében, hogy álláspontjukat alátámasszák.

Noha az első szakasz is bővelkedik határokon átvágó kommunikációs szituációkban, például az EBESZ már 2010 nyarán mélyen elkötelezi magát az ügyben, a polémia második időszakában megélné az európai nyilvánosság. A 2010. december 21. utáni történések világosan mutatják, hogy a vitázó magyar és külföldi felek

szempontjai kvalitatív kutatásokra alkalmazhatóságának kérdésében. A vita további részletei a Gergen házaspár „Social Construction and Research Methodology” című tanulmányában olvashatók (2007).

⁴⁹ A törvényt az Országgyűlés 2010. december 20-ról 21-re virradó éjjel fogadta el 256 kormánypárti támogató szavazattal 87 ellenzéki szavazat ellenében, a köztársasági elnök december 30-án írta alá, és a *Magyar Közlöny* december 31-én megjelent 2010. évi 202. száma hirdette ki. A törvény legtöbb rendelkezése 2011. január elsején, további része 2011. július elsején lépett hatályba.

⁵⁰ Országgyűlési 56. ülésnap (2010.12.01.). T/1747. A médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló törvényjavaslat általános vitája. Cser-Palkovics András előterjesztői expozéja.

számára a téma összeurópai relevanciával is bír, következésképpen jogot formáltak arra, hogy véleményezzék az új magyar médiaszabályozást. Ez lehet az oka annak, hogy 2010–2011 fordulóján egymást érik a nem magyar szereplőktől származó nyilvános állásfoglalások. Az Európai Bizottságtól Václav Havelen át a Greenpeace-ig sokan érzik úgy, hogy nyilvánosan is meg kell szólalniuk az ügyben, ha csak egy-egy mondattal is.

A vita második szakaszában olyan csomópontokat találunk, mint az Európai Parlament 2011. január 19-i plenáris ülése vagy a 2011. március 15-i budapesti tüntetések. A szakaszt 2011. június 30-ával, az Európai Unió Tanácsa magyar elnökségi félévének végével zártam. A magyar elnökség végével ha a vita nem ért is véget, valamelyest csökkent a Magyarország felé irányuló nemzetközi figyelem, s a kommunikációs folyam áradása is gyengült.

A következőkben bemutatom a vita főszereplőit és fórumait. Először a törvényeket kezdeményező Fidesz-frakció, majd az országgyűlési képviselettel rendelkező pártok reakcióira térek ki. Azután a civil-, szakmai és jogvédő szervezetek következnek, amelyek az európai jogszabályokra és értékekre hivatkozva már a betérjesztés másnapján támadták a médiaszabályozás tervezetét. Harmadik egységben az európai parlamenti frakciók és az Európai Bizottság képviselőit, majd a magyar kormány tagjait veszem sorra. Végül az Európai Unió tagállamainak politikusaival és a vitában elkötelezett újságírókkal fejezem be a szereplőkre és fórumokra vonatkozó kutatási kérdés megválaszolását.

A sorrend kialakításában a médiatörvény európai vitájának kronológiáját követtem, vagyis a különböző intézménycsoportok a polémia kapcsán történő megszólalásuk időrendjében szerepelnek. Ezzel egyrészt szükségtelenné válik a polémia történetének külön leírása, másrészt pedig érzékeltetni tudom a vita dinamikáját. Jelentősége van ugyanis annak, hogy például a magyar kormány relatíve későn, de aztán annál intenzívebben vett részt a kommunikációs folyamat terelésében. Sokatmondó, hogy a civil-, szakmai és jogvédő szervezetek folyamatosan táplálták a vitát, miközben a magyar parlamenti pártok többsége inkább csak követte az eseményeket. Komoly következtéseket vonhatunk le abból is, ahogyan feltámadt az Európai Bizottság és az Európai Parlament politikai csoportjainak ügy iránti érdeklődése. Az is világos lesz, hogy egyes médiumok, például a *Népszabadság*, a *Klubrádió* és a *Gazeta Wyborcza* újságírói hogyan lépnek ki a hagyományos hír- és véleményközlő szerepükből akkor, amikor a szerkesztőségen kívüli fórumokon is feltűnnek.

2.2.1. A vita főszereplői és fórumai – 1. és 2. kutatási kérdés

2.2.1.1. A magyar parlamenti frakciók – 57 kommunikációs egység

A vita első szakasza: 2010. június 14. – 2010. december 20.

A médiaszabályozás alappilléreit magába foglaló jogszabálycsokor a Fidesz-frakcióhoz köthető. 2011. június 11-én Cser-Palkovics András és Rogán Antal képviselői önálló indítványként a sajtóval és hírközléssel kapcsolatban öt előterjesztést nyújtott be. Az Országgyűlés Kulturális és sajtóbizottságának június 14-i ülésén az előterjesztők közül Cser-Palkovics András beszélt a módosítások indoklásáról. Szót ejtett arról is, hogy a lecserélendő szabályozás nem állt összhangban a vonatkozó európai uniós irányelvekkel, amelyeket az új rendelkezések már tartalmaznak; példaként a válaszadás jogát, az újságírók védelmét, illetve egyes internetes tartalmak szabályozását említette. A bizottsági ülésen érdemi vita nem folyt, a jegyzőkönyv szerint az ellenzéki politikusok élesen kritizálták az eljárás gyorsaságát, a szakmai és a szélesebb társadalmi nyilvánosság kizárását. Az MSZP és a Jobbik képviselői tiltakozásuk jeléül kivonultak az ülésteremből. A bizottság azonban az indítványt általános vitára alkalmasnak nyilvánította, és tárgyalását a parlament még aznap este el is kezdte.⁵¹

Az általános vitában mindössze három apró megjegyzés utalt az ügy európai dimenziójára. Puskás Imre (Fidesz) a médiahatósági feladatok koncentrálását mint európai uniós tendenciát említette. Mandur László (MSZP) viszont hiányolta a tervezetből az európai mintákat. Gaudi-Nagy Tamás (Jobbik) pedig szót emelt az internet szabályozására irányuló európai uniós tervek ellen, amelyeket véleménye szerint a magyar kormány kritikátlanul átemelné az új szabályozásba.⁵²

2010. június 15-én, a Kulturális és sajtóbizottság soron következő ülésén, a módosító javaslatok vitájában Karácsony Gergely (LMP) úgy érvelt, hogy az új szabályozás egyik legnagyobb baja, hogy szembemegy az európai trendekkel, vagyis figyelmen kívül hagyja annak a politikai közösségnek a gyakorlatát, amelynek

⁵¹ Jegyzőkönyv az Országgyűlés Kulturális és sajtóbizottságának 2010. június 14-én, hétfőn, 9 órakor a Képviselői Irodaház I. emelet II. számú tanácstermében megtartott üléséről. KSB-2/2010.

⁵² Országgyűlés 14. ülésnapja (2010.06.14.), 292–338. felszólalás. Általános vita lefolytatása a T/360 A médiát és a hírközlést szabályozó egyes törvények módosításáról, a H/361 A Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiatanácsa tagjait jelölő eseti bizottság felállításáról, a T/359 A Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény módosításáról, a H/362 A Köszolgáltatási Közalapítvány felállításáról.

Magyarország is tagja. Erre válaszként L. Simon László (Fidesz) arra hivatkozott, hogy az új médiatörvény tervezetében szereplő válaszadási kötelezettség éppen „*uniós irányelv, uniós direktíva alapján került bele a jogszabályba.*”⁵³ Később, a parlament 2010. július 22-i ülésnapján az előterjesztő Rogán Antal (Fidesz) hosszan részletezte, hogy a javaslatcsomag megfelel az európai gyakorlatoknak: brit, svéd, német, dán, finn, osztrák és ír példákat hozott.⁵⁴ Az országgyűlés azonban öszre halasztotta a médiatartalmak alapvető szabályairól szóló javaslat parlamenti tárgyalását, és meghosszabbították a szakmai vélemények befogadásának határidejét.

A vita újabb fordulója a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló törvényjavaslatot (T/1747. szám) tárgyaló plenáris ülésen zajlott, 2010. december 1-jén. Karácsony Gergely, az LMP képviselője az ülésen megígérte, hogy az LMP a határokon belül és kívül rendelkezésre álló minden lehetőséget és eszközt megragad arra, hogy harcoljon a törvény ellen. Lendvai Ildikó (MSZP) pedig az EBESZ, az Európai Bizottság és az európai szakmai szervezetek tiltakozására hivatkozott. Cser-Palkovics András válaszában hosszasan érvelt a jogszabálytervezet európai beágyazottsága mellett, és beszédét úgy zárta, hogy a törvényt nem lehet az európai normák alapján kritizálni.⁵⁵

A vita kezdeti időszakában sajtótájékoztatók jelentek meg arról, hogy a magyar baloldali ellenzék, különösen az MSZP, feltehetőleg sokat tett azért, hogy az európai közvélemény figyelmét felhívja a magyar médiaszabályozás változásaira.⁵⁶ Ezt Kovács László, az MSZP akkori alelnöke egy interjújában voltaképpen el is ismerte.⁵⁷

A parlamenti frakciók országgyűlési aktivitását tanulmányozva elmondható, hogy a képviselők számára az ügy európaiságát eleinte a közösségi jogszabályoknak, különösen az audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelvnek (IP/07/1809) való megfelelés adta. A bizottsági és a plenáris üléseken az MSZP, az LMP és a Jobbik élesen bírálta a fideszes indítványokat, egészen december elsejéig azonban nem történik utalás a szabályozásterv nemzetközi visszhangjára. Ez az MSZP esetében alapvetően változik meg a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló törvényjavaslat december 20-i parlamenti elfogadásával.

⁵³ Jegyzőkönyv az Országgyűlés Kulturális és sajtóbizottságának 2010. június 15-én, kedden, 9 órakor a Parlament főemelet 37–38. számú tanácstermében megtartott üléséről. KSB-3/2010.

⁵⁴ Országgyűlés 28. ülésnapja (2010.07.22.), 72–105. felszólalás. T/360 A médiát és a hírközlést szabályozó egyes törvények módosításáról. Rogán Antal felszólalása.

⁵⁵ Országgyűlés 56. ülésnapja (2010.12.01.), 1–51. felszólalás. T/1747 A médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló törvényjavaslat általános vitája.

⁵⁶ Különös víziók külföldön az új kormányról, *magyarhirlap.hu*, 2010. július 23.

⁵⁷ Az ATV „Egyenes beszéd” című műsora, *atv.hu*, 2010. július 7.

A vita második szakasza: 2010. december 21. – 2011. június 30.

2010 decemberére a szocialista párt a magyar közvéleményt célzó megszólalásaiban is hangsúlyozni kezdte a kérdés európai vitáját. Először Szabó Vilmos, a Külügyi Bizottság szocialista tagja beszélt arról, hogy a magyar kormány „nyilvánvalóan egyre idegesebb” a növekvő számú kritikus külföldi hangok miatt.⁵⁸ December 21-én Gyurcsány Ferenc a *Népszabadságnak* nyilatkozva „megnyugtatónak” találta, hogy a „nyugat ilyen intenzíven érdeklődik” a történesek iránt.⁵⁹ Mesterházy Attila december 23-án kelt közleménye expressis verbis kimondja, hogy „a szólás- és sajtószabadság nem belügy, hanem országhatárokon túlmutató, egyetemes érték, amelynek megvédése, bárhol is éljünk, mindannyiunk kötelessége”, ugyanitt az MSZP pártelnöke köszönetet mondott minden európainak, aki nemzetiségétől függetlenül kiáll a magyar médiatörvény ellen. Mesterházy szerint december 20-a után Európa-szerte világossá vált, hogy a médiatörvények csak a lánc egy szemet jelentik, a törvényhozás Magyarországon a demokrácia alapjait erodálja.⁶⁰

2010. december 28-i sajtótájékoztatóján az MSZP már egyértelműen az európai vitában helyezte el magát, amikor a szóvivő azt mondta: a hazai és nemzetközi reagálások bizonyítják, hogy milyen rossz úton halad az Orbán-kormány.⁶¹ A nyilvánosság erejét hangsúlyozva Kovács László, egykori főbiztos szerint az európai közvélemény rosszallása nemcsak a magyar EU-elnökséget veszélyezteti, hanem a hétköznapiakat érintő gazdasági-pénzügyi következményekkel is járhat. Az MSZP alelnöke azt is hozzátette, hogy a magyar kormány rosszul méri fel a helyzetet, ha nem veszi figyelembe a külföldi bírálatokat és nem reagál rájuk megfelelően.⁶²

2010 januárjában az MSZP újabb kísérletet tett arra, hogy az európai vita tartalmát kiszélesítse, és a média mellett más „problémás” ügyekre (magánnyugdíjpénztárak államosítása, munkatörvénykönyv módosítása, a Magyar Nemzeti Bank függetlenségének megsértése, az alkotmányozás folyamata) is felhívta az európai közvélemény figyelmét. Továbbá azt is egyértelművé tette, hogy saját álláspontját összeköti az EBESZ-nek, az Európai Parlament baloldali frakcióinak és az Európai Bizottságnak az álláspontjával. Azt azonban tagadták, hogy a külföldi bírálatokat a szocialista székházban írták volna, azt viszont elismerték, hogy tájékoztató anya-

⁵⁸ Orbán, a pusztá Putyinja, *nol.hu*, 2010. december 2.

⁵⁹ Gyurcsány a médiatörvény: jön Lukasenکو országá, *nol.hu*, 2010. december 21.

⁶⁰ Magyarország köszönettel tartozik, *mszp.hu*, 2010. december 23.

⁶¹ A médiatörvény árt Magyarországnak, *nol.hu*, 2010. december 28.

⁶² „Magyarország az EU fekete bárányává válhat”, *nol.hu*, 2010. december 30.

gokat állítottak össze az Európai Parlament tagjai és az Európai Bizottság főbiztosai számára.⁶³ Később arról beszéltek, hogy Orbán Viktor alkalmatlan arra, hogy európai léptékű politikus legyen, hiszen nem ismeri a konszenzust, nem tartja tiszteletben a közös európai értékeket. Az MSZP szerint az európai közvélemény azért reagált ilyen élesen az új magyar médiaszabályozásra, mert egy politikai közösség tagjaként a magyar kormány nyíltan semmibe vette a közös alapokat, és joggal érezhette magát érintettnek minden európai.⁶⁴ A szocialista párt március 15-i ünnepi megemlékezése is elsősorban az új magyar médiahelyzetről mint közös európai problémáról szólt. Az ünnepség egyik szónoka Martin Schulz, az Európai Parlament szocialista frakciójának vezetője volt, aki támogatásáról biztosította a magyar ellenzéket.⁶⁵

A törvények másik parlamenti kritikusa, az LMP, ha sokkal visszafogottabban is, de részt vett az európai vitában. Karácsony Gergely frakcióvezető jogosnak és igaznak tartotta a külföldi ellenvéleményeket. Elmondta azt is, hogy minden fórumon és eszközzel harcolni kell a szabályozás ellen.⁶⁶ Az LMP tehát elfogadta, hogy közös európai kérdésről van szó. Ezt valamelyest finomította Schiffer András, amikor arról beszélt, hogy csökkenteni kell a nemzetközi nyomást, és elsősorban itthon kell tisztázni a vitás pontokat.⁶⁷ Úgy tűnik, később az LMP mégis az európai figyelem ébrentartása mellett döntött, hiszen 2011 márciusában Budapesten az Európai Zöldpárt EP-frakciójával közös rendezvényén Magyarország jelenéről és jövőjéről gondolkodva a médiatörvényekről is szót ejtettek.⁶⁸ Az ökopárt a kritikájában végig fenntartotta, hogy a vita tulajdonképpen a magyar kormány és a Fidesz egyeztetéseket kizáró gyakorlata miatt lángolt fel. Különösen Karácsony Gergely megjegyzéseiben fordult elő az, hogy párbeszédet és a külföldi szereplők érveire történő odafigyelést kért a magyar kormánytól.⁶⁹

⁶³ Mesterházy Attila a Magyar Rádió „180 perc” című műsorában, *mr1-kossuth.hu*, 2011. január 8.; Az MSZP csak Orbán Viktor beszédeinek idézésével lázít, *nol.hu*, 2011. január 28.

⁶⁴ Orbán a bírálatok elől a magyar nép mögé bújik, *mszp.hu*, 2011. január 22.

⁶⁵ Martin Schulz: Nyitott, őszinte szavakat kell használnunk, *mszp.hu*, 2011. március 15.

⁶⁶ Karácsony Gergely a Duna TV Közbeszéd című műsorában, *lehetmas.hu*, 2011. január 28.; LMP: Kiegyensúlyozott médiahatóságot!, *nol.hu*, 2011. március 5.; Továbbra sem tetszik az EU-nak a médiatörvény, *ma.hu*, 2011. március 10.

⁶⁷ Schiffer: a Fidesz ne rágalmazza az LMP-t!, *stop.hu*, 2011. január 7.

⁶⁸ „Értsd meg, Viktor!” – Daniel Cohn-Bendit Budapesten, *origo.hu*, 2011. március 31.

⁶⁹ Karácsony Gergely a Klubrádió „Megbeszéljük” című műsorában, *galamus.hu*, 2010. december 2.; Kihúznák a médiatörvény sokat bírált pontjait LMP-s képviselők, *origo.hu*, 2011. január 12.; Karácsony Gergely: a médiatörvény másodszor szenvedett vereséget, és küszöbön áll a harmadik is, *lehetmas.hu*, 2012. február 16.

2.2.1.2. Emberi jogi, jogvédő és civilszervezetek, értelmiségiek – 54 kommunikációs egység

A vita első szakasza: 2010. június 14. – 2010. december 20.

Az ügyet teljesen az Európai Unió kontextusában kezelő első civil reakció a Társaság a Szabadságjogokért (TASZ) 2010. június 15-én kelt állásfoglalása. Elutasításuk egyik indoka szerint az új szabályozás ellentmond az „*európai trendeknek, amikor dereguláció helyett szigorú tartalomszabályozási megoldásokat kíván bevezetni*”.⁷⁰ Még aznap a Magyar Rádióban Polyák Gábor (Mérték Médiaelemző Műhely) beszélt ugyanerről, amikor az Európai Bizottság joggyakorlatával állította szembe a tervezet elemeit.⁷¹ 2010. június 17-én pedig Haraszti Miklós, aki 2004 és 2010 között az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet sajtószabadságért felelős megbízottjaként dolgozott, a *Magyar Narancsnak* adott interjújában részletezte, hogy valójában a sajtószabadság forog kockán, ami európai mércével tolerálhatatlan.⁷² Látható tehát, hogy a tervezet szubsztantív kritikájának egyik első eleme az európai normákkal, elvekkel és gyakorlatokkal való szembeállítás.

Ezzel egy időben jelent meg Dunja Mijatovic, a frissen hivatalba lépett sajtószabadságért felelős EBESZ-megbízott közleménye, amelyben aggályosnak tartja a kormányzati tervek és az európai gyakorlat közötti diszkrepanciát, és kéri a törvénykezési folyamat felfüggesztését.⁷³ Az EBESZ a későbbiekben is fontos szereplője maradt a vitának. A szervezet 2010 szeptemberében levelet küldött a magyar külügyminisztériumnak, amelyben ismételten az európai értékeknek tételezett sajtószabadság, médiapluralizmus és független közszolgálatiág megsértésének veszélyét hangoztatta.⁷⁴ Szintén szeptemberben látott napvilágot Karol Jakubowicznak, médiapolitikai kérdésekkel foglalkozó tudományos szaktekintélynek az EBESZ megbízásából készített értékelése, mely szerint a magyar terv szembemegy a demokratikus országokban szokásos gyakorlattal, a közszolgálati média számára teremtett intézményi rendszer pedig ellentétes az Európa Tanács Magyarországra is kötelező

⁷⁰ A TASZ álláspontja a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól szóló törvényjavaslatról, *tasz.hu*, 2010. június 15., 4.

⁷¹ Mi a gond a médiatörvénnyel? Interjú Polyák Gáborral, Kossuth Rádió, 2010. június 15. Hasonló álláspontot képvisel Bayer Judit 2010. december 27-én kelt blogbejegyzésében, lásd: *blog.bayerjudit.com*.

⁷² Egyközpontú médiavilág jön a médiacsomaggal, *magyarnarancs.hu*, 2010. június 17.

⁷³ Az EBESZ az új magyar médiatörvény ellen, *nol.hu*, 2010. június 24.

⁷⁴ Médiatörvény: Martonyi nem érti az EBESZ-t, *nol.hu*, 2010. szeptember 7.

követelményeivel.⁷⁵ 2010. szeptember 23-án Dunja Mijatovic részt vett a Közép-Európa Egyetem internetszabadságról szóló konferenciáján, ahol a megbízott ügyérvelt, hogy Magyarország, mint európai uniós tagállam, rossz példát mutat az új demokráciáknak azzal, hogy nyíltan semmibe vesz európai értékeket, és megszeg nemzetközi kötelezettségvállalásokat.⁷⁶

A magyar médiatörvényeket élésen kritizáló Eötvös Károly Közpolitikai Intézet (EKINT)⁷⁷ 2010 nyarán és őszén több közleményében hivatkozott az EBESZ megállapítására, amikor az európai normák tiszteletben tartására szólította fel a kormányt.

A vita második szakasza: 2010. december 22. – 2011. június 30.

Az EBESZ az új magyar médiaszabályozás központi elemét jelentő 2010. évi CLXXXV. törvény a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló jogszabály december 21-i parlamenti elfogadása után egy nappal kiadott közleményében is kritizál, sőt élesebben fogalmaz, mint valaha: a törvény megsérti a szervezetnek a média szabadságára vonatkozó normáit.⁷⁸ Dunja Mijatovic a január elsejei hatálybalépés után is megszólalt. A *Der Standard* osztrák napilapnak adott interjújában leszögezi, hogy az Európai Unió más tagállamainak szabályozásával is vitában állnak, de a magyar helyzetet mindközül a legsúlyosabbnak tartja.⁷⁹ 2011 februárjában konkrét javaslatokkal álltak elő, hogy a magyar kormánynak mely pontokon és milyen irányban kell változtatni a törvényeken. Az EBESZ azonban nem volt elégedett a 2011. március 7-én a magyar parlament által megszavazott módosításokkal, s fenntartotta véleményét: a magyar médiaszabályozás ellentétes az európai normákkal és hagyományokkal.⁸⁰

2011 januárjában az Európa Tanács is elkezdett foglalkozni az ügygel. Andris Mellakauls, az ET Média és Új hírközlési szolgáltatások operatív bizottságának elnöke a Hír TV kérdésére megerősítette, hogy elkészítették a törvények fordítását, és megvizsgálják, hogy valóban ellenkezik-e Európa tanácsi direktívákkal. Mellakauls

⁷⁵ Kazahsztánról mintázták a magyar médiacsomagot, *nol.hu*, 2010. szeptember 2.

⁷⁶ Az EBESZ a médiacsomagról: ilyen máshol nincs, *nol.hu*, 2010. szeptember 23.

⁷⁷ „Kivánjuk a' sajtó szabadságát, censura eltörlését”, *ekint.org*, 2010. augusztus 5.

⁷⁸ Az EBESZ szakértője szerint sajtószabadság-ellenes a médiatörvény, *index.hu*, 2010. december 22.

⁷⁹ „Es gibt Grundwerte – da gibt es nichts zu testen!”, *derstandard.at*, 2011. január 7.

⁸⁰ Médiatörvény: az EBESZ bírál, *nol.hu*, 2011. március 9.

azonban túlzásnak minősítette azokat az állításokat, melyek szerint Magyarországon megszűnt volna a sajtószabadság.⁸¹

2011. január 26-án az Európa Tanács Közgyűlése svéd szocialista küldöttek kezdeményezésére a médiatörvények kapcsán a magyar demokrácia helyzetéről tartott vitanapot. Bár monitoringeljárás nem indult, a 2011. február 25-én kiadott Európa tanácsi értékelésében Thomas Hammarberg emberi jogi biztos részletesen sorolja azokat a pontokat, ahol a szabályozás megsérti *Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló Egyezményt*. Dunja Mijatoviccsal egyetértésben Thomas Hammarberg is úgy véli, hogy a márciusi módosítások nem tették elfogadhatóvá a média átalakítására irányuló kormányzati erőfeszítéseket.⁸² 2011. május 17-én újabb szakvéleményt tesz közzé, amelyben a magyar kormány számára 60 ajánlást fogalmaz meg.⁸³ Vitában játszott szerepüket erősíti, hogy az Európai Bizottság világossá tette; ebben az ügyben az ET és az EBESZ álláspontja a számára is irányadó vélekedés.⁸⁴

Az Európai Unió Tanácsa magyar elnökségének kezdetén az európai jogvédők és civilek új lendületet vettek, és 2010–2011 fordulóján újabb deklarációk születtek. Az Amnesty International, a Freedom House, a Greenpeace és az Európai Szakszervezeti Konföderáció nyilatkozatban kritizálta a magyar kormányt. 2011. január 5-én a magyar hackerek és internetezők közösségéből alakult *Black-out for Hungary* kezdeményezésére egy napra elsötétült több weboldal, Facebook- és Twitter-profil is. Az ötlet sikerét jelzi, hogy a napi többmillió forgalmat bonyolító fájlcsereelő honlap, a Pirate Bay és az európai parlamenti képvisellel is rendelkező svéd ka-lózpárt is részt vett az akcióban. A szervezők egész Európára leselkedő veszélyként írták le a magyar szabályozásnak főként az internetre vonatkozó fejezeteit, ezért nemzetközi összefogást sürgettek.⁸⁵

Az első utcai megmozdulásokat is civilek szervezték (2010. december 21.,⁸⁶ 2011. január 4.⁸⁷). 2010 decemberében a szabályozással egyet nem értők megalapították az *„Egymillióan a magyar sajtószabadság!”* nevű Facebook-csoportot (Milla). A cso-

⁸¹ Nincs helye a hisztériának, *Hír TV*, 2011. január 12. 19:44:36–19:47:02.

⁸² Opinion of the Commissioner for Human Rights on Hungary's media legislation in light of Council of Europe standards on freedom of the media, *coe.int*, 2011. február 25.

⁸³ Kevesli a médiatörvény módosításait az Európa Tanács, *bruxinfo.hu*, 2011. május 17.

⁸⁴ Interjú Neelie Kroes főbiztossal, *Figyelő*, 2011. június 7.

⁸⁵ Sötét képernyőkkel a médiatörvény ellen, *index.hu*, 2011. január 2.

⁸⁶ Diákok tiltakoztak a médiatörvény ellen, *RTL KLUB Híradó*, 2010. december 22.

⁸⁷ Csendes tüntetés a tiltakozó rádiósok miatt, *hvg.hu*, 2011. január 5.

port tagjai a közösségi médiafelületek segítségével 2011. január 14-re és 25-re demonstrációt szerveztek; ezeken a becslések szerint 10-10 ezer fő vett részt. A budapesti megmozdulással egy időben Bécsben, Berlinben és Varsóban szimpátiatüntetés zajlott.⁸⁸ Ezek hírére a magyar kormányt támogató civilek is szervezkedni kezdtek. Többek között a Civil Összefogás Fórum (CÖF),⁸⁹ a Munkástanácsok Országos Szövetsége⁹⁰ és a Nagycsaládosok Országos Egyesülete (NOE)⁹¹ 2011 januárjában nemzetközi sajtótájékoztatót mondtak el, hogy semmi kivetnivalót nem látnak az új magyar médiaszabályozásban, a külföldi kritikák pedig ideológiailag elfogultak, tévedéseken alapulnak és méltánytalanok.

A március 15-i nemzeti ünnep új alkalmat adott a vitának. A Milla csoport támogatói Budapesten a Szabad sajtó útján gyülekeztek; a hírek szerint a rendezvényen 30 ezren vettek részt.⁹² Az ügy itt is európaiként értelmeződött. A tüntetésre mozgósító kisfilm-kampányban Závada Pál író az európai értékek védelmében hívta utcára az állampolgárokat.⁹³ Vámos Anna főszervező pedig köszöntőjében világosan európai kérdésként definiálta a magyar médiaszabályozás elleni küzdelmet, amikor kinyilvánította, hogy a tüntetéssel nyomatékot kívánnak adni az Európa Tanács és az Európai Parlament baloldali-liberális frakciói követeléseinek.⁹⁴ A tüntetésen Adam Michnik, a lengyel *Gazeta Wyborcza* című napilap főszerkesztője, a lengyel demokratikus ellenzék egyik kulcsfigurája a beszédében a sajtó szabadságát veszélyeztető politikai pártok megerősödését a posztkommunista országok közös problémájának nevezte, és nemzetek feletti összefogást sürgetett ellene.⁹⁵ A szervezők arról is beszámoltak, hogy a budapestivel egy időben, 2011. március 15-én Berlinben, Frankfurtban és Bukarestben is szimpátiatüntetés zajlik.⁹⁶ A médiatörvényt ellenző megmozdulásokat esetenként ellendemonstráció kísérte.⁹⁷

A vitából a közéleti értelmiség is kivette a részét. Heller Ágnes, Vajda Mihály, Radnóti Sándor, Komoróczy Géza, Tarr Béla, Jancsó Miklós, Fischer Ádám és Schiff

⁸⁸ Öt városban tüntetnek a médiatörvény ellen, *nol.hu*, 2011. január 25.

⁸⁹ CÖF: külföldön elhamarkodottan ítélték el a médiatörvényt, *gondola.hu*, 2011. január 12.

⁹⁰ A médiatörvény mellett, *mediafigyelo.hu*, 2011. január 12.

⁹¹ A nagycsaládosok egyesülete támogatja a médiatörvényt, *hvg.hu*, 2011. január 17.

⁹² Milla tüntetés, <http://vimeo.com/21263467>.

⁹³ „Édes hazám, drága nemzetem” – Závada Pál, *youtube.com*, 2011. március 2.

⁹⁴ Vámos Anna a tüntetés főszervezőjének köszöntője, *youtube.com*, 2011. március 16.

⁹⁵ Michnik a sajtószabadság-tüntetésen: Viktor, ez az út a diktatúra felé vezet!, *nol.hu*, 2011. március 15.

⁹⁶ Újabb tüntetések a magyar sajtószabadságért, külföldön is, *hvg.hu*, 2011. március 7.

⁹⁷ Tüntetés Heller Ágnes ellen. Ugyanaz a hír kétféleképpen, *galamus.hu*, 2011. április 10.

András levélben hívta fel az Európai Parlament figyelmét arra, hogy európai reakciót várnak a magyar kormány szándékaira.⁹⁸ A témáról brüsszeli és berlini pódiumbeszélgetéseket rendeztek, amelyeken Heller Ágnes és Tamás Gáspár Miklós is részt vett.⁹⁹ Konrád György pedig a *Der Spiegel* című német lapban publikálta véleményét az egész Európát veszélyeztető magyar kormányról.¹⁰⁰ Az MTI-hez további hetven európai értelmiségi aláírását tartalmazó nyilatkozat jutott el 2011. január 8-án: többek között Timothy Garton Ash, Adam Michnik és Václav Havel biztosította szolidaritásáról a médiatörvény ellenzőit.¹⁰¹ Tamás Gáspár Miklós pedig az Európai Egyesült Baloldal európai parlamenti frakcióvezetőjével tartott közös sajtótájékoztatón beszélt külföldi újságíróknak a magyar médiatörvények veszélyeiről.¹⁰²

Látható tehát, hogy a nem kormányzati szervezetek és a civilek a magukénak érezték a magyar médiaszabályozás kérdését, és már a vita korai szakaszában európai közös ügyként kezdtek el hivatkozni rá. Jogvédő és civilszervezetek, illetve az értelmiségiek egy csoportja volt az, amelyik először ismerte fel a magyar médiatörvény vitájának esetében, hogy a transznacionális intézményes fórumok (EBESZ, Európa Tanács) és más országok médiumai (*Der Spiegel*, *Der Standard*) miként mozgósíthatók bizonyos célok érdekében. Azzal, hogy ezeket a hagyományos civil kommunikáció eszközeivel (sajtóközlemények, aláírásgyűjtés, pódiumbeszélgetések, utcai megmozdulások) ötvözték, komoly szerepük volt abban, hogy az ügy köré európai nyilvánosság kerekedjék. A vita azt is megmutatta, hogy a civilszervezetek megosztottak voltak a magyar médiatörvény megítélésében. S mivel nem volt szakmai vagy civil konszenzus a törvény értékelésében, éppen ellenkezőleg, nem tévedünk nagyot, ha nem az újságírói vagy médiajogi szempontokat tesszük a vita központi rendező elvének.

⁹⁸ Brüsszelben tiltakoztak magyar művészek az Orbán-kormány intézkedései ellen, *origo.hu*, 2011. január 12.

⁹⁹ Tüntetés Heller Ágnes ellen, *galamus.hu*, 2011. április 10.

¹⁰⁰ Eine neuartige Diktatur, *spiegel.de*, 2011. január 10.

¹⁰¹ „Orbán Európa ellen” kontra „Csigavér”, *nol.hu*, 2011. január 8.

¹⁰² „Fuck you Orbán!” – TGM szerint a tévében ez már nem megy, *hirszerzo.hu*, 2011. január 20.

2.2.1.3. Az Európai Parlament és az Európai Bizottság – 72 kommunikációs egység

A vita első szakasza: 2010. június 14. – 2010. december 21.

2010 júliusában Kovács László, az MSZP frissen megválasztott alelnökeként, új stratégiát vázolt pártja számára; „...a jelen kétharmados kormánytöbbség esetében, ha nem lehet a parlamenti keretek között szembeszállni a sajtószabadság-korlátozó intézkedésekkel, akkor egyedül a nemzetközi szintén van lehetőségünk tiltakozni”.¹⁰³ E stratégia fontos intézményévé az Európai Parlament vált, amely már a vita korai szakaszában az egyik fő fórum lett. 2010. július 8-án Martin Schulz a szocialista EP-frakció nevében a szokásos képviselőcsoport-vezetői sajtótájékoztatón elmondta, hogy osztja az új magyar szabályozástervezettel kapcsolatos aggodalmakat, és mivel a „sajtószabadság a legfontosabb európai értékek egyike”, munkacsoportot hoznak létre a „leselkedő veszélyek” nyomon követésére.¹⁰⁴ A munkacsoport első látható ténykedése a Göncz Kinga által kezdeményezett EP-vitanap (2010. szeptember 7.). Nyitóbeszédében a képviselő a szólás- és sajtószabadság általános európai helyzetének romlását olaszországi, romániai és magyarországi példákon keresztül mutatta be, és kérte az Európai Bizottság beavatkozását. Neelie Kroes, az Európai Bizottság digitális és audiovizuális politikáért felelős főbiztosa, azonban ekkor még nem látott okot arra, hogy eljárást indítson bármely EU-tag-állam ellen.¹⁰⁵

A vita második szakasza: 2010. december 22. – 2011. június 30.

Annak hírére, hogy a magyar parlament 2010. december 21-én elfogadta a 2010. évi CLXXXV. a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló törvényt, a szocialista, liberális és zöldpárti frakciók még aznap éles hangú bírálatot tettek közzé.¹⁰⁶ Az Európai Bizottság pedig bejelentette, hogy vizsgálatot indít a törvény kapcsán.¹⁰⁷ A vizsgálat eredményeiről Neelie Kroes audiovizuális politikáért felelős

¹⁰³ Az ATV „Egyenes beszéd” című műsora, *atv.hu*, 2010. július 7.

¹⁰⁴ A szocialista EP-frakció vezetője aggódik a sajtószabadságért, *emasa.hu*, 2010. július 8.

¹⁰⁵ Brüsszelt nem érdeklik a magyar aggályok, *index.hu*, 2010. szeptember 9.

¹⁰⁶ Ungarn: Neues Mediengesetz stößt in Europa auf Kritik, *focus.de*, 2010. december 22.

¹⁰⁷ Az EU vizsgálja a magyar médiatörvényt, *nol.hu*, 2010. december 22.

főbiztos számolt be 2011 első munkahetén az Európai Parlament szabadságjogokkal foglalkozó szakbizottsága rendkívüli ülésén. A beszámoló szerint az EB néhány ponton aggályosnak tartja a magyar médiatörvényeket.¹⁰⁸ A baloldali frakciók azonban felemás érzelmekkel fogadták a beszámolót. Szocialista képviselők szűknek tartották a Kroes-munkacsoport fókuszát, és alapjogi szempontú inspekciót követeltek.¹⁰⁹

A magyar médiaszabályozás-polémia egyik csúcspontja az Európai Unió Tanácsának magyar elnökségi programjáról szóló európai parlamenti vitanap volt. 2011. január 19-én Strasbourgban az EP képviselői kevésbé az elnökségről beszéltek, sokkal inkább a médiaszabályozással kapcsolatos véleményükkel szembesítették Orbán Viktort. Míg a szocialista, liberális, zöld és kommunista frakciók vezérszónokai hevesen kritizálták a törvényt, addig az Európai Néppárt és az euroszeptikus Szabadság és Demokrácia Európája frakciója megvédte a magyar kormányt. Láthatóvá vált, hogy az európai politikai elit álláspontja nem egységes. Az ülésen elhangzottak azt is megmutatták, hogy a magyar kormányt támogatók nem a médiatörvények irányával értettek egyet, inkább a liberálisok és baloldaliak ellen beszéltek.¹¹⁰ A rendkívül szenvedélyes, retorikai fordulatokban bővelkedő vitát a szakértők később az igazi európai politika egyik jeleként üdvözltek.¹¹¹

A baloldali frakciók közül a Szocialisták és Demokraták Progresszív Szövetsége (S&D), a Liberálisok és Demokraták Szövetsége (ALDE) és a Zöldek/Európai Szabad Szövetség különösen sokat tett az ügy napirenden tartása érdekében. Mindhárom képviselőcsoport még 2010 decemberében leszögezte: nem ért egyet a magyar médiatörvényekkel, és az európai jog- és értékközösség okán joguk van véleményt nyilvánítani az ügyben.¹¹² Az osztrák szocialista párt EP-delegációja 2011. január 8-án az Európai Bizottság azonnali beavatkozását követelte,¹¹³ az ALDE pedig január 11-én Sajtószabadság Magyarországon címmel közmeghallgatást szervezett

¹⁰⁸ Hungarian media law sparks controversy at the European Parliament, *europarl.europa.eu*, 2011. január 17.

¹⁰⁹ Egymásnak feszülnek Európa erői a magyar médiatörvény felett, *origo.hu*, 2011. január 19.

¹¹⁰ The programme of activities of the Hungarian presidency of the Council (debate), *europarl/TV*, 2011. január 19.

¹¹¹ Strasbourg: szenvedélyes nyitány és a magyar elnökség programjának bemutatása, *MTV Az Este*, 2011. január 20.

¹¹² Uniós támadás: a médiatörvénnyel méltatlanná válunk az elnöki posztra, *nol.hu*, 2010. december 22.; EP-frakció kéri a magyar médiatörvény visszavonását, *nol.hu*, 2010. december 22.; Verhofstadt: Hungary must uphold media freedom, *alde.eu*, 2010. december 24.

¹¹³ Ungarn verbittet sich Einmischung der EU, *focus.de*, 2011. január 19.

Brüsszelben. A meghallgatáson részt vett Neelie Kroes főbiztos, és felszólalt Konrád György, Haraszi Miklós, Majtényi László és Vágvölgyi B. András is.¹¹⁴

A Zöldpárt EP-képviselőcsoportja szerint a magyar médiaszabályozás 2011. tavaszának legfontosabb európai politikai ügye volt.¹¹⁵ 2011. március elsején Heller Ágnes részvételével nyílt vitanapot tartottak az Európai Parlamentben.¹¹⁶ De fontosnak tartották azt is, hogy brüsszeli, strasbourgi fórumokon kívül is megjelenjenek, és Budapesten az LMP-vel közös rendezvényen beszéljenek a médiatörvényen túl általában Magyarország európai kilátásairól.¹¹⁷

A magyar kormány számára az elsődleges vitapartner azonban az Európai Bizottság volt. Köztük 2011. első két hónapjában intenzív tárgyalások zajlottak a magyar médiatörvény európai uniós jogharmonizációjáról. Az egyeztetéseken az EB-t Neelie Kroes, a magyar kormányt Navracsics Tibor közigazgatási és igazságügyi miniszter képviselte. Noha a diplomáciai szokások a nyilvánosságot kizárják, a felek közötti levélváltás jelentős része kiszivárgott. Ezekből is kitűnik, hogy némi bizonytalanság uralkodott az Európai Bizottságon belül, hogy pontosan mely európai uniós direktívával vagy egyéb nemzetközi irányelvvel kell összevetni a magyar szabályozást. Neelie Kroes és az EB szóvivője először arról beszélt, hogy számukra a tárgyalási alap az EU Audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelve.¹¹⁸ A tárgyalások végét a főbiztos 2011. február 16-án az Európai Parlament plenáris ülésén jelentette be. Az ülésen a baloldali frakciók szónokai világossá tették, hogy elégedetlenek az Európai Bizottság teljesítményével, és nem tekintik lezártnak a vitát.¹¹⁹

A magyar parlament 2011. március 7-i döntése érvényesítette a Neelie Kroes és munkatársai által indítványozott módosításokat. A főbiztos a szavazást a helyszínen követte, és Twitter-üzenetében világossá tette, hogy habár nincs már harmonizációs probléma az Audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló európai uniós direktíva és a magyar médiaszabályozás szövege között, az Európai Bizottság szoros figyelemmel fogja kísérni a törvény végrehajtását is.¹²⁰ Később, 2011. júniusában,

¹¹⁴ Event [110111] Freedom of Press in Hungary ALDE, *youtube.com*, 2011. január 11.

¹¹⁵ Hungarian media law, *greens-efa.eu*, 2011. január 19.

¹¹⁶ Hungarian democracy in danger?: An open debate with Agnes Heller, *greens-efa.eu*, 2011. március 1.

¹¹⁷ Hungary at the cross-road, *greens-efa.eu*, 2011. április 1.

¹¹⁸ Neelie Kroes D(2011)7211 ügyiratszámú Navracsics Tibor miniszternek címzett levele, 2011. január 21. Forrás: <http://mediajogfigyelo.hu/>.

¹¹⁹ Az Európai Parlament 2011. február 16-ai vitanapjának szöveges átirata. Elérhető: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-%2f%2fEP%2f%2fTEXT%2bCRE%2b20110216%2bITEM-013%2bDOC%2bXML%2bV0%2f%2fEN&language=EN>. Letöltés időpontja: 2011. február 20.

¹²⁰ Neelie Kroes végignézte a médiatörvény módosítását, *mti.hu*, 2011. március 7.; @NeelieKroesEU,

Neelie Kroes ismét elégedetlenségét fejezte ki, és a *Figyelő*nek adott interjújában ezúttal az Európa Tanács, az EBESZ és a Human Rights Watch által kibocsátott, kifejezetten a magyar helyzetre vonatkozó ajánlások figyelembevételét kérte számon.¹²¹ Azt, hogy az EB számára mégsem csupán az Audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló direktíva a mérce, az alapjogi ügyekért felelős főbiztos, Viviane Reding felvetése is igazolja. Reding ugyanis többször kiállt amellett, hogy a magyar szabályozást az Európai Unió Alapjogi Charta 10. és 11. cikkelyének tükrében is át kell vizsgálni.¹²²

Az Európai Bizottság vizsgálatával párhuzamosan az Európai Parlament média-ügyekkel foglalkozó frakcióközi munkacsoportja is tárgyalta a magyar szabályozást. A néppárti képviselő Jean-Marie Cavada vezette munkacsoport folyamatos kapcsolatban állt a Neelie Kroes vezette EB-küldöttséggel, és februári sajtóközleményében sürgette az EB-t, hogy a szabályozás egészének szellemiségét vizsgálják, és ne csak néhány technikai részletet.¹²³ Később az EP szocialista frakciója azt is felvetette, hogy érdemes lenne részletesebb európai uniós médiadirektívákat készíteni, hiszen a magyar eset nem egyedi, más tagállamokban is veszélyezteti a mindenkori hatalom a szólás és a vélemény szabadságát.¹²⁴ A felvetés azonban visszhangtalan maradt.

Az Európai Parlament baloldali, liberális és zöld frakciói számára a március 7-i változtatásokkal együtt sem volt elfogadható a magyar médiaszabályozás. 2011. március 10-re újabb európai parlamenti vitanapot kezdeményeztek, amelynek végén az EP többsége támogatta a magyar médiatörvényeket elítélő állásfoglalás szövegét. Az állásfoglalás az Európai Unióról szóló szerződésre, az Európai Unió működéséről szóló szerződésre, az Európai Unió Alapjogi Chartájára, az emberi jogok európai egyezményére, valamint az EBESZ és az Európa Tanács álláspontjaira hivatkozva felszólítja a magyar kormányt az új médiatörvények alkalmazásának felfüggesztésére.

Az állásfoglalás megszövegezését Joseph Daul néppárti frakcióvezető Tabajdi Csaba és Göncz Kinga szocialista képviselők munkájának mondta, és a *Magyar Nemzet*nek nyilatkozva arról számolt be, hogy a magyar baloldali politikusok „példátlan” aktivitással dolgoztak az EP-ben a médiaszabályozás és a kormány elítélé-

2011. március 7.

¹²¹ Csalódást keltő a médiaszabályozás, *Figyelő*, 2011. június 5.

¹²² Reding: minden tagállamban meg kellene vizsgálni a médiatörvényeket, *emasa.hu*, 2011. február 20.; „A felforrósodott vita befolyásolja az elnökség légkörét”, *nol.hu*, 2011. február 3.

¹²³ EP intergroup sceptical over Hungary's controversial law, *europolitics.info*, 2011. február 3.

¹²⁴ Európai médiatörvényt akarnak a szocialisták, *bruxinfo.hu*, 2011. március 3.

sért.¹²⁵ Hasonlóképpen vélekedett az Európai Néppárt magyar delegációjából Szájer József a blogbejegyzésében¹²⁶ és Deutsch Tamás is a Twitter-üzeneteiben.¹²⁷ Az Európai Néppárt EP-frakciója azonban nem volt egységesen támogató az ügyben. Joseph Daul frakcióvezető, néhány frakciótag, és a magyar küldöttség rendszeresen elismeréséről biztosította ugyan Orbán Viktort, tudható azonban, hogy néhány néppárti képviselő is megszavazta az EP médiatörvényeket elítélő márciusi állásfoglalását.¹²⁸ Sajtóhírek jártak továbbá arról, hogy a Néppárt soraiban ülő befolyásos német konzervatív politikusok, például Doris Pack,¹²⁹ az EP kulturális bizottságának vezetője, és Elmar Brok,¹³⁰ nem támogatta a magyar kormány törekvéseit.

2.2.1.4. A magyar kormány – 60 kommunikációs egység

A vita első szakasza: 2010. június 14. – 2010. december 20.

A médiaszabályozás kritikusai már a vita első időszakában is a magyar kormánynak, ezen belül magának Orbán Viktornak címezték észrevételeiket. A kabinet azonban jó ideig nem reagált a negatív észrevételekre. Az első érdemi válasz 2010 decemberéig váratott magára, a kormány számára ekkorra vált világossá, hogy az ügy magától nem fog elcsitulni, és a további nem-kommunikáció komolyan veszélyezteti a 2011-es magyar EU-elnökség sikerét.¹³¹ Ekkor a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium, pontosabban annak kormányzati kommunikációért felelős államtitkársága lett a téma kormányzati felelőse. Az államtitkárság először a Magyarországra akkreditált külföldi tudósítók számára készített tájékoztató anyagot. A hír-

¹²⁵ Példátlan szocialista politikai aknamunka zajlik az EP-ben, *mno.hu*, 2011. február 19.

¹²⁶ Az Európai Parlament lejáratta magát Magyarországról szóló határozatával, *szaierjoseph.blog.hu*, 2011. március 10.

¹²⁷ Deutsch Tamás @dajcstomi twitter üzenet, 2011. március 11.

¹²⁸ Procedure: 2011/2510(RSP), <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2011-0094+0+DOC+XML+V0//EN>

¹²⁹ Egymásnak feszülnek Európa erői a magyar médiatörvény felett, *origo.hu*, 2011. január 19.

¹³⁰ Profi elnökség volt a magyar, *nol.hu*, 2011. június 30.

¹³¹ 2010 és 2011 fordulóján napvilágot látott jó néhány olyan állítás, amely szerint Magyarország nem méltó az EU-elnökségi pozíció betöltésére (lásd: Jean Asselborn közleménye, *reuters.com*, 2010. december 22.), illetve az Európai Bizottság elnöke 2011. január 6-i sajtótájékoztatóján világossá tette, hogy a magyar médiatörvény ügyében vizsgálatot kezdeményeznek (Jose Manuel Barosso sajtótájékoztatója Budapesten, *youtube.com*, 2011. január 6.).

levélben a kormány arról kívánta meggyőzni az újságírókat, hogy a magyar médiaszabályozás minden eleme megtalálható más európai országok médiapolitikai gyakorlatában.¹³²

2010. december 20-án az államtitkárság az európai fővárosokban levő magyar nagykövetségek számára összegyűjtötte a leggyakrabban hallható kritikákat és az azok semlegesítésére felhozható érveket. Különösen sokszor hivatkoztak svéd, francia és olasz példákra, de az osztrák, a német, a dán, a román, a litván, az észt, a szlovén, a szlovák, a cseh, a portugál, a finn és a brit szabályozást is felhozták az magyar szabályozás európai mivoltának igazolására.¹³³

A vita második szakasza: 2010. december 21. – 2011. június 30.

A 2010. december 20-i parlamenti döntés után megerősödött a törvényeket támogató kormányzati aktivitás. A miniszterelnök szóvivője a nemzetközi kritikák élet akarta elvenni,¹³⁴ és még az év vége előtt megszólalt Orbán Viktor, Semjén Zsolt és Navracsics Tibor is. Orbán Viktor a *Heti Válasznak* adott interjújában hangsúlyozta, hogy határozottan meg fogja védeni az elfogadott jogszabályokat, mert a nyugati kritikák nem szakmai alapokon fogalmazódtak meg. A *Hír Tv*-nek pedig azt mondta, hogy a vitának „politikai és ideológiai epeömlés jellege van”.¹³⁵ A miniszterelnök szerint „önbizalom-hiányos országról árulkodna”, ha meghajolnának a külföldi vélemények előtt,¹³⁶ míg Semjén Zsolt miniszterelnök-helyettes a *Magyar Televízió* „Ma Reggel” című műsorában arról beszélt, hogy tulajdonképpen csak arról van szó, hogy a „befolyását veszített” magyar baloldali és liberális erők tüzelik a nemzetközi közvéleményt.¹³⁷

Az európai közvélemény számára felajánlott magyar kormányzati érveket Orbán Viktor a 2011. január 7-i *Financial Times*-ben megjelent írásában is megerősítette. A miniszterelnök az európai uniós országok hasonló szabályozási gyakorlatára hivatkozott, és méltánytalannak minősítette a támadásokat. Navracsics Tibor köz-

¹³² Médiatörvény: a svéd nagykövet cáfolja a kormány állításait, *hvg.hu*, 2010. december 17.

¹³³ Criticisms and answers formulated on the subject of the proposed media act examined in a European context, *kormany.hu*, 2010. december 20.

¹³⁴ Szijjártó szerint a luxemburgi miniszter nem kormányálláspontot közölt, *hvg.hu*, 2010. december 22.

¹³⁵ A Hír TV „Rájátszás” című műsora, 2010. december 23.

¹³⁶ Orbán a médiatörvény korrekciójáról: Eszünk ágában sincs!, *hetivalasz.hu*, 2010. december 24.

¹³⁷ Interjú Semjén Zsolttal, Magyar Televízió „Ma Reggel”, 2010. december 23.

igazgatási és igazságszolgáltatási miniszter pedig 2010–2011 fordulóján a vita lehatárolásával próbálkozott. A Neelie Kroes főbiztosnak címzett, 2010. december 27-én kelt levelében leszögezi, hogy a kormány nyitott az Európai Bizottsággal való egyeztetésre, s ennek érdekében lefordítja angol nyelvre a magyar jogszabályokat. A miniszter 2011. január 17-én az Európai Parlament szabadságjogokkal foglalkozó szakbizottsági ülésén arról beszélt, hogy voltaképpen két vita zajlik: az egyik európai léptékű, de ugyanúgy ideológiai-politikai alapon szerveződik, mint a belpolitikai csatározások. A másik pedig jogtechnikai, melynek tétje, hogy biztosítsa az Európai Unió audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelve és a 2010. évi CLXXXV. törvény közötti összhangot. Navracsics világossá tette, hogy a magyar kormány csak az utóbbiban kíván részt venni, a kormány médiapolitikai elképzeléseit pedig a maga részéről nem tekinti európai vita tárgyának.¹³⁸

Ezt az elképzelést azonban fel kellett adni, amikor 2011. január 19-én Orbán Viktor az Európai Parlamentben a szocialista, a zöld és a liberális frakciók vezetőivel keveredett szóváltásba. Noha terv szerint az Európai Unió Tanácsának magyar elnökségi programjáról lett volna szó, a hozzászólások sokkal inkább szóltak a magyar médiaszabályozásról és a körülötte zajló polémiairól, mintsem az elnökség ügyeiről. Az ülés fordulópontot jelentett a vitában. Egyértelművé vált, hogy szükség van a magyar kormány offenzív és kezdeményező kommunikációjára, s az is megmutatkozott, hogy az európai politikai elit körében van fogadókészség a baloldali-liberális pozíciók ellensúlyozására. Ettől kezdve a magyar kormány tagjai többet és bátrabban beszéltek, láthatóan igyekeztek inkább részt venni a magyar médiatörvény európai vitájában, mintsem kitérni előle. Ezt a változást bizonyítják a számok is: míg 2010 júniusa és novembere között mindössze Martonyi Jánosnak az EBESZ vádjai előtt értetlenül álló közleménye jelent meg, addig 2010. december 1. és 2011. január 19. között tizenhárom, 2011. január 19. és március 7. között huszonnyolc, március 7. és június 30. között pedig tizenkilenc kormányzati megnyilatkozást regisztráltam.

A magyar kormány 2011 elején a német közvéleményt megcélzó kampányba kezdett. Orbán Viktor a *Bild Zeitung*nak,¹³⁹ Németh Zsolt pedig a *Berliner Zeitung*-nak¹⁴⁰ adott interjút. Pröhle Gergely külügyi államtitkár pedig a német kormány képviselőivel folytatott tárgyalásokat.¹⁴¹

¹³⁸ Egymásnak feszülnek Európa erői a magyar médiatörvény felett, *origo.hu*, 2011. január 19.

¹³⁹ Sind Sie ein schlechter Mensch, Herr Orbán?, *bild.de*, 2011. január 19.

¹⁴⁰ Uns muss niemand über Demokratie belehren, *berliner-zeitung.de*, 2011. január 22.

¹⁴¹ A legnagyobb veszély az, hogy kialakul egy kuruc-pszichózis, *nol.hu*, 2011. január 30.

Közigazgatás-jogilag ugyan nem minősül kormány szervnek a Médiateanács és a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság (NMHH), mégis érdemes itt tárgyalni; egyrészt az alacsony esetszám (6 db), másrészt pedig a magyar kormányéval teljesen együtt mozgó kommunikációs aktivitás miatt. Szalai Annamária, az NMHH elnöke, és Koltay András, a Médiateanács tagja, médiaszerepléseire támaszkodva elmondható, hogy 2011 januárjáig igyekeztek elkerülni az európai vitában való részvételt. A Médiateanács és a NMHH közleményei 2010 őszén és telén rendre arról szóltak, hogy nem látják a vita alapját, hiszen a külföldi kritikusok által felrótta félreértésen alapszanak vagy az európai gyakorlat részét képezik.¹⁴² Később azonban már a részletekbe menő beszélgetésektől sem zárkóztak el, és speciálisan a nem-magyar érdeklődők számára elindították a hunmedialaw.org című angol nyelvű weboldalt, amelyen keresztül a Médiateanács álláspontját közvetítették az európai közvélemény felé.¹⁴³ A 2011. március 16-i, „Ahol a szabadság a rend” címet viselő konferencián Koltay András, a Médiateanács tagja, egyértelműen hitet tett amellett, hogy nem szabad kitérni az európai vita elől; *„minden, a sajtószabadság iránt aggódót illő komolyan venni, s vitatkozni kell vele”*.¹⁴⁴ Ennek jegyében német–magyar pódiumbeszélgetésen vett részt,¹⁴⁵ Magyarországról szóló német és angol sajtótermékeknek adott interjút,¹⁴⁶ illetve angol nyelven közölt viszontválaszokat.¹⁴⁷ Utóbbit a Szabadság és Demokrácia Európa európai parlamenti képviselőcsoport honlapja is hivatkozta.¹⁴⁸

¹⁴² „Nem blogokat fogunk ellenőrizni” – Szalai Annamária az új médiahatóságról, *hirszerzo.hu*, 2010. augusztus 8.; Koltay András: Válasz Polyák Gábor nyílt levelére, *jogiforum.hu*, 2010. december 22.; Koltay András: Csak „nyomós kérdés” korlátozhatja a sajtószabadságot, Magyar Rádió „180 perc” című műsora, 2010. december 27.

¹⁴³ „Dear Reader, the website hunmedialaw.org was created by media experts committed to the promotion of press freedom in Hungary and the media regulation rooted in European traditions.” Lásd: hunmedialaw.org nyitólapja. Letöltés ideje: 2013. január 31.

¹⁴⁴ „Nem szabadság, szabadosság” – Szalai Annamária hazai pályán védte a médiatörvényt, *hirszerzo.hu*, 2011. március 16.

¹⁴⁵ Kerekasztal-vita volt a médiatörvényről Berlinben, *hvg.hu*, 2011. február 3.

¹⁴⁶ Media law expert: press freedom not at risk. Interview with András Koltay, an expert on media law and member of the Media Council, budapesttimes.hu, 2011. január 10.; Gespräch mit dem Juristen András Koltay, Mitglied des Medienrates der MNHH, *budapester.hu*, 2011. január 11.

¹⁴⁷ Hungarian Media Law: In Keeping with EU and International Standards, *Central Europe Digest*, 2011. január 13.

¹⁴⁸ <http://www.ukipmeps.org/pages/blog/print.php?id=2810>

2.2.1.5. Külföldi politikai szereplők – 29 kommunikációs egység

*A vita második szakasza: 2010. december 21. – 2011. június 30.*¹⁴⁹

Az európai vita 2010. december 21. utáni tüzelésében alighanem kulcsszerepet játszott Jean Asselborn Reutershez eljutatott közleménye, amelyben a luxemburgi külügyminiszter a diplomáciában szokatlan nyíltsággal támadja a médiaszabályozást.¹⁵⁰ Ugyanaznap a német kormányzóvivő jelentette ki, hogy Angela Merkel német kancellár aggodalommal figyeli a médiára vonatkozó magyar szabályok alakulását, s felhívja a törvényhozók figyelmét az európai értékek tiszteletben tartására.¹⁵¹ Másnap a német külügyi államtitkár még szigorúbban fogalmazott: „*a törvények nem vetnek jó fényt a magyar EU-elnökségre, és semmiképpen sincsenek összhangban az EU szellemiségével*!”¹⁵² Az is tudható, hogy 2010 decemberében a német és a magyar külügyminiszter többször beszélt telefonon az EU-elnökség és a médiatörvények európai fogadtatásának összefüggéseiről.¹⁵³ A magyar médiatörvény ügye a német kormánykoalíció pártjai között némi feszültséget is szült. A külügyi tárcát birtokló Szabaddemokrata Párt (FDP) következetesen kritizálta a magyar kormányt,¹⁵⁴ míg a Bundestag kereszténydemokrata frakcióigazgatója túlzónak tartotta a német kormány reakcióit.¹⁵⁵ 2010. december 27-én a cseh külügyminiszter is elítélte az új médiaszabályozást,¹⁵⁶ a német külügyminisztérium államminisztere pedig cáfolta, hogy a magyar médiatörvények elemei a német szabályozásban is megtalálhatók lennének, ugyanezt a svéd kormány Budapestre akkreditált nagykövete is megtette a svéd szabályozás vonatkozásában.¹⁵⁷

2011 januárjában az európai uniós alapjogokra hivatkozva a francia kormány is jogszabály-módosításokat kért.¹⁵⁸ A francia külügyminisztérium azonban később inkább a harcos kritikusokat intette önmérsékletre, ameddig be nem bizonyosodik,

¹⁴⁹ Külföldi politikai szereplőtől érkezett kommunikációt 2010. december 21-e előtt nem rögzítettem.

¹⁵⁰ Hungary passes law boosting government control of media, *reuters.com*, 2010. december 22.

¹⁵¹ Merkel a jogállamiság elveire figyelmezteti Magyarországot, *index.hu*, 2010. december 22.

¹⁵² Szijjártó tévedett, a németek beszóltak, *index.hu*, 2010. december 23.

¹⁵³ Uo.

¹⁵⁴ Már az EU-elnökséget is veszélyezteti a jogszabály, *nol.hu*, 2010. december 24.

¹⁵⁵ Hűséges Európához a magyar kormány, *mno.hu*, 2010. december 23.

¹⁵⁶ Nemzetközi összetűz a médiatörvényre, *hvg.hu*, 2010. december 27.

¹⁵⁷ Médiatörvény: a svéd nagykövet cáfolja a kormány állításait, *hvg.hu*, 2011. január 14.

¹⁵⁸ A francia kormány is a médiatörvény módosítását kéri, *nol.hu*, 2011. január 4.

hogy valóban gond van a magyar szabályozással. Azt is világossá tették, hogy a francia kormány nem partner semmilyen méltánytalan döntéshozatali folyamatban, és az Európai Bizottságot következetességre, a magyar kormányt pedig kompromisszumkötésre szólították fel.¹⁵⁹ Látható tehát, hogy a német kormány a vita részletes és széles körű kitérgyalását szorgalmazta, míg a francia vezetés a disputa mihamarabbi lezárását.

Január elejétől a megszólalók nyomás alá helyezték az Európai Bizottságot, hogy folytasson vizsgálatot. Jean Asselborn az Alapjogi Charta 11-es cikkelye alapján még Magyarország EU-tagságának felfüggesztését is kilátásba helyezte. Német kormánykörökben pedig az is felmerült, hogy az elnökséget betöltő Magyarországnak át kellene engednie a médiaügyekről folytatandó tárgyalásokat az Európai Bizottságnak.¹⁶⁰ A javaslat ellen a Bundestagban rendezett, magyar médiatörvényről szóló vitanapon a CDU/CSU képviselői tiltakoztak.¹⁶¹ Ezen a vitanapon a magyar ügy széttepte a német kormányt támogató koalíciós együttműködést. A liberális FDP ugyanis a kérdésben a szocialista, a kommunista és a zöld párttal értett egyet, és a Merkel-kormányt még határozottabb elítélő vélemény megfogalmazására buzdította.¹⁶²

A vitában tett állásfoglalásként értelmezhető továbbá a svéd, a lengyel és a francia kormány lépése is, amikor magas állami kitüntetéssel honorálták Haraszti Miklóst, a médiatörvény egyik lehangosabb kritikusát.¹⁶³ Ezzel szemben a román külügyminiszter hitet tett Orbán Viktor demokratikus elkötelezettsége mellett.¹⁶⁴

2.2.1.6. Magyar újságírók – 61 kommunikációs egység

A kommunikációs folyamat vizsgálva kijelenthetjük, hogy az újságírók egy csoportja egyáltalán nem mértéktartó kívülállással követte a vitát, hanem inkább a disputa aktív résztvevőjének tekintette magát: újságírói és azon túli eszközökkel is igyekezett hozzájárulni a magyar médiatörvények közös európai kérdésként történő

¹⁵⁹ Médiatörvény: a francia külügyminiszter szerint illik várni, *nol.hu*, 2011. január 6.

¹⁶⁰ A német kormány médiaügyeket venne el a magyar elnökségtől, *origo.hu*, 2011. január 4.

¹⁶¹ Orbán Európa ellen kontra Csigavér, *nol.hu*, 2011. január 8.

¹⁶² A német kormány meghunyászkodik a magyar médiatörvény körüli vitában, *nol.hu*, 2011. január 8.

¹⁶³ Svéd és lengyel állami kitüntetést kapott Haraszti Miklós, *hvg.hu*, 2010. március 3.; Becsületrenddel tüntették ki Haraszti Miklóst, *hvg.hu*, 2010. június 17.

¹⁶⁴ Tökéletes demokráciának nevezte Magyarországot a román külügyminiszter, *origo.hu*, 2011. január 17.

definiálásához. Erre bizonyítékként a vizsgált periódusban napvilágot látott véleménycikkeket, rádiós és televíziós beszélgetéseket idézem. Ezek mellett különösen fontosak azok a momentumok, amikor az egyes médiatermékek képviselői nyíltan kilépnek a kommunikációs infrastruktúra vagy a társadalmi kommentátor szerepéből, és önálló politikai ágensként viselkednek tüntetésen való felszólalással,¹⁶⁵ külföldi pódiumbeszélgetésen való részvétellel¹⁶⁶ vagy éppen az Alkotmánybírósághoz címzett beadvánnyal.¹⁶⁷

A következőkben tehát arról lesz szó, hogy az újságírók a szakmai szervezeteik mobilizálásával vagy egyéni megszólalások útján mikor kapcsolódtak be a magyar médiatörvények mint európai közös probléma megvitatásába.

A vita első szakasza: 2010. június 14. – 2011. június 30.

Amint a Fidesz országgyűlési képviselői 2010 júniusában nyilvánosságra hozták javaslataikat, az újságírói szakmai szervezetek közül a Magyar Újságírók Országos Szövetsége (MÚOSZ) vetette fel először, hogy „*európai szemmel nézve*” nem helyes az új tervezet iránya.¹⁶⁸ Szintén 2010 nyarán megérkeztek a nemzetközi szakmai szervezetek első reakciói is: az Európai Újságíró Szövetség (European Federation for Journalists) elnöke¹⁶⁹ és a Nemzetközi Sajtóintézet (International Press Institute) vezetése nyílt levélben,¹⁷⁰ az osztrák sajtómunkásokat tömörítő szakszervezet pedig a bécsi magyar nagykövetség előtt tiltakozva fejezte ki nemtetszését.¹⁷¹

¹⁶⁵ Adam Michnik (a *Gazeta Wyborcza* főszerkesztője) az „Egymillióan a magyar sajtószabadságért” csoport 2011. március 15-i tüntetésén, Bakács Tibor (*Klubrádió*) a 2011. január 14-i tüntetésen szólalt fel.

¹⁶⁶ Bolgár György Svédországban, *galamus.hu*, 2011. április 7.

¹⁶⁷ A *Népszabadság* az Alkotmánybírósághoz fordult az új médiaszabályozás miatt, *nol.hu*, 2011. február 8.

¹⁶⁸ Jegyzőkönyv az Országgyűlés Kulturális és sajtóbizottságának 2010. június 23-án, szerdán, 9 órakor a Képviselői Irodaház I. emelet III. számú tanácstermében megtartott üléséről. Eötvös Pál hozzászólása 17. oldal, *parlament.hu*. Letöltés időpontja: 2011. május 10.

¹⁶⁹ Az Európai Újságíró Szövetség a médiacsomag visszavonását kéri, *emasa.hu*, 2010. június 23.

¹⁷⁰ A Fidesz médiacsomagjának visszavonását sürgeti az IPI, *emasa.hu*, 2010. június 25.

¹⁷¹ Ungarn: Droht „Medienfreiheit” á la KP 21 Jahre nach Mauerfall? Protestresolution der Mediensektion der Gewerkschaft GdG-KMSfB, *ots.at*, 2010. június 30.

Ekkor kapcsolódott a beszélgetésbe a Magyar Elektronikus Újságírók Szövetsége (MEÚSZ), amely támogatásáról biztosította a törvényjavaslat-tevőket, és megalapozatlan támadásnak tartotta a külföldi szakmai vélekedéseket.¹⁷²

Bolgár György már a vita korai szakaszában egyértelműen megfogalmazta a *Klubrádió*ban, hogy a médiatörvények ügyét övező európai figyelem „egy hatalmas nemzetközi összefogást jelez, amely tanúsítja, hogy a civilizált világban igenis vannak közös és alapvető értékek, (...) amelyek összekötnek bennünket”.¹⁷³ A Bolgár György és Eötvös Pál, a MÚOSZ elnöke közötti beszélgetés során az is elhangzott, hogy a törvénykezők számára az Európából érkező figyelmeztetések láthatóan fontosabbak, mint a hazaiak, hiszen az Országgyűlés elhalasztotta a médiatartalmak alapvető szabályairól szóló és a médiaszabályozás legvitatottabb pontjait tartalmazó javaslat parlamenti tárgyalását.

Dési János, a *Népszava*, a *Klubrádió* és az *ATV* munkatársa szerint a médiatörvény ügyében csak „Európa rendszabályozhatja meg a Fideszt”, és azt jósolta, hogy a vitában a pártokon túli politikai élet fog megélni. ¹⁷⁴ A *Népszabadság* szeptember 13-i szerkesztőségi cikkében arról írt, hogy a magyar nyilvánosság mellett az európai tereken zajló történésekre is figyelni kell: „igazán fontos dolgok Európában történnek”.¹⁷⁵

A magyar újságírók azonban nem mindig voltak elégedettek az európai történésekkel. Például 2010. december 9-én a *Klubrádió*ban Bolgár György Tabajdi Csaba szocialista európai parlamenti képviselővel beszélgetve csalódottságát fejezte ki az Európai Bizottság és az Európai Parlament addigi tevékenységével kapcsolatban. Bolgár szerint a közelgő soros elnökségi tisztség miatt az Európai Unió képviselői „kesztyűs kézzel bánnak a magyar kormánnyal”.¹⁷⁶

Nem minden újságíró fogadta egyetértően a külföldi szervezetek rosszallását. A *Magyar Nemzet* szerkesztősége 2010. szeptember 28-án reagált először az európai kritikákra, és igyekezett csökkenteni az EBESZ véleményének fontosságát.¹⁷⁷ A Magyar Elektronikus Újságírók Szövetsége pedig közleményben tiltakozott a külföldi beavatkozás ellen.¹⁷⁸

¹⁷² A médiacsomag elfogadását sürgeti a MEUSZ, *mti.hu*, 2010. július 1.

¹⁷³ A Klubrádió „Megbeszéljük” című műsora, *galamus.hu*, 2010. június 23.

¹⁷⁴ Az ATV „Jam” című műsora, *atv.hu*, 2010. június 22.

¹⁷⁵ A kazahra hajaz a médiacsomag, *nol.hu*, 2010. szeptember 13.

¹⁷⁶ A Klubrádió „Megbeszéljük” című műsora, *galamus.hu*, 2010. december 9.

¹⁷⁷ Az EBESZ kettős mércéje, *mno.hu*, 2010. szeptember 23.

¹⁷⁸ A MEUSZ sürgeti a médiatörvényt, *fn24.hu*, 2010. július 1.

A vita második szakasza: 2010. december 22. – 2011. június 30.

A 2010. december 21-i parlamenti döntés értelmében megszületett a 2010. évi CLXXXV. törvény a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról. A jogszabály elfogadása az újságírókat is újabb állásfoglalásra ösztönözte. A vita erőteljesebbé vált, és a tét immár nem annyira az európai közös érdekelttség bizonyítása, mint inkább a nyilvánosság táplálása és az ügy iránti elkötelezettség erősítése volt. Ebben a ténykedésben különösen 2011 januárja bizonyult intenzív időszaknak (40 kódolt elem), amikor a médiatörvények ellenzői és a kritikusokat támadók újra egymásnak feszültek.

A *Népszava* és a *Népszabadság* újságírói január 3-án kiáltványt jelentettek meg, amely az európai közvélemény számára huszonhárom nyelven hirdette: „*Magyarországon megszűnt a sajtószabadság*”.¹⁷⁹ Tudható az is, hogy a *Népszabadság* főszerkesztője, Vörös T. Károly, tárgyalásokat folytatott német újságírókkal és a Bundestag szocialista frakciójának küldöttségével.¹⁸⁰ Erre a találkozóra utalt Bencsik András, a *Demokrata* című folyóirat főszerkesztője, és azt állította, hogy a vitában a „globális médiamaffia” ereje mutatkozik meg, amellyel szemben „csak erődemonstrációval”, tehát nem tárgyalásos, kompromisszumkereső módon lehet fellépni.¹⁸¹

A *Heti Válasz* szerkesztősége összesen hét véleménycikket foglalkozott a magyar médiatörvények európai visszhangjával. A publicisztikák többnyire a külföldi reakciók igaztalanságát emelik ki.¹⁸² Bár a hetilapban olyan szövegek is megjelentek, amelyek kritizálták a magyar kormányt a rossz taktikai érzéke és a médiatörvény egyes vitatható passzusai miatt,¹⁸³ a hetilap fõmunkatársa, Stumpf András az Európai Bizottság tagjaival folytatandó „hisztériamentes” tárgyalást elfogadhatónk tartotta.¹⁸⁴

2010–2011 fordulóján a *Magyar Nemzet* újságírói egy héten belül három szerkesztőségi cikket jelentettek meg a témában. Az elsőben leszögezték, hogy egyet-értenek a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium kormányzati kommunikáció-

¹⁷⁹ A *Népszabadság* tiltakozó címlapja 23 nyelven: A mi valóságunk, 2011. január 3.

¹⁸⁰ Az ATV „Civil a pályán” című műsora, *atv.hu*, 2011. január 6.

¹⁸¹ Demokrata-kör, *Echo TV*, 2011. január 4.

¹⁸² Oda a sajtószabadság?, *hetivalasz.hu*, 2011. január 7.; Bűdösek vagyunk, *hetivalasz.hu*, 2011. január 6.; Ők uszítanak Orbán ellen: a németek borítják a bilit, *hetivalasz.hu*, 2011. január 11.

¹⁸³ Médiatörvény: egy előre látható bukás krónikája, *hetivalasz.hu*, 2011. január 8.; A médiatörvény színe és fonákja, *hetivalasz.hu*, 2011. január 11.

¹⁸⁴ ATV „Civil a pályán”, *atv.hu*, 2011. január 6.

ért felelős államtitkársága által kidolgozott érvekkel, vagyis nincs kétségük afelől, hogy a magyar jogszabályok elemei más európai országok médiairányításában is megtalálhatók.¹⁸⁵ A második cikk az európai vitában részt vevő kormánykritikus szereplőkről és azok lehetséges politikai-gazdasági motivációiról szólt.¹⁸⁶ A harmadik szöveg pedig hangsúlyozta, hogy a vitában való részvételre „Magyarország megvédéséért” van szükség, nem pedig az ellenfelek meggyőzése végett.¹⁸⁷ A *Magyar Nemzet* szerint tehát sokkal fontosabb a támogatói kör megszervezése, mint a bírálók megbékítése. Hasonlóképpen vélekedett a *Magyar Hírlapban* Bayer Zsolt, aki úgy fogalmazott, hogy a médiatörvény ügyében a kritikusokkal „egyezkedésnek helye nincs”.¹⁸⁸

Az újságírók ügy iránti elkötelezettségét mutatja, hogy többen hajlandók voltak kilépni a szerkesztőségi szobából, hogy tevőlegesen alakítsák a politikai folyamatokat. A *Népszabadság* egyesülete például az Alkotmánybírósághoz fordult,¹⁸⁹ és az újság munkatársai az élére álltak az Eötvös Károly Közpolitikai Intézet „Írjuk át a médiatörvényt!” című kezdeményezésének. Indoklásaként pedig ezt olvashattuk: „célunk, hogy a magyar médiaszabályozást visszavezzük Európába.”¹⁹⁰ A *Klubrádió* munkatársai Stockholmban és Berlinben,¹⁹¹ Lengyel¹⁹² és francia újságírók¹⁹³ Budapesten, az olasz sajtó képviselői Rómában,¹⁹⁴ a Riporterek Határok Nélkül aktivistái pedig Bécsben¹⁹⁵ tiltakoztak az új magyar médiatörvények ellen. A médiatörvényeket ellenző sajtó képviselői pedig rendszeresen megszólaló interjúalanyaikká váltak külföldi médiumokban.¹⁹⁶

¹⁸⁵ Médiaügy: bagoly mondja verébnek, *mno.hu*, 2010. december 30.

¹⁸⁶ (M)értékesztés, *mno.hu*, 2011. január 4.

¹⁸⁷ Össztűz, *mno.hu*, 2011. január 6.

¹⁸⁸ Ugyanaz a bűz, *Magyar Hírlap*, 2011. január 4.

¹⁸⁹ A *Népszabadság* az Alkotmánybírósághoz fordult az új médiaszabályozás miatt, *nol.hu*, 2011. február 8.

¹⁹⁰ Írjuk át a médiatörvényt!, *nol.hu*, 2011. február 21.

¹⁹¹ Bolgár György Svédországban, *galamus.hu*, 2011. április 7.

¹⁹² Michnik a sajtószabadság-tüntetésen: Viktor, ez az út a diktatúra felé vezet!, *nol.hu*, 2011. március 15.

¹⁹³ Vámos Anna főszerző köszöntője 2011. március 15-én a Milla tüntetésén.

¹⁹⁴ Legge sulla stampa in Ungheria: manifestazioni anche a Roma, *centrodiascolto.it*, 2011. január 12.

¹⁹⁵ Bécsben is tüntettek a magyar médiatörvény ellen, *origo.hu*, 2011. január 15.

¹⁹⁶ Interview mit Mong Attila und Bogár Zsolt, *neuwal.com*, 2011. február 25.; A Slow Poison Attacking Democracy: Facebook Generation Fights Hungarian Media Law, *spiegel.de*, 2011. január 4.; Hungarian Media Independence Under Attack: An Interview with Balázs Nagy-Navarro, *dissentmagazin.org*, 2010. december 27.

2.2.2. A vitában elfoglalt pozíciók és kommunikációközösségek

– 3. és 4. kutatási kérdés

Az empirikus kutatás során nemcsak arra voltam kíváncsi, hogy kik, mikor és hol kommunikálták az új magyar médiatörvényeket közös európai problémaként, hanem részletesen megvizsgáltam a vitában megjelenő álláspontokat is. Az álláspontok elemzésénél elsősorban azokra az érvekre fókuszáltam, amelyeket a megszólalók saját mondanivalójuk alátámasztására alkalmaztak. Az érveket öt értelmezési keretbe – *demokratikus értékek, európai összetartozás, szuverenitás, szolidaritás és politikai motiváció* – csoportosítottam, ezek alapján zajlott a vizsgálati anyag kódolásának második fázisa. Mindez a következőkben bemutatott eredményekre vezetett.

A magyar médiatörvény európai vitájában két világosan elkülönülő pozíció jelent meg: az egyik az új magyar médiaszabályozást kritizálóké, a másik pedig a kritikusokat támadóké (lásd: Melléklet 5. számú táblázata).

Nézzük először az új médiatörvényeket ellenzők argumentációit!

2.2.2.1. Az új médiaszabályozással szemben kritikus megszólalók pozíciója – 182 kommunikációs egység

Az ellenzők legtöbbször hangoztatott problémája a demokratikus értékek és az új magyar médiaszabályozás viszonya volt. A vizsgálati időszak egészét meghatározta az a kérdés, hogy vajon a magyar törvények kiállják-e a demokrácia és az európai közös értékek próbáját. A vita alakulása arra mutat rá, hogy az európai demokrácia és az európai politikai értékek – ahogyan azt a vitában értelmezik – szoros összefüggésben vannak a sajtószabadság kérdésével.

133 megszólalásban, vagyis az összes rögzített kritikus kommunikáció több mint hetven százalékában sikerült a demokratikus értékek vagy az európai összetartozás értelmezési keretét fellelni. A demokratikus értékek-frame egyik legerősebb érve a sajtószabadság védelme volt, amely 77 kódolt egységben jelent meg. Az új szabályozással egyet nem értők kommunikációjában többször összekapcsolódott a sajtószabadság és a demokrácia; bár itt némi különbség mutatkozott a magyar és a külföldi szereplők érvkészletében. Míg az EBESZ és a nemzetközi sajtószakmai szervezetek számára a sajtószabadság és a demokrácia megsértése egy és ugyanaz, addig a magyar jogvédő és újságírói szervezetek a sajtószabadsággal kapcsolatban inkább az akkor még érvényben lévő 1989-es Alkotmány értékeit emlegették.

Lássuk ezt a különbséget az Újságírók Európai Szövetségének és az Eötvös Károly Közpolitikai Intézetnek ugyanazon a napon nyilvánosságra hozott közleményében!

Újságírók Európai Szövetsége: „A korlátozó intézkedések keretek közé szorítják a véleményszabadságot, így a szólás szabadságát is. Az új szabályozás a kommunizmus idejét hozza vissza, amikor a média feletti állami kontroll árnyékát vetíti Magyarországra. A szabályozás alááshatja a demokrácia alapértékeit.”¹⁹⁷

Eötvös Károly Közpolitikai Intézet: „Jelenleg a sajtó szabadságának erőteljes korlátozásának vagyunk tanúi. (...) a törvényjavaslat betérjesztőinek biztosan céljai közé tartozik a politikai uralom és tekintély alkotmányosértő kiterjesztése.”¹⁹⁸

Az alkotmányosságra, az alkotmányos értékekre való hivatkozás meghatározta az MSZP és az LMP pozícióját is. 2010 nyarán és őszén mindkét párt az Alkotmánybíróság bevonását sürgette, s beadvánnyal is fordultak a testülethez.

A törvényt ellenző magyar kommunikációkban a demokrácia védelme 2010 decemberében tűnik fel. 2010. december 21-én Gyurcsány Ferenc a német *Deutschlandfunk* rádióknak beszélt először arról, hogy az EU egyik tagállamában olyan törvényt készülnek megszavazni, amellyel „csak tekintélyelvű rezsimekben” lehet találkozni.¹⁹⁹ Ugyanaznap jelenik meg Jean Asselborn luxemburgi külügyminiszter közleménye, amely szerint a magyar médiatörvény egyértelműen megsérti az uniós szerződések „szellemét és szavait”, és Magyarországot Fehéroroszországhoz teszi hasonlatossá.²⁰⁰ A demokratikus értékekre való hivatkozás a későbbiekben is a vita központi értelmezési kerete maradt. Mesterházy Attila és Kovács László, az MSZP vezetői többször figyelmeztettek: a magyar kormány szisztematikusan lebontja a demokráciát Magyarországon, ami nem maradhat rejtve az európai vezetők előtt.²⁰¹

A demokratikus értékek-frame terménységét mutatja, hogy egyszerre volt alkalmas szubsztantív, részletes, a paragrafusok szintjéig elmenő kritikai boncolgatásra,

¹⁹⁷ Hungarian media law 'turns clock back to Communism', *EUObserver.com*, 2010. augusztus 4.

¹⁹⁸ „Kivánjuk a' sajtó szabadságát, censura eltörlését”, *hvg.hu*, 2010. augusztus 4.

¹⁹⁹ Gyurcsány a médiatörvényről: jön Lukasenka országa, *nol.hu*, 2010. december 21.

²⁰⁰ Hungary passes law boosting government control of media, *reuters.com*, 2010. december 21.

²⁰¹ MSZP: nem csak a médiatörvénnyel van baj, *nol.hu*, 2011. január 8.; Kovács László interjúja a Kossuth rádió „180 perc” című műsorában, *mr1-kossuth.hu*, 2011. február 2.

ahogyan ezt az EBESZ²⁰² és a Mérték Médiaelemző Műhely riportjai²⁰³ megteszik, valamint a jogszabályt csak példaként megemlítő, sokkal inkább a Fidesz demokratikus elkötelezettsége felett egyszerű és gyors ítéletet mondó kommunikációk rendezésére. Az utóbbinak a legjobb példája a *Black-out for Hungary* kezdeményezés, az ehhez csatlakozók 2011. január 5-én az elsötétített online felületeiken mindössze az alábbi rövid nyilatkozatot tették közzé:

„December 21-én a magyar parlamenti többséget adó párt új médiatörvényt szavazott meg, amely Európa legelnyomóbb és legantidemokratikusabb szabályozásainak gyűjteménye.”²⁰⁴

A médiatörvény európai vitájának csúcspontján, az Európai Parlament 2011. január 19-i plenáris ülésén szintén találunk példát mindkét mintára. José Manuel Barroso a felszólalásában figyelmeztette Orbán Viktort, hogy a sajtószabadság Európa „legszentebb” értéke, és ha a megsértésének felmerül a gyanúja, akkor az európai közösség és annak képviselői „joggal tesznek fel kérdéseket”. Emellett az EB elnöke arra is rámutatott, hogy a soros elnökség nemcsak adminisztratív és szakpolitikai, hanem reprezentációs feladat is, amely nem látható el, ha a magyar kormány elveszíti az európai közvélemény bizalmát.²⁰⁵

Martin Schulz a szocialista frakció vezetője egyenesen azzal kezdte beszédét, hogy hitet tett a magyar médiatörvények európai vitájának érvényessége mellett:

„...ez nemcsak egy belső politikai vita Magyarországon, hanem európai vita is. Világos, hogy ez a törvény érinti az Európai Unió alapvető szabályait és értékeit, és az Európai Unió a jog uralmán alapuló közösség. (...) Egy demokráciában, Orbán úr, a média ellenőrzi a hatalmon lévőket. A törvény eredményeképpen a hatalom ellenőrzi majd a médiát. Ez egy demokráciában elfogadhatatlan, és ezért aggasztja ez a törvény az európaiakat.”²⁰⁶

²⁰² Analysis and assessment of a package of Hungarian Legislation and draft legislation on media and telecommunications. Prepared by Dr Karol Jakubowicz, Commissioned by the OSCE Representative on Freedom of the Media. Elérhető: <http://www.osce.org/fom/71218>. Letöltés időpontja: 2010. szeptember 12.

²⁰³ Polyák Gábor: Mi a baj a médiatörvénnyel?, *szabadsajto.com*, 2011. január 13.

²⁰⁴ <http://www.blackout4hungary.net/>. Letöltés időpontja: 2011. január 5.

²⁰⁵ José Manuel Barroso felszólalása, 2011. január 19. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=CRE&reference=20110119&secondRef=ITEM-005&format=XML&language=EN>. Letöltés időpontja: 2011. január 30.

²⁰⁶ Martin Schulz hozzászólása, 2011. január 19. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=CRE&reference=20110119&secondRef=ITEM-005&format=XML&language=EN>. Letöltés

Később pedig a Médiatanács megválasztási módját a törvény vonatkozó paragrafusát idézve kritizálta.²⁰⁷

A liberális és a zöldpárti vezérszónokok is elfogadták a demokratikus értékek és az európai összetartozás értelmezési keretét, de ők a jogias beszéd helyett érzelmi húrokat pengettek. A *Népszabadság* által magyarra is lefordított hozzászólásaikban szenvedélyes retorikai fordulatokkal érzékeltették, hogy a megnyilvánulásait a szeretet és az aggodalom téríti el az ülés eredeti napirendjétől:

Daniel Cohn-Bendit (zöldpárti képviselő): *„A zöldek és én személyesen szeretjük Magyarországot. Sírtam, amikor 1954-ben Magyarország elvesztette a futball világbajnokság döntőjét. (...) Volt egy olyan Orbán Viktor, aki számomra tiszteletre méltó politikus volt. Ma inkább aggódom érte, hiszen Ön, miniszterelnök úr, jó úton halad, hogy európai Hugo Chavezé váljon.”*²⁰⁸

Guy Verhofstadt, a Liberálisok és Demokraták Szövetsége Európáért frakció vezetője a magyar médiatörvénnyel kapcsolatos beszédét így vezette fel:

*„Ezer szállal kötődöm a magyar kultúrához. (...) A kedvenc íróm, Sándor Márai szavait idézném. (...) Ő biztos nagy aggodalommal tekintene a mai Magyarországra, ahogyan én teszem most.”*²⁰⁹

Lothar Bisky (az Európai Egyesült Baloldal EP-frakciójának vezetője) szerint pedig minden európai demokratának együtt kell felemelnie a szavát a magyar médiatörvények ellen.²¹⁰ A liberális Alexander Graf Lambsdorff képviselő édesapja, Otto Graf Lambsdorff emlékére kérte Orbán Viktort, hogy a vitát ne ellene szóló lejárató kampánynak állítsa be, hanem az alapvető polgári jogokra és a liberális jogállam

időpontja: 2011. január 30.

²⁰⁷ Uo.

²⁰⁸ Daniel Cohn-Bendit 2011. január 19-én az EP plenáris ülésén elhangzott beszéde. Magyar felirattal olvasható: http://nol.hu/kulfold/cohn-bendit_beolvas_orbannak_-_video_magyar_felirattal. Letöltés ideje: 2011. június 30.

²⁰⁹ Guy Verhofstadt 2011. január 19-én az EP plenáris ülésén elhangzott beszéde. Magyar felirattal olvasható: http://nol.hu/kulfold/cohn-bendit_beolvas_orbannak_-_video_magyar_felirattal. Letöltés ideje: 2011. június 30.

²¹⁰ Lothar Bisky hozzászólása, 2011. január 19-én az EP plenáris ülésén. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=CRE&reference=20110119&secondRef=ITEM-005&format=XML&language=EN>. Letöltés időpontja: 2011. január 30.

elveire épülő politikai közösség tagjához méltóan folytasson párbeszédet az Európai Bizottság, az EBESZ és az Európai Parlament képviselőivel.²¹¹ A zöldpárti Judith Sargentini is felrótta Orbán Viktornak, hogy ki akarja zárni az európai megszólalókat a vitából.²¹² A magyar EP-delegáció tagjai közül Tabajdi Csaba (MSZP) a felfokozott európai érdeklődést a törődés jelének nyilvánította, „*Európa értünk haragszik, és nem ellenünk*” – mondta.²¹³

Hasonló megszólalások jellemezték az Európa Tanács 2011. január 26-i ülését. Svéd, brit és ciprusi képviselők magukat Magyarország barátainak nevezték, akiknek kötelessége a helyes útról eltévedt felet figyelmeztetni.²¹⁴ Noha az ügy napirendre vételét a svéd szociáldemokrata párt politikusai indítványozták, konzervatív (Timothy Boswell) és néppárti képviselők (Christos Pourgourides) is egyetértettek a magyar kormányt a demokrácia megcsúfolásával vádoló nyilatkozatokkal.

A demokratikus értékek és az európai összetartozás kereteit összekapcsoló pozíciót láthatunk a német kormány nevében megszólalók kommunikációjában is. Werner Hoyer államminiszter *Népszabadságnak* adott interjújában így érvelt:

*„A sajtószabadság az Európai Unió alapjoga, az európai demokrácia biztosítója. Magyarország pedig, amikor csatlakozott az EU-hoz, elfogadta ezt. A közösségi alapértékeket pedig közösen kell megvédenünk.”*²¹⁵

A kritikusoknak tehát alapvetően Orbán Viktor demokráciaértelmezésével volt vitájuk, hiszen számukra elfogadhatatlan, ha az EU egyik tagállamának kormánya ellenőrizni akarja a médiát, mert a demokrácia rendje szerint fordítva áll a helyzet:

²¹¹ Alexander Graf Lambsdorf hozzászólása 2011. január 19-én az EP plenáris ülésén.
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=CRE&reference=20110119&secondRef=ITEM-005&format=XML&language=EN>. Letöltés időpontja: 2011. január 30.

²¹² „Even Hungary is asking everyone to keep their noses out of its business. That is a strange attitude for a Presidency of the European Union. It is your job, Prime Minister Orbán, to lead the European Union and, indeed, to encourage Member States to concern themselves with each other's business.” Judith Sargentini hozzászólása 2011. január 19-én az EP plenáris ülésén.
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=CRE&reference=20110119&secondRef=ITEM-005&format=XML&language=EN>. Letöltés időpontja: 2011. január 30.

²¹³ „...the EU is not angry with the Hungarian Government; it is angry for it. And this criticism is especially not directed at the Hungarian people.” Tabajdi Csaba hozzászólása 2011. január 19-én az EP plenáris ülésén.

²¹⁴ Björn von Sydow, Timothy Boswell, Kerstin Lundgren, Christos Pourgourides hozzászólása. Council of Europe: Debate on the functioning of democracy in Hungary, *webtv.coe.int*, 2011. január 26.

²¹⁵ A sajtószabadság sérüléséről tart Werner Hoyer, *nol.hu*, 2010. december 31.

a „*médiának egy demokráciában bosszantania kell a hatalmat, és a hatalomnak ezt tőnie kell*”.²¹⁶ Az ülésen Orbán Viktor demokratikus elkötelezettsége is többször megkérdőjeleződött.²¹⁷ Az EP plenáris ülésén nyoma sem volt tehát a racionális, tényekre alapuló, nyitott, objektív és konszenzuserősítő diszkusszióknak. A kritikusok szándéka nem a magyar kormány és a saját álláspontjuk közötti harmónia megteremtése volt, hanem annak a világos jelzése, hogy az európai politikai elit többsége elfogadhatatlannak tartja a magyar politikai vezetés lépéseit, és vissza akarja téríteni a kijelölt útra.

A médiatörvény ügyét tehát alapvetően a sajtószabadság és a demokrácia védelmére irányuló értelmezések tették közös európai problémává. Ezt csak megerősítették azok az érvek, amelyek a magyar szabályozás és az *acquis communautaire* közötti diszcrepanciát vetették fel (12 kódolt egység). A jogi értelemben vett összetartozás argumentuma a legvilágosabban az Európai Parlament 2011. március 10-i plenáris ülésén elfogadott határozatában jelenik meg, amelyben nyolc jogforrásra hivatkozva kéri a magyar kormányt, hogy vonja vissza a médiatörvényeket. Az EP-döntés alighanem a magyar médiatörvényt kritizáló érvek diadala, hiszen hivatalosan is kimondja: a magyar médiatörvény nem állja ki az Európai Unió próbáját.

Az európai összetartozás értelmezési kerete azonban nemcsak arra volt alkalmas, hogy a nem magyar megszólalók kritikai pozíciójának létjogosultságát megteremtse, hanem az Európai Unión belüli viszonyrendszer, pontosabban a „ki képviselheti Európát?” kérdés megvitatásához is hozzájárult. Az Európai Unió Tanácsának magyar elnökségi nyitányát beárnyékolta azok a nyilatkozatok, amelyek szerint Magyarország nem méltó az EU-elnökségre,²¹⁸ korlátozni kell a magyar elnökség tárgyalási lehetőségeit,²¹⁹ bizonyos ügyeket el kell venni a magyar elnökségtől,²²⁰ vagy éppen fel kell függeszteni Magyarország szavazati jogát.²²¹

²¹⁶ Daniel Cohn-Bendit 2011. január 19-én az EP plenáris ülésén elhangzott beszédje. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=CRE&reference=20110119&secondRef=ITEM-005&format=XML&language=EN>. Letöltés időpontja: 2011. január 30.

²¹⁷ Jörg Leichtfried hozzászólása 2011. január 19-én az EP plenáris ülésén. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=CRE&reference=20110119&secondRef=ITEM-005&format=XML&language=EN>. Letöltés időpontja: 2011. január 30.

²¹⁸ Uniók támadás: a médiatörvénnyel méltatlanná válunk az elnöki posztra, *nol.hu*, 2010. december 22.

²¹⁹ „Hűséges Európához a magyar kormány”, *nol.hu*, 2010. december 23.

²²⁰ Fidesz gyorsan bekerülhet a szélsőjobb oldaliak klubjába, *hvg.hu*, 2011. január 5.

²²¹ Bavaglio alla stampa, deputati in manette L'Ungheria di Orbán spaventa l'Europa, *corriere.it*, 2010. december 30.

A demokratikus értékek és az európai összetartozás értelmezési kereteinek kombinációja a magyar médiamunkások pozícióját is meghatározta. Az új szabályozást ellenző újságírók a *„külföldről kristálytisztán látszó diktatúraveszélyről”*²²² írtak, amely miatt nagyon is szükséges, hogy Európa tekintélyes figurái *„közösen, határozottan kijelentsék: eddig, és ne tovább.”*²²³ Az európai kritikusokkal való párbeszéd fontosságáról szolt a *Népszava* „Nem az országgal van a baj” című írása, amelyben a szerző köszönetet mond a külső támogatásért és a *„tűéles”* helyzetértékelésért.²²⁴ Egy másik cikkben az európai nyilvánosság a magyar *„működési zavarainak”* ellensúlyozójaként jelent meg, és az európai politikai aktorok a *„bénult magyar ellenzék”* szerepét töltik be, amikor a demokrácia védelmében lépnek fel, még akkor is, ha a *„magyar emberek többségét mindebből [ti. az Orbán-kormány intézkedéseiből] semmi sem zavarja.”*²²⁵ A *Népszabadság* hasábjain pedig amellet érveltek, hogy ha az Európai Unió egyik tagállama megsérti a közösségben tisztelt értékeket, az közös ügy, következésképpen a közösség minden tagjának joga van azt vitatni.²²⁶

A fentiekben kísérletet tettem annak bemutatására, ahogyan a kritikusok nemzeti hovatartozástól függetlenül hasonló és nagyjából egyformán kommunikált formában támadták a médiatörvényeket, azon keresztül a magyar kormányt és személyesen Orbán Viktort. Azt is igyekeztem megvilágítani, hogy az új magyar médiaszabályozás európai vitájának kommunikációs folyama a demokratikus értékek-frame alkalmazásával hogyan lépett ki a szűkebb médiapolitikai és médiaszabályozási, szakmai-jogias beszélgetések medréből annak érdekében, hogy lehetőséget adjon végső soron az európai összetartozás megvallására. A magyar médiatörvények kritikusai tehát nagyon világos, koherens és viszonylag kisszámú érvet felvonultató kommunikációt folytattak, ami minden bizonnyal hozzájárult ahhoz, hogy az ügyben létrejött európai nyilvánosságot jobbra a maguk számára kedvezően befolyásolják.

A következőkben lássuk, hogy milyen argumentumok jelennek meg mindezekkel szemben!

²²² Miért ömlik az epékük? *Népszava*, 2011. január 8.

²²³ Orbán csupasz ökle és a külföldi visszhang, *nol.hu*, 2011. január 6.

²²⁴ Nem az országgal van a baj, *népszava.hu*, 2011. január 15.

²²⁵ Magyarországon megszűnt a sajtószabadság, *Népszava*-címlap, 2011. január 3.

²²⁶ Árt az egész EU szavahihetőségének az új magyar médiatörvény, *nol.hu*, 2011. január 15.

2.2.2.2. A magyar médiaszabályozás kritikusait támadó pozíciók – 138 kommunikációs egység

Az új médiatörvények európai vitájában megfogalmazott kritikák a vita első hónapjaiban süket fülekre találtak. Koltay András, a Médiatanács akkor még várományos tagja, „félreértésnek” nevezte a vádakát,²²⁷ Martonyi János külügyminiszter „nem értette” a kritikákat,²²⁸ Cser-Palkovics András parlamenti képviselő szerint pedig „nincs ügy”,²²⁹ amiről beszélni lehetne. A médiaszabályozás megváltoztatását kezdeményező és azt támogató hivatalos politikai intézmények tehát 2010 nyarán még a vita tényét sem óhajtották elfogadni.

A Magyar Elektronikus Újságírók Szövetsége már 2010. július elsején teljes mellszélességgel kiállt a szabályozás tervezete mellett. Ezzel párhuzamosan igyekezett a Nemzetközi Sajtóintézet és az Európai Újságíró Szövetség hitelét tönkretenni, amikor felvetette a politikai elfogultság gyanúját:

„az elmúlt nyolc évben nem kifogásolták a magyar médiaviszonyokat, hallgattak 2006 őszén, mikor munkájukat végző újságírókat vertek az ünneplő tömeg erőszakos oszlata közepette.”²³⁰

2010 őszén a Fidesz és a kormánypárti újságírók szinte egyszerre indítottak támadást az EBESZ ellen. 2010. szeptember 9-én L. Simon László, az Országgyűlés Kulturális és sajtóbizottságának elnöke, parlamenti sajtótájékoztatóján éles szavakkal kritizálta a magyar médiatörvényeket támadókat; az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) sajtószabadság-képviselőjét azzal vádolta, hogy a magyar baloldal szócsové, hiszen jelentése „nagyon úgy néz ki, mintha Budapesten írták volna”.²³¹ Közben a *Magyar Nemzet* az EBESZ és a magyar balliberális értelmiség különlegesen szoros kapcsolatát elemezte szerkesztőségi cikkében.²³² A *mandiner.hu*-n pedig így írtak az EBESZ-ről:

²²⁷ Az új médiaszabályozás védelmében, *mno.hu*, 2010. augusztus 29.

²²⁸ Médiatörvény: Martonyi nem érti az EBESZ-t, *nol.hu*, 2010. augusztus 28.

²²⁹ Eltűntek a médiatörvény előterjesztői, *stop.hu*, 2010. augusztus 11.

²³⁰ A MEUSZ sürgeti a médiatörvényt, *meusz.hu*, 2010. július 1.

²³¹ Fidesz: az EBESZ jelentése az MSZP vádpontjait tartalmazza, *emasa.hu*, 2010. szeptember 9.

²³² Rendszerváltás a médiában hisztérikus felhangokkal, *mno.hu*, 2010. október 1.

„De mielőtt hasra esnénk az EBESZ kifogásai előtt (arról az EBESZ-ről beszélünk, amely újját sem mozdítja a szlovák nyelvtörvény ügyében, és amely akkor sem emelte fel a szavát, amikor Magyarországon kormány közeli alakok kábítószert akartak rejteni ellenzéki újságírók autójába), érdemes lenne megkérdezni, hogy olvasták-e egyáltalán a jogszabály szövegét, vagy csak megbízható magyarországi informátoraikra hagyatkoztak.”²³³

A Jobbik országgyűlési frakciója is a kritika kritikusaként jelent meg. Kommunikációjában világossá tette, hogy egyértelműen elutasítja az új magyar médiaszabályozást,²³⁴ de a kérdés európai vitáját is abszolút ellenszenvvel fogadja.²³⁵ Novák Előd a baloldali politikusok és értelmiségiek európai közvélemény felé fordulását árulásnak, az európai intézmények bevonódását illegitimnek,²³⁶ az Orbán-kormány és az Európai Bizottság 2011. februári megegyezését pedig megfutamodásnak nevezte.²³⁷ Morvai Krisztina, a párt európai parlamenti képviselője, az európai és magyar baloldal szidalmazásával vett részt a polémiaiban.²³⁸

A magyar kormány 2010 decemberében szállt be a vitába, és kommunikációs offenzívát indított egy viszonylag komplex, több elemből álló pozíció promotálására. Először arról próbálták meggyőzni az európai közvéleményt, hogy az új szabályozás „íz-ig-vérig európai”,²³⁹ vagyis nincs olyan eleme, amely az európai uniós tagállamok valamelyikében ne lenne ismert és elfogadott médiapolitikai gyakorlat. Talán a budapesti svéd nagykövetség azonnali tiltakozása miatt elálltak a más európai országok médiapolitikai gyakorlatával példálózó kommunikációtól, ennek helyét a nemzeti szuverenitásra és a támadások mögött álló politikai érdekek hangoztatására épülő kommunikáció vette át.

²³³ Tiltaná a médiacsomagot az EBESZ, *mandiner.hu*, 2010. szeptember 9.

²³⁴ Novák Előd: Elfogadhatatlan a médiatörvény-tervezet, *barrikad.hu*, 2010. december 1.; A médiatörvény ellen tüntet a Jobbik, *jobbik.hu*, 2011. január 5.; Médiatörvény: a Jobbik tiltakozik, *stop.hu*, 2010. november 23.

²³⁵ A Jobbik nem támogatja a médiatörvényt, de álszentnek tartja támadását, *hvg.hu*, 2011. január 19.

²³⁶ A médiatörvény magyar belügy, *jobbik.hu*, 2011. január 20.

²³⁷ Novák Előd felszólalása az Országgyűlés 2011. február 27-i vitanapján, a Jobbik Youtube-csatornája, 2011. február 27.

²³⁸ Morvai Krisztina hozzászólása az EP 2011. január 19-ei plenáris ülésén. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=CRE&reference=20110119&secondRef=ITEM-005&format=XML&language=EN>. Letöltés ideje: 2011. január 30.

²³⁹ Szijjártó: a médiatörvény „íz-ig-vérig európai jogszabály”, *nol.hu*, 2010. december 28.

A kormány által mindössze nyolc hétig, 2010. december 28. és 2011. február 21. között hivatkozott „szuverenitás” értelmezési keret elfogadtatásával kísérletezett Orbán Viktor is, amikor arra kérte a német és a francia kormány képviselőit, hogy „*tartózkodjanak a véleménynyilvánítástól*” olyan kérdésekben, amelyről „*nincs közvetlen tudásuk*”, és amelyben „*nincs érdekelttségük*”.²⁴⁰ A magyar nemzeti szuverenitás tiszteletben tartását kérte Schmitt Pál államfő²⁴¹ és Németh Zsolt külügyi államtitkár²⁴² is. Nem meglepő, hogy a nemzeti keretek primátusát hirdető érvképletet főként a magyar kormánypárti újságírók és magyar civilszervezetek ápolták. A *Magyar Nemzet* és a *Magyar Hírlap* szerkesztőségi cikkeiben a médiatörvény kritikáit a nemzeti önrendelkezés „*példátlan*”,²⁴³ „*felháborító*”²⁴⁴ és „*tervszerű*”²⁴⁵ megsértésének tekintették. A Civil Összefogás Fórum pedig elítélte a kétharmados állampolgári felhatalmazás semmibe vételét és a belügyekbe való beavatkozást.²⁴⁶

A médiatörvények kritikusait támadó magyar és külföldi szereplők közötti összhangot azonban nem a szuverenitás, hanem a „politikai motiváció” értelmezési keret felépítése teremtette meg. Az elfogultság, méltánytalanság, szándékos félrevezetés, szisztematikusan tervezettség és összehangolt politikai támadás vádjával operáló értelmezési keret ugyanis nemcsak a magyar kormányzat, a kormánypártok és a Fidesz európai parlamenti delegációjának, hanem az Európai Parlament néppárti frakciójának, a Szabadság és Demokrácia Európája nevű képviselőcsoportjának és más tagállami politikusnak az álláspontját is meghatározta (57 kódolt egység). A politikai motiváció értelmezési keretének alkalmazását újságírói beszélgetésekben és civilszervezetek kommunikációjában is megtaláltam (8 kódolt egység).

A kritikusok politikai motivációira felfűzött kommunikáció példája Szalai Annamáriának, a Nemzeti Média és Hírközlési Hatóság elnökének, Csermely Péternek és Gajdics Ottónak a *Hír TV* „Péntek 8” című műsorában rögzített beszélgetése. A műsorban mindhárman egyetértettek abban, hogy nem szakmai, hanem politikai vita zajlik, amelyet „közéleti-gazdasági pozíciójukat féltő magyarok gerjesztenek, és szakmai hitelességüket régen elvesztett szereplők karolnak fel”.²⁴⁷ A politikai

²⁴⁰ Orbán mégis változtatna?, *bruxinfo.hu*, 2011. január 6.

²⁴¹ Le président hongrois promulgue une loi controversée sur la Presse, *lalibre.be*, 2011. január 5.

²⁴² Uns muss niemand über Demokratie belehren, *berliner-zeitung.de*, 2011. január 22.

²⁴³ A kettős mérce büze, *mno.hu*, 2011. január 10.

²⁴⁴ Második taxisblokádk?, *mno.hu*, 2011. január 11.

²⁴⁵ Sarkosan fogalmazva, *magyarhirlap.hu*, 2011. február 21.

²⁴⁶ A kormány jó úton halad, *civilosszefogas.hu*, 2011. január 11.

²⁴⁷ A Hír TV „Péntek 8” című műsora, *mno.hu*, 2011. január 14.

motiváció értelmezési keretének érvei figyelhetők meg Orbán Viktor 2011. január 19-én, az EP plenáris ülésén elmondott második beszédében, amely közvetlenül azután hangzott el, hogy a magyar miniszterelnök az Európai Parlament frakcióvezetőinek és képviselőinek a médiatörvénnyel kapcsolatos véleményét végighallgatta. A válaszban Orbán Viktor négy tétel köré szervezte mondanivalóját, amely a magyar médiatörvény kritikusainak politikai szándékait kívánta leleplezni.

Nézzük ezeket egyenként!

1. *„A tévedések méltatlanok Önökhöz. (...) Önöket rútul rászedték és becsapták.”* A kritikusok tárgyi tévedései szándékosak, a magyar médiatörvények pontatlan idézésével pedig leleplezték forrásait és azt is, hogy hajlandók egyoldalú tájékoztatásra építve ítéletet alkotni.
2. *„Abban kell bíznom, hogy az Európai Bizottság képes lesz elfogulatlan és tárgyilagos álláspontot kialakítani.”* Orbán Viktor szavai megerősítették, hogy a magyar kormány jogszabályi változtatásra ha vonakodva is, de csak az Európai Bizottsággal történő tárgyalás nyomán és csak az audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló európai uniós irányelv hatályáig hajlandók.
3. *„Méltányosságot önöktől nem is remélhetek. (...) Önök számára nem a médiatörvény jelent problémát, hanem a magyar kormány kétharmados támogatottsága.”* Az európai vita tehát a magyar kormány számára vegytisztán politikai ügyként jelent meg, amelynek irányát politikai szereplők politikai eszközökkel befolyásolják. A magyar kormány pozíciójában az Európai Parlament frakciói nem pártpolitikán kívüli autoritásként jelentek meg, így a baloldali vezérszónokoknak és képviselőknek a véleménye nem más, mint politikai szövetség-, illetve ellenfél-definiáló lépések sorozata. Következésképpen a magyar kormánynak is lehetősége van arra, hogy politikai módon válaszoljon, vagyis a politika fegyvertárával küzdjön az ellenzökkal és szervezzen támogatói köröket.
4. *„Mi ez, ha nem a magyar nép megsértése?”* A magyar kormány álláspontja szerint a demokratikus értékek veszélyben létét felvetők a magyar nép demokratikus elköteleződését kérdőjelezték meg. Az ilyen megszólalások mögött nemcsak Orbán Viktor, de később Németh Zsolt külügyi államtitkár is erőteljes paternalizmust lát: a nyugati országok „leckéztetését”, amellyel a magyarok „posztkommunista politikai kultúráját minősítik”.²⁴⁸ Navracsics Tibor miniszter szerint pedig

²⁴⁸ „Uns muss niemand über Demokratie belehren”, *berliner-zeitung.de*, 2011. január 22.

a magyar médiatörvény vitája „teszt”, amelyben próbára teszik a magyar politikai közösséget, hogy képes-e kiállni saját politikai döntései és értékei mellett.²⁴⁹

A magyar nép egésze elleni támadás motívuma a miniszterelnöki kommunikációnál harciasabb formában jelent meg az újságírói-értelmiségi körökben. Az *Echo TV* „Korrektúra” című beszélgetős műsorában a résztvevők a vitát a háború metaforáival írták le: az európai kritikákat „*Magyarország elleni nemzetközi hadjáratnak*”, az Orbán Viktort diktátornak tituláló megszólalásokat „*likvidálási kísérleteknek*”, a magyar kormány pozícióját pedig „*szabadságharcnak*” értelmezték. A támadások hátterében a „*globális birodalmi rend fenntartásában érdekelt nemzetközi médiaköröket*” látták, s a médiatörvény-vita tétje szerintük nem más, mint „*Magyarország függetlenségének kivívása*”. A beszélgetésben nem politikai vagy gazdasági dependenciáról volt szó, hanem értelmezői függőségről, vagyis ahogyan Bogár László fogalmaz: „*a médiatörvény vitájában azért kell minden erővel küzdeni, (...) hogy Magyarországnak joga legyen a saját szavaival leírnia a világot és annak történetét*”.²⁵⁰

A „politikai motiváció” keret sikeréhez hozzájárult, hogy felépítésében és ápolásából nem magyar szereplők is kivették részüket. Egyik példája Jacek Olgierd Kursknak, az Európai Konzervatívok és Reformerek európai parlamenti képviselőjének a hozzászólása, amelyben az európai kritikák mögötti politikai antipátiáról beszélt.²⁵¹ Nigel Farage brit EP-képviselő pedig egyenesen úgy fogalmazott, hogy az Európai Bizottság „*tele van kommunistákkal*”, így az hamisan állítja be magát semleges testületnek. Farage ezért azt ajánlotta a magyar miniszterelnököknek, hogy bánjon az EB-vel ennek megfelelően, vagyis ne engedje beavatkozni a magyar belügyekbe.²⁵² Német kereszténydemokrata képviselők pedig a magyar médiatörvény európai visszhangját „összeurópai kommunista-szocialista produktumnak” nevezték a Bundstagban.²⁵³

Fontos hangsúlyozni, hogy a vitában megszólalt külföldi politikusok – például az Európa Tanácsban ülő francia, litván, olasz és romániai küldöttek – többnyire

²⁴⁹ Tesztnek tartja a médiatörvényt ért bírálatokat Navrácsics, *origo.hu*, 2011. január 10.

²⁵⁰ Az *Echo TV* „Korrektúra” című műsora, 2011. január 7.

²⁵¹ Jacek Olgierd Kursk hozzászólása az EP 2011. január 19-ei plenáris ülésén. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=CRE&reference=20110119&secondRef=ITEM-005&format=XML&language=EN> Letöltés ideje: 2011. január 30.

²⁵² Nigel Farage hozzászólása az EP 2011. január 19-ei plenáris ülésén. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=CRE&reference=20110119&secondRef=ITEM-005&format=XML&language=EN> Letöltés ideje: 2011. január 30.

²⁵³ Németek is kommunistáznak a magyar médiatörvény miatt, *nol.hu*, 2011. január 5.

nem a médiatörvényeket és nem is elsősorban a magyar kormányt vették védelmükbe, hanem a kritikusait támadták.²⁵⁴ Volt természetesen arra is példa, hogy személyesen Orbán Viktor érdemeit méltatták és demokratikus elköteleződését hangsúlyozták,²⁵⁵ de sokkal inkább a „túlzó”,²⁵⁶ „hisztérikus”,²⁵⁷ „előítéletekre alapuló”²⁵⁸ vádak, tudniillik hogy Magyarországon vége a sajtószabadságnak, az ország a diktatúra felé halad, és a felmerült „abszurd ötleteket”,²⁵⁹ így Magyarország európai uniós szavazati jogának visszavonását utasították el. Noha az Európai Bizottság illetékességét és a tárgyalások szükségességét nem kérdőjelezték meg, ez a fajta kommunikáció tulajdonképpen a magyar kormánnyal szolidaritást vállaló pozíciót jelez.

A szolidaritás jóval erősebb és explicitebb formája jelenik meg azokon a rendezvényeken, amelyek ténylegesen a magyar médiaszabályozást ellenzők ellen szerveződött. A magyar kormányt támogató molinókkal és jelszavakkal Stockholmban a Svédországi Magyarok Országos Szövetsége, Berlinben a Szövetség a német–magyar párbeszédért nevű civilszervezet, Bécsben pedig egy Facebook-csoport tagjai tűntek fel a magyar médiatörvényt támadó rendezvényeken.²⁶⁰ Az ellenfelek politikai kötődését nem tárgyaló, de a magyar kormány iránti szolidaritást nyilvánossá tevő kommunikációkat a „szolidaritás” értelmezési keret elnevezéssel illettem és összesen 19 esetben kódoltam.

A megszólalások dinamikájának összevetése (lásd: Melléklet 3. és 4. számú ábra) jól mutatja, hogy a vita ütemét jó ideig az új szabályozást elítélők diktálták, és a 2010 nyarán–őszén megfigyelt kommunikációs folyamat is ők dominálták. A médiatörvényeket kritizálókat támadó pozíció mindössze 2010–2011 fordulójára, a politikai motivációk–érvkészlet bevezetésével és felfuttatásával erősödött meg. Az ellenzők erre többnyire az európai összetartozás értelmezési keretéhez tartozó argumentációk hangsúlyozásával válaszoltak. Látható az is, hogy a kritikusokat támadók jobban igyekeztek mondanivalójukat azonosítható indokokkal alátámasz-

²⁵⁴ Bernard Fournier, Edigijus Variekis, Luca Volunté, Frunda György hozzászólása. Council of Europe: Debate on the functioning of democracy in Hungary, *webtv.coe.int*, 2011. január 26.

²⁵⁵ Tökéletes demokráciának nevezte Magyarországot a román külügyminiszter, *origo.hu*, 2011. január 17.

²⁵⁶ Laurent Wauquiez: „La Hongrie est prête, si besoin, à corriger ses lois”, *la-croix.com*, 2011. január 6.

²⁵⁷ Ők uszítanak Orbán ellen: a németek borítják a bilit, *hetivalasz.hu*, 2011. január 11.

²⁵⁸ Németek is kommunistáznak a magyar médiatörvény miatt, *nol.hu*, 2011. január 5.

²⁵⁹ „Hűséges Európához a magyar kormány”, *nol.hu*, 2010. december 23.

²⁶⁰ Botrány, műbalhé vagy provokáció?, *index.hu*, 2011. április 14.

tani. Pozíciójuk magyarázatakor gyakrabban kontextualizálták az eseményeket, mint az új szabályozással elégedetlenek.

2.2.2.3. A vita kommunikációközösségei

A szereplők és a fórumok azonosítása során kimutattam, hogy a magyar médiatörvény-ügy körüli európai nyilvánosság alakulásában a politikai szereplők kezdeményezései döntőnek bizonyultak. A vitában elfoglalt pozíciók feltárásával pedig arra is fény derült, hogy az európai nyilvánosság létrejöttében nemcsak a konszenzus-orientált, tényalapú és racionális kommunikáció értékes. A magyar médiatörvény-ügyet feldolgozó vizsgálatom negyedik kutatási kérdése kapcsán a vitában létrejövő kommunikációközösségek leírásával megkísérlem az európai nyilvánosság politikatudományi szempontból értelmezhető keretbe ágyazását, amely – követve Thomas Risse elképzelését (Risse 2010: 1–19) – az EU legitimitáscsökkenés- és demokráciacsökkenés-konceptiója helyett a közösség-problematikára fókuszál.

A megszólalók ugyanis az ügyet nem az EU egészének elfogadására, nem az Európai Unió működésének szélesebb közvélemény előtti megismertetésére és nem is egy európai uniós döntés előtti deliberatív konzultációra használták. Az eset sokkal inkább arra mutat rá, hogy a szereplők az Európai Uniót politikai mezőnek tekintették, ahol a jól ismert lehetőségek mellett új porondok és új aktorok segítségével teremthetnek kedvezőbb feltételeket maguk számára, különösen akkor, ha a nemzeti keretek szűkösnek, fullasztónak vagy ellenségesnek tűnnek.

A politikai aktor számára a mondanivaló nyomatékosításának és a pozíció megszilárdításának egyik lehetséges útja a szövetségkeresés, Carl Schmitt terminológiájával élve: a barátok megszerzése. Carl Schmittnek a barát és ellenség megkülönböztetésére alapozott politikaképe (Schmitt 2002) eligazító a magyar médiatörvény európai vitájában kialakult kommunikációközösségek elgondolásakor. Általa válik érthetővé, hogy egy-egy konfrontáció nemcsak elválaszthatja az európaiakat, hanem össze is köti őket. Éppenséggel az elválasztás teszi lehetővé a politikailag releváns közösségek létrejöttét (vö. Mouffe 2000; Szabó 2003a; Körösi 2005). Politikatudományi szempontból tehát nem érdektelen az, ahogyan a szereplők a kommunikáció segítségével kitágítják szövetségkereső tevékenységük határait, s egy belpolitikai kérdésben európai támogatói köröket szerveznek, illetve ilyenekhez csatlakoznak.

Ezzel pedig máris megérkeztünk a fejezet céljához, vagyis annak eldöntéséhez, hogy vajon a magyar médiatörvény körüli polémia kommunikátorai értelmezhetők-e közösségként, és ha igen, akkor mi alapján.

A vita kommunikációközösségeinek meghatározása céljából nem az ügytől függetlenül meghatározott, előzetes csoportosításokat (például baloldali–jobboldali, nemzeti – európai uniós, régi tagállambeli – új tagállambeli, kormányposztion lévő – ellenzéki stb.) vetítettem a kommunikációkra, hanem a szereplők és a vitában elfoglalt pozícióik közötti hasonlóságot tekintettem iránymutatónak. Más szóval: az egyforma érvkészlettel megszólalókat és az egymás pozícióit támogató szereplőket értelmeztem azonos kommunikációközösségbe tartozónak. Ezt két keresztábra-elemzés segítségével tettem, amelyben a megszólalókat és a vitában elfoglalt pozíciókat vetettem össze (lásd Melléklet 5. és 6. táblázat). Nézzük, milyen eredménnyel!

A keresztábrák mutatják, hogy a magyar médiatörvényeket kritizálók mindnyájan ugyanazt az érvkészletet alkalmazták. Ebbe a kommunikációközösségbe sorolhatjuk a magyar Országgyűlés ellenzéki pártjait, az Európai Parlament baloldali, liberális és zöld frakcióit, a német szociáldemokrata, szabaddemokrata és zöld pártokat és a luxemburgi kormányt. A nemzetállami – európai uniós különbségtétel tehát elvethetjük; a pozíciókat nem a nemzeti hovatartozás határozta meg. Ugyanerre a következtetésre jutunk, ha a sajtószakmai szempontokat nézzük. Míg a nemzetközi újságíró szervezetek és a Magyar Újságírók Országos Szövetsége kritikus, addig a Magyar Elektronikus Újságírók Szövetsége kormánypárti nyilatkozatokkal vett részt a vitában. Az intézményes–civil különbségtétel sem eligazító: a Milla-csoport a törvények ellen, a Civil Összefogás Fórum pedig a magyar kormány mellett érvelt.

Mivel az európai vitában a Jobbik elhagyja a médiatörvények kritikusainak táborát, első ránézésre azt gondolhatnánk, hogy az új szabályozást negatívan megítélők kommunikációközösségét az öndefiníció szerinti politikai baloldal adja. Következésképpen a kritikusok ellentáborát a jobboldal jelenti. S valóban azt látjuk, hogy a jobboldali-konzervatív Orbán-kormány, a Nemzeti Média és Hírközlési Hatóság, illetve a Médiatanács, a Fidesz és a konzervatív magyar újságírók kommunikációja teljesen egyformán alakult.

Az adatok azonban azt is mutatják, hogy nem csak a magukat baloldalinak vallók támadták a magyar médiatörvényeket. A vitában engesztelhetetlen kritikusként aktív szerepet vállaló nemzetközi és magyar jogvédő szervezetek, az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet sajtószabadság-képviselője és az Európa Tanács

emberi jogi biztosa esetében a baloldali önmeghatározás biztosan nem áll fenn, noha a pozíciójuk semmiben sem különbözik a médiatörvényt ellenzőkétől. Az Európai Bizottság álláspontja pedig minden kétséget kizáróan mutatja a jobb-bal korlátozott magyarázó erejét, hiszen a pozíciója az ellenzők kommunikációközösségébe illik, ami azt a zavarba ejtő helyzetet teremtette, hogy a vitát értékelők egyszerre érveltek a Bizottság jobboldali²⁶¹ és baloldali²⁶² elköteleződése mellett, holott az ügyben leginkább exponált José Manuel Barroso és Neelie Kroes magát a politikai jobboldalra definiáló párt tagja.²⁶³

A vitában megszólaló tagállami politikusok véleménye a bal-jobb megosztottsággal sem magyarázatható. A jobboldali német kormánykoalíció ugyanis e vita erejéig „szétszakadt”, és a kormánypártok eltérő platformra kerültek. A kabinet szabaddemokrata tagjai többször kritizálták a magyar kormányt, ők egyértelműen a médiatörvényeket ellenzők kommunikációközösségébe sorolhatók. A CDU/CSU frakciószövetség azonban elutasította a kritikusok pozícióit, vagyis a kereszténydemokraták a kritizálók ellenében formálódott kommunikációközösséghez tartoznak. S míg a svéd jobbközép kormány és a cseh konzervatív külügyminiszter a támadó kommunikációközösséghez, addig a román liberális-konzervatív kormányzat a kritikusok kritikusaihoz csatlakozott.

Az Európai Néppárt európai parlamenti frakciójának helyzete sem egyértelmű; noha hivatalos állásfoglalásaiban mindig kiállt Orbán Viktor mellett, és hevesen támadta a médiatörvényeket ellenző politikai köröket, egyes képviselőiről (például Elmar Brokrol) tudható, hogy nem értettek egyet az új szabályozással. Látható tehát, hogy ahogyan a támadó pozíciók is konzisztensebb érvekre épültek, úgy az ellenséges kommunikációközösség is egységesebb, mint a vitában a kritikusok kritikusait tömörítő kommunikációközösség. Az utóbbit tulajdonképpen a negatív hangokkal való elégedetlenség, vagyis a vita „politikai motiváció” értelmezési keretének gondozása és nem a médiatörvények megítélése hozta össze. A polémia tehát két kommunikációközösséget teremtett, ennek ábrázolása látható a Melléklet 5. számú ábráján.

²⁶¹ Pedagógus-béremelés a bankadóból?, *mno.hu*, 2012. október 17.

²⁶² Martin Schulz: szó sincs baloldali ármányról, *népszava.hu*, 2012. március 10.

²⁶³ José Manuel Barroso a portugál jobbközép Szociáldemokrata párt tagja, lásd: http://ec.europa.eu/economy_finance/bef2011/speakers/jose-manuel-barroso/index.html, Neelie Kroes pedig a konzervatív-liberális Demokrácia és Szabadság Néppártjának tagja, lásd: http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/kroes/about/cv/index_en.htm

E helyütt fontos külön értelmezni a jobboldali-konzervatív francia kormány és a Jobbik pozícióját. A francia vezetés mindkét irányban tett gesztusokat, és volt példa arra is, hogy elköteleződés helyett inkább békéltető szerepben kívánt feltűnni. A Jobbik éppen fordítva: mindkét kommunikációközösségtől elhatárolódott, élesen kritizálta mind az új médiaszabályozást, mind az azokat támadó szereplőket.

Mindez erősíti a vita közösségteremtő erejéről írottakat, hiszen megmutatja, hogy a domináns érvek mellett léteztek alternatívák, amelyek azonban nem bizonyultak elég vonzóknak ahhoz, hogy a vitában résztvevők feladják pozíciójukat és új kommunikációközösséget alkossanak.

2.3. Az elemzés összegzése

Noha az európai nyilvánosság a szakirodalomban többnyire az Európai Unió nyilvánosságaként jelenik meg, a médiatörvények ügye világosan mutatja, hogy a jogi-intézményi struktúrák kényszerével szemben a tágran értelmezett, vagyis a nemzeti pártokon és kormányokon túli politikai szereplők nagyfokú szabadságot élveztek az európai nyilvánosság megteremtésében és befolyásolásában. A médiaszabályozás vitájának ívét követve láthattuk, ahogyan a magyar jogalkotók szándékával egyet nem értők 2010 és 2011 fordulójára az ügyet az EU hivatalos napirendjére kormányozták.

Az adatok tanulsága szerint az ügy közös európai problémává átbeszélésének kezdeményezői nem az Európai Unió hivatalos képviselői voltak, és a beszélgetések többnyire nem az EU fórumain zajlottak. Noha az Európai Parlament szocialista frakciója már a vita korai szakaszában is hangoztatta a médiaügy összeurópaiságát, az Európai Bizottság jó ideig, 2010 késő decemberéig, tartózkodott a vitában való részvételtől. Ezt követően azonban éppen az Európai Bizottság tűnt fel a hatályos magyar szabályozás gyakorlatát ellensúlyozó EU-s médiapolitika legjelentősebb képviselőjeként. Az Európai Bizottság pozíciójában történt változás a politikai aktorok, köztük az állampolgárok nyomásgyakorlásának a sikerét, illetve az ügy köré teremtett európai nyilvánosság erejét bizonyítja (vö. Jakubowicz–Sükösd 2011: 6).

Az új magyar médiaszabályok európai nyilvánosságát valójában azok a hazai és európai jogvédő, civil és szakmai szervezetek teremtették meg, amelyek vállaltan az új tervezet ellen léptek a nyilvánosság elé. Szándékukat utcai megmozdulásokon, például a magyar nagykövetségek előtti demonstrációkon, sajtóközleményeken és szakmai-politikai konzultációkon keresztül tették világossá. 2010 nyara és decem-

bere között elsősorban az NGO-k, INGO-k éltették az ügyet, az európai politikai elit csak a közelgő magyar elnökség hírére lépett színre.

A téma tehát nem csak a szűken vett EU-s politikaformáló körök számára volt érdekes: Európa-szerte utcára vonultak a médiaszabályozást kritizálók, és mozgósítottak a magyar kormányt támogató körök is. Bár az online felületek fontos szintérré váltak a vitában (a Black-out for Hungary kezdeményezés, a Milla csoport szerveződése), a törvény európai nyilvánosságát mégsem csupán ezek, hanem a hagyományos és bevett kommunikációs infrastruktúrák segítségével is konstruálták.

Az adatok utalnak arra is, hogy főleg a politikai-közéleti sajtóban dolgozók tartották fontosnak nyilvánosságra hozni a médiatörvényekkel és a kialakult európai vitával kapcsolatos véleményüket, a nagy kereskedelmi televíziók és a bulvárújságok ezzel szemben nem voltak aktívak. A tabloid távolmaradása arra utal, hogy a polémia és annak európai közös ügygé emelése elsősorban az értelmiséget és az elitet érdekelte.

Az eset rávilágított arra is, hogy az újságírók politikai kommunikációban játszott szerepét nem csak a szerkesztőségi teljesítményük alapján ítéldhetjük meg. A vizsgálat azt is mutatja, hogy az újságírók nem félnek a toll, a mikrofon és a kamera mellett egyéb eszközöket is alkalmazni. Értelmes tehát a médiáról mint a politikai kommunikáció befolyásolásában saját jogon részt vevő önálló intézményről gondolkodni, s egy sajtótermék álláspontjának kitapintásában a „coverage”, vagyis a tálalási szempontok mellett figyelmet kell fordítani a véleménycikkek és véleményformátumok, továbbá a tulajdonosok, a menedzsment, az újságírók és esetleg a hívásukra hozzájuk csatlakozó közönség kommunikációjára is.

A szereplők azonosításával kimutathatóvá vált, hogy a vitában résztvevők körének meghatározása sem függetleníthető az adott kommunikációs helyzettől. A megszólalók azzal, hogy a nyilvánosság elé léptek, egyrészt magukat mint az ügyben érdekelt feleket definiálták, másrészt pedig volt mondanivalójuk arról is, hogy kivel óhajtanak párbeszédet folytatni, és kivel nem. Jól látható ez a vita korai szakaszában, amikor az EBESZ és a nemzetközi újságíró szervezetek a magyar kormánynak címezték észrevételüket, noha az új jogszabályokat országgyűlési képviselők jegyezik. Feltűnő Daniel Cohn-Bendit igyekezete is, aki többször személyesen Orbán Viktort szólítja meg. Miközben a magyar kormány világossá teszi, hogy csak az Európai Bizottság véleményére kíváncsi, például kerül minden párbeszédet az EBESZ-szel. Az is felmerül, hogy a kormány senkivel se egyezkedjen a magyar médiaszabályozás ügyében. Világos tehát, hogy a felek vitában elfoglalt pozíciójának részét képezi a legitim beszélgetőpartnerek meghatározása, amelyből kikövetkeztethető,

hogy mely szereplők számára volt különösen fontos az ügy európai nyilvánosságának ápolása.

Ez vezet bennünket tovább a kommunikátorok vitában elfoglalt pozícióinak feltérképezéséhez, vagyis a harmadik kutatási kérdés megválaszolásához. A határon átívelő kommunikációs folyamat jól azonosítható és egymáshoz hasonló vélemények jellemezték. A felek többnyire egyetértettek abban, vagy legalábbis elfogadták, hogy a magyar médiaszabályozás közös európai ügy. A nem magyar megszólalók nemcsak hogy észlelték a magyarországi fejleményeket, hanem el is kötelezték magukat az ügy mellett, és viszonylag hosszú ideig napirendjükön is tartották. A médiatörvényekkel elégedetlen magyar szereplők tudatosan kalkuláltak a hazai nyilvánosságon túli lehetőségekkel annak érdekében, hogy pozíciójuk számára támogatást biztosítsanak. A kritikusok által teremtett és gondozott értelmezési keretek – a demokratikus értékek és az európai összetartozás – tartós, erős, vonzó és mobilizáló érvkészleteknek bizonyultak a határokon átnyúló beszélgetések és akciók megszervezésében. A szabályozást ellenzők értelmezése értő fülekre talált a politikai eliten túl is: a tüntetések és az online performanszok is a demokrácia, a szólásszabadság és a közös európai értékek fenyegetése ellen szóltak. A kritikusok érveinek sikeréhez azonban minden bizonnyal hozzájárult egy vitán kívüli objektív körülmény, az Európai Unió Tanácsának soros magyar elnöksége is. Több esetben arra következtethetünk, hogy az adminisztratív terhek mellett a közösség egészét reprezentáló funkció ténye provokált megszólalásokat.

Az így létrejött európai nyilvánosság súlyát, a megszólalók fontosságát és a vita erejét jelzi, hogy a magyar kormány kommunikációs stratégiát váltott. Szóba állt a médiatörvények európai kritikusaival, majd új értelmezési keretet, a politikai motiváció frame-jét vezette be, amely a vita második szakaszában, 2010. december 21. után segítségére volt a támadók kritizálásának megszervezésében. Ráadásul nemcsak kommunikációs, hanem jogszabályi változtatás is történt: a törvényt az Európai Bizottság kérésének megfelelően módosították.

A vitában a médiatörvénykezés irányával egyet nem értőkkel szemben a leghatásosabb érvkészlet a politikai motiváció értelmezési keretében született meg, ami új lendületet adott a vitának, és a nem magyar megszólalók is megtalálták benne a számításukat, ahogyan ez kitűnik a 2011. január 19-i európai parlamenti plenáris ülésen elhangzott beszédekből is.

Az álláspontok közötti hasonlóság és különbség alapján kísérletet tehetünk a kommunikáció szerepének újradefiniálására, amit a közösségteremtésben ragadhatunk meg. A polémia két kommunikációközösségének egyike az új magyar média-szabályozást kategorikusan elutasítókat, a másik pedig az elutasítók érveit és stí-

lusát kritizálókat foglalja magába. Az adatok tanulsága alapján megállapítható, hogy az előbbiek a vitában egységes és világos pozíciót foglaltak el, míg az utóbbiak pozíciója diffúzabb volt. Ez azt vetíti előre, hogy a kormány politikájával nem szimpatizáló kommunikációközössége szilárd, az ellen-kommunikációközösség pedig efemer. Ennek bizonyítása azonban egy későbbi, új adatfelvételre és módszerekre alapuló kutatás tárgyát képezi.

Összegzés

Hogyan gondolkodjuk az európai nyilvánosságáról?

A kutatás legfontosabb hozadéka, hogy megerősíti a téma nemzetközi diskurzusában egyre nagyobb nyomatókkal tárgyalt *heterogenitás, konfrontáció, rivalizáció* és *politizáció* szempontjainak érvényességét, s támogatja Thomas Rissének a javaslatát a nyilvános konfliktusok kutatásáról.²⁶⁴ Noha a nemzetközi tudományos közösség számára a folyamatok tétje jobbra az Európai Unió és vele az európai nyilvánosság széttobbanása vagy éppen az integráció további mélyítése (vö. Trenz 2012; Papanagnou 2013; Meijers 2013), munkám alapján úgy tűnik, legalább ennyire izgalmas a határokon átívelő kommunikációs szituációk politikai szempontú felértékelődése, és az itt megjelenő új minták megértése. A politikai szereplők európai nyilvánossággal egyre intenzívebben kalkuláló észjárása a politikatudomány számára új kutatási kérdéseket indukál.

A kötet utolsó fejezete a szakirodalom és a médiatörvény-ügy európai vitájának tanulságai alapján kísérletet tesz az európainyilvánosság-elképzelés néhány eddig kevésbé vagy egyáltalán nem diszkutált aspektusának hangsúlyozására. Jogosan merül fel azonban a kérdés, hogy mi szükség a könyvtárnyi irodalmon túl további szempontok felvetésére. Miért munkál a vágy minden szerzőben újabb és újabb értelmezések kialakítására? A válasz talán a téma kimeríthetetlenségében rejlik, a nyilvánosság ugyanis John Dewey szerint mindig az őket létrehozó aktorok körülményeitől, szándékaitól és céljától függ (Dewey 1927: 27), és ez a változatosság újabb és újabb koncepciók kialakítására készítet. Mindig van mód új ötletek felvetésére, új irányok kialakítására, ahogyan azt legújabbban az internet nyilvánosságelméleti recepciója mutatja (Heller–Rényi 2000; Dahlgren 2005; Papacharissi 2009).

²⁶⁴ A berlini Freie Universitát „Bringing the politics back in” címmel 2012. január 12–13-n konferenciát rendezett az európainyilvánosság-kutatások jövőjének témájában. A konferencia szervezője, Thomas Risse nyiteladsban a konfliktus és a konfrontáció termékenységét hangsúlyozta. Az előadás letölthető: <http://www.youtube.com/watch?v=SJMYczajeyk>.

A jelen írás is megpróbál hozzájárulni ehhez a tudományos körforgáshoz: olyan orientációs pontokat jelöl ki, amelyek az *európai nyilvánosság* kérdését a politikatudomány számára is érdekessé teszik, és a vonatkozó empirikus kutatást is irányíthatják. A záró gondolatok középpontjában az *instabilitás*, az *interakció*, az *identifikáció* és az érzelmek *problémája* áll.

Instabilitás

A szakirodalomban egyöntetű törekvés mutatkozik arra, hogy az európai nyilvánosságot valamiféle stabil, rögzített, jogszabályokkal és speciális normákkal bíró struktúraként fogják fel. Ez vezeti a deliberációs iskola képviselőit a különböző páneurópai fórumok, például a Konvent vagy az Európai Parlament tanulmányozása felé, az európaizációs tézisre építő szerzőket pedig arra, hogy a hagyományos nemzeti médiumokat vizsgálják.

Az intézményesített deliberációval vagy a tömegkommunikációval azonosított európainyilvánosság-elgondolások tehát a szilárdság jegyében olyan keretekhez kötik magukat, amelyek egyrészt már-már értelmetlenül szűkre szabottak, ilyen az Európai Parlament, vagy végső soron annyira heterogének, ilyenek a nemzeti médiumok, hogy nem biztosítanak stabil alapokat az európai nyilvánosság graduális fejlődésének kimutatni akaró kutatói szándékhoz. Különösen a nemzeti médianyilvánosságok összefonódását hangsúlyozó iskola áttekintésével válhatott világossá, hogy a média tartalmaira épülő szüntelen gyarapodást előrevetítő európaizáció-tézis problematikus az európai nyilvánosság létének, erősödésének kimutatására, hiszen empirikus adatfelvételei hol igazolják, hol cáfolják az elvárt progressziót. Az *emergence*-problematikába ragadás egyetlen módon kerülhető el, mégpedig úgy, hogy lemondunk a stabilizáló szándékokról, és nem keresünk sem szilárd, intézményes, rögzült normákkal működő kereteket, sem pedig báziséveket, -eseteket vagy -témákat.

A magyar médiatörvények európai vitájának kutatási eredményei határozottan támogatják az instabilitás gondolatát. Eszerint az európai nyilvánoságnak nincsenek előre rögzített témái: európai nyilvánosság nem csak magasan közösségiesített szakpolitikák vagy az EU belső ágendája köré kerekedhet. Bárki részt vehet benne: az európai nyilvánosságban az EU szervezetein kívül állók megszólalásai is legalább olyan értékesek lehetnek, mint az európai elit képviselőinek beszélgetései. A konszenzuskereső vagy éppen alkudozó diskurzus mellett helye van másfajta kommunikációnak is, tehát az európai nyilvánosság nem rendelkezik bejáratott és kizáró-

lagos diszkurzív mintákkal. Nincsenek továbbá előre kijelölhető határai sem, melyek megmutatják, hogy hol kezdődik az európai és hol végződik a nemzetállami nyilvánosság. Az ekképp elgondolt európai nyilvánosság pontosan a rögzíthetlensége miatt folyamatos egyensúlytalanságban van, így válik a politikai kreativitás és innováció elsődleges terepévé. A médiatörvények európai vitája rávilágított arra, hogy a magyar kormányzat lépéseit ellenzők a számukra rendkívül ellenséges hazai politikai kommunikációs környezet²⁶⁵ ellenére nyomást tudtak gyakorolni a belpolitikai folyamatokra, és ebben minden bizonnyal az ügy köré teremtett európai nyilvánosság volt a segítségükre. Látható az is, hogy a magyar kormány némi hitetlenkedés és csodálkozás után, de alkalmazkodott az új kommunikációs tér játékszabályaihoz, és kihasználva annak rögzíthetlenségét, megszervezte a maga támogató nyilvánosságát. A médiatörvény-vita átértelmezésével, hogy ugyanis itt nem a demokratikus alapjogokról, hanem egy tisztán politikai támadásról van szó, a kormány sikeres, határokon átnyúló mozgósítást hajtott végre, és ezzel megszilárdította pozícióját. Az instabilitás miatt a vitában nincs értelme győztest hirdetni, ugyanakkor fontos rámutatni arra a bizonytalanság- vagy – más nézőpontból – szabadság-faktorra, amellyel az európai nyilvánosság lazítja az intézményekre épülő politizálás kereteit.

Interakció

Az európai nyilvánosság egyensúlytalansága a struktúráktól történő kutatói eltávolodásra ösztönöz bennünket. Ezzel szemben a vonatkozó szakirodalom jórészt struktúra-központú, vagyis az európai nyilvánosság elő- vagy peremfeltételeit hangsúlyozza és vizsgálja. Az igénybejelentés-modell kivételével a politikai szereplők csak minimális figyelmet kapnak. De vajon van-e kiút a társadalomtudomány jól ismert struktúra *versus* ágencia dichotómiájából, vagy szükségképpen el kell köteleződni egyik vagy másik mellett?

Az egyik lehetséges és frappáns megoldás Anthony Giddens strukturáció-koncepciója. Giddens kiindulópontja a cselekvő és a rendszer dinamikus kölcsönhatása. A struktúra nagymértékben függ az ágensek tetteitől: a politikai szereplők a mindennapi tevékenységükkel fenntartják, átformálják, kiüresítik a rendszert, vagy kilépnek kereteiből és újat hoznak létre. A szereplők azonban motiváltak arra, hogy

²⁶⁵ Rádiós és televíziós hírműsorok tartalomelemzése 2011. november 7. – december 16.
Elérhető: <http://www.nyilvanossagklub.hu/monitor/monitor60.shtml>. Letöltés időpontja: 2013. május 29.

jogszabályi-eljárási-finanszírozási renddel ellátott intézményeket hozzanak létre, amelyekkel a politika kaotikus világa kordában tartható, és – nem utolsósorban – a számukra kedvező helyzet megszilárdítható. Ez a giddensi strukturáció alapgondolata (Giddens 1984: 1–34), amely analitikai szinten a politikai aktorok versengő magatartására irányítja a figyelmet. Az európai nyilvánosságban zajló folyamatok tükrében vizsgálható például az, hogy a politikai szereplők miként konstruálnak maguk számára újabb szupranacionális intézményeket. Ennek egyik esettanulmánya lehet a 2008 óta tartó euróválság, pontosabban az annak következtében felmerült fiskális unió körüli kommunikációs folyamatok feltérképezése.

A Giddens által felvetett „*dinamikus kölcsönhatás*” értelmezhető *interakcióként*. Igen ám, de a mindennapokban az interakciók nem egyéni cselekvők és független intézmények, hanem politikai szereplők kontextusfüggő, társas és kommunikatív viszonyában formálódnak. Itt nyomban visszatérhetünk az európainyilvánosság-irodalomhoz, hiszen a kötetben tárgyalt Erik Eriksen szintén felveti az interakciók fontosságát, mégpedig a nyilvánosságot összetartó kötőanyagként. Eriksen nem tárgyalja részletesen a felvetését, így tovább kell tájékozódnunk az interakció politikai közösségekben betöltött szerepéről. Vajon lehetséges lenne, hogy a különböző csoportok, társaságok, nemzetek, egyének, intézmények között kialakuló kontaktusok – legyenek azok konszenzusosak, konfrontatívak vagy egyéb természetűek – jelentik az európai integráció motorját? A magyar médiatörvények ügyében azonosított, határokon átnyúló interakciók széles eszköztára – utcai megmozdulások, internetes elsötétítések, petíciók, szónoklatok és parlamenti beszédek, véleménycikkek – is arra utal, hogy minden nyelvi, kulturális és történeti sokszínűség ellenére az európaiaknak igenis van igényük arra, hogy egymás ügyeit a maguk szemszögéből átgondolják, megbeszéljék, közössé tegyék. Így tulajdonképpen létre is jön az európai integráció, éppen a kommunikáció hathatós támogatásával. Aligha lehetne az európai politikai folyamatok alakulásában ennél fontosabb feladat.

Az európai nyilvánosságot az interakciók köré építő gondolat számos előnnyel kecsegtet. Elkerülhetjük, hogy a téma vizsgálata beleragadjon a struktúra–ágencia dichotómia tárgyalásába. Aztán: túljuthatunk a szakirodalmat mostanság uraló konszenzus–konfliktus-vitán. Végül pedig új belátásokkal gazdagodhatunk a politikai közösség mibenlétét illetően, anélkül hogy abszolutizálnánk az összetartozás prepolitikai feltételeit (nyelv, nemzet, identitás stb.), vagy azt állítanánk, hogy racionális jogelvek, univerzális normák és intézmények egyesítenek bennünket, ahogyan azt az alkotmányos patriotizmus állítja (vö. Habermas 1994).

Identifikáció²⁶⁶

A nyilvános kommunikáción keresztül megélhető és kialakítható identitásról az európaizálódó nemzeti médianyilvánosságokat középpontba állító kutatási irány is megemlékezik. Az elképzelés szószólója, Thomas Risse²⁶⁷ az európai közösségi érzés kialakulásához és megerősödéséhez elengedhetetlennek tartja az európaiak közötti beszélgetések sűrűsödését, illetve a belpolitikai ügyek európaiként történő megtárgyalását. Risse nyomán elmozdulhatunk a kommunikációt többnyire információcsereként vagy közvetítőként felfogó értelmezésektől, és figyelmünket a kommunikáció közösségteremtő aspektusai felé fordíthatjuk. Amennyiben azonban az összetartozás nyilvános politizáláson keresztül létrejövő konstrukcióira vagyunk kíváncsiak, értelmesebb identitás helyett *identifikációban*²⁶⁸ gondolkodni. Az utóbbival jobban hangsúlyozható az azonosulás performatív jellege, vagyis az a momentum, amikor a politikai szereplők mindenki számára világosan, verbálisan vagy fizikailag teszik egyértelművé közösségvállalásukat.

Az európai nyilvánosság vizsgálatával nemcsak a nagy közös európai összetartozás alakulásáról kaphatunk képet, hanem arról is, hogy a cselekvők miként használják a határokon átnyúló kommunikációs tereket saját politikai identitásuk gazdagítására. A magyar médiatörvény európai vitája bebizonyította, hogy a nemzeti kereteken túllépő megszólalások során a politikai szereplők sikeresen alakítottak ki a vitapozíciójukat támogató kommunikációközösségeket. Ezek a polémia értelmezése közben túlléptek a magyar médiatörvények ügyén, éspedig olyan vitás és megbeszélésre érdemes ügyek felé, mint hogy mi is Európa, melyek az európai értékek, és hogyan kellene működnie az Európai Uniónak, mely viták újabb és újabb identifikációs kísérleteknek engedtek teret.

Az identifikáció fogalma segítségével könnyen elhelyezhetjük az állampolgárokat is az európai nyilvánosság koncepciójában. Noha a szakirodalom elsősorban közvéleményként vagy a kommunikációt figyelő közönségként határozza meg őket, az identifikációs irodalomra építve felsejlik a hétköznapi emberek aktív konstruáló ereje is. Isin és Wood szerint az egyén azonosságtudata relacionális fogalom, és az identitás felépítése a kommunikáción keresztül történik (Isin–Wood 1999: 16–19).

²⁶⁶ Az identifikáció kérdését a magyar médiatörvényeket tárgyaló kutatásomról rendezett műhelyvita során Pál Gábor vetette fel. Hálás vagyok az értékes észrevételért.

²⁶⁷ Az európai nyilvánosság és identitás nem csak Thomas Risse munkájában jelenik meg (vö. Heller–Rényi 2007; Boyer–Sükösd 2011), mégis ő az, aki a legszisztematikusabban épít a nyilvános kommunikáció és az összetartozás összekapcsolódásából született megállapításokra.

²⁶⁸ Identifikáció és diskurzus összefüggéseiről Horváth Szilvia írt izgalmas tanulmányt (Horváth 2013).

A kommunikációs folyamatban való részvétel és az állampolgárok diszkurzív identitáskonstrukciói tehát kulcsfontosságúak az európai nyilvánosság leírásában. Az egyéni identifikáció vizsgálatával nemcsak arról kaphatunk képet, hogy a politikai közösség hány százaléka érzi európainak magát, hanem arról is, mit jelent számára Európa, az Európai Unió, az európai integráció. Így megtudhatjuk, hogy értékek vagy érdekek mentén, szimbolikus vagy utilitarista mezőben beszélnek és gondolkodnak-e a kérdésről (vö. Göncz–Hegedűs 2011). A magyar médiaszabályozásról szóló vita pedig megmutatta, hogy az állampolgári oldal is kész világossá tenni, hogy mit érez európai értéknek, és mit nem.

Érzelmek

A magyar médiatörvények európai vitájában egyértelművé vált az emóciók nyilvánosságra hozásának fontossága. A habermasi örökség által kijelölt racionalitás-paradigmától tehát elmozdulhatunk, és kijelenthetjük, hogy az európai nyilvánosság vizsgálata során nem érdemes figyelmen kívül hagyni az érzelmek kommunikálását. Az e kötet által javasolt európainyilvánosság-elgondolásban fölösleges azon spekulálni, hogy vajon az érzelmes megszólalások mögött van-e racionális kalkulációkon alapuló szisztematikus stratégia, s ha igen, mi az. Az érzelmek kizárása, zárójelbe tétele, demagógiaként való megbélyegzése vagy racionalizálása helyett termékenyebb azok politikai kommunikációban betöltött szerepéről elmélkedni. Ebben segítő kezet nyújtanak a társadalomtudomány érzelmi fordulatát jelző munkák, amelyek igyekeznek újratematizálni az emóció-problémát.

Kiss Balázs az érzelemszociológia klasszikusainak áttekintése után arra a következtetésre jut, hogy az érzelmek mindig nagy szerepet játszottak a politika alakulásában, csak éppen a modern társadalomtudományos gondolkodás fősodra nem volt hajlandó foglalkozni velük. A berzenkedés egyértelműen az emóciók meghatározhatatlanságából, megfoghatatlanságából, kontrollálhatatlanságából fakad, s jó ideig úgy tűnt, elég, ha az érzelmeket a pszichológia felségterületére toloncoljuk (Kiss 2013). Nem meglepő tehát, hogy a kérdéskör hiányzik az európainyilvánosság-irodalmakból is. A magyar médiatörvény európai vitája azonban megerősíti, hogy az európai nyilvánosságban az érzelmek evidenciák és nem devianciák, hiszen a megszólalók egyáltalán nem rejtik véka alá haragjukat, félelmeiket, undorukat, szomorúságukat vagy éppen empátiájukat, lelkesedésüket, büszkeségüket. Érdemes tehát a kutatóknak is azokra inkább adottságként, semmint fogyatékoságként tekinteni.

Mindez nem jelenti azt, hogy az európai nyilvánosság vizsgálataiból száműznünk kell a racionalitást. Ehelyett Arisztotelészre támaszkodva a nyilvános megszólalásban az ethosz, a pathosz és a logosz elemeinek kombinációját látom.²⁶⁹ Az emóció-ráció kettősség szükségessége helyett inkább az érzelmek pozitív politikai kommunikációs megközelítését javaslom, és ehhez Barack Obama 2007 és 2009 között folytatott kampányának vizsgálatát idézem. Oliver Escobar Obama sikerének titkát a politikai cinizmus megtörésében látta. Escobar szerint Obama a politika és a politizálás érzelmi aspektusainak hangsúlyozásával példátlan aktivitásra tudta serkenteni az addig többnyire hangtalan és láthatatlan amerikai kisembereket, és ez nemcsak váratlan győzelmet hozott neki, hanem az amerikai demokrácia diadalát is jelentette (Escobar 2011). Az emóciók nemcsak destruktív, hanem konstruktív erejének belátása új irányok felé röpítheti az európai nyilvánosság vizsgálatát is.

A fenti szempontok már felvetésükben is hordozzák az európai nyilvánosság és általában a nyilvánosság poszthabermasi megközelítésének az igényét. A fordulat előkészítésében Jürgen Habermas maga is kulcsszerepet játszik a klasszikusnak számító, 1962-es munkájának (*A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása*) revideálásával. Emellett egyre több szerző gondolja úgy, hogy érdemes lenne lazítani az európai nyilvánosságot kizárólag Jürgen Habermas elméletéhez rögzítő kötelékeken (vö. Lingenberg 2006; Mendonça 2007). Adina Marincea (2013) határozottan a nyilvánosság alapkérdéseinek (kik, hol és hogyan vesznek részt a politikaformálásban) újratárgyalása mellett érvel, és felhívja a figyelmet a nyilvánosságirodalom kiemelkedő amerikai alakjainak gondolataira. Walter Lippmann, John Dewey, Nancy Fraser, Craig Calhoun és James Bohman tanulmányozása nemcsak új belátásokkal gazdagíthat, hanem új lökést is adhat az európai nyilvánosság empirikus reflexióinak. Mindkettő kétségtelenül ott van a téma jövőbeli tudományos napirendjén.

²⁶⁹ Arisztotelész: *Rétorika*, II.1, 1378a6ff. Lásd Rapp 2002.

Felhasznált irodalom

- Adcock, Robert – David Collier (2001): Measurement Validity: A Shared Standard for Qualitative and Quantitative Research. *American Political Science Review*, Vol. 95, No. 3. 529–546.
- Allison, Desmond (1999): *Language testing and evaluation: an introductory course*. Singapore University Press.
- Angelusz Róbert (2000): *A láthatóság görbe tükei. Társadalompolitikai tanulmányok*. Új Mandátum, Budapest.
- Apel, Karl-Otto (1992): Utópia-e az ideális kommunikációs közösség etikája? Az etika, az utópia és az utópia-kritika viszonyáról. A diskurzus-etika határain? (Ford. Felkai Gábor). *Magyar Filozófiai Szemle*, 36. évf. 3–4. sz. 486–556.
- Arató Krisztina – Koller Boglárka (2009): *Európa utazása. Integrációtörténet*. Gondolat, Budapest.
- Arató Krisztina – Lux Ágnes (2012): Az Európai Unió alkotmányozási kísérlete. In: Jakab András – Körösenyi András (szerk.): *Alkotmányozás Magyarországon és máshol: politikatudományi és alkotmányjogi megközelítések*. Új Mandátum kiadó, Budapest. 177–199.
- Babbie, Earl (1995): *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Balassi Kiadó, Budapest.
- Baisnee, Oliver (2007): The European Public Sphere Does Not Exist (At Least It's Worth Wondering...). *European Journal of Communication*, Vol. 22. No. 4. 493–503.
- Bauer, Martin W. – Bas Aarts (2000): Corpus construction: a principle for qualitative data collection. In: Bauer, Martin – George Gaskell (szerk.): *Qualitative researching with text, image and sound: a Practical Handbook*. Sage, London. 19–37.
- Bayer Judit (2011): Az új médiatörvény sajtószabadságot korlátozó rendelkezései. *Médiakutató*, tavasz.

- Benhabib, Seyla (1996): „Insight and Solidarity. A Study in the Discourse Ethics of Jürgen Habermas by William Rehg”. *The Philosophical Review*, Vol. 105, No. 4. 547–550.
- Benhabib, Seyla (2002): *The Claims of Culture*. Princeton University Press, Princeton.
- Bennett, W. Lance (2012): Grounding the European Public Sphere. Looking Beyond the Mass Media to Digitally. Mediated Issue Publics. *KGF Working paper*. No 43. August 2010. Elérhető: http://userpage.fu-berlin.de/kfgeu/kfgwp/wpseries/WorkingPaperKFG_43.pdf. Letöltés ideje: 2012. október 5.
- Blichner, Lars (2007): Political integration in Europe and a need for a common political language. In: Fossum, John E. – Philip Schlesinger (szerk.): *The European Union and the Public Sphere: A communicative space in the making?* Routledge, London. 154–168.
- Boda Zsolt – Scheiring Gábor (2006): Zöld közpolitika-befolyásolás az Európai Unióban. *Politikatudományi Szemle*, 16. évf. 4. sz. 41–74.
- Boomgaarden, Hajo – Claes de Vreese (2007): Dramatic real-world events and public opinion dynamics: Media coverage and its impact on public reactions to an assassination. *International Journal of Public Opinion*, Vol. 19. No. 3. 354–366.
- Bouma, Gary D. – Gary B. J. Atkinson (1995): *Social Science Research. A Comprehensive and Practical Guide for Students*. Oxford, Oxford University Press. 2. ed.
- Boyer, Dominic – Sükösd Miklós (2011): The European Media and the Culture of Europeanness. In: Sükösd Miklós – Karol Jakubowicz (szerk.): *Media, Nationalism and European Identities*. Budapest, CEU Press. 223–246.
- Börzel, Tanja A. – Thomas Risse (2000): Who is Afraid of a European federation? How to Constitutionalize a Multi-Level Governance System. *Jean Monnet Working Paper*, Nr. 7/00.
- Brouillette, Amy – Joost van Beek (szerk.) (2012): *Hungarian media laws in Europe. An Assessment of the Consistency of Hungary's Media Laws with European Practices and Norms*. Center for Media and Communication Studies (CMCS). Elérhető: https://cmcs.ceu.hu/sites/default/files/field_attachment/news/node-27293/Hungarian_Media_Laws_in_Europe_0.pdf. Letöltés időpontja: 2012. május 3.
- Brüggemann, Michael (2005): How the EU Constructs the European Public Sphere: Seven Strategies of Information Policy. *Javnost – The Public*, Vol. 12, No. 2., 57–74.
- Brüggemann, Michel – Stefanie Sifft – Katharina Kleinen von Königsłow – Bernhard Peters – Andreas Wimmel (2006): Segmented Europeanization: the transnationalization of public spheres in Europe; trends and patterns. *Transtate Working*

- Papers*, No. 37. Elérhető: <http://econstor.eu/bitstream/10419/24950/1/514648759.PDF>. Letöltés időpontja: 2013. január 25.
- Calhoun, Craig (szerk.) (1992): *Habermas and the Public Sphere*. MIT Press, Cambridge.
- Checkel, Jeffrey T. (2006): Constructivist approaches to European integration. *ARENA Working papers*. Elérhető: http://www.sv.uio.no/arena/english/research/publications/arena-publications/workingpapers/working-papers2006/wp06_06.pdf. Letöltés időpontja: 2012. május 4.
- Christiansen, Thomas – Knut Jorgensen – Antje Wienerszerk (2001): *The social construction of Europe*. Sage, London.
- Chrysoschoou, Dimitris (2000): *Democracy in the European Union*. I.B. Tautris, London.
- Corbu, Nicoleta – Mădălina Boțan – Alina Bârgăoanu – Elena Negrea (2011): Framing European Issues in Romanian Media. Elérhetőség: wapor.unl.edu/wp/2011/09/Corbu_Botan_Bargaoanu_Negrea.doc. Letöltés időpontja: 2012. december 8.
- Csigó Péter (1997): Vázlat a Bokros-csomag vitájának elemzéséhez. *Politikatudományi Szemle*, 6. évf., 4. sz. 27–58.
- Csigó Péter (1998): A gazdasági stabilizációs diskurzus – a konszolidáció diskurzusa. *Szociológiai Szemle*, 3. sz. 121–151.
- Dahlgren, Peter (2001): The public sphere and the net: Structure, space and communication. In: Bennett, Lance – Robert Entman (szerk.): *Mediated Politics: Communication in the Future of Democracy*. Cambridge University Press, Cambridge. 33–55.
- Dahlgren, Peter (2005): The Internet, Public Spheres, and Political Communication: Dispersion and Deliberation. *Political Communication*, Vol. 22. No. 2., 147–162.
- Davis, Bronwyn – Roma Harré (1990): Positioning: The discursive production of selves. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, Vol. 20. Issue 1. 43–63.
- Dávid, Beáta – Tom Snijders (2002): Estimating the size of homeless population in Budapest, Hungary. *Quality & Quantity*, Vol. 36. Issue 3. 291–303.
- D'Haenens, Leen (2005): Euro-Vision. The Portrayal of Europe in the Quality Press. *International Communication Gazette*, Vol. 67. No. 5. 419–440.
- De Vreese, Claes (2002): *Framing Europe: Television news and European integration*. Amsterdam, Aksant Academic Publishers.
- De Vreese, Claes (2005a): *Framing Europe: Television news and European integration*. Aksant Academic Publishers, Amsterdam.
- De Vreese, Claes (2005b): News framing: Theory and typology. *Information Design Journal + Document Design*, Vol. 13. No. 1. 51–62.

- De Vreese, Claes (2007): The EU as a public sphere. *Living Reviews in European Governance*, Vol. 2. No. 3. Elérhető: <http://www.livingreviews.org/lreg-2007-3>. Letöltés dátuma: 2013. január 20.
- De Vreese, Claes (2008): Television news has not (yet) left the nation state: Reflections on European integration in the news. In: Bondebjerg, Ib – Peter Madsen (szerk.): *Media, Democracy and European culture*. Intellect Books, Oxford. 135–143.
- De Vreese, Claes – Jochen Peter – Holli Semetko (2001): Framing politics at the launch of the euro: A cross-national comparative study of frames in the news. *Political Communication*, Vol. 18. Issue 2, 107–122.
- De Vreese, Claes – Holli Semetko (2004): *Political campaigning in referendums: Framing the referendum issue*. Routledge, London.
- De Vreese, Claes – Sara Banducci – Holli Semetko – Hajo Boomgaarden (2006): The news coverage of the 2004 European Parliamentary election campaign in 25 countries. *European Union Politics*, Vol. 7. No. 4. 477–504.
- De Vreese, Claes – Hajo Boomgaarden (2006): Media effects on public opinion about the enlargement of the European Union. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 44. No. 2. 419–436.
- De Vreese, Claes – Hajo Boomgaarden (2009): A European Public Sphere: Media and Public Opinion. In: Salovaara-Moring, Inka (szerk.): *Manufacturing Europe: Spaces of Democracy, Diversity and Communication*, Nordiskt Informationscenter. 117–127.
- De Vreese, Claes – Hajo Boomgaarden – Susan Banducci – Holli Semetko (2009): A European public space? The media and the legitimacy of the European parliamentary elections. In: Thomassen, Jacques (szerk.): *The legitimacy of the European Union after enlargement*. Oxford University Press. Oxford. 44–63.
- Denzin, Norman K. – Yvonna S. Lincoln (szerk.) (1994): *Handbook of Qualitative Research*. Sage. London.
- Deutsch, Karl W. (1957): *Political Community and the North Atlantic Area. International Organization in the Light of Historical Experience*. Princeton University Press, Princeton.
- Dewey, John (1927): *The Public and its Problems*. Holt, New York.
- Díez Medrano, Juan – Emiliy Gray (2010): Framing the European Union, in National Public Spheres. In: Koopmans, Ruud – Paul Statham (szerk.): *The Making of a European Public Sphere*. Cambridge University Press, Cambridge. 195–219.
- Díez, Thomas (2001): Speaking 'Europe': The Politics of Integration Discourse. In: Christiansen, Thomas – Jorgense, Erik – Antje Wienerszerk: *The Social Construction of Europe*. Sage, London. 85–100.

- Downey, John – Thomas König (2006): Is There a European Public Sphere? The Berlusconi-Schulz Case. *European Journal of Communication*, Vol. 21. No. 2 165–187.
- Eder, Klaus – Cathleen Kantner (2000a): Transnationale Resonanzstrukturen in Europa. Eine Kritik der Rede vom Öffentlichkeitsdefizit. In: Bach, Michael (szerk.): *Transnationale Integrationsprozesse in Europa*. Westdeutscher Verlag, Opladen. 306–331.
- Eder, Klaus – Cathleen Kantner (2000b): Transnationale Resonanzstrukturen in Europa. Eine Kritik der Rede vom Öffentlichkeitsdefizit. In: Bach, Maurizio (szerk.): *Die Europäisierung nationaler Gesellschaften. Sonderheft 40 der Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*. Westdeutscher Verlag, Wiesbaden, 306–331.
- Entman, Robert M. (1993): Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication*, Vol. 43. Issue 4, 51–58.
- Eriksen, Erik O. (2000): Deliberative supranationalism in the EU. In: Erik O. Eriksen – John E. Fossum (szerk.): *Democracy in the European Union. Integration through deliberation?* Routledge, London. 42–64.
- Eriksen, Erik O. (2004): Conceptualizing European Public Spheres. General, Segmented and Strong Publics. *Arena Working Papers*. Elérhető: <http://www.sv.uio.no/arena/english/research/projects/cidel/old/WorkshopStirling/PaperEriksen.pdf>. Letöltés ideje: 2010. március 5.
- Eriksen, Erik O. (2005): An Emerging European Public Sphere. *European Journal of Social Theory*. Vol. 8. No. 3. 341–363.
- Eriksen, Erik O. – John E. Fossum (szerk.) (2000): *Democracy in the European Union: Integration Through Deliberation?* Routledge, London.
- Eriksen, Erik O. – Jan Weigård (2003): *Understanding Habermas: Communicative action and deliberative democracy*. Continuum Press, London.
- Ernst, Andreas (1998): „Vielsprachigkeit, Öffentlichkeit und politische Integration: schweizerisch Erfahrungen und europäische Perspektiven.“ *Swiss Political Science Review*, Vol. 4. Issue 4. 225–240.
- Escobar, Oliver (2011): Suspending Disbelief: Obama and the Role of Emotions in Political Communication. In: Engelken Jorge – Pedro Marcos – Ibarra Güell – Carmelo Moreno del Rio (szerk.): *Politics and Emotions: The Obama Phenomenon*. VS Verlag, Wiesbaden. 109–127.
- Fairclough, Norman (1995): *Critical Discourse Analysis. The Critical Study of Language*. Longman, Longman.
- Felkai Gábor (1993): *Jürgen Habermas*. Áron Kiadó, Budapest.

- Fish, Stanley (1980): *Is There A Text in This Class*. Harvard University Press.
- Follesdal, Andreas (1998): Democracy, Legitimacy and Majority rule in the EU. In: Weale, A. – Nentwich, M. (szerk.): *Political Theory and the European Union: Legitimacy, Constitutional Choice and Citizenship*. Routledge. London. 38–48.
- Fossum, John E. – Augustin José Menéndez (2005): The Constitution's Gift: A deliberative-democratic analysis of constitution-making in the European Union. In: Closa, Carlos – John E. Fossum (szerk.): *Deliberative Constitutional Politics in the EU*. ARENA, Oslo. 97–160.
- Fossum, John E. – Philip Schlesinger (szerk.) (2007): *The European Union and the Public Sphere: A communicative space in the making?* Routledge. London.
- Fossum, John Erik – Hans-Jörg Trenz (2007): The public sphere in European constitution-making. In: Fossum, John Erik – Philip Schlesinger (szerk.): *The European Union and the public sphere. A communicative space in the making?* Routledge, London. 206–221.
- Foucault, Michel (1991): A diszkurzus rendje. (Ford. Török Gábor.) *Holmi*, 7. sz. 868–889.
- Gamson, William (1992): The Social Psychology of Collective Action. In: Morris – Mueller (szerk.): *Frontiers in Social Movement Theory*. Yale University Press, New Haven. 53–76.
- Gamson, William – André Modigliani (1989): Media discourse and public opinion on nuclear power: A constructionist approach. *American Journal of Sociology*, Vol. 95. No. 1. 1–37.
- Gergen, Kenneth J. – Mary M. Gergen (2007): Social Construction and Research Methodology. In: Outhwaite, William – Stephen Turner (szerk.): *The Sage Handbook of Social Science Methodology*. Sage, London. 461–478.
- Gerhards, Jürgen (1993): Westeuropäische Integration und die Schwierigkeiten der Entstehung einer europäischen Öffentlichkeit. *Zeitschrift für Sociologie*, Jahrgang 22, Heft 2, 96–110.
- Gerhards, Jürgen (2000): Europäisierung von Ökonomie und Politik und die Trägheit der Entstehung einer europäischen Öffentlichkeit. In: Bach, Maurizio (szerk.): *Die Europäisierung nationaler Gesellschaften*, Wiesbaden: Westdeutscher Verlag, 277–305.
- Giddens, Anthony (1984): *The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration*. Polity Press, Cambridge.
- Gipsrud, Jostein (szerk.) (2010): *The Idea of the Public Sphere: A Reader*. Plymouth Lexington Books, Plymouth.

- Gitlin, Todd (1980): *The Whole World Is Watching: Mass Media in the Making and Unmaking of the New Left*. University of California Press.
- Glózer Rita (2008): *Diskurzusok a civil társadalomról*. L'Harmattan, Budapest.
- Göncz Borbála – Hegedüs István (2011): „Oly távol vagy tőlem és mégis közel.” Az Európai Unióval kapcsolatos attitűdök a hazai választók körében. In: Tardos Róbert – Enyedi Zsolt – Szabó Andrea (szerk.): *Részvétel, képviselet, politikai változás*. Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, Budapest. 211–240.
- Graber, Doris (1988): *Processing the news. How People Tame the Information Tide*. Longman Group, London.
- Griffin, Em (2003): *Bevezetés a kommunikációelméletbe*. Harmat Kiadó, Budapest.
- Grimm, Dieter (1995): Does Europe need a constitution? *European Law Journal*, Vol. 1. No. 3. 282–302.
- Grundmann, Reiner (1999): The European Public Sphere and the Deficit of Democracy. In: Smith-Wright (szerk.): *Whose Europe? The Turn Towards Democracy*. Basil Blackwell, Oxford. 125–146.
- Haas, Peter M (1992): Epistemic Communities and International Policy Coordination. *International Organization*. Vol. 46. No. 1. MIT Press. 1–35.
- Habermas, Jürgen (1971): *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása*. Gondolat, Budapest.
- Habermas, Jürgen (1987): *The Philosophical Discourse of Modernity*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Habermas, Jürgen (1994): Struggles for Recognition in the Democratic Constitutional State. In: Taylor, Charles – Amy Gutmann (szerk.): *Multiculturalism*. Princeton University Press, Princeton. 107–148.
- Habermas, Jürgen (1996): *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. MIT Press.
- Habermas, Jürgen (1998): *Inclusion of the Other: Studies in Political Theory*. Polity, Cambridge.
- Habermas, Jürgen (2001): Postnational Constellation and the Future of Democracy. In: uő: *Postnational Constellation: Political Essays*. MIT Press. 58–112.
- Habermas, Jürgen (2006): *Times of Transitions*. Polity Press. London.
- Habermas, Jürgen (2009): *Europe: The Faltering Project*. Polity Press, London.
- Habermas, Jürgen (2012): *The Crisis of the European Union. A Response*. Polity Press, Cambridge.
- Habermas, Jürgen – Jacques Derrida (2003): „February 15, or What Binds Europeans Together: A Plea for a Common Foreign Policy, Beginning in the Core of Europe”. *Constellations*, Vol. 10. Issue 3, 291–297.

- Hegedűs István (2011): Media Representations of EU Matters in National Media System: The Hungarian Case. In: Sükösd Miklós – Karol Jakubowicz (szerk.): *Media, Nationalism and European Identities*. CEU Press. 73–117.
- Heller Mária (2010): *Euroscepticism in the European Parliament. Elections of June 2009. Country Report: Hungary*. Elérhető: http://www.reconproject.eu/main.php/RECON_WP5reportEuroscepticism_Hun.pdf?fileitem=19070977. Letöltés ideje: 2013. március 5.
- Heller Mária – Némedi Dénes – Rényi Ágnes (1990a): Népesedési viták 1963–1986. *Századvég*, 2. sz. 69–105.
- Heller Mária – Némedi Dénes – Rényi Ágnes (1990b): Vázlat a nyilvánosság-fogalom értelmezéséhez. In: Szabó Márton (szerk.): *Tükör által homályosan. Tanulmányok az ideológiáról*. MTA Társadalomtudományi Intézete, Budapest. 111–122.
- Heller Mária – Rényi Ágnes (1995): Diszkurzív stratégiák az új magyar nyilvánosságban. In: Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor (szerk.): *„Jelbeszéd az életünk.” A szimbolizáció története és kutatási módszerei*. Osiris–Századvég, Budapest. 432–447.
- Heller Mária – Rényi Ágnes (2000): „A nyilvánosságfogalom kommunikáció-elméleti megközelítéseiről”. *Jelkép*, 1. sz. 69–94.
- Heller Mária – Rényi Ágnes (2007): EU enlargement, identity and the public sphere. In: Fossum, John Erik – Philip Schlesinger. (szerk.): *The European union and the Public Sphere: A Communicative Space in the Making?* Routledge, London. 169–186.
- Hix, Simon (2008): *What's wrong with the European Union and how to fix it*. Polity, London.
- Hix, Simon – Abdul Noury – Roland Gérard (2009): „Voting patterns and alliance formation in the European Parliament”. *Philosophical Transactions of the Royal Society*. Vol. 364. No. 1518. 821–831.
- Hoffman, Lars (2002): Convention on the Future of Europe – Thoughts on the Convention-Model. *Jean Monnet Working Paper*, 11/02. Elérhető: <http://centers.law.nyu.edu/jeanmonnet/archive/papers/02/021101.pdf>. Letöltés ideje: 2012. december 10.
- Hooghe, Liesbet (1995): *The European Union and Multi-Level Governance in Practice: Patterns of Subnational Involvement: Expansion, Divergence, Complexity*. South Carolina, Charleston.
- Hooghe, Liesbet – Gerry Marks (2008): A Postfunctionalist Theory of European Integration: From Permissive Consensus to Constraining Dissensus. *British Journal of Political Science*, Vol. 39. Issue 1, 1–23.

- Horányi Özséb (1997): *Az információs társadalom koncepciójától az információ kultúrája felé*. Elérhető: <http://www.mek.iif.hu/porta/szint/human/media/hozseb1/hozsb1.htm#j1>. Letöltés időpontja: 2013. augusztus 1.
- Horváth Szilvia (2013): Identitás, politikai diskurzuselméletek és a kritika lehetősége. *Politikatudományi Szemle*, 22. évf. 1. sz. 29–46.
- Isin, Eksin F. – Patricia Wood (1999): *Citizenship & Identity*. Sage, London.
- Jacobson, Roman (1960): Linguistics and Poetics: Closing Statement. In: Sebeok, Thomas (szerk.): *Style in Language*. MIT Press. 350–377.
- Jakubowicz, Karol – Sükösd Miklós (2011): Six Communicative Deficits in the European Union. In: Sükösd Miklós – Jakubowicz, Karol (szerk.): *Media, Nationalism and European Identities*. CEU Press. 1–17.
- Johnson Cartee, Karen (2005): *News Framing and News Narratives*. Rowman Littlefield.
- Kandyla, Anna – Claes de Vreese (2011): News media representations of a common EU foreign and security policy. A cross-national content analysis of CFSP coverage in national quality newspapers. *Comparative European Politics*, Vol. 9. No. 1. 52–75.
- Kantner, Cathleen (2002): *Waiting for a European progressive era: The European public and its problems*. Elérhető: <http://www.arena.uio.no/events/papers/Kantnerpaper.pdf>. Letöltés időpontja: 2009. december 8.
- Kantner, Cathleen (2011): European Identity as *Commercium* and *Communio* in Transnational Debates on Wars and Humanitarian Military Interventions. *RECON Online Working Paper*, 2001/37. Elérhető: http://www.reconproject.eu/main.php/RECON_wp_1137.pdf?fileitem=5456488. Letöltés időpontja: 2012. november 20.
- Karoliny Eszter (2012): *Az Európai Unió információs és kommunikációs politikája*. PhD-értekezés. PTE ÁJK. Elérhető: http://doktoriiskola.ajk.pte.hu/files/tiny_mce/File/Vedes/Karoliny/karoliny_nyilv_ertekezes.pdf. Letöltés időpontja: 2013. március 10.
- Kaitatzi-Whitlock, Sophia (2007): The Missing European Public Sphere and the Absence of Imagined European Citizenship. *European Societies*, Vol. 9. No. 5. 685–704.
- Kielmansegg, Peter Graf (1996): Integration und Demokratie. In: Jachtenfuchs, Markus – Kohler-Koch, Beate (szerk.): *Europäisch Integration*. Leske+Budrich, Opladen. 47–71
- Kiss Balázs (1995): Michel Foucault és a szimbolizáció. In: Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor (szerk.): *„Jelbeszéd az életünk.” A szimbolizáció története és kutatási módszerei*. Osiris-Századvég, Budapest. 289–299.

- Kiss Balázs (2000): Michel Foucault diskurzuselmélete és a politika nyelvi vizsgálata. In: Szabó Márton (szerk.): *Beszélő politika: A diszkurzív politika teoretikus környezete*. Jászöveg Műhely Kiadó, Budapest. 51–85.
- Kiss Balázs (2013): „Érzelmek és politikatudomány”. *Politikatudományi Szemle*, 22. évf. 3. sz. 7–28.
- Kiss Balázs – Boda Zsolt (2005): *Politika az Interneten*. Századvég, Budapest.
- Kitschelt, Herbert (1986): Political opportunity structures and political protest: anti-nuclear movements in four democracies. *British Journal of Political Science*, Vol. 16. 57–85.
- Kleinen – von Königsłow, Katharina (2012): Europe in crisis? Testing the stability and explanatory factors of the Europeanization of national public spheres. *International Communication Gazette*, Vol. 74. No. 5. 443–463.
- Koltay András – Lapsánkszky András (2011): Az új magyar médiaszabályozás alkotmányossági kérdései. *Iustum Aequum Salutare*, VII. 2. 31–141.
- Koltay András – Nyakas Levente (szerk.) (2012): *Magyar és európai médiajog*. Complex, Budapest.
- Koopmans, Ruud (2010): Winners and Losers, Supporters and Opponents in Europeanized Public Debates. In: Koopmans, Ruud – Paul Statham (szerk.) (2010): *The Making of a European Public Sphere*. Cambridge University Press. 97–122.
- Koopmans, Ruud – Paul Statham (1999): Political Claims Analysis: Integrating Protest Event and Political Discourse Approaches. *Mobilization*, Vol. 4, No. 2. 203–21.
- Koopmans, Ruud – Jessica Erbe (2004): „Towards a European public sphere? Vertical and horizontal dimensions of Europeanized political communication.” *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, Vol. 17. Issue 2. 97–118.
- Koopmans, Ruud – Paul Statham (szerk.) (2010): *The Making of a European Public Sphere*. Cambridge University Press.
- Körösényi András (2003): A politikai tudás és a politikai cselekvés természetéről. In: Pesti Sándor – Szabó Máté (szerk.): *Jöjj el szabadság. Bihari Mihály egyetemi tanár 60. születésnapjára készült ünneplő kötet*. Rejtjel, Budapest. 516–547.
- Körösényi Andás (2005): A barátság versus az ellenségesség politikája. *Századvég, Új folyam*, 38. sz. 3–22.
- Kress, Gunther R. – Van Leeuwen, Theo (1996): *Reading Images: The Grammar of Visual Design*. Routledge, London.

- Kriesi, Hanspeter (1995): The political opportunity structure of new social movements: its impact on their mobilization. In: J. C. Jenkins – B. Klandermans (szerk.): *The Politics of Social Protest*, UCL Press, London. 167–198.
- Kriesi, Hanspeter (2007): „The Role of European Integration in National Election Campaigns”. *European Union Politics*, Vol. 8. No. 1. 83–108.
- Kurpas, Sebastian (2005): Should ratification proceed? An Assessment of Different Options after the Failed Referenda. *Politics and Institutions, CEPS Policy Briefs*. Elérhető: <http://ceps.eu/book/should-ratification-proceed-assessment-different-options-after-failed-referenda>. Letöltés időpontja: 2012. január 5.
- Küçük, Bülent (2011): Europe and the Other Turkey. Fantasies of Identity in the Enlarged Europe. *Eurosphere Online Working Paper*, No. 34. Elérhetőség: http://eurospheres.org/files/2011/03/Eurosphere_Working_Paper_34_Kucuk.pdf. Letöltés ideje: 2012. január 30.
- Ladrech, Robert (1994): Europeanization of Domestic Politics and Institutions: The Case of France. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 32. Issue 1, 69–88.
- Liebert, Ulrike (2007a): Transnationalising the public sphere? The European Parliament, promises and anticipation. In: Fossum, John E. – Philip Schlesinger (szerk.) (2007): *The European Union and the Public Sphere: A communicative space in the making?* Routledge, London. 259–278.
- Liebert, Ulrike (2007b): „Introduction: Structuring political conflict about Europe: National media in transnational discourse analysis”. *Journal of Intra-European Dialogue*, Vol. 8. No. 3. 235–260.
- Lingenberg, Swantje (2006): *The European public sphere and its audience. Citizens' participation in the European Constitutional debate*. Democratic participative en Europe – LERASS, nov.
- Mair, Peter (2007): Political Opposition and the European Union. *Government and Opposition*, Vol. 42. Issue 1, 1–17.
- Majone, Giandomenico (1998): Europe's „Democratic Deficit”: The Question of Standards. *European Law Journal*, Vol. 4. No. 1, 5–28.
- Majone, Giandomenico (2002): Delegation of Regulatory Powers in a Mixed Polity. *European Law Journal*, Vol. 8, No. 3, 319–39.
- Magnette, Paul – Kalypso Nikolaidis (2004): The European Convention: Bargaining in the Shadow of Rhetoric. *West European Politics*, Vol. 27. No. 3. 381–404.
- Malinowski, Bronislaw (1936): The problem of meaning in primitive languages. In: Ogden, Charles K. – Ivor A. Richards (szerk.): *The meaning of meaning. A Study of the Influence of Language upon Thought and of the Science of Symbolism*. Supplement I. 296–336.

- Mansbridge, Jane (2003): Rethinking representation. *American Political Science Review*, Vol. 97. No. 4. 515–528.
- Marincea, Adina E. (2013): *The European Public Sphere: „Unidentified Political Object”? The Europeanization of Romanian Media*. PhD thesis. Elérhető: <http://doctorat.snsa.ro/sites/default/files/doctorat/marincea%20adina/Summary%20of%20PhD%20Thesis.pdf>. Letöltés ideje: 2014. január 10.
- Margitay Tihamér (2007): *Az érvelés mestersége*. Typotex, Budapest.
- Meijers, Mauritz (2013): The Euro-crisis as a catalyst of the Europeanization of public spheres? A crosstemporal study of the Netherlands and Germany. *LSE 'Europe in Question' Discussion Paper Series*, No. 62/2013. Elérhető: <http://www.lse.ac.uk/europeanInstitute/LEQS/LEQSPaper62.pdf>. Letöltés ideje: 2013. március 18.
- Mendonça, Dina (2007): *Dewey and the Public Sphere: Rethinking Pragmatism. The Place of Emotions in the Public Sphere*. Edições Afrontamento, Lisboa. 107–124.
- Merriam, Sharan B. (2009): *Qualitative research: A guide to design and implementation*. Jossey-Bass, San Francisco.
- Meyer, Christoph (1999): Political Legitimacy and the Invisibility of Politics: Exploring the European Union's Communication Deficit. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 37. Issue 4, 617–639.
- Michailidou, Asimina (2007): The role of the Internet in the European Union's public communication strategy and the emerging European public sphere. A Doctoral Thesis. Submitted in partial fulfilment of the requirements for the award of Doctor of Philosophy of Loughborough University. Elérhető: <https://dspace.lboro.ac.uk/2134/3055>. Letöltés időpontja: 2010. március 1.
- Mihályffy Zsuzsanna – Szabó Gabriella szerk. (2010): Árnyékban. A 2009-es európai parlamenti választási kampányok elemzése. MTA Politikatudományi Intézet Studies in Political Sciences. *Politikatudományi tanulmányok*, 4. sz.
- Mikecz Dániel (2012): Új pártok, változó mozgalmak. In: Körösi András – Boda Zolt (szerk.): *Van irány? Trendek a magyar politikában*. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet – Új Mandátum Kiadó, Budapest. 65–82.
- Miller, Robert L. – John D. Brewer (2003): *The A-Z of Social Research*. Sage, London.
- Miszlivetz Ferenc (2005): *Az európai konstrukció*. Savaria University Press.
- Miszlivetz Ferenc (2007): The Crisis of European Construction and the Search for a European Civil Society. In: Bayer József – Jensen Jody (szerk.): *From Transition to Globalization. New Challenges for Politics, Society and the Media*. Institute for Political Science of HAS, Budapest. 206–224.

- Mitra Ananada – Elisa Cohen (1999): Analyzing the web: Directions and challenges. In: Steve Jones (szerk.): *Doing Internet Research. Critical Issues and Methods for Examining the Net*. Sage, London. 179–242.
- Moravcsik, Andrew (2002): In Defense of the „Democratic Deficit”: Reassessing the Legitimacy of the European Union. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 40. No. 4, 603–634.
- Moravcsik, Andrew (2004): Is there a „Democratic Deficit” in World Politics? A Framework for Analysis. *Government and Opposition*, Vol. 39. No. 2. 336–363.
- Mouffe, Chantal (2000): *Deliberative Democracy or Agonistic Pluralism*. [72 Political Science Series./ Institute for Advanced Studies, Vienna.
- Mörä, Tuomo (2009): The European Union and Ideals of the Public Sphere. In: Salovaara-Moring, Inka (szerk.): *Manufacturing Europe: Spaces of Democracy, Diversity and Communication*. Nordiskt Informationscenter. 81–96.
- Nelson, Thomas – Zoe Oxley – Rosalee Clawson (1997): Toward a Psychology of Framing Effects. *Political Behaviour*, Vol. 19. No. 3. 221–246.
- Neuendorf, Kimberly A. (2002): *The Content Analysis Handbook*. Sage, London.
- Norris, Pippa (2001): *Digital Divide: Civic Engagement, Information Poverty, and the Internet Worldwide*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Noy, Chaim (2007): Sampling Knowledge: The Hermeneutics of Snowball Sampling in Qualitative Research. *International Journal of Social Research Methodology*, Vol. 10. No. 1. 1–18.
- Oberhuber, Florian – Christoph Bärenreuter – Michał Krzyżanowski – Heinz Schönbauer – Ruth Wodak (2007): Debating the European Constitution. On representations of Europe/the EU in the press. *Journal of Language and Politics*, Vol. 4. No. 2. 227–271.
- Olsen, Espen D. H. – Hans-Jörg Trenz (2010): Deliberative Polling. A Cure to the Democratic Deficit of the EU? *Arena Working Paper*, 13/2010. Elérhető: <http://www.sv.uio.no/arena/english/research/publications/arenapublications/workingpapers/2010/wp13-10.pdf>. Letöltés időpontja: 2013. március 2.
- Papacharissi, Zizi (2009): The Virtual Sphere 2.0: The Internet, the Public Sphere and beyond. In: Chadwick, Andrew – Philip Howard (szerk.): *Routledge Handbook of Internet Politics*. Routledge, London. 230–244.
- Papanagou, Georgios (2013): Digital Publics in Transnational Spaces: EU Blogs and the European Public Sphere. *UNU-CRIS Working Papers*, W-2013/6. Elérhető: <http://www.cris.unu.edu/fileadmin/workingpapers/W-2013-6.pdf>. Letöltés időpontja: 2013. február 2.

- Patrick, Peter L. (2008): The Speech Community. In: Chambers, J. K. – Peter Trudgill – Natalie Schilling-Estes (szerk.): *The Handbook of Language Variation and Change*. Blackwell. 573–598.
- Pál Gábor (2005): Vita a cigányságról és a jövőről. A vita mint hermeneutikai probléma. In: Kéri László – Szabó Andrea (szerk.): *Elszalasztott esélyek: parlamenti vitanapok, 1991–2005*. Budapest: MTA Politikatudományi Intézet 33–59.
- Pál Gábor (2012): A gyűlöletbeszéd fogalma a politikai vitákban. Értelmezések és alkalmazások. MTA Politikatudományi Intézet Studies in Political Sciences. *Politikatudományi tanulmányok*, 2. sz.
- Peter, Jochen – Edmund Lauf – Holli Semetko (2004): Television Coverage of the 1999 European Parliamentary Elections. *Political Communication*, Vol. 21. No. 4. 415–433.
- Peters, Bernard (2005): Public Discourse, Identity, and the Problem of Democratic Legitimacy. In: Eriksen, Erik (szerk.): *Making the European Polity: Reflexive integration in the EU*. Routledge, London. 84–123.
- Pfetsch, Barbara (2004): The transformation of political mobilization and communication in European Public Spheres. Final Report. Elérhető: <http://cordis.europa.eu/documents/documentlibrary/100124201EN6.pdf>. Letöltés időpontja: 2012. március 17.
- Polit, Denise F. – Cheryl T. Beck (2010): Generalization in quantitative and qualitative research: myths and strategies. *International Journal of Nursing Studies*, Vol. 47. Issue 11, 1451–1458.
- Polyák Gábor – Majtényi László (2011): A szabadság hazai hagyományának megtagadása – új médiatörvények Magyarországon. *Közjogi Szemle*, 1. 3. sz. 1–13.
- Rapp, Christof (2002): *Aristoteles, Rhetorik. Translation, Introduction, and Commentary*. Vol. 2. Akademie Verlag, Berlin.
- Rehg, William (1996): Translator's Introduction. In: Habermas, Jürgen: *Between Facts and Norms: contributions to a discourse theory of law and democracy*. MIT Press, Cambridge. ix–xxxvii.
- Risse, Thomas (2000): Let's argue! Communicative Action in International Relations. *International Organization*, Vol. 54. No. 1. 1–39.
- Risse, Thomas (2003): *An Emerging European Public Sphere? Theoretical Clarifications and Empirical Indicators*. Paper presented at the Annual Meeting of the European Union Studies Association (EUSA), 27–30 March 2003, Nashville, TN, USA.
- Risse, Thomas (2004): Global Governance and Communicative Action. *Government and Opposition*, Vol. 39. No. 2. 288–313.

- Risse, Thomas (2010): *A Community of Europeans. Transnational Identities and Public Sphere*. Cornell University Press.
- Sbragia, Albert szerk. (1992): *Euro-Politics: Institutions and Policymaking in the „New” European Community*. Brookings Institution Press.
- Scharpf, Fritz W. (1996): Democracy in Transnational Politics. *Internationale Politik*, Vol. 51. No. 12. 11–20.
- Schlesinger, Philip (1997): From cultural deference to political culture: Media, politics and collective identity in the European Union. *Media, Culture & Society*, Vol. 19. No. 3. 369–391.
- Schlesinger, Philip (2002): Media and belonging: the changing shape of political communication in the European Union. In: Hedetoft, Ulf – Hjort, Mette (szerk.): *The Postnational Self: Belonging and Identity*. University of Minnesota Press, 35–52.
- Schlesinger, Philip (2003): The Babel of Europe? An Essay on Networks and Communicative Spaces. *ARENA Working Paper*, 22/03. Elérhető: https://www.sv.uio.no/arena/english/research/publications/arena-publications/workingpapers/working-papers2003/wp03_22.pdf. Letöltés ideje: 2012. február 7.
- Schlesinger, Philip – Deidre Kevin (2000): Can the European Union become a sphere of publics? In: Eriksen, Erik – Fossum, John Erik (szerk.): *Democracy in the European Union – Integration through Deliberation*. Routledge, London. 206–229.
- Schuck, Andreas – Claes de Vreese (2006): Between risk and opportunity. News framing and its effects on public support for EU enlargement. *European Journal of Communication*, Vol. 21. No. 1. 5–32.
- Schuck, Andreas et al. (2010): *Explaining campaign news coverage: How medium, time and context explain variation in the media framing of the 2009 European Parliamentary elections*. Elérhető: http://www.piredeu.eu/Database/Conf_Papers/I1_1Schuck_et_al_PIREDEU_Nov2010.pdf. Letöltés időpontja: 2012. május 29.
- Schmitt, Carl (2002): *A politikai fogalma. Válogatott politikai és államelméleti tanulmányok*. (Ford. Cs. Kiss Lajos.) Osiris–Pallas–Attraktor, Budapest.
- Semetko, Holli – Patti Valkenburg (2000): „Framing European Politics: a content analysis of press and television news.” *Journal of Communication*, Vol. 50. Issue 2. 93–109.
- Semetko, Holli – Claes de Vreese – Jochen Peter (2000): „Europeanised politics – Europeanised media? European integration and political communication.” *West European Politics*, Vol. 23. No. 4. 121–141.
- Smith, Anthony D. (1995): *Nations and nationalism in a global era*. Polity Press.

- Sparks, Collin – Risto Kunelius (2001): Problems with a European public sphere: An introduction. *Javnost/The Public*, Vol. 8. No. 1. 5–20.
- Splichal, Slavko (2006): In search of a strong European public sphere: some critical observations on conceptualizations of publicness and the (European) public sphere. *Media Culture Society*, Vol. 28. No. 5. 695–714.
- Spreen, Marinus (1992): Rare populations, hidden populations and link-tracing designs: What and why? *Bulletin Methodologie Sociologique*, Vol. 36. No. 1. 34–58.
- Statham, Paul (2010): What kind of Europeanized Public Politics? In: Koopmans, Ruud – Paul Statham (szerk.): *The making of a European Public Sphere. Media Discourse and Political Contention*. Cambridge University Press. 277–306.
- Statham, Paul – Hans-Jörg Trenz (2013): *The Politization of Europe. Contesting the Constitution in the mass media*. Routledge, London.
- Sükösd Miklós (2003): Kommunikációs deficit Magyarország európai uniós csatlakozásának médiabemutásában. *Médiakutató*, tél.
- Swales, John M. (1990): *Genre Analysis: English in academic and research settings*. Cambridge University Press.
- Szabó Gabriella (2009): A little bit of everything – an analysis of web-based European political communication. In: Grinin L. E. – Korotayev, A. V. (szerk.): *Hierarchy and Power in the History of Civilisations. Cultural Dimensions*. Krasand, Moscow. 99–113.
- Szabó Gabriella (2014): GOVCOM 2.0: The Role of Web 2.0 in communicating EU Presidency. In: Stepinska, Agnieszka (szerk.): *Media and Communication on EU*. Logos Verlag, Berlin. 113–130.
- Szabó Gabriella – Kiss Balázs (2012): Trendek a politikai kommunikációban. In: Boda Zolt – Körösi András (szerk.): *Van irány? Trendek a magyar politikában*. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet – Új Mandátum Kiadó, Budapest. 110–127.
- Szabó Márton (2003a): *A diszkurzív politikatudomány alapjai: Elméletek és elemzések*. L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- Szabó Márton (2003b): A politikai vita tudományos státusa. In: Pesti Sándor – Szabó Máté (szerk.): *„Jöjj el szabadság”. Bihari Mihály 60. születésnapjára készült ünnepi kötet*. Rejtjel Kiadó, Budapest. 547–562.
- Szabó Márton (szerk.) (2006): *Fideszvalóság: Diszkurzív politikatudományi értelmezések*. L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- Szabó Máté (1993): A taxisblokádnak és utóélete. Kihívás a társadalomtudományok számára. *Szociológiai Szemle*, 1. sz. 121–140.

- Szabó Máté (2001): A globalizációellenes mozgalmak – a 21. század új mozgalom-típusai? *Politikatudományi Szemle*, 10. évf. 3. sz. 157–182.
- Szécsi Gábor (2008): Kommunikáció és közösség a virtuális távolság korában. In: Karikó Sándor (szerk.): *Közösség és stabilitás*. Gondolat, Budapest. 31–45.
- Szűcs Zoltán Gábor (2010): *Az antalli pillanat*. L'Harmattan, Budapest.
- Tarrow, Sidney (1994): *Power in Movement: social movements, collective action and politics*. Cambridge University Press.
- Terestyéni Tamás (2006): *Kommunikációelmélet. A testbeszédtől az internetig*. AKTI–Typotext, Budapest.
- Trenz, Hans-Jörg (2002): *Zur Konstitution politischer Öffentlichkeit in der Europäischen Union: zivilgesellschaftliche Subpolitik oder schaupolitische Inszenierung?* Nomos Verlag, Baden-Baden.
- Trenz, Hans-Jörg (2004): Media coverage on European governance: Exploring the European public sphere in national quality newspapers. *European Journal of Communication*, Vol. 19. No. 3. 291–319.
- Trenz, Hans-Jörg (2007): A transnational space of contention? Patterns of Europeanisation of civil society in Germany. In: Ruzza, Carlo – Vincent Della Sala (szerk.): *Governance and Civil Society in the European Union: Normative Perspectives*. Vol. 1. Manchester University Press. 89–112.
- Trenz, Hans-Jörg (2008): Measuring Europeanisation of Public Communication. The Question of Standards. *RECON Online Working Paper*, 2007/12. Elérhető: http://www.reconproject.eu/main.php/RECON_wp_0712.pdf?fileitem=5882287. Letöltés ideje: 2013. január 5
- Trenz, Hans-Jörg (2012): The European Public Sphere in Times of Crisis: Disentangling the Debate. Introductory Remarks. *Romanian Journal of Communication and Public Relations*, Vol. 14. Issue 2. 6–9.
- Triandafyllidou, Anna – Ruth Wodak – Michał Krzyżanowski (szerk.) (2006): *The European Public Sphere and the Media: Europe in Crisis*. Palgrave, London.
- Van de Steeg, Marianne (2006): Does a public sphere exist in the European Union? An analysis of the content of the debate on the Haider case. *European Journal of Political Research*. Vol. 45. Issue 4, 609–634.
- Van de Steeg, Marianne -- Thomas Risse (2010): The Emergence of a European Community of Communication Insights from Empirical Research on the Europeanization of Public Spheres. *The Transformative power of Europe working paper*, No. 15. Elérhetőség: http://userpage.fu-berlin.de/kfgeu/kfgwp/wpseries/WorkingPaperKFG_15.pdf. Letöltés ideje: 2012. január 18.
- Van Dijk, Teun (1985): *The Handbook of Discourse Analysis*. Wiley–Blackwell.

- Van Os, René – Nicholas Jankowski (2005): An online European public sphere? The Web and Europeanization of political communication in the EU. Paper presented at: Workshop organized by the Network of Excellence CONNEX „A European Public Sphere: How much of it do we have and how much do we need?” University of Amsterdam, 9–10 December 2005.
- Veress Károly (2008): Közösség és egyén viszonya – hermeneutikai megközelítésben. In: Karikó Sándor (szerk.): *Közösség és stabilitás*. Gondolat, Budapest. 15–30.
- Vliegenthart, Rens – Claes de Vreese (2009): News coverage and support for European integration 1990–2006. *International Journal of Public Opinion Research*, Vol. 20. Issue 4, 415–439.
- Ward, David (2004): *The European Union Democratic Deficit and the Public Sphere: An Evaluation of Eu Media Policy*. IOS Press.
- Weiler, Joseph H. H. (1996): *European Union: democracy without a demos?* Falmer: International Relations and Politics Subject Group, University of Sussex.
- Weiler, Joseph H. H. (2005): *The Constitution of Europe. Do the New Clothes Have an Emperor? and Other Essays on European Integration*. Cambridge University Press.
- Weiler, Joseph H. H. – Ulrich Haltern – Franz Mayer (1995): European Democracy and its Critique. *West European Politics*, Vol. 18. No. 3. 4–39.
- Wilde, de Pieter – Hans-Jörg Trenz – Asimina Michailidou (2010): Contesting EU Legitimacy. The prominence, content and justification of euroscepticism during 2009 EP election campaigns. *ARENA Working Paper*, No. 14. Elérhető: <http://www.reconproject.eu/projectweb/portalproject/AbstractRECONwp1022.html>. Letöltés időpontja: 2013. április 2.
- Wodak, Ruth (szerk.) (2013): *Critical Discourse Analysis*. Sage, London.
- Zimmermann, Ann-Ruud Koopmans (2003): *Political communication on the Internet. Report WP 4*. Elérhető: <http://europub.wz-berlin.de>. Letöltés időpontja: 2011. június 3.

Melléklet

Táblázatok és ábrák

Táblázatok:

(Az 1. táblázat a 66. oldalon található.)

- 2. táblázat.** A magyar médiatörvény-ügy adatgyűjtésének összefoglalása
- 3. táblázat.** Kódfüzet az intézményi szereplők kommunikációjának kódolásához
- 4. táblázat.** Kódfüzet a médiumokban megjelenő véleményformátumok kódolásához
- 5. táblázat.** A magyar médiatörvények európai vitájában résztvevők és azok vitában elfoglalt pozíciói I.
- 6. táblázat.** A magyar médiatörvények európai vitájában résztvevők és azok vitában elfoglalt pozíciói II.

Ábrák:

- 1. ábra.** Áttekintő folyamatábra a magyar médiatörvények európai vitájának kutatásáról. Kiindulópont: Adcock és Collier ciklikus („back-and-forth”) kutatási design összefoglaló ábrája. Adcock–Collier (2001: 530).
- 2. ábra.** A médiatörvényeket kritizáló és a kritikusokat támadó megszólalások időbeli dinamikája
- 3. ábra.** Az értelmezési keretek időbeli dinamikája

MEGSZÓLALÓK		FORRÁS	A MAGYAR MÉDIASZABÁLYOZÁS EURÓPAI VITÁJÁBAN NYILVÁNOSSÁGRA HOZOTT ÉS KÓDOLT KOMMUNIKÁCIÓK (DB)
MAGYAR PÁRTOK	Fidesz	www.fidesz.hu www.parlament.hu	12
	MSZP	www.mszip.hu www.parlament.hu	27
	LMP	www.lehetmas.hu www.parlament.hu	5
	Jobbik	ww.jobbik.hu www.parlament.hu	3
Európai Bizottság	–	ec.europa.eu/index_en.htm	6
Európai Parlament	EPP	www.europarl.europa.eu www.eppgroup.eu	17
	S&D	www.europarl.europa.eu www.socialistsanddemocrats.eu/gpes/index.jsp	21
	ALDE	www.europarl.europa.eu www.alde.eu	9
	G-EFA	www.europarl.europa.eu www.greens-efa.eu	10
	GUE-NGL	www.europarl.europa.eu www.guengl.eu	2
	EFD	www.europarl.europa.eu www.efdgroupp.eu	2
	ECR	www.europarl.europa.eu	3
	Független	www.europarl.europa.eu www.morvaikrisztina.hu	2
NGO/INGO	EBESZ	www.osce.org	14
	ET	www.coe.int	10
	MÚOSZ	www.muosz.hu	2
	MEÚSZ	www.meusz.hu	1
	EKINT	www.ekint.hu	4
	TASZ	www.tasz.hu	2
	Milla	www.millamedia.hu	3
	CÖF	www.civilosszefogas.hu	3
	Egyéb	emasa.hu cmcs.ceu.hu	9
Értelmiség		emasa.hu cmcs.ceu.hu	6
Magyar kormányzat		www.kormany.hu	60

MEGSZÓLALÓK	FORRÁS	A MAGYAR MÉDIASZABÁLYOZÁS EURÓPAI VITÁJÁBAN NYILVÁNOSSÁGRA HOZOTT ÉS KÓDOLT KOMMUNIKÁCIÓK (DB)
EU-tagállam politikai szereplők	emasa.hu cmcs.ceu.hu	29
Magyar újságírók	nol.hu mno.hu nepszava.hu magyarhirlap.hu galamus.hu az ATV Youtube-csatornája az Echo TV Youtube- csatornája cmcs.ceu.hu	61
	SUMMA	323

2. táblázat. A magyar médiatörvény-ügy adatgyűjtésének összefoglalása

	NYITOTT KÓDOLÁS		
Megjelenés	Dátum	éééé.hh.nn	
	Forrás	szöveges	
	Webhely link	www.	
Kommunikátor	Személy	szöveges	
	Státusz	szöveges	
Intézmény	Intézmény neve	szöveges	
	Intézmény típusa	szöveges	
Pozíció	Utalás Európára, EU-ra, az ügy európai visszhangjára		szöveges
	Kritika a médiatörvényt illetően		szöveges
	Kritika a kritikusokat illetően		szöveges
	Érvek	Mi a helyzet? / Mi a gond?	szöveges
		Ki a felelős?	szöveges
		Mit kell tenni?	szöveges
	Jellemző idézet		szöveges
	ZÁRT KÓDOLÁS		
	Frame 1: demokratikus értékek		(0/1)
	Frame 2: európai összetartozás		(0/1)
	Frame 3: politikai motiváció		(0/1)
	Frame 4: szuverenitás		(0/1)
Frame 5: szolidaritás		(0/1)	
Közösségek	K1: kritikusok	(0/1)	
	K2: kritikusokat támadók	(0/1)	

3. táblázat. Kódfüzet az intézményi szerepök kommunikációjának kódolásához

	NYITOTT KÓDOLÁS		
Megjelenés	Dátum	éééé.hh.nn	
	Webhely link	www.	
	Médium	szöveges	
Kommunikátor	Cím	szöveges	
	Formátum	szöveges	
	Újságíró(k) neve	szöveges	
Pozíció	Utalás Európára, EU-ra, az ügy európai visszhangjára		szöveges
	Kritika a médiatörvényt illetően		szöveges
	Kritika a kritikusokat illetően		szöveges
	Érvek	Mi a helyzet? / Mi a gond?	szöveges
		Ki a felelős?	szöveges
		Mit kell tenni?	szöveges
	Jellemző idézet		szöveges
	ZÁRT KÓDOLÁS		
	Frame 1: demokratikus értékek		(0/1)
	Frame 2: európai összetartozás		(0/1)
	Frame 3: politikai motiváció		(0/1)
	Frame 4: szuverenitás		(0/1)
	Frame 5: szolidaritás		(0/1)
Közösségek	K1: kritikusok	(0/1)	
	K2: kritikusokat támadók	(0/1)	

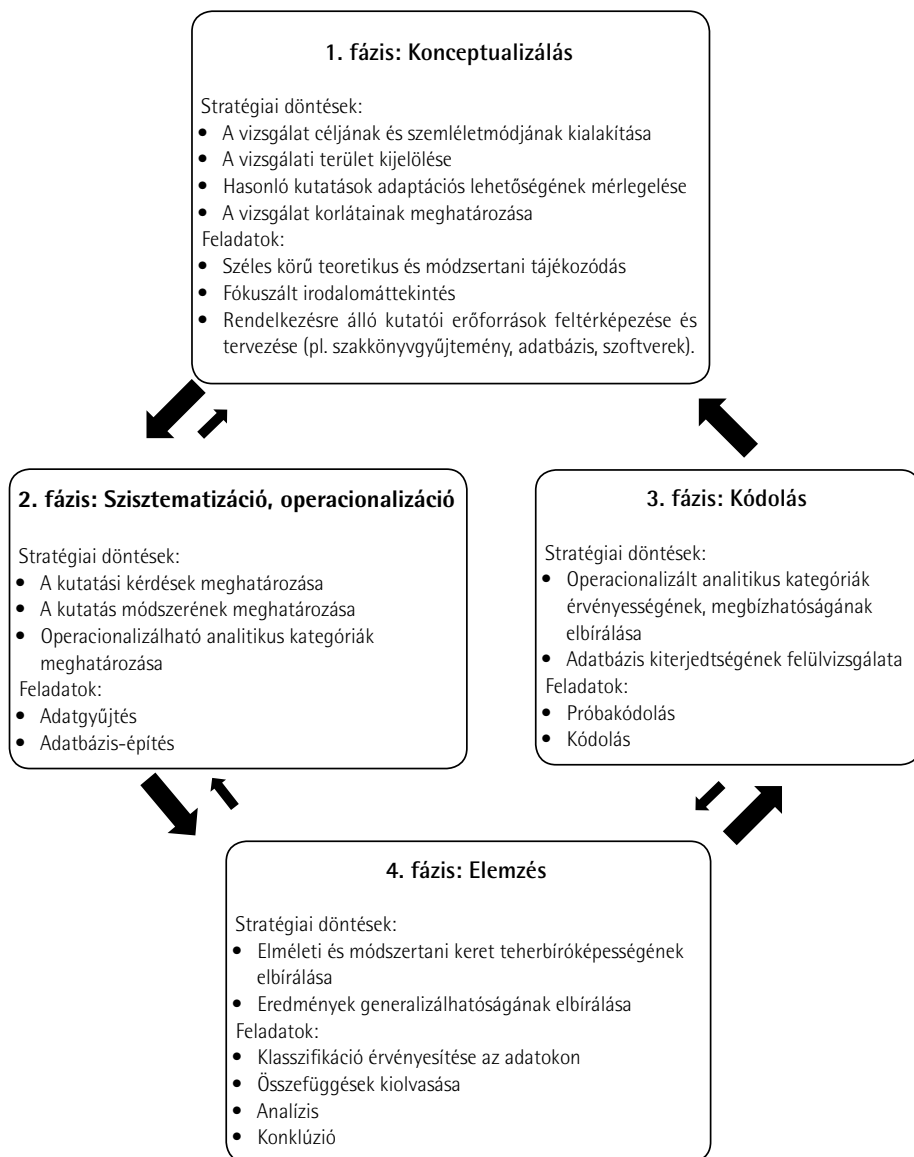
4. táblázat. Kódfüzet a médiumokban megjelenő véleményformátumok kódolásához

Megszólalók		A magyar médiaszabályozást kritizáló és/vagy a magyar médiaszabályozást kritizálókat támogató megszólalások	A magyar médiaszabályozást támogató és/vagy a magyar médiaszabályozást kritizálókat támadó megszólalások
Magyar parlamenti frakciók	Fidesz	0	12
	MSZP	27	0
	LMP	5	0
	Jobbik	3	
Európai Bizottság		6	0
Európai parlamenti frakciók	EPP	2	15
	S&D	21	0
	ALDE	9	0
	G-EFA	10	0
	GUE-NGL	2	0
	EFD	0	2
	ECR	0	3
	Független	0	2
NGO/INGO	EBESZ	14	0
	ET	7	3
	MÚOSZ	2	0
	MEÚSZ	0	1
	EKINT	4	0
	TASZ	2	0
	Milla	3	0
	CÖF	0	3
	Egyéb	7	2
Értelmiségi		6	0
Magyar kormányzat		0	60
Külföldi (EU-tagállam) politikai szereplők		18	11
Magyar újságírók		37	24
SUMMA		182	138
+ Jobbik (3 item)			323

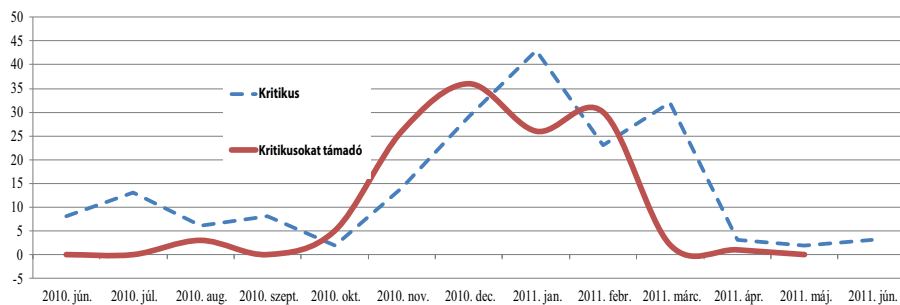
5. táblázat. A magyar médiatörvények európai vitájában résztvevők és azok vitában elfoglalt pozíciói I.

		Értelmezési keretek				
Megszólalók		Frame1: „demokratikus értékek”	Frame2: „európai összetartozás”	Frame3: „politikai motiváció”	Frame4: „szuverenitás”	Frame5: „szolidaritás”
Magyar parlame- nti frakciók	Fidesz	0	0	12	0	0
	MSZP	11	16	0	0	0
	LMP	4	3	0	0	0
	Jobbik	0	0	3	2	0
Európai Bizottság		6	5	0	0	0
Európai parlame- nti frakciók	EPP	0	1	12	0	0
	S&D	19	6	0	0	0
	ALDE	9	8	0	0	0
	G-EFA	10	7	0	0	0
	GUE-NGL	2	2	0	0	0
	EFd	0	0	2	1	2
	ERC	0	0	3	0	1
	Független	0	0	2	2	0
NGO/ INGO	EBESZ	12	0	0	0	0
	ET	1	0	0	0	0
	MÚOSZ	1	2	0	0	0
	MEÚSZ	0	0	1	0	0
	EKINT	0	4	0	0	0
	TASZ	0	1	0	0	0
	Milla	1	3	0	0	0
	CÖF	0	0	3	0	3
	Egyéb	7	0	0	0	2
Értelmiség		6	5	0	0	0
Magyar kormányzat		0	0	44	7	0
EU-tagállam politikai szereplők		18	9	2	0	11
Magyar újságírók		37	33	24	8	0

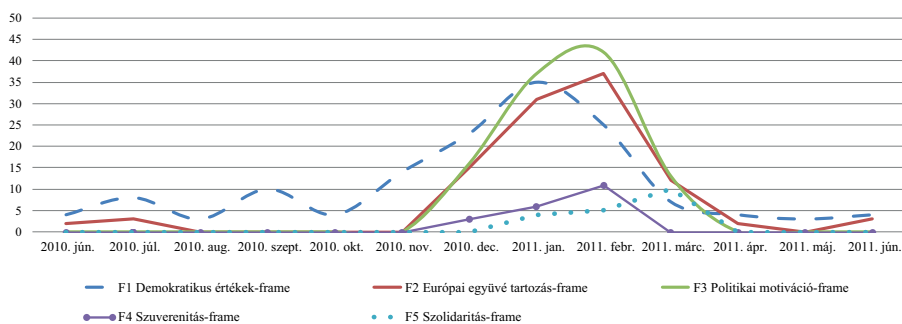
6. táblázat. A magyar médiatörvények európai vitájában résztvevők és azok vitában elfoglalt pozíciói II.

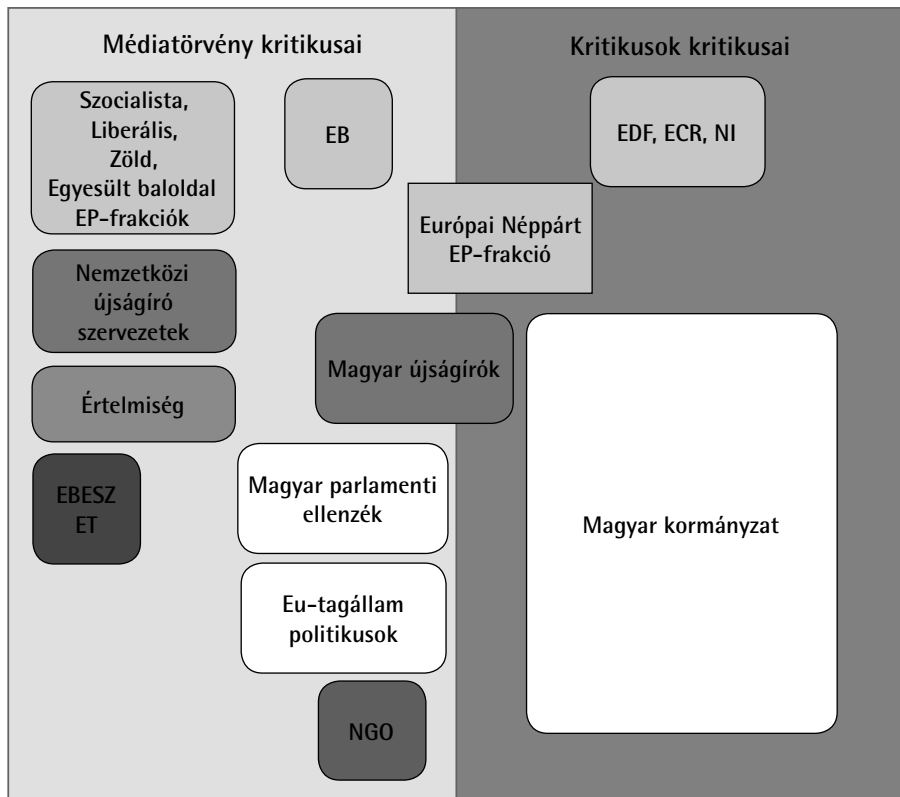
1. ábra. Áttekintő folyamatábra a magyar médiatörvények európai vitájának kutatásáról. Kiindulópont: Adcock és Collier ciklikus („back-and-forth”) kutatási-design-összefoglaló ábrája. Adcock–Collier 2001: 530.

2. ábra. A médiatörvényeket kritizáló és a kritikusokat támadó megszólalások időbeli dinamikája

3. ábra. Az értelmezési keretek dinamikája II.

4. ábra. A magyar médiatörvény európai vitájának kommunikációközösségei

Rövidítések

<i>ALDE:</i>	Alliance of Liberals and Democrats for Europe in the European Parliament (Liberálisok és Demokraták Szövetsége Európáért Európai Parlamenti Képviselőcsoport)
<i>CÖF:</i>	Civil Összefogás Egyesület
<i>EB:</i>	Európai Bizottság
<i>EBESZ:</i>	Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet
<i>ECR:</i>	European Conservatives and Reformists – Európai Konzervatívok és Reformerek Európai Parlamenti Képviselőcsoportja
<i>EFD:</i>	Group of Europe of Freedom and Democracy in the European Parliament – Szabadság és Demokrácia Európája Európai Parlamenti Képviselőcsoport
<i>EKINT:</i>	Eötvös Károly Közpolitikai Intézet
<i>EP:</i>	Európai Parlament
<i>EPP:</i>	Group of the European People's Party (Christian Democrats) and European Democrats in the European Parliament – Európai Néppárt (Kereszténydemokraták) Európai Parlamenti Képviselőcsoportja
<i>ET:</i>	Európa Tanács
<i>EU:</i>	Európai Unió
<i>EU15:</i>	Azok az államok, amelyek a 2004. május elsejei keleti bővítés előtt is az Európai Unió tagállamai voltak. Név szerint: Ausztria, Belgium, Dánia, Finnország, Franciaország, Görögország, Hollandia, Írország, Luxemburg, Nagy-Britannia, Németország, Olaszország, Portugália, Spanyolország, Svédország.
<i>G-EFA:</i>	Greens/European Free Alliance in the European Parliament – Zöldek/ Európai Szabad Szövetség Európai Parlamenti Képviselőcsoportja
<i>GUE-NGL:</i>	European United Left/Nordic Green Left in the European Parliament – Egységes Európai Baloldal – Északi Zöld Baloldal Európai Parlamenti Képviselőcsoportja

<i>INGO:</i>	international non-government organization – kormányoktól független nemzetközi szervezet
<i>Milla:</i>	Egymillióan a magyar sajtószabadságért Facebook-csoport
<i>NGO:</i>	non-government organization (kormányoktól független szervezet)
<i>NI:</i>	Non-Inscrits – az Európai Parlament független képviselői
<i>NMHH:</i>	Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság
<i>S&D:</i>	Group of the Progressive Alliance of Socialists & Democrats in the European Parliament – Szocialisták és Demokraták Progresszív Szövetségének Európai Parlamenti Képviselőcsoportja
<i>TASZ:</i>	Társaság a Szabadságjogokért

Névmutató

Adcock, Robert 102, 157, 175, 182
Allison, Desmond 100, 157
Angelusz Róbert 74-75, 157
Apel, Karl-Otto 99, 101, 157
Arató Krisztina 9, 23, 40, 157
Asselborn, Jean 118, 122-123, 129

Babbie, Earl 84, 157
Baisnee, Oliver 15, 157
Bakács Tibor 124
Barroso, José Manuel 130, 143,
Bauer, Martin 90, 157
Bayer József 168
Bayer Judit 85, 109, 157
Bayer Zsolt 91, 126
Bencsik András 87, 124
Benhabib, Seyla 14, 75, 99, 158
Bennett, Lance 13, 19, 158
Bihari Mihály 166, 172
Bisky, Lothar 131
Blichner, Lars 26-27, 158
Boda Zsolt 9, 17, 53, 158
Bogár László 139
Bogár Zsolt 127
Bolgár György 124-125, 127
Boomgaarden, Hajo 75-76, 94-95, 160
Boswell, Timothy 132
Bouma, Gary 101, 158

Boyer, Dominic 61, 153, 158
Börzel, Tanja 48, 158
Brok, Elmar 118, 143,
Brouillette, Amy 85, 158
Brüggemann, Michael 26, 61, 158

Calhoun, Craig 14, 155, 159
Cavada, Jean-Marie 117
Checkel, Jeffrey 77, 159
Christiansen, Thomas 77, 159-160
Chryssochoou, Dimitris 24, 159
Cohn-Bendit, Daniel 108, 131, 133, 145

Csermely Péter 137
Cser-Palkovics András 81, 103, 105-106, 135
Csigó Péter 9, 68, 84, 159

D'Haenens, Leen 95
Dahlgren, Peter 23, 149, 159
Daul, Joseph 117-118
Davis, Bronwyn 93, 159
Dávid Beáta 159

De Vreese, Claes 8, 14-15, 17, 19, 47-52, 55,
58, 60, 62, 75-76, 94-95, 158-160, 165,
171, 174

Denzin, Norman 102, 160
Deutsch Tamás 118
Deutsch, Karl 58, 160

- Dewey, John 149, 155, 160, 168
 Dési János 125
 Díez Medrano, Juan 94, 160
 Díez, Thomas 160
 Downey, John 19, 67, 69, 161
- Eder, Klaus 19-20, 159
 Entman, Robert 94, 159
 Eriksen, Erik 8, 14-15, 17, 21, 23, 29-36, 39, 65, 152, 161, 170-171
 Eötvös Pál 124-125
 Escobar, Oliver 155, 161
- Fairclough, Norman 67, 86, 101, 161
 Farange, Nigel 139
 Felkai Gábor 14, 99, 157, 161
 Fischer Ádám 112
 Follesdal, Andreas 23, 162
 Fossum, John 8, 14-15, 18, 23-24, 39-40, 43, 65, 158, 161
 Foucault, Michel 72, 87, 162, 165-166
 Fournier, Bernard 140
 Frunda György 140
- Gajdics Ottó 137
 Gamson, William 51, 94, 162
 Garton Ash, Timothy 113
 Gaudi-Nagy Tamás 105
 Gergen, Kenneth 103, 162
 Gerhards, Jürgen 24, 28-29, 48, 162
 Giddens, Anthony 151-152, 162
 Gipsrud, Jostein 162
 Gitlin, Todd 94, 163
 Glózer Rita 86-87, 163
 Göncz Borbála 154, 163
 Göncz Kinga 114, 117
 Graber, Doris 51, 163
- Graf Lambsdorff, Alexander 131
 Graf Lambsdorff, Otto 131
 Grewal, Shivdeep Singh 168
 Griffin, Em 72, 163
 Grimm, Dieter 25, 163
 Grundmann, Reiner 24, 163
- Haas, Peter 32, 163
 Habermas, Jürgen 13-26, 28-30, 33, 47, 64, 66, 69, 152, 155, 158-159, 161, 163, 170
 Hegedűs István 47, 154, 162-163
 Heller Ágnes 112-113, 116
 Heller Mária 9, 45, 69-70, 75, 149, 153
 Hix, Simon 23, 34, 164
 Hoffman, Lars 37, 164
 Hooghe, Liesbet 24, 43, 164
 Horányi Özséb 74, 165
 Horváth Szilvia 153, 165
- Isin, Eksin 153, 165
- Jacobson, Roman 73, 165
 Jakubowicz, Karol 109, 130, 144, 158, 164-165
 Jancsó Miklós 112
 Johnson Cartee, Karen 94, 165
- Kaitatzi-Whitlock, Sophia 28, 165
 Kandyla, Anna 62, 165
 Kantner, Cathleen 19-20, 24, 74, 161, 165
 Karácsony Gergely 105-106, 108
 Karoliny Eszter 9, 23, 165
 Kielmansegg, Peter Graf 25, 165
 Kiss Balázs 9, 87, 154, 165-166, 172
 Kitschelt, Herbert 53, 166
 Kleinen-von Königsłow, Katharina 19, 158, 166

- Koller Boglárka 23, 157
Koltay András 85, 121, 135, 166
Komoróczy Géza 112
Konrád György 113, 116
Koopmans, Ruud 8, 14, 18–19, 28, 50, 53–56, 58, 60, 160, 166, 172, 174
Kovács László 106–107, 114, 129
Körösényi András 70, 141, 157, 166, 168, 172
Kress, Gunther 62, 165
Kriesi, Hanspeter 18, 53, 167
Kroes, Neelie 111, 114–117, 120, 143,
Kurpas, Sebastian 39, 167
Küçük, Bülent 67, 69, 167
- Ladrech, Robert 48, 167
Lendvai Ildikó 106
Liebert, Ulrike 8, 35–36, 40–42, 44, 46, 65, 67, 69, 167
Lingenberg, Swantje 155, 167
Lundgren, Kerstin 132
Lux Ágnes 40, 157
L. Simon László 106, 135
- Magnette, Paul 39, 167
Mair, Peter 43, 167
Majone, Giandomenico 23, 167
Majtényi László 85, 116, 170
Malinowski, Bronislaw 73, 167
Mandur László 105
Mansbridge, Jane 168
Margitay Tihamér 69–70, 168
Marincea, Adina 155, 168
Martonyi János 109, 120, 135
Meijers, Mauritz 149, 168
Mendonça, Dina 155, 168
Merkel, Angela 122–123
- Merriam, Sharan 168
Meyer, Christoph 28, 168
Michailidou, Asimina 14–15, 17, 23–24, 32, 44, 168
Michnik, Adam 21, 112–113, 124, 127
Mihályffy Zsuzsanna 44, 168
Mikecz Dániel 53, 168
Miller, Robert 89, 168
Miszlivetz Ferenc 9, 39, 77, 168
Mong Attila 127
Moravcsik, Andrew 23, 169
Morvai Krisztina 136
Mouffe, Chantal 75, 141
Mörä, Tuomo 25–26, 169
- Nagy-Navarro Balázs 127
Navracsics Tibor 116, 119–120, 138–139
Nelson, Thomas 94, 169
Németh Zsolt 120, 137–138
Neuendorf, Kimberly 93, 169
Novák Előd 136
Noy, Chaim 89, 169
- Oberhuber, Florian 67–69, 169
Olsen, Espen 24, 169
Orbán Viktor 7, 88, 98, 107–108, 113, 115, 118–120, 123, 126, 130–134, 136–140, 143, 145
- Pack, Doris 118
Pál Gábor 9, 70, 153, 169
Papacharissi, Zizi 149, 169
Papanagou, Georgious 17, 169
Patrick, Peter 98, 170
Peter, Jochen 47, 160, 170–171
Peters, Bernard 21, 75, 158, 170
Pfetsch, Barbara 24, 170

- Polit, Denise 170
 Polyák Gábor 85, 109, 121, 130, 170
 Pourgourides, Christos 132
 Pröhle Gergely 120

 Radnóti Sándor 112
 Rapp, Christof 155, 170
 Reding, Viviane 117
 Rehg, William 16, 158, 170
 Risse, Thomas 8, 14-17, 19-20, 27-28, 48,
 57-61, 63-64, 68-69, 74, 77, 99-101, 141,
 149, 153, 158, 170-171, 173
 Rugán Antal 81, 105-106

 Sargentini, Judith 132
 Sbragia, Albert 24, 171
 Scharpf, Fritz 27, 171
 Schiff András 112
 Schiffer András 108
 Schlesinger, Philip 13-15, 18, 23-28, 32, 48,
 158, 162, 171
 Schmitt Pál 137
 Schmitt, Carl 141, 171
 Schuck, Andreas 52, 95, 171
 Semetko, Holli 47-48, 52, 94-95, 160, 170-
 171
 Semjén Zsolt 119
 Smith, Anthony 27, 163, 171
 Sparks, Collin 13, 172
 Splichal, Slavko 48, 172
 Spreen, Marinus 89, 172
 Stanley, Fish 99, 162
 Statham, Paul 8, 14, 18-20, 37, 40, 42-44,
 46, 50, 53-56, 60, 66, 160, 166, 172
 Stumpf András 126
 Sükösd Miklós 9, 61, 144, 153, 158, 164-165,
 172

 Swales, John 100, 172

 Szabó Gabriella 9, 168, 172
 Szabó Márton 71-72, 86, 164, 166, 172
 Szabó Máté 53, 166, 172
 Szájer József 118
 Szalai Annamária 121, 137
 Szijjártó Péter 119, 122, 136
 Szécsi Gábor 75, 173
 Széles Gábor 91
 Szűcs Zoltán Gábor 9, 96, 173

 Tabajdi Csaba 117, 125, 132
 Tamás Gáspár Miklós 111
 Tarr Béla 113
 Tarrow, Sidney 53, 173
 Terestyéni Tamás 74, 173
 Trenz, Hans-Jörg 8, 14, 1920, 23-24, 32, 37,
 39-40, 42-44, 46, 58, 65, 66, 149, 162,
 169, 172

 Vágvölgyi B. András 116
 Vajda Mihály 112
 Valkenburg, Patti 95, 171
 Van de Steeg, Marianne 8, 19, 58-60, 63,
 67-69, 95, 173
 Van Dijk, Teun 86, 173
 Van Os, René 17, 23, 174
 Variekis, Edigius 140
 Veress Károly 99, 174
 Verhofstadt, Guy 115, 131
 Vliegthart, Rens 95, 174

 Ward, David 15, 23, 174
 Weiler, Joseph 174
 Wilde, de Pieter 44-46, 174
 Wodak, Ruth 67, 86, 101, 169, 174

Tárgymutató

- Amnesty International 111
archeológiai eljárás 86-87
ATV 106, 114, 125-126, 177
általános nyilvánosságok 31-32
- Békemenet 91
beszédközösség 98
Bild Zeitung 120
Black-out for Hungary 111, 130, 145
Bundestag 122-123, 126, 139,
- civil társadalom 16, 18, 22, 27, 30-31, 36,
38-39, 42, 54, 56, 163
CÖF 180-181, 185
- deliberáció 8, 14, 17, 24-25, 28-30, 32-47,
56-57, 61, 66, 150
Deutschlandfunk 129
diskurzusközösség 98, 100
- EBESZ 103, 106-107, 109-111, 113, 117, 120,
125, 128, 130, 132, 135-136, 145, 176,
180-181, 184-185
Echo TV 91, 126, 139, 177
elit 24, 37, 39, 42-43, 45-46, 56, 59, 63-64,
66, 72, 74, 95, 98, 115, 120, 133, 145-146,
150
- elnökség 87-88, 92, 104, 107, 111, 115, 117-
118, 120, 122-123, 125, 130, 133, 145-
146
Eötvös Károly Közpolitikai Intézet 110, 120,
129, 185
erős nyilvánosságok 33
értelmezési keret (frame) 49-52, 59, 66, 86,
93-97, 128-129, 131, 133-134, 137-138,
140, 143, 146
értelmezői közösség 98-99
európai alkotmányozás 15, 36, 38, 40, 42-
44, 67-68
Európai Bizottság 176, 180-181, 185
Európai Egyesült Baloldal Európai Parlamen-
ti Képviselőcsoportja 113, 131
Európai Konvent 36-39
Európai Konzervatívok és Reformerek Euró-
pai Parlamenti Képviselőcsoportja 139,
185
Európai Néppárt Európai Parlamenti Képvi-
selőcsoportja 143
Európai Parlament 22-23, 26-27, 33-37, 44,
52, 91-92, 99, 104, 107-108, 111-118, 120,
125, 130, 132-133, 136-139, 142, 144,
146, 150, 176, 180-181
Európai parlamenti választások 27, 44, 52
Európai Szakszervezeti Konföderáció 111
Európai Tanács 34, 37,

- Európai Újságíró Szövetség 124, 135
 Európa Tanács 109–113, 117, 132, 139, 142, 185
 Fidesz 81, 104–106, 108, 124–125, 130, 133, 135, 137, 142, 176, 180
 Financial Times 119
 Freedom House 111
 föderalizmus 26
 Gazeta Wyborcza 104, 112, 124
 Greenpeace 104, 111
 Haider-ügy 58–61, 67
 hermeneutika 19, 86–87, 170, 174
 Heti Válasz 119, 126
 Hír TV 91, 110–111, 119, 137
 identifikáció 153
 identitás 27–28, 35, 49, 61, 76, 152–154, 165
 identitáspolitikai küzdelmek 43
 igény (claim) 54–55, 60
 igénybejelentés (claims making) 48, 53–56
 inkluzivitás 16–17, 55, 84
 instabilitás 9, 150–151
 interakció 9, 16, 28, 30, 52, 54, 58, 74, 76, 150–152
 Jobbik 105–106, 136, 142, 144, 176, 180
 Klubrádió 94, 104, 108, 124–125, 127
 kommunikációközösség 75, 82–83, 89, 91, 93, 98, 100, 101, 128, 141–144, 146–147, 153
 kommunikációs közösség 48, 57–58, 61, 63, 65–66, 98–100, 157
 korpuszkonstrukció 88, 90, 102
 lánckövetés 89–90
 legitimáció 21–22, 25, 30, 33, 35, 37, 39, 42, 45, 71, 76,
 LMP 105–106, 108, 116, 129, 176, 180
 Magyar Nemzet 107, 117, 125–127, 135, 137
 Magyar Újságírók Országos Szövetsége 89, 124, 142
 Magyar Elektronikus Újságírók Szövetsége 125, 135, 142
 Médiatanács 81, 91, 105, 121, 131, 135, 142,
 Mérték Médiaelemző Műhely 109, 130
 Milla 111, 112, 127, 142, 145, 176
 Miniszterek Tanácsa 23, 34, 36
 Monnet-módszer 64
 MSZP 105–108, 114, 129, 132, 135, 176, 180–181
 Munkástanácsok Országos Szövetsége 112
 Nagycsaládosok Országos Egyesülete 112
 Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság 91, 121, 186
 Nemzetközi Sajtóintézet 124, 135,
 Népszabadság 104, 107, 124–127, 131–132, 134
 Népszava 125–126, 134, 143, 177
 NGO 32–33, 38–39, 54, 82, 145, 176, 180–181, 184, 186
 normativitás 23, 46
 nyelv 25–27, 29, 31, 38
 országgyűlés 81, 82, 88, 91, 92, 103, 105–106, 125, 136, 142
 politikai lehetőségstruktúra 53, 55, 66

- politizáció 11, 40, 43-46, 56, 63-64, 66, 77, 149
- racionális vita 69-70,
- rivalizáció 40, 42, 44, 46, 56, 66, 77, 149
- same time, same topic, same relevance-elv 19
- Szabadság és Demokrácia Európája Európai Parlamenti képviselőcsoport 115, 137, 185
- szaturáció 90, 102
- szegmentált nyilvánosságok 32-33
- Szocialisták és Demokraták Progresszív Szövetség Európai Parlamenti Képviselőcsoportja 115, 186
- TASZ 109, 176, 180-181, 186
- törvényszéki tárgyalás 69-70
- tranzakciós integrációelmélet 58
- triadikus felfogás 18, 54
- veszekedés 69-70
- Zöldek/az Európai Szabad Szövetség Európai Parlamenti Képviselőcsoportja 115, 131, 186
- Zsilip 21, 22